

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK ORDUSUNDAKİ STRATEJİK VE DOKTRİNER DEĞİŞİKLİKLER
(1923-1960)**

Yüksek Lisans Tezi

Erdal Akkaya

Ankara-2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK ORDUSUNDAKİ STRATEJİK VE DOKTRİNER DEĞİŞİKLİKLER
(1923-1960)**

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı
Erdal Akkaya

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRK ORDUSUNDAKİ STRATEJİK VE DOKTRİNER DEĞİŞİKLİKLER
(1923-1960)**

Yüksek Lisans Tezi

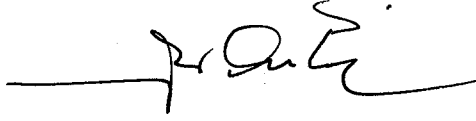
Tez Danışmanı: Prof.Dr. Temuçin Faik Ertan

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

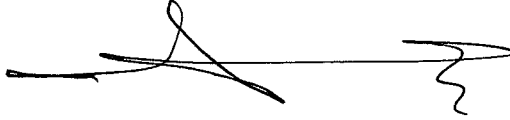
Prof. Dr. Esat Arslan

Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan

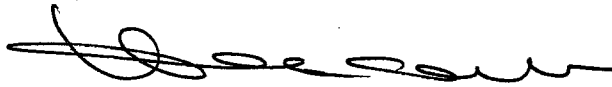

Doç. Dr. Oğuz Aytepe

Tez Sınav Tarihi: 20.10.2006

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof.Dr. Yavuz Ercan
Enstitü Müdürü

ÖZET

Tarih boyunca varlığını koruyan “Ordu” kavramı silahlı ve düzenli gücü simgelemiştir. Buldukları çağ ve dönemlerin oluşan şartlarına göre, silah, araç ve donanımındaki gelişimler, buna paralel olarak orduların savaş taktik ve stratejileri değişimler göstermiştir.

Yeniçeri Ordusu’nun kaldırılmasına kadar geçen süre içerisinde bir meslek ordusu görünümünde olan Osmanlı Ordusu, XIX. Yüzyılın başlarından itibaren askeri okulların kurulması ve zorunlu askerliğin uygulamaya başlamasıyla modern bir ordu yaratma yolunda çalışmalara başlamıştır. Ancak, yapılan reformlar savaşlar ve ülkenin ekonomisindeki kötüleşme nedeniyle kalıcı ve sürekli olamamıştır.

Mülki idarenin başında askerlerin yer alması nedeniyle, Osmanlı İmparatorluğundaki sivil-asker ayrımının bulunmaması, ordunun toplumdaki rolünü de belirlemede etkili olmuştur. Cumhuriyet’i kuran kadroların büyük bir bölümünün ordu kökenli olması, ordunun geleneksel işlevinin çok daha ötesinde bir rol üstlendiğini göstermektedir. Ancak bu durum hiçbir zaman askeri bir rejime veya diktatörlüğe dönüşmemiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tehdit algılamasındaki içe dönüklük nedeniyle, ordu, daha çok rejimin sağlamlaştırılması yönünde karşılaşılan tehditler ile meşgul olmuştur. Bu aktif görevlerinin yanında kışlalar yalnız bir asker ocağı olarak değil, aynı zamanda bir okul olarak değerlendirilmiş ve köy ortamından gelen gençlere günün ihtiyaçları doğrultusunda eğitim verilmiştir.

II. Dünya Savaşı öncesinde tehdit algılamasında gerçekleşen değişiklikler ve uygulanan denge siyaseti çerçevesinde ittifak arayışlarına gidilmiştir. Savaş süresince izlenen tarafsızlık politikası çerçevesinde ordunun ihtiyaçları, yapılan ittifak anlaşmaları ile ülke kaynaklarından sağlanmaya çalışılmıştır.

İnsan yoğunluğundan makine yoğunluklu bir yapıya dönüşen kuvvetlerle yapılan savaş sonrasında oluşan yeni stratejiler, sadece askeri alanda değil, ekonomi, politika ve diplomasi sahasında da kendine yer bulmuştur. Artık savaşlar sadece askeri strateji ile değil, yüksek strateji ve uluslar arası ilişkiler ile sonuç bulacaktır.

Savaş sonrasında SSCB'nin tehditlerine karşı tek başına karşılık veremeyeceğini değerlendiren Türkiye, bu tarihten itibaren hızla batı bloğu içerisinde yer almaya çalışmış, "Truman Doktrini" ve "Marshall Planı" ile birlikte NATO'ya üye olunmasına kadar uzanacak süreç başlamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında kadar Alman doktrinini uygulayan Türk Ordusu, özellikle "Truman Doktrini" kapsamında yapılan askeri yardımlar ile birlikte Amerikan ordusunun strateji ve doktrinini kabullenmiştir. 1950'li yıllarla birlikte artan askeri ve ekonomik yardımlar sonucunda, bu durum, sadece askeri doktrin ve strateji kapsamında sınırlı kalmamış, Cumhuriyet'in ilk döneminde tamamen milli vazife anlayışına dayanan Türkiye'nin savunması; dayanak yönünden ilk kez farklılık göstererek başka bir ülkenin stratejilerine dayandırılmıştır. Bunun sonucunda, bölgedeki ülkelerle arasındaki ilişkileri de batı ittifakının politika ve stratejileri ekseninde ele alan Türkiye, ileride ciddi savunma boşlukları ile de karşılaşacaktır.

ABSTRACT

The concept of 'Army', which has reserved its existence throughout the history, has symbolized the regular and armed forces. In accordance with the developing circumstances of the age and periods, the improvements in weapons and equipments alongside in their means, the tactics and strategies of the armies have changed correspondingly.

The Ottoman Army, which had been in the formation of an occupational army until the abolition of the Janissaries, started to work on the establishment of a modernized army with the foundations of military schools and the application of obligatory military service since the beginning of 19th century. Nevertheless, these reforms would not be permanent due to wars and the economic situation of the country.

The facts that the political government dominated by military heads and also that there were no discrimination between civil and military in the State, have been effective strongly in determining the role of the Army in the society. That the founders of the Turkish Republic is of military originated, shows us the Army had a role that was beyond its traditional obligations. Yet, this fact neither turned out to be a military regime, nor dictatorship.

The Army had struggled with the threats against the establishment of the new regime mostly, because the threat perception had pointed at the dynamics within the country for the period of the first years of the Republic. The barracks, along with these active missions, were not accepted only as homes for soldiers but also as schools in which these young men, who came from villages were given education in accordance with the needs of the time.

Prior to World War II, the changes in the perception of threat, together with the implementation of the balanced policy, had led the State to the search for new allies. During the war time, in keeping the neutrality position the country held, the needs of the Army were supplied with the domestic resources in compliance with the treaties made with the related countries.

The new strategies formed after the wars fought by transformed forces, which changed from man-power into machine-power were put into practice not only in military context but also in economic, political, and diplomatic areas as well. Henceforth, wars would conclude, not only with military strategies but also with using of high strategies and international affairs.

After the World War II, Turkey, which evaluated that it could not resist to the threats coming from USSR, rapidly tried to be on the side of the West. As a result, the way to the membership of NATO was given, with the support of the ‘Truman Doctrine’ and ‘Marshall Plan’.

The Turkish Army that adopted German doctrine until the end of World War II, replaced it with the strategies and doctrines of the US Army, particularly with the acceptance of the military aids in compliance with the ‘Truman Doctrine’. In consequence of the increasing military and economic aids in 1950s, this situation did not remain only in the context of military strategy and doctrine, Turkey’s defense, which was founded merely on national interests in the first years of the Republic, was made for the first time on the perspective of dependency, reliant on another country’s strategies. Thus, Turkey, which has been compliant with the politics and strategies of Western allies in the handling of its foreign affairs with the countries in its region, will encounter very serious defense gaps in the future.

ÖNSÖZ

Tarih boyunca var olan ordular, günümüze kadar gelen süreç içerisinde, buldukları çağın özellikleri ve şartlarına göre her anlamda değişimler yaşamışlardır. Dönemin sosyal, ekonomik, siyasi ve teknolojik tüm gelişmeleri orduları etkilemişler ve değişime zorlamıştır.

Bu çalışmada, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren 1960 yılına kadar geçen 37 yıllık zaman zarfında, Türk Ordusu'nda meydana gelen stratejik ve doktriner değişiklikler ele alınmıştır. Bu dönem içerisinde, İkinci Dünya Savaşı, Kore Savaşı, Soğuk Savaş, NATO gibi Türk Ordusu'nu çok yakından ilgilendiren ve üzerinde büyük etkiler ve değişimler yaratan oluşumlar yer almaktadır.

Türk Ordusu üzerindeki stratejik ve doktriner değişimlerinin, Dünya ve Türkiye'deki sosyal, ekonomik, politik gelişim ve değişimler paralelinde incelenmesinin doğru bir yöntemden öte bir zorunluluk olduğu bir gerçektir.

Bu kapsamda öncelikle “Ordu”, “Strateji” ve “Doktrin” kavramları üzerinde durulmuş ve değişimin kapsam ve çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Osmanlı dönemindeki ordunun genel yapısı incelenmiş, Cumhuriyet dönemine ışık tutacak XVIII. ve XIX. Yüzyıllardaki siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeler altında Osmanlı ordusundaki değişimler ile bu değişim ve gelişimlerin Cumhuriyet dönemindeki Türk Ordusu'na olan yansımaları ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise 1923-1939 zaman dilimi göz önüne alınmış, bu dönemin Atatürk'ün hayatta bulunduğu ve aynı zamanda iki savaş arası dönemi kapsamı belirgin bir çerçeveyi oluşturmuştur.

Üçüncü bölümde, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki Türkiye ve dünyadaki değişimlere paralel olarak Türk Ordusundaki değişimler ele alınmıştır. Bu savaş, sadece Türk Ordusu'nu değil tüm dünya ordularını ve halklarını derinden etkilemiştir.

Dördüncü bölümde ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu soğuk savaş döneminin etkileri ile birlikte, Kore Savaşı, Türkiye'nin NATO'ya üye

olma süreci ve sonrasındaki gelişmeler Türk Ordusu açısından önemli tarih sayfalarını oluşturmaktadır.

Çalışmanın hazırlanması sırasında konu seçiminden başlayarak destek ve katkılarının esirgemeyen Prof.Dr.Yücel Özkaya'ya, tez danışmanın Prof.Dr.Temuçin Faik Ertan'a, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı ile Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü personeline minnet ve şükranlarımı arz ederim.

Şüphesiz ki, bu çalışmanın eksiklikleri olabilecektir. Ancak yapılan bu çalışmanın, Türk Ordusu ile ilgili daha sonra yapılabilecek araştırma ve incelemelere ışık tutacağını ve faydalı olacağını umuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i-ii
ABSTRACT	iii-iv
ÖNSÖZ	v-vi
İÇİNDEKİLER	vii-x
KISALTMALAR	xi-xiii
GİRİŞ	1-16
1. Ordu Kavramı ve Türk Ordusu'nun Tarihsel Yeri	1
2. Strateji ve Doktrinin Askeri Literatürdeki Yeri	8
a. Strateji	8
b. Doktrin	13
3. Milli Güç İçerisinde Askeri Güç ve Askeri Stratejinin Yeri	14
BİRİNCİ BÖLÜM: Cumhuriyet Öncesi Dönemde Ordu	17-65
1. Cumhuriyete Girerken Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu	17
2. XIX. Yüzyıl ve Öncesinde Osmanlı Ordusunun Genel Yapısı ve Durumu	20
3. Askeri Okullar ve Eğitim	34
a. Mühendishane-i Bahri-i Hümayun	38
b. Mühendishane-i Berri-i Hümayun	39
c. Mekteb-i Tıbbiye	40
ç. Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu)	42
d. Askeri İdadiler	45
e. Erkan-ı Harbiye (Harp Akademisi)	47
f. Askeri Rüştüyeler	49

4.	XX. Yüzyıl Başlarında Ordu Teşkilatı	50
a.	II. Meşrutiyet Sonrası Ordu Teşkilatı	50
b.	Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Ordunun Teşkilatı	56
	(1) Kara Kuvvetleri	59
	(2) Deniz Kuvvetleri ve Donanma	60
	(3) Hava Kuvvetleri	62
	(4) Zaptiye ve Jandarma Teşkilatı	64
	İKİNCİ BÖLÜM: İki Savaş Arası Dönemde Türk Ordusundaki Stratejik ve Doktriner Değişiklikler (1923-1939)	66-135
1.	Dış Politika	66
2.	İç Politika	74
a.	İç İsyenlar ve İsyenların Bastırılmasında Ordunun Rolü	83
b.	Hatay Sorunu Esnasında Ordu	89
3.	İki Savaş Arası Dönemde Ordu	91
a.	Kara Kuvvetleri	101
b.	Deniz Kuvvetleri ve Donanma	103
c.	Hava Kuvvetleri	114
ç.	Jandarma Kuvvetleri	119
d.	Savunma Sanayi ve Askeri Fabrikalar	122
4.	Eğitim, Tatbikatlar ve Askeri Okullar	126
a.	Askeri İdadiler	128
b.	Harp Okulları	128
c.	Deniz Askeri Okulları	129
ç.	Gülhane Askeri Tıp Akademisi	130
d.	Harp Akademileri	131
e.	Askeri Tatbikatlar	133

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: II. Dünya Savaşı ve Sonrasında Türk Ordusundaki Stratejik ve Doktriner Değişiklikler (1939-1950)

136-205

1. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Genel Durum	136
2. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Ordusunun Teşkilat ve Yapısı	147
a. Kara Kuvvetleri	154
b. Deniz Kuvvetleri	159
c. Hava Kuvvetleri	160
ç. Jandarma Kuvvetleri	162
3. İkinci Dünya Savaşı'nın Stratejide ve Doktrinde Getirdiği Yenilikler	163
4. İkinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler	168
5. Truman Doktrini ve Marshall Planı	174
6. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Teşkilat ve Yapısı	187
a. Kara Kuvvetleri	194
b. Deniz Kuvvetleri	195
c. Hava Kuvvetleri	196
ç. Jandarma Kuvvetleri	197
d. Eğitim, Tatbikatlar ve Askeri Okullar	198
(1) Harp Akademisi	200
(2) Harp Okulu	201
(3) Gülhane Askeri Tıp Akademisi	202
(4) İstihkâm ve Demiryolu Subay Okulu	202
(5) Askeri Tatbikatlar	203

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Demokrat Parti Döneminde Türk Ordusundaki Stratejik ve Doktriner Değişiklikler (1950-1960)	206-262
1. 1950'li Yıllara Girerken Siyasi, Askeri Gelişmeler ve Kore Savaşı	206
2. Türkiye'nin NATO'ya Üye Olması ve Türk Silahlı Kuvvetleri	212
3. Balkan ve Bağdat Paktları, Ortadoğu'daki Karışıklıklar ile Diğer Askeri, Siyasi Gelişmeler	221
4. Türk Silahlı Kuvvetleri İle İlgili İç Gelişmeler ve 27 Mayıs Devrimi	230
5. Türk Silahlı Kuvvetleri Teşkilat ve Yapısı	238
a. Kara Kuvvetleri	246
b. Deniz Kuvvetleri	248
c. Hava Kuvvetleri	251
ç. Jandarma Kuvvetleri	252
6. Eğitim, Tatbikatlar ve Askeri Okullar	253
a. Harp Akademisi	254
b. Harp Okulu	255
c. Deniz Okulları	255
ç. Hava Okulları	256
d. Gülhane Askeri Tıp Akademisi	257
e. Askeri Tatbikatlar	258
SONUÇ	263
KAYNAKÇA	269
EKLER	284

KISALTMALAR

Adr.	Adres
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
Alb.	Albay
Arş.	Arşiv
ASD	Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
Astsb.	Astsubay
Atğm.	Asteğmen
ATASE	Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
B.	Baskı
Bkz.	Bakınız
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BM	Birleşmiş Milletler
Bnb.	Binbaşı
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
D.	Dosya
Der.	Derleyen
Dilb.	Dilbilgisi
DP	Demokrat Parti
Dz.K.K.	Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
DTCF	Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi
Ens.	Enstitü
F.	Fihrist
Fak.	Fakülte
GATA	Gülhane Askeri Tıp Akademisi
Gen.	General
Gnkur.	Genelkurmay
Haz.	Hazırlayan

Hst.	Hastane
Hv.Kuv.	Hava Kuvvetleri
İrt.Sb.	İrtibat Subayı
J.	Jandarma
Kd.	Kıdemli
K.Kuv.	Kara Kuvvetleri
Kor.	Kolordu
Kora.	Koramiral
Korg.	Korgeneral
Ks.	Kısım
Kur.Bşk.	Kurmay Başkanı
Kuv.	Kuvvet
Matb.	Matbaa
MBK	Milli Birlik Komitesi
M.K.E.K.	Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu
M.S.	Milattan Sonra
NATO	North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Paktı Örgütü)
NBC	Nükleer Biyolojik Kimyasal
No.	Numara
Onb.	Onbaşı
Or.	Ordu
Org.	Orgeneral
Plt.	Pilot
S.	Sayı
s.	Sayfa
Sb.	Subay
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
Tb.	Tabur
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Tğm.	Teğmen
TL	Türk Lirası

TİTE	Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	Türk Tarih Kurumu
Tug.	Tugay
Tuğg.	Tuğgeneral
Tümg.	Tümgeneral
USA	United States Of America
Uzm.	Uzman
Üçvş.	Üstçavuş
Ütğm.	Üsteğmen
Vb.	ve benzeri, ve bunun gibi, ve başkaları
vd.	Ve Devam
Ves.No.	Vesika Numarası
Yb.	Yarbay
Yzb.	Yüzbaşı

GİRİŞ

1. Ordu Kavramı ve Türk Ordusu'nun Tarihsel Yeri

Ordu, bir toplumun tüm silahlı güçlerini ifade eden bir kavramdır. Silahlı güçler, özel kanunlar ile oluşturulmuş, yapısı, teşkilatı ile hiyerarşi ve fonksiyonları belirlenmiş kamusal organlardır. En geniş anlamıyla ordunun görevi ise, yurt savunmasıdır; yani devletin, ülkenin, milletin bütünlüğünün ve birliğinin korunmasıdır.¹

Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tamamını ifade eden ordu, tarih boyunca devletlerin ekonomik, sosyal ve politik durumlarında meydana gelen değişiklere paralel olarak gelişme göstermiştir. Yeni keşif ve silahlar, orduları etkilemiş, savaş taktik ve stratejilerinde olduğu kadar orduların bünyelerinde de değişiklikler olmuştur.

Ordular zaman zaman para kazanmak ve yağmacılık etmek isteyen paralı profesyonel askerlerden, zaman zaman da bir gaye uğruna çarpışmak isteyen vatanperver gönüllülerden kurulmuştur. Tarihte, orduların oluşturulmasında asker alma yöntemlerinden biri olan paralı askerlik yönteminde, askerlerin kontratlarının bitmeden onlara ödenecek paranın bulunamaması veya savaşın çok uzun sürmesi gibi olumsuz durumlar mevcuttu. Paralı askerliğin bu olumsuz yönlerini fark eden bazı kent devletleri, vatandaşlık hakkını kazanması karşılığında mal ve mülk sahibi tüm erkek vatandaşlarını askeri bir eğitimden geçiriyor ve tehlike anında da onları göreve çağırıyordu. Milis sisteminin başlangıcı sayılan bu sistemin de, sağlıklı erkek vatandaşlarının yalnızca belli bir bölümünü askere alması yönünde bir mahsuru bulunmaktaydı. Zorunlu askerlik sistemi ise, sağlıklı her erkek vatandaşı içine almakta, ancak silah altındakilerin rejimi ele geçirme korkusu duyan ve kalabalık bir orduyu besleyecek parası olmayan devletler için uygun değildi. Zorunlu askerlik sistemi, ancak uzun vadede, oy verme hakkının yaygınlaşması ile gerçekleşmiştir.²

Kuvvetleri, aldatma ve hünerle meydan muharebesi alanına getirme, ilk çağların ordularının stratejisini oluşturuyordu. Genel olarak coğrafi olarak hedeflerini

¹ Bülent Daver, “*Ordu ve Politika (Siyaset)*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler III**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s. 137

² John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev: Füsün Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995, s.180-182

belirleyen harbin stratejisinin ana hedefini, düşmanın toprağını ve özellikle başkentini işgal etmek oluşturmuştur.³

M.Ö. 1.000 yılından itibaren, orduların bünyesinde süvari birlikleri kullanılmaya başlanmıştır. Böylece atlı taktikler geliştirilmiş ve bu taktiklerde genel olarak süvari, merkezdeki piyade unsuruna bağlı olarak hareket ettirilmiştir. İlk defa Asurlular tarafından kullanılan atlı birlikler, sürat ve hareket dolayısıyla stratejiye yeni bir boyut kazandırmıştır. Bir yıldırım harbini en iyi tatbikat eden Türkler, daha ziyade çabukluk ve hareket kabiliyetini düşünerek, büyük süvari birlikleri teşkil etmişlerdir. Atlı birlikler ile düşman kıtalarında karışıklık ve panik meydana getirilmesi amaçlanmıştır. Süvarinin kullanılması, birliklerin manevra kabiliyetini arttırmış, büyük imkânlar sağlamış ve süvarinin üstünlüğü en az dört asra yakın Asurluların askeri üstünlüğünü devam ettirmiştir.⁴

Türk kaynakları olarak en eskiye uzanan Orhun yazıtlarında kullanılmaya başlanan, bazen de “Ortu” olarak geçen “Ordu” kelimesi, “Ordu Karargâhı” “Hakan’ın Oturduğu Şehir” anlamında kullanılarak bugünkü anlamından daha farklı bir anlam taşımaktaydı.⁵ Türklerde ilk muntazam ordu ise, Doğu Hun Devleti’nde, Mete Han zamanında kurulmuştur (Milattan Önce 209-174).⁶

Düzenli Türk ordularının ilk olarak görüldüğü Orta Asya’daki Türk devletlerinde ordu, ok, yay taşıyan atlı süvarilerden oluşmaktaydı. Hun İmparatorluğunun hakanlarından Mete, Çin İmparatorluğuna karşı yapmış olduğu seferde 400 bin kişilik bir süvari kuvveti kullanarak, dönemin sayıca en üstün birliklerini meydana getirmişti. Cengiz Han zamanında, on bin kişiye yakın kuvveti, bugün “Tümen” olarak adlandırılan disiplinli ve düzenli bir teşkilat haline getirmiştir. Bu teşkilât bazı ufak değişikliklerle birlikte Selçuklular devrinde de devam etmiştir. Melik Şah döneminde kurulan ve “Hassa Ordusu” olarak adlandırılan daimi askerî kuvvet ise devletin dayanağını teşkil etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu devraldığı bu mirası daha

³ Oğuz Turan, “*Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler (Mete’den Atatürk’e Kadar)*”, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü), s. 37

⁴ a.g.e., s. 23,35,36

⁵ Said Arif Terzioğlu, **Türk Ordusu**, 1965, s.9,10

⁶ İhsan Ilgar, **Tarih Boyunca Türk Ordusu**, Maarif Basımevi, İstanbul, 1957, s.3

da ileriye götürmüş ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde 250 bin kişilik bir ordu yaratılmıştır.⁷

Batıda ordular, ana unsur olarak piyadeden müteşekkil oldukları için, stratejinin zaman unsuru çok ağır işlemiş, bundan ötürü baskın ve dolaylı bir tutum olan harp hilesine nadiren müracaat edilmiştir. Asırlarca süvari unsurunun esas olarak yer aldığı Türk ordularında, atlı birlikler ile ilgili taktikler ve stratejiler geliştirilmiştir. Batı dünyası, süvarinin, stratejinin zaman ve mekân unsurunu en iyi istismar edebilen bir güç olduğunu ancak 378 Edirne Muharebesi ile anlayabilmiştir.⁸

Orduların kullandıkları silah, araç, gereç malzeme onların yapısını da doğrudan etkilemiştir. Ateşin patlayıcı ve parlayıcı özelliği olmadan kullanılması VII. Yüzyıla rastlamaktadır. Ancak M.S. 950 yıllarında barutun ortaya çıkması orduların ve savaşların kaderini değiştirmiştir. Top teknolojisinin gelişmesiyle birlikte XV. Yüzyılda okların yerini güller almıştır.⁹ Kara ordusunun yanında, denizlerde barut kullanımı daha hızlı bir devrim yaşanmıştır. Son derece ağır olan dönemin topları, topların atışları esnasındaki geri tepmelerinin etkisi azaltılmış ve gemiyle taşınabilir hale getirilmiştir. XVI. Yüzyılda Akdeniz'in kontrolü için Osmanlılar ile Avrupa devletleri arasındaki mücadelede toplar ile silahlandırılmış kadırgalar kullanılmıştır.¹⁰

Günümüzde taarruz manevraları ile ilgili olarak görülen, stratejik taarruz iç hat ve dış hat manevraları, stratejik geri çekilme ve karşı taarruz şeklindeki üçlü tasnifin yani "stratejik çekilme ve karşı taarruz" kavramlarını tamamen Türklerin ortaya çıkardıkları ve geliştirdikleri bir askeri strateji ve taktiktir.¹¹

Türklerin devlet yapısında, askeri gücün çok önemli bir yeri ve önemi vardır. Bu durum, tarihin eski Türk devletlerinde daha belirgin olarak göze çarpmaktadır. Askeri gücün diğer milli güç unsurlarının başında geldiği, devlette egemen bir güç düzeyine ulaştığı gerçektir. Türklerin, tarihte güçlü askeri yeteneklerinin başarıları ile

⁷ Terzioğlu, s.10-25

⁸ Turan, s. 35,37

⁹ John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, s.244

¹⁰ a.g.e., s.255

¹¹ Turan, s. 45

"İç Hat: Mutasavver bir çevrenin merkezi tarafında yer alan bir ordu iç durumdadır. Bu çevrenin dışında olan ve iç durumdaki orduyu kuşatacak derecede birbirinden ayrı gruplar halinde bir dış ordu durumundadır."

büyük devletler kurmalarının nedeni “Devletin ve milletin harp gücü ile ordularının muharebe kudretini bir bütün olarak kabul etmeleri” olabilir. Bu, askeri güç ile ilgili olarak devlet ve milletteki tüm maddi, manevi yeteneklerin bir araya gelerek bir sinerji yaratması olarak değerlendirilebilir. Osmanlı Devleti’nin gerileme döneminden itibaren büyük toprak kayıplarına uğramasının başlıca nedeni bu sinerjinin yitirilmesindedir.¹²

Orduların değişimi ve gelişiminde, orduların içinde buldukları zaman ve dönemin şartlarının ve özelliklerinin göz önünde bulundurulması da önemli bir noktayı teşkil etmektedir.

18. Yüzyılda, Fransa’daki devrim ve İmparatorluk savaşları ile “halk savaşı”, yani geniş katılımlı kitlesel savaş kavramlarının gelişmesi söz konusu olmuştur. Ayrıca, sömürgeleştirme süreci ile birlikte, deniz savaşları da en az “meydan savaşları” kadar önemli bir nitelik kazanmıştır. Taktik savaşları büyük ölçüde Napolyon ile başlamıştır. Napolyon, meydan savaşları yerine cephe savaşlarına geçmiş ve savaşan tabur, koruyan tabur ve işgal eden tabur ayrımını geliştirmiştir.¹³

Bu noktada önemli olan bir husus da orduları oluşturan insan kaynakları ve özellikle orduları yönetenler yani bugünkü anlamda subayların durumu idi. 19. Yüzyıldan önce de var olan ordu ve donanmaların başında da subaylar bulunmaktaydı ancak bu subaylar genellikle paralı askerlerden veya aristokratlardan oluşuyordu.¹⁴

Askeri işlevin verimli biçimde icrasından ziyade aristokrasinin ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanan XVIII. Yüzyıl subay kadroları için, varlık, doğum, kişisel ve siyasi nüfuz atama ve terfilerde belirleyici unsurlar olmuştur. Bunun neticesinde çocuklar ve yetersiz kişiler sıklıkla yüksek askeri rütbelere getirilmişlerdir. Mesleki bilgiye sahip kimse mevcut olmadığından, birkaç teknik okul dışında askeri bilgiyi aktaracak hiçbir kurum bulunmamaktadır. Subaylar, subay davranış ve inanış

¹² Mert Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, Belge Yayınları, İstanbul, 1986, s.306-311

¹³ Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, Önsöz Basım-Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.137

¹⁴ Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet**, Çev: Kazım Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006, s. 22

tarzlarından ziyade aristokrat davranış ve inanış tarzlarını sergilemişlerdir. Tüm bunlar o dönemde askerlik mesleğinin mevcut olmadığını göstermekteydi.¹⁵

Eğer askerlik mesleği ile ilgili olarak bir köken belirtmek gerekli ise, 6 Ağustos 1808 tarihini belirlenmek pek yanlış olmaz. Bu tarihte Prusya Hükümeti tarafından profesyonellik standardını tavizsiz bir açıklıkla ortaya koyan subay atamalarıyla ilgili bir kararname yayımlamıştır. Bu kararnameye göre; ordu içindeki hiyerarşi açısından bir subayın mevkisini belirleyecek unsurların barış zamanlarında öğrenim ve bilgisi, savaş zamanlarında ise üstün cesaret ve kavrayışı olacağı belirtilmiştir. Bu reform, bugünkü anlamda askerlik mesleğinin gerçek başlangıcına işaret etmiştir.¹⁶

Bunu müteakiben, bu alanda ileri düzeyde eğitim veren kurumlara yönelik ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Çünkü savaş sanatının karmaşıklığı gün geçtikçe artıyor ve kapsamı genişliyordu. Bunun sonucunda, Prusya 1810 yılında Berlin’de, savaş sanatı alanında yüksek öğretim verecek bir askeri üniversite olarak tasarlanana ünlü “Kriegsakademie”yi kurmuştur.¹⁷

Subaylık mesleğine giriş yöntemlerinin evrimi üç aşamada gerçekleşmiştir: giriş açısından aristokrat ön şartların ortadan kaldırılması, temel düzeyde bir mesleki eğitim ve yeterlik şartı getirilmesi ve asgari bir genel eğitim şartı getirilmesi.¹⁸

Subaylık mesleği, XIX. Yüzyılın bir ürünü ve subay kadrosu söz konusu yüzyılın en önemli kurumsal tasarımlarından biri olmuştur. Napolyon Savaşları ile birlikte subaylar, meslek hakkında ihtisaslaşmış bir teknik edinmeye ve bu tekniğin doğasını oluşturan standartları, değerleri ve örgütlenmeyi geliştirmeye başlamışlardır.¹⁹

Bir subayın mesleği içerisinde ihtiyaç duyduğu zihni yetenek ve alışkanlıklar, önemli ölçüde, mesleği dışındaki geniş öğrenim alanlarında elde edilebilir. Çünkü askeri beceriye hâkimiyet, geniş bir genel kültür arka planı gerektirmektedir. Tarihin herhangi bir aşamasında şiddetin örgütlenmesi ve uygulanışına ait yöntemler, toplumun kültür kalıbının bütünüyle yakından ilişkilidir.²⁰

¹⁵ a.g.e., s. 30

¹⁶ a.g.e., s. 33

¹⁷ a.g.e., s. 53

¹⁸ a.g.e., s. 43

¹⁹ a.g.e., s. 21

²⁰ a.g.e., s. 16

Avrupa'daki aristokrat unsurların güçlü muhalefetlerine rağmen, 1875 yılına kadar Avrupa ordularındaki profesyonelliğin temel kurumlarının sağlam bir şekilde oluşturulduğu görülmektedir.²¹

Türk tarihinin çok eski çağlardan itibaren askerlik hizmeti ve yükümlülüğü, dinle karışmış bir inanış ve gelenekle, bir ideal tülü altında hafifletilmiş ve mukaddes bir vazife haline sokulmuştur.²²

Türk Ordusunun tarihsel mirasında iki temel unsurun önemli olduğu söylenebilir: Birincisi; ordunun, devlet ve halk ile özdeşleşmesidir. Türklerin 4.000 yıl önceye dayanan tarihindeki bu özellik, Göktürk kitabelerinde belirtilen tanrı vergisi askerlik misyonu bütün zamanlarda bir ülkü olarak kabul edilmiştir. Gerçekten de ilk Türk topluluklarından itibaren “askerlik toplumun genel ve bireysel bir özelliğidir” ve ordu neredeyse toplumla bütünleşerek bir “Ordu-Millet” geleneği yaratılmıştır. İkincisi; Türk Ordusunun “modernleşmenin öncüsü” olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecindeki reform hareketlerinden itibaren yerleşmiş bulunan, ordunun ve subayların Batı tekniklerinin ve düşünce kalıplarının benimsenmesine dayalı modernleşmenin öncüleri olduğuna dair yaygın inançtır.²³

Mustafa Kemal orduyu yaşayan dinamik bir organizmaya benzeterek, orduyu oluşturan insan unsurunu ön planda tutarak şu tanımı yapmıştır: “Bilinmelidir ki, bir orduyu meydana getiren, genellikle, her kişi; yaşayan bir makinenin canlı organları, parçalarıdır. Bu makineyi işleten, her organizmayı, her parçasını harekete getiren amaç, buharla işleyen motorlar değildir. O işletme aracı, ordu makinesini oluşturan canlı organların beyinlerindeki kuvvet ve kanlarındaki ruhtur. Bu beyinlerde ve bu kanlarda gerekli olan kuvvet ve akış hızı bulunmazsa makine durur ve başka bir kuvvet onu işletemez”.²⁴

Askerî içeriği bakımından, “Ordu” kavramı, hiyerarşik bir örgütlenmenin bir basamağını ifade etmekle birlikte, 1961 yılına kadar, Kara, Deniz, Hava ve Jandarma birliklerinin bütününe ifade etmekte kullanılmıştır. “Ordu” kavramı yerine Türk

²¹ a.g.e., s. 59

²² Bahaeddin Ögel, “*Türk Tarihinde Millet ve Ordu Bütünleşmesinin Nedenleri*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler III**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s. 226

²³ Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.16

²⁴ Mustafa Kemal, **Subay ve Komutan ile Söyleşi (Zabit ve Kumandan ile Hasbihâl)**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1994, s. 80

Silahlı Kuvvetleri (T.S.K) kavramının kullanılmasına ise 4 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen 211 sayılı T.S.K. İç Hizmet Kanunu ile birlikte başlanılmıştır.²⁵

Günümüzde, askerin devlete karşı sorumluluklarının üç bölümden oluştuğu ifade edilmektedir. Bunların ilki temsili işlevdir ve askeri güvenliğe ilişkin taleplerin devlet mekanizmasında temsilini ifade eder. Askerin ikinci sorumluluğu, danışmanlık işlevidir ve devletin alternatif hareket tarzlarının sonuçlarının askeri açıdan incelenip, bu konuda devlet yetkililerine rapor sunulmasını ifade eder. Askerin devlete karşı üçüncü ve son sorumluluğu ise, yürütme işlevidir ve devletin askeri güvenliği ilgilendiren kararlarının uygulanmasını ifade etmektedir.²⁶

“Atatürk’ün Ordu, Askerlik, Harp ve Sulh Hakkındaki Düşünceleri ve Genç Subaylara Öğütleri” adlı kitapta; “Ordu, harice karşı devletin varlığını temin ve icabında dahilde büyük asayişsizliği bertaraf eder. Ordu, Cumhuriyeti yıkmaya çalışanlara karşı devletin ve hükümetin iradesini ve kuvvetini gösterir. Ordunun devlete karşı birinci vazifesi, azami kudret ve kabiliyete sahip olmaya çalışmaktır. Devletin onuru ve şerefi bununla yükselir” ifadesi yer almaktadır.²⁷ Buna göre ordu, hem dış, hem de iç düşmanlara karşı savunma mekanizmasının baş aktörüdür.

Sivil-asker ilişkilerinin en önemli odağı, subay kadrosunun devletle olan ilişkisidir. Subay kadrosu, hem bürokratik bir meslek grubu, hem de bürokratik bir örgüttür. Rütbe hiyerarşisi ile meslek çerçevesinde mesleki ehliyet düzeyleri, makam hiyerarşisi ile de örgüt çerçevesinde görevleri ayrıştırılmıştır. Tüm bürokrasilerde yetki makamdan kaynaklanırken, mesleki bürokrasilerde makama seçilebilirlik rütbeden kaynaklanır. Bir subay, bir makama atandığı için rütbe almaz; rütbesinden ötürü belirli görev ve işlevleri icra edebilir.²⁸

Tüm subaylarda ortak olan ve de onları sivillerden ayırıştıran, ayrı ve farklı bir uzmanlık alanı gerçekten de mevcuttur. Bu beceri şöyle özetlenebilir: “Şiddetin yönetimi”. Başarılı silahlı çarpışma yapması eklenen bir askeri kuvvetteki subayların

²⁵ O.Metin Öztürk, **Ordu ve Politika**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.26

²⁶ Huntington, s. 77,78

²⁷ Veli Yılmaz ve Mehmet Uysal, **Atatürk’ün Ordu, Askerlik, Harp ve Sulh Hakkındaki Düşünceleri ve Genç Subaylara Öğütleri**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1993, s.2 ve Suat İlhan, **Atatürk ve Askerlik-Düşünce ve Uygulamaları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1990, s.157

²⁸ Huntington, s. 19

görevleri şunları içerir: bu silahlı kuvvetin örgütlenmesi, teçhizatlandırılması ve eğitilmesi; faaliyetlerin planlanması ve çarpışmaya giriş ve çıkışta harekâtın yönlendirilmesi.²⁹

2. Strateji ve Doktrin'in Askeri Literatürde Yeri

Ordu kavramını kısaca açıkladıktan sonra, bu kavramla hep iç içe olmuş olan “Strateji ve Doktrin” kavramlarını ve bunlarla olan ilişkisini açıklamakta fayda bulunmaktadır.

a. Strateji

Strateji terimi, geçerlilik kazandığı XVIII. Yüzyılda, silahlı birliklerin sevk ve düzeni ile askeri harekâtları planlama ve yönetme sanatı anlamını taşıyordu.

Strateji kelimesi, yapısını eski Yunanca'daki Strados (Ordu) ve Ago (Kullanma) deyimlerinin bileşiminden alır. Arapça ve Osmanlıca'da aynı anlamı taşıyan Sevkülceyş³⁰ kelimesi vardır. Sevkülceyş iki kelime olan, ‘sevk’ ve ‘ceyş’ten oluşur. Anlam olarak, muharip birlikleri, muharebe sahasına elverişli bir şekilde getirme anlamını ifade eder. Mana itibarıyla ele alınacak olursa strateji; gayenin gerçekleşmesi için çeşitli harp silâh, vasıta ve malzemesini koordineli bir şekilde en verimli bir şekilde kullanılması sanatı olarak ortaya çıkar. Yani, strateji; potansiyel kuvveti, dinamik kuvvete çeviren, gevşeme ihtimali gösteren muhtelif cins kudret ve kabiliyetleri bir araya toplayan ve artıran bir silahtır. Ama günümüzde strateji, yalnız kapsam olarak değil, anlam olarak da çok değişmiştir. Strateji, artık yalnız askeri olan anlamını kaybetmiş, genel anlamda amaç ve hedeflere ulaşmak maksadıyla düzenlenen uzun vadeli planları ifade eden bir kavram haline gelmiştir.³¹

Strateji, Türk Dil Kurumunun sözlüğünde, “önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol” ve “bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara en fazla desteği vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askeri güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı” şeklinde tarif

²⁹ a.g.e., s. 13

³⁰ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999, s.946 “*Sevkülceyş: askeri birliklerin hazır bulunması gereken yerleri kararlaştırıp bu birlikleri oralara sevk etme işi ve bu işi araştıran ilim, strateji*”

³¹ Mert Bayat, “*Strateji-Tarih-Coğrafya İlişkileri*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s.67

edilmektedir. Diğer tanımında ise “strateji; savaşta, belirlenmiş hedeflere ulaşmak için eldeki bütün kaynakları (askeri, ekonomik, siyasal vb.) uygun bir biçimde seferber etme ve düzenleme sanatı veya bilimi” olarak geçmektedir.³²

Strateji, ABD askeri terimler lüğatinde ise şöyle tarif edilmektedir: “Strateji, milli hedefleri elde etmek maksadıyla, harpte ve sulhta bir milletin siyasi, ekonomik ve psikolojik güçlerinin silahlı kuvvetler ile birlikte geliştirme ve kullanımı, sanat ve ilmidir”. Hedefler, elde etmek istediğimiz şey veya ulaşmak istediğimiz yer olarak tarif edilebilir. Hedeflerin tespiti, mantıki olarak ilk adımı teşkil eder, fakat diğer unsurlar mülahaza edildiği zaman tekrar gözden geçirilmesi gerekir.³³

Diğer bir tanımlamada ise strateji; “belirlenmiş bir hedefe veya amaca ulaşmak için, elde mevcut kaynaklarla, yaratılması gereken kaynakların kullanımı bilim ve sanattır”.³⁴

Moltke, bu konuda daha açık ve mantıklı bir tanımlamaya varmıştır. Kendisinin deyimiyle strateji, “Bir komutanın emrine verilen imkânların, öngörülen hedefin elde edilmesini sağlayacak biçimde, uygulama alanında kullanılmasıdır.”³⁵

Clausewitz, askeri alanda anıtsal değer olan “Harp Üzerine” adlı eserinde stratejinin tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Strateji, muharebenin, harbin amacına ulaşmak için kullanılmasıdır”.³⁶

John Mc. Donald, Von Neuman’ın eserlerinden faydalanarak strateji ile ilgili meydana getirdiği eserinde, askeri çerçeve dışından stratejiye geniş bir anlam getirmiştir; “Strateji zafere ulaştıracak hareketlerin icrası sırasında takip edilecek veçhelerdir” diye bir tarif yapmıştır.³⁷

³² **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, C. II, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1988, s.1341

³³ Hasip Tulumbacıoğlu, “*Temel Strateji Esasları*”, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, S. 33, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1972, s.1

³⁴ **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 89, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1994, s.7-8

³⁵ B.H. Liddell Hart, **Strateji Dolaylı Tutum**, Çev.Cemal Enginsoy, 1973, Ankara, Genelkurmay Basımevi, s.352

³⁶ Carl Von Clausewitz, **Harp Üzerine**, Çev.H.Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s.135

³⁷ Arif Erkuş, “*Strateji Nedir?*”, **Ordu Dergisi**, S. 173, K.K.K. İstanbul Askeri Basımevi, 1955, s.31

Nejat Eslen ise “Tarih Boyu Savaş ve Strateji” adlı eserinde stratejinin tanımını, basit bir matematik formülü olarak şu şekilde tanımlamıştır: Strateji=Güç+Konsept+Hedefler.³⁸

Bütün bu tanımlardan sonra görülüyor ki, “Strateji,

- En büyük avantajı sağlayabilecek şekil ve istikamette orduyu muharebeye sokmak sanatıdır.

- Gayesini elde etmek isteyen muharip bir devletin maddi ve manevi kuvvetlerini kullanma ilim ve sanatıdır.

- Askeri kuvvet ve malzemenin en avantajlı bir şekilde kullanılması için geniş ölçüdeki planlama ilim ve tekniğidir.”³⁹

Bu duruma göre strateji, harp harekâtının tümü için amaca uygun bir hedef saptamak zorundadır. Harp planını yaparak bir dizi harekâtı belirlenen bu hedefe bağlayacak olan strateji münferit seferlerin planlarını yapar ve bu seferlerdeki münferit muharebeleri düzenler. Çoğu kez bu iş, mevcut doktrinler içerisinde, hepsi doğru çıkmayan varsayımlara, bir bölümü ise önceden ayrıntılı olarak alınmasına imkân olamayan kararlara göre yapıldığı için strateji, ayrıntıları yerinde düzenlemek ve daima gerekli olacak değişiklikleri yapmak için orduyla birlikte muharebe sahasına inmek zorundadır. Strateji tüm aşamalarda yerini alır ve bir an için bile işten elini çekemez. Bu durumda, strateji, sadece muharebeyle değil, aynı zamanda bu özel ve karmaşık faaliyetin tüm yükünü omuzlarında taşıyan silahlı kuvvetleri de ele almak ve bu kuvvetlerin ilişki ve özelliklerini de incelemek zorundadır.⁴⁰

Stratejinin sadece düşmanın askeri gücünü yok etmeyi amaçlayan basit bir kavram olduğunun ibaret olduğunun düşünülmesi yanlış olabilir. Düşmanın harekât alanlarında üstün olduğu değerlendirilmesi sonucuna varıldığında, hükümet buna karşılık sınırlı bir amacı kapsayan bir strateji ortaya koyabilir.⁴¹

Bu tanım, artık sadece askeri etkenlerin kullanılmadığı, daha karmaşık hale gelen savaşların yürütülmesine sahne olan modern çağda, bazen “yüksek strateji” olarak da

³⁸ Nejat Eslen, **Tarih Boyu Savaş ve Strateji**, Truva Yayınları, Kilim Matbaacılık, İstanbul, 2005, s.72

³⁹ Erkuş, “*Strateji Nedir?*”, **Ordu Dergisi**, s.29

⁴⁰ Clausewitz, s.135

⁴¹ Hart, s.352

adlandırılır. “Yüksek Strateji”, savaşın yönetimine esas olan siyasetle hemen hemen aynı anlama gelir. Aynı zamanda, harp hedefini belirlemesi gereken üst derecedeki temel politikadan farklı olarak “uygulama halindeki siyaset” manasını da taşır. Çünkü yüksek stratejinin görevi, bir milletin veya milletler grubunun bütün imkânlarını, temel politikanın tanımladığı amaç olarak harbin siyasal hedefinin elde edilmesi için koordine etmek ve yönetmektir.⁴²

Stratejik düşünme, yaratıcılığı ve beklenmeyeni gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bir bilim ve sanat olduğu bilinen strateji, geliştirilen konseptler ışığında, milli gücün kullanılarak hedeflerin ele geçirilmesini gerçekleştirmek istemektedir. Strateji, sadece güç kullanımı değil, gücün varlığı ile düşmana karşı caydırıcılığı kullanarak çıkarları sağlamalıdır. Tüm güç unsurlarını dikkate alan strateji, olası riskleri hesaplayarak, güç, konsept, hedef arasındaki dengeleri kuran, yaratıcılığı ve öngörüyü esas alan, bilimsel, dinamik bir sanattır.⁴³

Esasını gelecek ortamdan alan strateji, yeniliğin, değişmelerin, ilerlemelerin uzun ve orta vadeli olarak değerlendirilmesi demektir. Strateji, belirli bir amaç çerçevesinde, mücadeleye katılan birden çok birimi arasında görev dağılımının başarılı bir şekilde yapılmasını öngördüğü için de “sanat” olarak adlandırılmıştır. Başka bir ifadeyle, güç unsurlarını üreten, dağıtan ve uygulayan tüm birimlerin organik ilişkilerinin koordinasyonunun sağlanması ve bundan bir “senfoni” yaratılması söz konusudur.⁴⁴

Aralarındaki farklılıklara karşın, strateji ve taktik belirli bir ilişki içinde birbirlerine bağlanır. Taktik muharebe sahasına girip ve bu sahayı doldururken, strateji sadece savaşma sınırında kalmayıp izlediği amaç yönünden bu savaşmayı mümkün olan seviyede en küçük orana düşürmeye çalışır.⁴⁵

Taktik, temelde belirli bir çarpışmayı kazanmak için eldeki birliklerin ve donanımın kullanımı üzerinde yoğunlaşırken, strateji savaşın bütün cepheleriyle ilgilenerken tek tek çarpışmalar sonunda savaş kazanma hedefine yönelir.

⁴² a.g.e. s.354

⁴³ Eslen, s.73-79

⁴⁴ Dedeoğlu, s. 101, 102

⁴⁵ Hart, s.356

Tüm bu açıklamalardan sonra, askeri stratejinin, harp ve harbin kanunlarına ait bilgiler sistemi olduğu sonucuna varabiliriz. Geçmiş dönemdeki harplerin tecrübeleri ile birlikte, askeri-siyasi durumun, ekonomik ve manevi potansiyelin, yeni savaş araç, gereç ve vasıtalarının, düşmanın muhtemel stratejisinin incelenmesi ile elde edilen bilgilere istinaden, askeri strateji; gelecekteki bir harbin koşullarını ve karakterini, harbin hazırlanmasıyla yapılması usullerini, silahlı kuvvetlerin branşlarını, bunların muharebe sahasında kullanma tarzını, silahlı mücadelenin malzeme ve teknik araçlarla ikmalinin ve harbin silahlı kuvvetlerin sevk ve idaresinin esaslarını araştırır ve inceler.⁴⁶

Taktik terimi ise birliklerin düşman karşısında ve temasta düşmana en çok etki yapacak ve onun etkilerinden en az zarar görecektir surette kullanılmasına yarayan kural ve metotları gösteren bilim ve sanattır.⁴⁷

Uygulama alanında “strateji” ile “taktik” kavramları arasındaki çizgi çok defa belirsizdir. Stratejik bir hareketin nerede biteceğini, taktik bir hareketin nerede başlayacağını kestirmek oldukça güçtür. Ancak, bu iki kavram, ana düşünce bakımından birbirinden ayrı olarak düşünülmelidir. Taktik, muharebe alanı ile ilgilenir ve bu sahayı doldurur. Strateji ise sadece muharebe sahasında kalmaz, izlediği maksat yönünden, bu muharebeyi mümkün olan en küçük oranında düşünmek zorundadır. Stratejinin hedefi düşmanın dengesini bozarak, düşmanın ya çözülmesi veya muharebede daha kolaylıkla parçalanması sağlanır.⁴⁸

Clausewitz’e göre savaş bağımsız bir bilim olarak kabul edildiğinde, savaşın özü “güç”tür. “Böylelikle savaş, rakibimizi irademizi takibe mahkûm etmeyi amaçlayan bir güç eylemidir.”⁴⁹ Böylelikle savaşın bir politika aracı olarak ele alınması Clausewitz ile başlamaktadır. Farklı araçlarla sürdürülen bir politika olan savaş, düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir. Zorlama için şiddet gereklidir ve bu şiddet ise fiziki güçtür.⁵⁰

⁴⁶ Kazım Atakan, “*Askeri Strateji ve Tarihi Gelişmesi*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 228, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1968, s.26,27

⁴⁷ Turan, s. 14

“*Ta’biye: [askeri] yerli yerine koyup hazırlama; tertibetme.*” Bkz: Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1999, s.1012.

⁴⁸ Turan, s. 16

⁴⁹ Huntington, s. 62

⁵⁰ Dedeoğlu, s.94

Bir devletin gücünü oluşturan unsurlar; potansiyeli, toprağı, nüfusu, ülkesel özellikleri ve müttelikleri olarak gösterilmektedir. Kullanılacak gücün büyüklüğü siyasal hedefin büyüklüğüne göre seçilmeli, şiddetin büyüklüğü ve kullanılacak savaş türü de buna göre belirlenmelidir. Strateji, bir satranç oyununun kurgulanmasına benzetilebilir. Ancak, uluslar arası ilişkilerde yer alacak hamlelerin sayısı, satranç oyunundakinden daha fazla olabilecektir.⁵¹

b. Doktrin

Doktrin en kısa tanımı olarak “öğreti” demektir. Doktrin, askeri literatürde bazı yerlerde aynı şekilde “öğreti” olarak isimlendirilmiştir. Sözcük olarak yabancı kökenli olan “doktrin”in strateji sözcüğünde olduğu gibi, ilk kullanıldığı ortam askeri literatür olduğu bir gerçektir. Geniş anlamda, geçmişte yaşanmış olayları inceleyen, onlar arasındaki sonuç ve sebepleri arasındaki ilişkileri araştırarak genel doğrulara ve prensipleri ortaya koyarak, benzer durumlarda geleceğin nasıl şekilleneceğini değerlendiren bilgi birikimidir denilebilir.⁵²

Aslında doktrin, “bir işi en iyi nasıl yaparız”ın değerlendirmesidir. Ancak burada değerlendirmenin objektif olarak yapılabilmesi için doktrini ortaya koyan kaynakları göz önünde bulundurmak gereklidir. Tecrübe ve birikim, doktrinin ortaya çıkmasını sağlayan asıl olgu olmasına rağmen, sadece tecrübelerin toplamına da doktrin demek mümkün değildir. Burada tecrübelerin doğru analizi ve yorumlanması önemli bir noktayı teşkil etmektedir.⁵³

Askeri literatürde, temel doktrin, ortam doktrin ve yapısal doktrin olmak üzere üç tip doktrin yer almaktadır:

Diğer tür doktrinleri çerçevesi içine alan ve onların kaynağı durumunda olan doktrin, temel doktrindir. Çok geniş ve soyut kavramlar manzumesi olan temel doktrin, harbin tabiatını, askeri güçlerin amaçları ve hedeflerini, askeri gücün diğer ulusal güç unsurlarıyla ilişkilerini soyut olarak ortaya koyar. Bu doktrin tipinin, zaman boyutu bulunmaması ile politik anlayışa veya teknolojik gelişmelere karşı duyarsız oluşu gibi iki özelliğı bulunmaktadır.

⁵¹ a.g.e., s.95, 101

⁵² **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 89, s.7,8

⁵³ Aynı yer

İkinci doktrin tipi de ortam doktrini'dir. Bu doktrin türü, insanın teknolojiyle birlikte kara, deniz, hava ve uzayı askeri amaçlarla kullanmasıyla ortaya çıkmıştır. Ortam doktrini, askeri gücün kullandığı ortamı detaylı olarak ele alır. Bu doktrin tipi, coğrafya ve teknolojiden çok fazla etkilenir. Ancak, hava gücü, teknolojiden daha çok, coğrafyadan daha az etkilenirken, kara gücü ise, coğrafyadan teknolojiye nazaran daha çok etkilenir.

Üçüncü tür olarak karşımıza çıkan yapısal doktrin, harekât alanını daha da detaylı ele alarak, özel kuvvetleri, çatışma türlerini ve diğer alt kategorileri şekillendirir. Direktiflere, yönergelere, talimnamelere ve harekât usullerine ışık tutar.⁵⁴

Fiili ya da tertiplenmiş belirli koşullarda özel amaçları yerine getirmek için kabul edilmiş bir plan niteliğinde olan askeri stratejiler, siyasi, teknolojik ve jeostratejik temel değişiklikler ile yeniden değerlendirilmekte veya yerine yeni stratejiler konulmaktadır. Askeri doktrinler, askeri harekâtın sevk ve idare metotları üzerindeki görüşlerin anlatımıdır. Kısacası, strateji hedeflerin elde edilmesi ile ilgili, doktrin ise bu hedeflere ulaşmada araçların kullanılmasıyla ilgilidir.⁵⁵

Görülüyor ki, sistem, doktrin, program, plan, strateji gibi kavramlar birbirleriyle çok yakın ilişki içerisine girmiştir. Tüm bu kavramlar ile birlikte, aralarındaki ilişki şu şekilde açıklanabilir: Doktrin, program, plan ve strateji kavramları, akıl sistemi ışığında içinde bulunduğumuz zamana, mekâna ve şartlara göre giderek detaya inen sosyal, kültürel ekonomik ve politik hedefler, çalışma şekilleri ve uygulama metotlarını ifade eder. Sistem çok uzun surelidir, hatta esasta hiç değişmez, fakat doktrin daha esnek, program ise çok dinamiktir. Planlar ise her an değişebilir. Strateji ise şartlara göre bu kavramlar arasındaki birlik, bütünlük ve uyumu sağlamayı ve kurabilmeyi esas alan prensipler bütünüdür.

3. Milli Güç İçerisinde Askeri Güç ve Askeri Stratejinin Yeri

Genelkurmay Başkanlığı Müşterek Terimler Sözlüğüne göre Askeri Güç;

- Ulusal gücün bir elemanı olup, ulusal politikanın uygulanmasında ve ulusal hedeflerin elde edilmesinde kullanılan fiziki güçtür.

⁵⁴ Aynı yer, s.7,8

⁵⁵ Muzaffer Özsoy, “*Dünü ve Bugünüyle Türk Savunma Stratejisi*”, **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.63

- Askerliğe, silahlı kuvvetlere, milli savunma ve milli güvenliğe ilişkin, beşeri, bilimsel, fiziksel, ekonomik, moral ve kültürel tüm nitelikler ve nicelikleri kapsayan güce askeri güç denir.⁵⁶

Bir devletin ve milletin "harp gücü" olarak da çağdaş anlamda tanımlanabilen askeri güç, milli gücün diğer tüm unsurları ile ilişkilidir ve onlardan faydalanır. Silahlı kuvvetler söz konusu harp gücünün muharebe unsurunu oluşturmaktadır. Ancak, bu harp olmadığı zaman silahlı kuvvetlerin önemsiz olduğu anlamına gelmez. Burada barış dönemindeki silahlı kuvvetlerinin caydırıcılığı en az savaşdaki fonksiyonu kadar önemlidir. Askeri güç, siyasi gücün hak ve menfaatlerin korunmasında yetersiz kaldığı durumlarda devreye girebilir ve zorlayıcı etkisiyle amaca ulaşılmasına katkıda bulunur.⁵⁷ Bu nedenle söylenebilir ki, günümüzün çağdaş harbi, "topyekun harp"tir ve bir milletin maddi manevi tüm güç ve yeteneklerini harbin içinde kullanılmasını ifade etmektedir.⁵⁸

Milletin menfaatlerinden doğan bu milli hedefleri gerçekleştirmek için zorlayıcı ve etkin bir gücü kullanan iktidarlar, barış ve savaşta, geliştirdikleri bazı hareket tarzlarını uygularlar ve eyleme sokarlar. Bu, devlet yönetiminde milli strateji olarak da adlandırılır.⁵⁹

Milli strateji, bir ulusun barışta ve savaşta ulusal çıkarlarını geliştirmek ve milli hedeflerine ulaşmak için ulusal gücünü geliştirme ve kullanma bilim ve sanatıdır. Genel anlamda "bir devletin güttüğü siyasete uygun olarak benimsediği hedeflere ulaşmak için her türlü aracın kullanılması" şeklinde de anlaşılabilir. Siyasal iktidarlar bu amaçlara ulaşmak için her alanda bazı tedbirler alırlar. Bunlardan birisi de silahlı güçtür. Askeri güç, burada, ulusal siyasetin gerçekleştirilmesinde karşı tarafı zorlama ve sıkıştırma yeteneğini temsil eder. Tabii bu gücün uygulanışında günümüzdeki askeri anlaşmaların yanında her türlü siyasi ve ekonomik anlaşmaları da göz önünde bulundurmak gereklidir.⁶⁰

⁵⁶ Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, s.122,123

⁵⁷ Muzaffer Erendil, **Askeri Tarih ve Türklerde Askeri Tarih Çalışmaları**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990, s.6-7

⁵⁸ Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, s.122-123

⁵⁹ Erendil, **Askeri Tarih ve Türklerde Askeri Tarih Çalışmaları**, s.6-7

⁶⁰ Muzaffer Erendil, "*Askeri Tarihin Milli Strateji ve Milli Güç İlişkileri*", **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s.53-57

Milli hedefleri elde etmek veya erişilen hedefleri korumak maksadıyla askeri gücün oluşturulup kullanılması yöntemi askeri stratejiyi tanımlamaktadır. Askeri strateji, milli hedeflere erişim için elde edilmesi gereken askeri hedefleri tespit eder ve bunların karakterine göre gereken askeri gücü oluşturur. Bu gücü oluştururken beraberinde hedeflere erişmek için kullanılma ve yararlanma yöntemlerini de tespit eder. Milli hedefler, milli strateji çerçevesinde tespit edilir, bu nedenle askeri strateji onun bir alt uygulama kademesidir.⁶¹

Genel olarak milli çıkarların gerektirdiği amaçlar şeklinde anlaşılan milli hedeflere ulaşmak için askeri gücün kullanımı belli ilke ve kuralları gerektirir. Bu amaçlara ulaşmak için silahlı kuvvetlerin kullanımı bir sanattır. Bu sanat askeri strateji olarak tanımlanabilir.⁶²

Strateji, daha geniş anlamda düşünüldüğünde, bir ulusun veya uluslar topluluğunun, olağanüstü hallerde hedefe ulaşmak için ekonomik, siyasal, askeri ve moral güçlerini birbiriyle uyumlu olarak düzenlemesi ve kullanması şeklinde anlaşılmaktadır. Bu tanım içerisinde yer alan ulusal güç ise, ekonomik, politik, sosyal, askeri ve teknolojik yönleriyle, bilimsel ve teknik bir nitelik gösterir.⁶³

Milli strateji, milli güç ve bu güç unsurlarını oluşturan ekonomik, siyasi ve sosyo-psikolojik güç, askeri güç ile çok yakından ilgilidir. Askeri güç, bu güçlerle etkinlik kazanabilmektedir.⁶⁴

Cumhuriyetin, milli ve uluslar arası coğrafi temellerine dayanan milli stratejisinin iki önemli hedefi “Misak-i Milli” ve “Yurtta Sulh Dünyada Sulh” olarak ifade edilebilir.⁶⁵

⁶¹ Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, s.133-134

⁶² Erendil, **Askeri Tarih ve Türklerde Askeri Tarih Çalışmaları**, s.6-7

⁶³ Erendil, “*Askeri Tarihin Milli Strateji ve Milli Güç İlişkileri*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s.52-57

⁶⁴ a.g.e., s.58

⁶⁵ Bayat, “*Strateji-Tarih-Coğrafya İlişkileri*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s.68

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE ORDU

1. Cumhuriyet'e Girerken Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet yapısında egemen olan askerî bürokrasi, içerisinde gelişebilecek bağımsız hareketleri engellemiş ve XV. Yüzyılda çökmeye başlayan tımar sistemi ile birlikte mevcut ekonomik yapı bozulmuştu. Zayıf düşen Osmanlı İmparatorluğu, iç ve dış baskılar sonucunda 1838 ticaret sözleşmelerini imzalayarak kapitalist sistem içerisinde batı emperyalizmiyle tanışmıştır. Sanayi devrimini gerçekleştiremeyen Osmanlı İmparatorluğu, sanayileşme sonucunda batıda ortaya çıkan burjuva sınıf ve kültürünü oluşturamamış, rejimi sağlam temellere oturtan toplumsal bir düzen geliştirememiş, geleneksel bir kültür yapısı içerisinde varlığını sürdürmeye çalışmıştır.¹

1840 yılından itibaren, Osmanlı yönetim anlayışında önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkan konu, her alanda iş bölümüne gidilmesi, yetki ve sorumlulukların kurumlar içerisinde dengeli olarak dağıtılmasıdır. Tanzimat öncesinde eyalet valilerindeki geniş askeri, mali ve idari yetkiler kısıtlanmış, askeri yetkiler tamamen ordu komutanlarına bırakılarak, ülke askerlik yönüyle bölgelere ayrılmıştır. Böylece, eskinin hem valisi, hem komutanı yerine, karşımıza askerlik işleri ile tamamen ilgili ve sorumlu komutanlar karşımıza çıkmaktadır.²

XVIII. Yüzyılın başından itibaren sürekli toprak kaybına uğrayan Osmanlı Devleti'nin bundan sonraki hedefi devletin toprak bütünlüğünü korumak olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinden kısa süre önce Osmanlı Devleti'nin tahtına çıkmış olan II. Abdülhamit, büyük devletlerin Osmanlı devleti üzerindeki çıkarlarını fark etmiş ve buna göre bir politika izlemiştir. Bloklardan uzak durmayı ve bu devletlerin çıkarları arasında denge kurmayı esas alan bu politika yine de toprak

¹ Ahmet N. Yücekök, **Türkiye'de Parlatentonun Evrimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, A.Ü. S.B.F. ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1983, s.64-67

² Musa Çadırcı, "*II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu*", **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989, s.38

kayıplarının önüne geçememiştir (Fransa 1881’de Tunus’u, İngiltere 1882’de Mısır’ı İşgal etmiştir).³

Devletin bu durumunu izleyen dış güçler, Osmanlı Devleti’ne atfedilmiş olan “Şark Sorunu”nu ortaya atmışlar ve bu sorunun bir an önce çözülmesi için uygun bir fırsat kollamışlardır. Devletin içerisinde Türk olmayan diğer gayri Müslimler dış güçler tarafından desteklenerek ve kışkırtılarak devletin parçalanması ve güç kaybetmesi için çaba sarf etmişlerdir. Osmanlı Devleti’nin kalkınmasını kendi çıkarları açısından zararlı gören batılı devletler, ıslahat hükümlerini ekonomik borçlanmalar zorlamasıyla kendi yönlerinde müdahale aracı olarak kullanmışlardır.⁴

Almanya, İngiltere’nin uyguladığı bu Şark Meselesini görmüş ve buna karşılık olarak “Doğuya Doğru Yayılma” (Drang nah Osten) siyasetini fiiliyata koyarak, Osmanlı Devleti’ne yanaşmış, Osmanlı Devleti’nin Rusya ve İngiltere tarafından parçalanarak yutulmasını kendi çıkarlarına uygun bulmadığını göstermiştir. Önce Bağdat demiryolu imtiyazını koparan Almanya, devamında başka imtiyazları da almıştır. İngiltere bu durum karşısında, istemeyerek de olsa Rusya ile ittifak yoluna gitmiştir.⁵

1894 yılında Rusya ve Fransa arasında askeri bir anlaşmanın imzalanması, Osmanlı Devleti’nin denge siyasetini bozmuş ve bu andan itibaren bu denge Almanya yönünde ağırlık kazanmaya başlamış, Türk-Alman işbirliği doğmuştur.⁶

Memleketin içerisinde bulunan bu manzara karşısında, hürriyet mücadelesine Silahlı Kuvvetler mensupların da iştiraki bir zorunluluk olmuştur. Özellikle bazı batılı devletlerin, İmparatorluğu parçalama yönünde kendi aralarındaki ittifakların sezilmesi, ordu mensuplarını harekete geçirmiştir.⁷ İttihat ve Terakki Partisine üye olan subaylar, askerlikle ilgili görevlerinden el çekmeden parti ile ilişkilerini sürdürmüştür. Bu durum, itibar ve imtiyazlara ulaşmak için bir kısım subayların siyasi yollara sapmalarına yol açmıştır. Kendilerine vatan savunması için verilen silahları, iç siyasi didişmelerde kullanan bu şahıslar bunun nelere mal olacağını fark

³ Fahri Çeliker, “Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde Türk Savaş Politikaları”, **Askeri Tarih Bülteni**, S. 17, Ağustos 1984, s.79-84

⁴ Selahattin Karatamu, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)**, C.III, 6. Kısım, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1971, s.9-11

⁵ a.g.e., s.47

⁶ Çeliker, “Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde Türk Savaş Politikaları”, s.79-84

⁷ Karatamu, s.9-11

edememiştir. Bunun en büyük göstergesi Balkan Savaşı'nda ortaya çıkacaktır.⁸ İlânı büyük bir coşkuya sebep olan II. Meşrutiyetin, sadece özgürlük anlamında ülkenin iç ve dış sorunlarının çözemeyeceği bir yıl içinde ortaya çıkmıştır. Meşrutiyetin getirdiği özgürlüklerin kutlamaları ve toplantıları giderek yerini kısır çekişmelere bırakmış, basın çeşitli kampaşmalara ayrılmış, ordu içerisinde de mektepli subay-alaylı subay çekişmesi başlamıştır.⁹

Bunun yanında, Meşrutiyet'in ilânına karşın, ekonominin yapısında bir değişiklik yoktu. Kapitülasyonlar, Duyun-u Umumiye, ticaret anlaşmaları ve iktisadi manevralarla borçlandırılan Osmanlı Devleti, emperyalist güçlerin nüfuz çekişmeleri arasında kalmış, büyük devletlerin yarış alanı olmaya devam etmiştir.¹⁰

XVIII. Yüzyıl sonlarında başlayan ve XIX. Yüzyıl ile devam eden Sanayi Devrimi süreci ile birlikte kapitalist ekonomilerin dünya pazarlarını bölüşüm yarışına girmesi ile başlayan süreç içerisinde Osmanlı Devleti'nin çöküşü hızlanmış ve I. Dünya Savaşı ile birlikte Avrupa'nın "Hasta Adam"ı haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'ni, Pazar ve toprak olarak paylaşmak ve dünya kapitalist sisteminin önündeki engelleri kaldırmak için tüm koşullar 1910'lu yılların başlarında olgunlaşmıştı.¹¹

Bu durumda, ulusal hedefleri gerçekleştirmek için, denge siyasetini bırakan Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile bir ittifak anlaşması imzalamak durumunda kalmıştır. Almanya'nın, 1 Ağustos 1914 tarihinde Rusya'ya karşı savaş açması karşısında Osmanlı Devleti 2 Ağustos'ta imzaladığı ittifak antlaşmasıyla savaşa girmeyi peşinen kabul etmişti. Silahlı tarafsızlığını ilan ederek, imkânlar elverdiği ölçüde tarafsızlığını korumak isteyen Osmanlı Devleti, sonuçta güvertelerinde Osmanlı bayrağı asılı olan iki Alman gemisinin Karadeniz'de Rus limanlarını bombalaması ile savaşa Almanya'nın zorlamasıyla bilfiil girmiş oluyordu.¹²

Uzun süredir devam eden toprak kaybına son vermek, devletin Arap Yarımadası'ndaki egemenliğini pekiştirmek, İslam birliğini kurmak ve devleti

⁸ a.g.e., s.73

⁹ Yücel Aktar, "Demokratikleşme Sürecindeki Osmanlı İmparatorluğu'nun Anatomik Yapısı (1908-1918)", **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989, s.8

¹⁰ a.g.e., s.5

¹¹ Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, Altın Kitaplar Yayınevi, Ankara, 1987, s.7

¹² Çeliker, "Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde Türk Savaş Politikaları", s.79-84

kapitülasyonlardan kurtararak ekonomik durumu düzeltmek hedeflerinde olan Osmanlı Devleti, bu amaçlarına Almanya'nın Avrupa'da kazanacağı zaferlerin yardımıyla gerçekleştirebileceğine inanıyordu. Almanya'nın da Ortadoğu'daki İngiliz menfaatlerini engelleyerek, kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için Osmanlı Devleti'nin imkân ve konumundan yararlanma düşüncesinde idi. Ancak, I. Dünya Savaşı'nın başlamasından altı ay sonra, bu düşüncelerin her iki devlet için gerçekleşmeyeceği ortaya çıkmıştır.¹³

Osmanlının Avrupa kıtasındaki egemenliğini sona erdirmek için birleşen Avrupa'nın büyük devletleri, Osmanlı Devleti'ni paylaşım kararlılıklarını 1916 yılındaki Sykes-Picot gizli taksim antlaşmasında göstermişlerdir. Bu anlaşma kesin bir paylaşım haritası ortaya koymamakla birlikte, Osmanlı Devleti bu anlaşma ile büyük devletler arasında paylaşılmıştır.¹⁴

2. XIX. Yüzyıl ve Öncesinde Osmanlı Ordusunun Genel Yapısı ve Durumu

XVII. Yüzyıl ve öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşlarda göstermiş olduğu başarılarla, sevk ve idaredeki yetenekli komutanlarla, bilgi seviyeleri yüksek subayların etkisi ile bunların yanında çağa uygun strateji ve taktiği uygulamanın da payı büyüktür.¹⁵

Askeri taktik ve strateji açısından bir değerlendirme yapılması durumunda, Osmanlının ilk döneminde, komutanların strateji ve taktik ile ilgili yöntemlerini, tecrübe ve pratik yoluyla geliştirdikleri görülür. Bilimsel veriler ve kurallar dışında savaş kişisel kabiliyetler ile süreç kazanmıştır. Bu durum, yüksek komuta heyetinin başına, askeri yeteneği olmayan, askerlikten gelmeyen, bu yetenekleri kazanmamış kişilerin gelmesi gibi çok önemli mahzurları da beraberinde getiriyordu. O dönemde, bugünkü anlamda bir Genelkurmay Başkanlığı veya Harbiye Nezareti yerine geçecek bir makam da henüz oluşmamıştı (Osmanlı Devleti'nden önce kurulan Türk devletlerinin ordularında da Genelkurmay teşkilatının olmadığı anlaşılmaktadır).¹⁶

¹³ Aynı yer, s.79-84

¹⁴ Karatamu, s.91-92

¹⁵ Nejat Eralp, "II. Meşrutiyet'te Silahlı Kuvvetler ile İlgili Üç Önemli Kanun", **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989, s.119

¹⁶ Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.18

Osmanlıların ilk zamanlarındaki taktikler, aslında Türklerin asırlar boyunca tesis ettikleri stratejik ve taktik düşünceleri ihtiva etmektedir. Osmanlılar en çok kuşatma ve çevirme çeşitlerini uygulamışlardır. O dönemdeki şehirlerin kaleler ile korunduğu göz önüne alınırsa, kuşatmanın en çok uygulanan savaş tarzı olması tabiidir.¹⁷

Osmanlı Ordusu'nun, çabuk hareket etmeleri, disiplinli bulunmaları, sayılmaya değer silah üstünlükleri, Avrupa Orduları'na göre daha iyi taraflarını gösteriyordu. XV. Yüzyılda Osmanlı Ordusu'nun gücü üç ana unsura dayanmaktaydı. Bunlar; yaya ve atlı kuvvetlerin savaşma kabiliyeti, ordunun dönemin en iyi topları ile teçhiz edilmesi ve tahkimat inşa tekniğindeki üstünlükleri idi.¹⁸

Osmanlılardaki stratejik ve taktik yönünden gerilemenin XVII. Yüzyıl ortalarından itibaren başladığını ve bu sürecin 1683 II. Viyana bozgununda en yüksek seviyede olduğu görülmektedir.¹⁹ XVII. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da harp silah ve araçlarındaki gelişmeler Osmanlılar tarafından gereği gibi takip edilememiştir. Avrupalılar hareketli muharebeye imkân vermesi bakımından, piyade tüfekleri ve toplarını hafifletirken, Osmanlılar yol şebekesi çok zayıf imparatorluk topraklarında ısrarla ağır toplar kullanmaya devam etmişlerdir.²⁰

Bunun yanında, XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu siyasi bakımdan yalnızlığa doğru itilen bir politika izlemiş ve bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren iç hatlar bakımından birçok düşmanla karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca, hızlı yığınak yapabilme kabiliyetlerini kaybetmişlerdir. Avrupa'da ise büyük kısmı disiplinli piyadeden meydana gelen daimi ordular kurulmuştur. Tımar Sistemi'nin bozulması da Osmanlı İmparatorluğunun askeri yönden gerilemesinin çok önemli bir sebebidir.²¹

Osmanlı Ordusunun teşkilatlı bir şekilde ortaya çıkışı ise Sultan I. Murat zamanında (1362-1369) olmuştur. Tarihte ilk süvarili ordu olma niteliğini taşıyan Osmanlı Ordusu önceleri yalnızca atlı akıncılardan oluşmakta iken, daha sonraları yaya birliklerinin de katılmasıyla Yeniçeri Ocağı adı altında sürekli bir yapıya

¹⁷ Oğuz Turan, "*Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler (Mete'den Atatürk'e Kadar)*", (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü), s. 103

¹⁸ a.g.e., s. 115, 126

¹⁹ a.g.e., s. 147

²⁰ a.g.e., s. 235

²¹ a.g.e., s. 152-158

dönüştürülmüştür. Bu teşkilat, Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemlerinde önemli rol oynamıştır.²² Yeniçeriler tamamen aile bağlarından uzak, tam bir “Ocaklı” olarak azami dikkat ve itina ile yetiştirilmiş ve savaşlarda bunun büyük faydaları olduğu görülmüştür.²³

Bunun yanında, yeniçeriler hiçbir zaman Osmanlı Ordusunun büyük bölümünü oluşturmamışlardır. Örneğin Kanuni zamanında 250.000 olarak bilinen savaşçı kuvvetlerin sadece 12.000'i yeniçerilerden ibaretti. Asıl büyük bölümü “Tımarlı Sipahi” denilen atlı birlikler oluşturmuştur. XVI. Yüzyılın başlarında Avrupa'nın en büyük ordusu olarak bilinen Fransız ordusunun mevcudu 50.000 civarında iken, 1528 yılında Osmanlı Ordusunun mevcudu 150.000 idi. Bu da o dönemde Osmanlı Ordusunun ne kadar güçlü olduğunun bir göstergesiydi.²⁴

1699 Karlofça Antlaşmasını izleyen yıllarda, Osmanlı İmparatorluğu savaşlarda üst üste yenilgiler almış ve artık savaşların sadece maneviyata dayalı insan gücüyle kazanılamayacağı, askerlik savaş sanatının bilimle doğrudan ilişkisi olduğu anlaşılmıştır.²⁵ Aynı zamanda, askeri teknoloji ve sanayideki gelişmelerin izlenememiş olması devleti dağılma sürecine sokmuştur. Bunun en büyük sebebi ise Osmanlı maliye ve devlet ekonomisinin içine girdiği krizdir.²⁶

Yeniçeriler, Osmanlı Ordusunun en gözde birlikleri olarak bilinmelerinin yanında, kurulmalarının ilk yıllarından itibaren disipline aykırı hareketlerde bulunmaya başladıkları da bir gerçektir. Bilindiği üzere, tarihe “Genç Osman Vak'ası” olarak geçen kanlı olay Yeniçerilerin Saraya karşı en büyük hareketidir.²⁷

III. Selim dönemine gelindiğinde, Osmanlı Kara Ordusunu, yeniçeriler, humbaracı, topçu, lağımcı sınıfları, eyalet askerleri, valilerin kapu halkı, âyan ve derebeylerin savaşa getirdikleri veya gönderdikleri erlerden oluşmaktaydı. III. Selim ordunun yeniden düzenlenmesi kapsamında, humbaracı ocağı, lağımcı ocağı ve topçu ocağı için kanunnameler çıkartmış, bu ocaklara ehliyetli askerlerin alınmasını ve onlar için ayrı birer kışla oluşturarak eğitim yapmalarını sağlamıştır. Osmanlı

²² Alaettin Avcı, **Türkiye’de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi (Cumhuriyet Devrine Kadar)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963, s.57

²³ Said Arif Terzioğlu, **Türk Ordusu**, 1965, s.21-25

²⁴ Terzioğlu, s.32-33

²⁵ Eralp, s.119

²⁶ Akyaz, s.18

²⁷ Terzioğlu, s.33-37

Devleti'nin büyümesinde büyük rol oynayan ve XVI. Yüzyıl ikinci yarısından sonra bozulmaya başlayan tımar sistemi için III. Selim 1791 yılında Tımar Kanunnamesi ile yeni düzenlemeler getirmiştir. Dışarıda sanat ile uğraşmaya başlayan, evlenen ve artık kul olmaktan çıkan yeniçerilerin yerine "Nizam-ı Cedit" adında yeni bir ordu kurmayı düşünen III. Selim bunu gerçekleştirmiş ve özel üniformalı 1.602 asker Levent Çiftliği'nde Batı tarzında eğitimlere başlamıştır. Talimler dört Fransız subayın kumandasında yapılıyordu. Asker sayısı, taşralardaki sevkler ile birlikte 12.000'e ulaşmıştır. Anadolu'daki eyaletlerde kurulan kışlalar ile birlikte 1792 yılında kurulan Nizam-ı Cedit önemli bir konuma sahip olmuştur. Ancak ulemanın Nizam-ı Cedit'e karşı yürüttüğü karşı hareketler sonucunda 1807'de isyan çıkmış ve III. Selim Nizam-ı Cedit teşkilatının lağvedildiğini açıklamak zorunda bırakılmıştır.²⁸ III. Selim döneminde batılılaşma hareketleri kapsamında ülkede altı yüz kadar yabancı teknik uzman görevli bulunmuştur. Bunların hemen yarısı Fransız, geri kalanlar İngiliz, İsveçli ve Avusturyalı idi.²⁹

Osmanlı Devletinin ordu ile özdeşleşmiş olması, gerileme dönemiyle birlikte hem devleti hem de orduyu bunalıma sürüklemiştir. Artık XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yöneticileri, kendi otoritelerinin siyasi temellerini sarsmadan, orduyu yenilemek ve güçlendirmek zorunda kalacaklardır.³⁰

Tanzimat öncesinde III. Selim ile başlatılan batılılaşma hareketleri, Tanzimat'a kadar geçen süre içerisinde geniş ve etkili yenilikler getirememiştir. Ancak III. Selim'in başlatmış olduğu yenilikler ileride II. Mahmut ile daha sağlam temeller üzerinde sürdürülecektir.³¹ Devam eden Tanzimat dönemi ile birlikte ulaşılmak istenen iki hedef olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi, devletin daha fazla toprak kaybını önlemek amacıyla yeni bir ordunun teşkil edilmesi, diğeri ise merkez

²⁸ Yücel Özkaya, "III. Selim Döneminde Kara Ordusunda Yapılan Yenilikler", **Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001, s.1-10 ve Ercüment Kuran, **Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 52

²⁹ Ercüment Kuran, **Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s.53

³⁰ William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, Umut Matbaacılık, İstanbul, 1996, s.58

³¹ Avcı, s.14

yönetimi yerel yönetime karşı otoriter kılmaktı. Her iki amacı da gerçekleştirmek için güçlü bir ordunun oluşturulması bir zorunluluktur.³²

II. Mahmut döneminde 15 Haziran 1826'da başlayan Yeniçeri Ayaklanmasının bastırılmasını müteakip, “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” adlı, batıdaki ordulara benzer bir ordunun kurulması, bu eğiliminin bir sonucudur.³³ 7 Temmuz 1826 tarihinde yayımlanan Kanunname ile yeni bir teşkilatlanmaya gidilerek oluşturulan yeni birlik 12.000 kişilikti. Bu birlik, her biri 1.526 mevcutlu ve başında binbaşı bulunan sekiz tertibe ayrılmıştı. Bu sekiz tertibe de Başbinbaşı komuta etmekteydi. Her tertip iki koldan ve her kol 100 mevcutlu altı saftan oluşmaktaydı.³⁴

Asakir-i Mansure-i Muhammediye ile başlayan dönem, askerî eğitim ve öğretiminin talimnamelere dayandırıldığı, modern askerî eğitimin de başlangıcını oluşturmaktadır. Acemi erden Alaya kadar her eğitim kademesini kapsayan bu talimnamelerde genel olarak yanaşık düzen ve muharebe düzenleri ile ilgili hususlar yer alıyordu.³⁵ Ordu, gönüllülerden ve vilayetler tarafından gönderilen askerlerden oluşmaktaydı. Gerçek bir askere alma sistemi mevcut değildi.³⁶

1828 yılında “tertip” tabiri “alay”, “saf” tabiri ise “bölük” olarak yeniden isimlendirilmiş, alay ile bölük arasına tabur kademesi eklenmiş ve alay üç taburun birleşmesiyle oluşturulmuştur. Başbinbaşı rütbesi kaldırılmış ve alay komutanı olarak “miralay” (albay), tabur komutanı olarak binbaşı atanmıştır. Alay komutan yardımcılığı görevi için de miralay ve binbaşı arasına “kaymakam” (yarbay) rütbesi ilâve edilmiştir.³⁷

Müteakiben iki alayın birleştirilmesiyle teşekkül eden livalar (tugaylar) kurulmuş ve başına mirliva (tuğgeneral) atanmıştır. Teşekkül eden tugayların başına ise “ferik”

³² Hale, s.92

³³ Muzaffer Erendil, **Askeri Tarih ve Türklerde Askeri Tarih Çalışmaları**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990, s.13

³⁴ Kadir Kasalak, “*Kara Ordusunda Subay Rütbeleri 1826-1961*”, **Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2000, s.392 ve İhsan Ilgar, **Tarih Boyunca Türk Ordusu**, Maarif Basımevi, İstanbul, 1957, s.14

³⁵ Yusuf Çam, **Atatürk'ün Okuduğu Dönemde Askeri Okullar (1892-1902)**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s.16
“*İlk talimnameler, 1830 basımlı Talimname-i Suvariyan, 1836 basımlı Talimname-i Alay, 1837 basımlı Kanunname-i Asakir-i Mansure-i Muhammediye talimnameleridir.*”

³⁶ Erik Jan Zürcher, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.156-159

³⁷ Kasalak, s.393

(tümgeneral) getirilmiştir. 1832 yılında yapılan bir değişiklikle İstanbul'daki tüm hassa tugaylarının başı müşir (mareşal) kademesine yükseltilmiş ve yapılan bazı yeni düzenlemelerle 1843 yılında rütbeler yeniden düzenlenmiştir.³⁸

1834 yılında ordunun modernize edilmesi kapsamında, Prusya'dan örnek alınan redif birlikleri denilen ihtiyat ordusu oluşturulmuştur. XIX. Yüzyıl boyunca redif ordusunun görevi, kırsal kesimde düzeni sağlamak ve kanunları uygulamak olmuştur. Redif birlikleri, düzenli bir ordu altında birleştirilmelerine karar verildiği 1912 yılına kadar devam etmiştir.³⁹

Osmanlı Ordusu, Yeniçeri ocağının kaldırılmasına kadar geçen süre içerisinde bir meslek ordusu şeklindeydi. Yeniçeri ocağının kaldırılması sonrasında kurulan yeni orduda, askerlik hizmeti paralı olmaktan çıkmış ve mecburi hizmet haline gelmiştir. Müslüman olmayan halk ile İstanbul halkı ise askerlik hizmetinden muaf tutulmuştu. Bu uygulamaya, Müslüman olan Bosna-Hersek, Arnavutluk, Arap Yarımadası ve Trablusgarp da dahildi. Bununla birlikte, Anadolu ve Rumeli'de yaşayan Müslüman olmayan ve askerlik hizmetinden muaf olan halktan, bu muafiyet karşılığında “nakdi bedel” alınmaya başlamıştır.⁴⁰

Abdülmecit döneminde (1839-1861) asker alma usulleri ve süresi belirlendiği gibi hizmetin de prensip itibariyle bütün imparatorluk halkı için bir mükellefiyet olarak kabul edilmiştir.⁴¹

Kanuni Esasi'ye göre, “Osmanlı tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine, hangi din ve mezhepten olursa olsun, istisnasız olarak Osmanlı tabir olunur” ve “Osmanlıların bütünü, kanun önünde ve din ve mezhep işlerinin dışında memleketin

³⁸ a.g.e., s.395-396

“Er, Onbaşı, Bölük Emini, Çavuş, Baş Çavuş, Mülâzımı Salis (Asteğmen) (Topçu sınıfında yer alır), Mülâzımı Sani (Teğmen), Yüzbaşı, Tabur İmamı, Tabur Kâtibi, Alay Kâtibi, Liva Kâtibi, Sol Kolağası (Kd.Yüzbaşı), Sağ Kolağası (Kd. Yüzbaşı), Alay Emini, Binbaşı, Kaymakam (Yarbay), Miralay, (Albay), Mirliva (Tuğgeneral), Ferik (Tümgeneral), Müşir (Mareşal).”

³⁹ Zürcher, s.156-159

“1806 yılında bu sayı 1.590 subay ve 22.685 askere yükselmiştir.”

⁴⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi (1876-1907)**, C. VII, 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s.354-355

⁴¹ **Osmanlı Askeri Teşkilâtı ve Kıyafetleri (1876-1908)**, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Yayınları, Anadolu Matbaa, İstanbul, 1986, s.11

haklar ve vazifelerinde eşittirler” denilmiştir. Bu ifadeler, askerlik bakımından eşitsizliğin ortadan kalkması anlamına geliyordu.⁴²

Prusya askerlik yönetmelikleri esas alınarak hazırlanan ve 1843 yılında ilan edilen yeni ordu yönetmeliğine göre beş yıl zorunlu askerlik öngörülmekteydi. Redif hizmeti ise yedi yıl olarak belirlenmişti. Redif birliklerinde hizmet görenler iki yılda bir ay eğitime çağrılıyordu.⁴³ Böylece Gülhane Hatt-ı Şerife (1839) ile Hatt-ı Hümayun (1856) ıslahat hareketleri sonrasında, din farkı gözletilmeksizin tüm halkı vatandaşlık eşitliği içerisine almış ve askerlik hizmetinin nazarı esasları kurulmuştur.⁴⁴

Kara ordusu 1848 yılında altı ordudan oluşmaktaydı: iki ordu İstanbul’da, bir ordu Makedonya-Bosna bölgesinde, bir ordu Doğu Anadolu’da, bir ordu Suriye’de, bir ordu Arabistan’da bulunuyordu. Toplam subay-er sayısı ise 150.000 bin civarında idi.⁴⁵

XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yüzyıllar boyu mukaddes cihat inancı altında birleşen orduda, değişik diller konuşan ve farklı dini inançlara sahip insanları tek bir çatı altında ortak bir ülkü duygusuyla nasıl birleşebileceği hususu büyük bir engel teşkil ediyordu. Avrupa devletlerinde vatan ve vatanseverlik olguları bir anlam kazanmıştı. Ancak aynı şeyi Osmanlı Devleti için söylemek gerçekten çok zordu. Askerlik mükellefiyetine ait kanunlarda kararname ile yapılan değişiklik ile gayrimüslimler askerlik hizmetinden bedeli karşılığı muaf tutuluyorlardı. Bunun sonucunda, maddi yönden güçsüz durumda bulunan Türk, Arnavut ve Arap köylüler ordu saflarında çoğunluğu oluşturuyordu. Subayların çoğunluğunu ise orduda muvazzaf olarak görev yapmayı kabul eden Müslümanlar ve özellikle Türkler meydana getiriyordu.⁴⁶

Tanzimat ile birlikte yoğunlaşan batılılaşma çabaları, askerlik alanına da yansımış, Osmanlı Ordusu da çağına uygun bir şekilde yeniden örgütlenmeye çalışmıştır. Subay ihtiyaçlarını karşılamak üzere okullar açılmış, asıl gücü sağlayan

⁴² Karal, s.360-361

⁴³ Zürcher, s.158-159

⁴⁴ Dankwart A. Rustow, **Türkiye’de Ordu**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970, s.11

⁴⁵ Ilgar, **Tarih Boyunca Türk Ordusu**, s.14 ve Çadircı, s.37

⁴⁶ Rustow, s.11,12

erlerin sağlanmasında sağlıklı ve adil düzenlemeler getirilmeye çalışılmıştır. Askere alma sistemi yeniden gözden geçirilerek yeniden hazırlanan Kur'a Kanunnamesi (Askerlik Kanunu) 1871 yılında yayınlanmış ve 1908 yılına kadar esasta pek değiştirilmemiştir. Müslüman olmayanların askerlik hizmetleri ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Böylece, Tanzimat dönemi ve müteakiben Meşrutiyet dönemleri, Osmanlı Devlet yapısında önemli değişiklik ve yenilikler getirirken, ordunun modern bürokratik niteliklere kavuşmasını da sağlamıştır.⁴⁷

Ancak zorunlu askerlik sisteminin yürütülmesinde karşılaşılan en büyük sıkıntıların başında ülkede sağlıklı bir nüfus sayımının yapılmamış olmasıydı. Aynı zamanda gayri müslimlerin de askerlikten muafiyetleri söz konusuydu.⁴⁸

Uzun süre uygulamada kalan gönüllülük sisteminin değeri 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında azalmıştır. Osmanlı-Rus Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanması sonrasında askerlik hizmetinde mecburiyetlik konusu gündeme gelmiş, ancak Müslüman ve Müslüman olmayan halk arasında ortak bir ülkü tesis edilememiştir.⁴⁹

1844 yılından itibaren zorunlu askerlik sistemini belli bir başarıyla uygulayan Osmanlı Devleti, bunun sonucunda oluşturdukları orduyu, iyi yönetememişlerdir. Zorunlu askerlik sisteminde uygulanan bedel-i nakdi ve bedel-i askeri vasıtalarıyla uygulanan muafiyetler sonucunda, Osmanlı Ordusu, Anadolu'dan gelen Müslüman köylülerden oluşan bir ordu olarak kalmış ve bir anlamda da I. Dünya savaşı sonrasındaki Anadolu'daki ulusal devletin ordusunun temelini oluşturmuştur.⁵⁰

Osmanlı Devleti ordusunda da batılı ülkelerin ordularındaki benzer reformların gerçekleştirilmesi ve ordunun güçlendirilmesi amacıyla, Avrupa devletlerinden bazı askeri heyetler bu dönem içerisinde ülkeye getirilmiştir. 1874-1875 yıllarında Türkiye'ye gelen iki Avrupalı subay, Mareşal Marmont ve Yzb.Moltke (daha sonra Prusya ve Almanya İmparatorluğu'nun Genelkurmay Başkanı olmuştur), büyük bir ordu kurulmasına ve erlerin savaşçılık kabiliyetinin yüksek olmasına rağmen, modern komutanlığı bilen subaylardan yoksun bir ordunun herhangi bir değeri

⁴⁷ Çadırcı, s.37

⁴⁸ Zürcher, s.162-169

⁴⁹ Karal, s.360,361

⁵⁰ Zürcher, s.172

olmayacağını belirtmişlerdir.⁵¹ Osmanlı Ordusu'nun en zayıf bölgesinin subaylar olduğunu gören Moltke, aynı zamanda ordunun moral, disiplin ve sağlık durumu ile donatımının kötü olduğunu anılarında belirtmektedir. Ancak, asıl önemli olan nokta, ordunun yeniden teşkilatlanmasından ne kastedildiğinin üst makamlar tarafından tam olarak bilinmemesiydi.⁵² Osmanlı Devleti'nde 4 yıldan fazla kalan Moltke, Osmanlı Ordusu hakkındaki ilk değerlendirmelerinde; "Ceketleri Rus, yönetmelikleri Fransız, silahları Belçikalı, başlıkları Türk, eğerleri Macar, kılıçları İngiliz ve öğretmenleri her milletten" diyerek, ordudaki teçhizat, malzeme ve doktrinin çok farklı kaynaklardan olduğunu ifade etmiştir.⁵³

XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda askeri yenileşme adı altında benimsenen Fransız askeri sisteminin 1870'te iflasından sonra daha militarist bir yapıya sahip Alman askeri sistemi benimsenmiştir.⁵⁴ XIX. Yüzyılın sonunda ve XX. Yüzyılın Türk askeri çevrelerine hâkim olan stratejik düşünceler, Prusya-Alman ekolü eğiliminde bir gelişme göstermiştir.⁵⁵

XIX. Yüzyılda iki dönemde yoğunlaşan askeri alandaki profesyonelleşme faaliyetleri neticesinde, Napolyon Savaşları ile birlikte birçok devlet askeri eğitim kurumlarını oluşturmuş ve subaylık mesleğine giriş şartlarını yumuşatmışlardır. Bu yüzyılın üçüncü çeyreğinde ise terfi süreçleri gözden geçirilmiş, genelkurmay örgütlenmeleri kurulmuş ve ileri düzeyde askeri öğrenim kurumları oluşturulmuştur. Bu yaşanan sürece Prusya öncülük etmiş, tüm Avrupa uluslarında askeri profesyonelliğinin temel unsurları 1875 yılı itibarıyla görülmesine rağmen, kapsamlı bir sistem olarak sadece Prusya'da yerini almıştır.⁵⁶

⁵¹ Akyaz, s.20

⁵² Jehuda L. Wallach, **Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya-Alman Askerî Heyetleri (1835-1919)**, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Askerî ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985, s.16-17

"Mareşal Marmont kendisine gösterilen bir manevradan anılarında şöyle bahseder: "Bu bir ordu değil, bir yığın...Erden Alay Komutanına kadar ödevlerinin ne olduğu hakkında en küçük fikirleri bile yoktu....Acele birçok alaylar kurulmuş. Fakat başlarında subaylar bilgisiz ve ehliyetsiz... Hiç birinde kendine ve ötekilerine güven yok. Komutanlık yapamıyorlar." Modern taktik ve strateji bilgilerinin yokluğu özellikle Mareşalin gözüne batıyordu. İşte bu noktada, bir ordu için subayların ne kadar önemli bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır."

⁵³ Rustow, s.9

⁵⁴ Turan, s. 225

⁵⁵ a.g.e., s. 176

⁵⁶ Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet**, Çev: Kazım Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006, s. 34

Askeri güvenlik ihtiyaçlarına paralel olarak, zorunlu askerlik hizmeti ve profesyonelleşme gündeme gelmiştir. Prusya, Napolyon tarafından mağlup edilmesinin bir sonucu olarak ordusunu profesyonelleştirmiş ve erler için zorunlu hizmeti başlatmıştır. Zaman içerisinde diğer Avrupa ülkeleri, ortaya çıkan Prusya askeri sistemini benimsemişlerdir.⁵⁷

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'na dek uygulanan Fransız teşkilat ve taktiği bırakılmış, bunun yerine Alman teşkilât ve taktiği benimsenerek, bir doktrin ve sistem değişikliğine gidilmiştir.⁵⁸ Osmanlı-Rus Savaşı'nda alınan yenilgi sonrasında, kurulan bir komisyon savaşta elde edilen tecrübeleri değerlendirerek, Avrupa ordularında olduğu gibi tümen (fırka) düzeni 1879 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bir tümen iki tugay (liva), tugay ise iki alay, dört tabur, tabur da dört bölükten oluşacaktı.⁵⁹

Ordunun asıl gücünü oluşturan Nizamiye kuvvetlerinden (Muvazzaf veya Hazar Kuvvetleri) sonra, ordunun ikinci kademesini redif kuvvetleri teşkil ediyordu. Muvazzaflık ve yedek hizmetlerini bitirenler ise her yıl bir ay askerlik hizmeti görmek üzere "Müstahfaz"⁶⁰ sınıfını teşkil ediyorlardı.⁶¹

Özellikle 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda ordunun durumunun çok kötü olduğu görüldükten sonra, II. Abdülhamit yeni bir askeri heyet için 1880 yılında girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu maksatla 11 Nisan 1882 tarihinde Albay Köhler başkanlığında oluşturulan bir Alman askerî heyeti (Yüzbaşı Kamphövener, Süvari Yüzbaşısı Von Hobe, Yüzbaşı Ristow), orduda öğretmenlik yapmak ve gerekli düzenlemeler için tavsiyelerde bulunmak maksadıyla İstanbul'a gelmişlerdir.⁶²

Ancak bu heyetler, yakın bir zamanda Padişahın gerçek amacının orduda reform yapılması olup olmadığından şüphe duymaya başlamışlardır. Osmanlı-Rus Savaşı'ndan beri piyade ve topçuya atış eğitimlerinin yaptırılmamasının asıl

⁵⁷ a.g.e., s. 41,42

⁵⁸ Erendil, **Askeri Tarih ve Türklerde Askeri Tarih Çalışmaları**, s. 13

⁵⁹ Çadircı, s.38-39

⁶⁰ "(Tanzimat'tan sonra) Kırk yaşını aşmış olan yurttaşların muvazzaf ve rediflikten sonraki askerlik hizmeti." Bkz: Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1999,s.742

⁶¹ Karal, s.355-356

⁶² Wallach, s.24-32

nedeninin Padişah'ın silahlı bir ayaklanmadan duyduğu korku olduğu anlaşılmaktaydı. Kaehler'in orduda gerçekleştirilmesini istediği reform önerilerinin hiçbiri 1884 yılına kadar ele alınmamıştır.⁶³

Padişah tarafından Genelkurmay II. Başkanlığına atanan ve Ethem Paşa'nın yanında eşit şartlarda çalışan Kaehler'in 1885 yılında ölmesinden sonra 1883'ten beri ülkede görevli olan Goltz Paşa, Kaehler'in yerine en büyük adaydı. Esas çalışma alanı askerî okullar olan Goltz Paşa, görev süresi üç kez uzatılan ve 12 yıl süren eğitim çalışmaları boyunca 4.000'den fazla Türkçe taş basması büyük ders kitabı yayımlamıştır.⁶⁴

Goltz Paşa ilk olarak, muhtelif sınıf ve silâhların eğitiminde birlik ve beraberliği sağlamak maksadıyla "Numune Alayları" kurdurmuştur. Bu alaylar, ordu sınıfları için birer okul haline getirilmiş, ancak bu okullarda eğitim verecek subayların yetiştirilmesi için yabancı subaylardan yararlanma yoluna gidilmiştir. Aynı zamanda, batı ülkelerine eğitim maksadıyla Türk subaylarının da gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁵

Abdülhamit'in kısıtlamaları ile dar yetkiler içerisinde çalışan bu heyetin, 1897 yılındaki Yunan Savaşı'nın kazanılmasında, sefer ve teşkilat planları bakımından faydaları olduğu bir gerçektir. Buna rağmen yine de alınması gereken oldukça yol vardır. Ancak Abdülhamit, askerî ıslahatların yapılmasından rahatsızlık duyuyor ve ıslahatlar konusunda ikna edilemiyordu. Sadrazam Sait Paşa ise ıslahatların yerinde saymasından son derece rahatsız idi. Sait Paşa, orduyu sevk ve idare edecek komutan ve subayların okullardan yetiştirilmesini, bunların en son askeri bilgilerle donatılmasını ve hatta diplomasiye bile vakıf olmalarını istiyordu.⁶⁶

Meşrutiyetin ilânına kadar geçen süre zarfında özellikle ateşli silahlardaki gelişmeler yakından izlenerek, çabuk ateşli tüfekler ile toplar sipariş edilmiştir.

⁶³ a.g.e., s. 38-41

⁶⁴ a.g.e., s. 52-54

⁶⁵ Karatamu, s.145

⁶⁶ a.g.e., s.113

Ancak alınan bu silâhların büyük kısmı orduya dağıtılamamış, İstanbul'daki depolarda kalmışlardır.⁶⁷

Meşrutiyete geçiş döneminde, ordunun durumu hiç de iyi değildir. O dönemde Serasker Rıza Paşa'nın ordunun genel durumu hakkındaki yorumu, Meşrutiyet ordunun durumunun oldukça kötü olduğunu göstermektedir.⁶⁸

Ordunun o dönemdeki ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda, Harp Okulunun yetiştirmiş olduğu subay sayısı yeterli değildi. Mektepli subay miktarının azlığı nedeniyle, "alaylı" subay yetiştirme yoluna gidilmiş, bu da ordu içerisindeki bütünlüğü bozmuştu.⁶⁹ Harp Okulu, kurulduğu 1834 yılından 1881 yılına kadar geçen sürede 2.387 mezun vermiştir. 1881 yılında ise nizamiye kıtalarında 8.249 subay mevcut idi. Bu durum, o yıllarda ordunun yaklaşık dörtte birinin okullu, dörtte üçünün ise alaylı olduğunu göstermektedir.⁷⁰

Ordunun seferi mevcuda çıkması için, meslekten yetişmiş muvazzaf subayların sayısı kâfi gelmemesi üzerine, bu mevcudu yakalamak maksadıyla yedek subaylara ve yaş hadlerini aşmış eski subaylara, siyasi sebeplerle ordudan ayrılmış subaylara müracaat edilmişti. Aralarında cesur kimselerin olmasına rağmen, birçoğu modern savaş şartlarının ihtiyaçlarına cevap vermiyordu.⁷¹

⁶⁷ Semih Eke, "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Devleti'nin Askeri Durumu", **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1997, s.185-188

⁶⁸ Karatamu, s.114-115

"Ordu hazinesinin mevcudu 260 kuruştan ibaretti. Buğday ambarlarında buğday kalmamıştı. Ordunun çeşitli ihtiyaçları memleket dışından sağlanmakta idi. Çuha, çorap, ayakkabı, kösele, fes, giyim eşyası ve hatta buğday ve arpa bile Romanya'dan ve Rusya'dan getirilmekte idi. Yağ da dışardan geliyordu. Maaşlar düzensiz bir şekilde verilmekte idi. Yılda ancak İstanbul'da beş altı defa aylık verilebiliyordu. Ekmekler gayet fena çıkmakta idi. Askeri binalar çok noksan, depolar boş, harap ve noksandı. Subayların durumu perişandı. Asker sefil ve çıplaktı. Maliye bu durumu ortadan kaldırmak için olağanüstü ödenek istemesi gerekirken, tespit edilmiş olan haftalık ödenekleri dahi vermekten acizdi. Nereye bakılırsa, fakirlik, yokluk ve sıkıntı göze çarpıyordu. İstanbul'da Padişah'ın muhafız birlikleri müstesna, merkezden çevreye gittikçe, askerin perişanlığı artmakta idi. Gıdasızlıktan çehreler soluk, yorgun, bezgin ve hastalıklı idi. Üst baş yoktu. Yırtık pırtık kunduralar ve çarıkklar, renkli yamalı pantolonlar, püskülsüz fesler."

⁶⁹ Aynı yerde

⁷⁰ Çam, s.17

⁷¹ Eke, s.189-190

Mektepli subaylarının bilgileri iyi seviyede olmasına rağmen, tecrübeleri az idi. Alaylı subayların ise deneyimleri kuvvetli idi. Bu farklılıklar, ordunun maddi değer unsurlarından biri olan eğitim birliğinin sağlanamamasına yol açıyordu.⁷²

Askere belli olan bazı eğitim konuları gösteriliyor, yedekler ile ilgilenilmiyor, Harp Okulu'ndan yetişen subaylara bile atış yaptırılmıyordu. Harp oyunları, tatbikatlar, topçu atışları hiç yoktu. Satın alınan modern tüfekler ve toplar depolardaydı ve Padişah'ın iradesi dışında kullanılamıyordu.⁷³

Ordudaki terfilerin belli bir esasa bağlı olmayışı, gelişi güzel ve keyfi terfiler ordunun morali üzerinde olumsuz etkiler yaratıyordu. Padişah'a, saray adamlarına ve nüfuzlu paşalara yakın olan subaylara terfilerde iltimas geçilir, İstanbul'dan uzak Anadolu'daki subaylar ise unutulurdu.⁷⁴ Orduda terfi işlerinin liyakate göre değil, padişahın, saray adamlarının, paşaların ve nüfuzlu şahısların iltiması ile olması yüksek komuta kadrosunu lüzumundan fazla şişiriyordu.⁷⁵

XVIII. Yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişimler, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci, orduların insan kaynaklarının vasıflarını da değiştirmiştir. Subay kadrosu, o döneme kadar istenen aristokrat özellikler yanında, teknik beceri kazanmaya yönelik eğitim ihtiyacını ortaya çıkarmış ve bunun sonucunda aristokrat yapıdan yeteri kadar beslenmeyen subaylık halka yönelmek zorunda kalmıştır.⁷⁶

Osmanlı Devleti'nde, teknolojik donanım kullanımının en yoğun olduğu ordu, Batı ile temasın en üst seviyede olduğu kesim olmuş, bu da Batı düşüncesinin subaylar arasında hızla yayılmasına neden olmuştur. Ancak örgüt hedefleri iç politikaya yönelmiş, mesleki kariyerde yükselme ve terfi için bir fırsat olarak görülen siyasetin hiyerarşik yapıda araç olarak kullanılması, ordunun yapısında sonradan giderilmesi zor yaralar açmıştır.⁷⁷ Özellikle 1896-1902 dönemi, öğrencilerin sosyal alana ait

⁷² Çadırcı, s.43

⁷³ Karatamu, s.116

⁷⁴ a.g.e., s.115

⁷⁵ Çadırcı, s.42

“1888 yılında 23 müşir, 90 ferik, 167 mirliva, 382 miralay ve 553 kaymakam bulunuyordu. Bu sayı 14 yıl sonra yani 1902 yılında 31 müşir, 184 ferik, 284 mirliva, 453 miralay ve 625 kaymakam'a ulaşmıştır.”

⁷⁶ Nihat Ali Özcan, *“1919-1922 Yılları Arasında Türkiye'de Milli Ordu” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü)*, s. 156

⁷⁷ a.g.e., s. 157

fikirlerinin siyasi fikirlere dönüştüğü bir dönemdir.⁷⁸ 1908 yılına kadar geçen yarım asırlık süre içerisinde ortaya çıkan siyasi akım ve düşüncüler, ordunun içerisine sızmış ve askerler üniformalı birer siyasetçi haline dönüşmüştü.⁷⁹

Subaylarının zihniyetinde, temelleri okullarda atılmış, azınlık ve Avrupa türü yaşama tarzlarından etkilenerek oluşan ve amacı devleti zor durumundan çıkarmak olan “kurtarıcı” bir ideoloji söz konusudur. Ancak bu ideoloji, yapısal birçok eksikliğin yanında özellikle asıl dayanak bulması gereken halktan yoksundur. Çünkü bu dönemin subayları da yetiştiği devrin aydınları gibi ekonomik ve kültürel açıdan halk kitlelerinden uzak kalmışlardır.⁸⁰

İttihat Terakki Cemiyeti’nin aktif üyeleri olan genç subaylar, sahipsiz kaldığını düşündükleri ülkenin geleceğine yönelik karar verici organlarında etkili olmak istemişler, bu heveslerini özellikle Hareket Ordusu’nun Abdülhamit’i tahttan indirmesi sonrasında artık gizlemeye gerek duymadan göstermişlerdir.⁸¹

1912 yılındaki öğrenci olayları, Berlin Antlaşması’ndan beri aşamalı olarak gelişen ve büyük çıkar çekişmelerine neden olan dış politik olaylarının birikiminden kaynaklanmıştır. Osmanlı gençliği, oldukça karmaşık bir yapıya bürünen politikadaki denge oyunlarını yeterli düzeyde sentez edememiş, sadece bu olayların sonuçlarına tepki gösterebilmişlerdir.⁸²

Almanların Osmanlı ordusundaki reformları oldukça yavaş ilerlemesine rağmen, Almanya’nın Osmanlı ordusuna olan silah, araç ve gereç ihracatı çok başarılıydı. Osmanlı ordusunda reformlar kapsamında ortaya çıkan ihtiyaçların çoğu Alman sanayi ve sermayesine yöneltiliyordu.⁸³ Alman subayları Osmanlı ordusunu eğitirken, Alman tekniğinin en son ürünleri olan silah ve teçhizatlarını da satma yönünde çaba harcıyorlardı. Von Der Goltz’un görevde bulunduğu 1885-1895 yılları arasında Almanya’ya 100 milyon frank değerinde torpido, sahra ve kıyı topları ve

⁷⁸ Mehmet Güneş, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Yetişen Subayların Fikri Yapılarının Temelleri ve Etkileri” (**Basilmamış Yüksek Lisans Tezi**, 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 37

⁷⁹ Eralp, s.120

⁸⁰ Mehmet Güneş, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Yetişen Subayların Fikri Yapılarının Temelleri ve Etkileri”, s.124

⁸¹ a.g.e., s.118

⁸² Yücel Aktar, **II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, İletişim Yayınları, Şefik Matbaası, İstanbul, 1990, s.128

⁸³ Wallach, s. 90

tüfek, piyade ve topçu cephanesi sipariş edilmesi bunun bir göstergesidir.⁸⁴ Bunun yanında, Osmanlı Devleti'nde askeri heyet bulundurulmasının devamı, değişen koşullar altında Almanların çıkarlarıyla da ilişkiliydi. Almanlar tarafından Osmanlı Devleti'nde büyük bir askeri heyetin bulundurulması, Osmanlı Devleti'ni kendi çıkarları doğrultusunda kullanmada büyük bir kolaylık sağlıyordu. Çünkü her askeri heyet, aksi söylenmesine rağmen, rahatsız edici politik bir tedbirdir.⁸⁵

XVII. Yüzyıldan yıkılışına kadar geçen sürede, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski gücüne kavuşturulması için tüm yenilik ve düzenlemeler öncelikle orduda yapılmıştır. Savaş teknolojisi bakımından geri kalan ve daha üstün atlı orduları karşısında yenilgiler almaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yönetici kadrolar orduda ıslahata öncelik vermişlerdir. Ancak, Batıda daha önceden gerçekleşen sosyo-ekonomik süreçleri yaşamayan Osmanlı İmparatorluğu, askeri alanda Batıya benzeme çabası içine girmiş ve sonuçta kendisini dışa bağımlılık sürecine sokmuştur.⁸⁶

Askerî alanda reformlar dört aşamada kendini göstermiştir. İlk aşamada askerî müesseseler dışarıdan alınma biçiminde olmuş, sonraki aşamada ise eski ve yeni ordular arasındaki uyumsuzluk sürecine girilmiştir. Üçüncü aşamada ise, eski ordu ortadan kaldırılmıştır. Dördüncü aşamayı oluşturan müteakip yıllarda ise yeni orduyu ayakta tutacak milli personel eğitilmiş ve orduya kazandırılmıştır.⁸⁷

3. Askeri Okullar ve Eğitim

XVIII. Yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı İmparatorluğu'nda batılı çağdaş anlamda askeri okulların açıldığı dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda askeri okulların açılmasında ve gelişmesinde yabancı uzmanların rolü büyüktür. Bu dönemde askeri okullarda öğretmenlik yapmaları için Fransa, Prusya ve İsveç'ten birçok öğretmen yurda getirilmiştir. Yabancı uzmanların ülkeye getirilmesi yanında Avrupa'ya da öğrenciler gönderilmiş ve bunlardan istifade edilmiştir. Ancak bu öğrencilerin hem sayısı hem de sahip oldukları bilgi ülke içerisindeki okulların ihtiyacı karşılamaktan

⁸⁴ Hüseyin Işık, **Yabancı Gözüyle Türkler ve Türk Ordusu**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995, s.110

⁸⁵ Wallach, s. 106

⁸⁶ Aktar, **II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s.33

⁸⁷ Rustow, s.10

çok uzak kalmış ve hemen hemen okulların hepsi yabancıların yönetimine kalmıştır.⁸⁸

Osmanlıda askeri anlamda çağdaş batı eğitiminin başlamasının sebepleri, savaşlardan alınan yenilgiler, batılı uzmanların tesiri ve medresenin sivil eğitim ve öğretime olan etkileri olarak sıralanabilir.⁸⁹

Bu kapsamda III. Selim, II. Mahmut ve Abdülmecit dönemlerinde, askeri reformlar kapsamında seri olarak subay eğitim okulları açılmıştır: Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1773), Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1793), Mekteb-î Tıbbiye (1826), Mekteb-î Ulûm-î Harbiye (1834) ve Erkan-ı Harbiye (Harp Akademisi) (1845). Bu okullardan yetişen subaylar, zaman içerisinde Avrupalılaşıma süreci içinde başvurulan bir araç olmaktan çıkmış, bizzat yenileşme hareketlerinin bir vasıtası olmuştur.⁹⁰

Devletin ilk kez eğitim ve öğretim sorumluluğunu ifade etmesi açısından II. Mahmud döneminde 1824 tarihinde yayınlanan ferman önemli bir adımdır. Ancak bu ferman incelendiğinde, asıl amacın Müslüman çocukların sıbyan mekteplerine devamını sağlamak ve onlara İslami ağırlıklı bir eğitim vermektir. Batı tarzındaki asıl reformcu adımlar ve modern yaklaşımlar 1830 yılından sonra gelecektir.⁹¹

II. Mahmut döneminde oluşturulan yeni ordunun eksiklik duyduğu en önemli husus, ona komuta edecek ehliyetli subayların yokluğuydu. Bunun farkında olan II. Mahmut, büyük bir muhalefet olmasına rağmen 1827 yılında Paris'e batı okullarında öğrenim görmesi öğrenci göndermiş ve zaman içinde bunu diğerleri izlemiştir.⁹²

Orduların yapı taşını ve insan unsurunun en önemli bölümünü oluşturan komuta kademesinin kaynağı olan subayların modern usul ve prensiplere göre yetiştirilmesi, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı dönemlere rastlamıştır. 1834 yılında Mekteb-i Ulum-î Harbiye adıyla öğretime başlayan okulun, gerçek anlamıyla yerleşik bir modern okul

⁸⁸ Avcı, s.56

⁸⁹ a.g.e., s.1-2

⁹⁰ Rustow, s.13

⁹¹ Ayla Oktay, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretimin Tarihsel Gelişimi", **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı II**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1987, s.124

⁹² Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s.84

haline gelmesi Tanzimat dönemi süreci içerisinde gerçekleşebilecektir.⁹³ Çünkü okulun açıldığı dönemde, gerekli olan eğitim malzemeleri ile nitelikli öğretmenlerin noksanlığı, okulun vermiş olduğu eğitimi yetersiz kılıyordu.⁹⁴ Yine de, II. Mahmut döneminde eğitim alanında gerçekleştirilen en önemli olay, 1827’de Mekteb-i Tıbbiye’nin, 1834’te ise Mekteb-i Harbiye’nin açılmasıdır.⁹⁵

Osmanlı Devleti döneminde kurulan yüksek okulların çok büyük bölümü subay yetiştirmekte kullanılmıştır. Batılı anlamda eğitim ve öğretim yapan ve Avrupa burjuvazisinin kültürünü veren bu okullardan yetişen subaylar, Osmanlı Devleti içindeki aydın denilen kesimin büyük bir bölümünü oluşturuyordu. Batılı ilkeleri ile yetişen bu subaylar, dönemin şartları ile birlikte reformculuğu ve milliyetçiliği yanında emperyalizme karşı bir davranış birlikteliği içerisine girecektir.⁹⁶ Yurdun her tarafından gelen öğrencileri kabul eden bu askerî okullar, müfredatında Matematik, Fransızca, Tarih, Strateji gibi dersleri içeren iyi bir program ile batı usulü bir eğitim veriyorlardı. Subayların bu şekilde yetişmesi ile birlikte, ileriki safhada ülkenin gidişatını etkileyecek siyasi örgütlenme içinde gerekli fikri düşünce olgunlaşmayı da beraberinde getirecektir.⁹⁷

Batılılaşma hareketleriyle birlikte kurulan askerî okullarda yetişen subaylar, kendilerini geleneksel toplumdan ayıran eğitim ile birlikte, kendilerini reformun öncüleri olarak görmüşler ve bu durum da onların siyasi misyon duygularını daha da keskinleştirmiştir. İleriki dönemler de toplumların çoğunun iyi eğitim almış kesimini oluşturan subaylar, orta sınıfa temsil etseler bile, bu yöneticilik misyonlarını devam ettireceklerdir.⁹⁸

Doğrudan aristokrat temelden subay olma geleneği olmayan Osmanlı İmparatorluğu’nda subaylık, devlet, toplum hayatında ve halk tabanında yükselmek için bir fırsat olarak görülmekteydi..⁹⁹

⁹³ Akyaz, s.19,23

⁹⁴ Hale, s.29.

⁹⁵ Oktay, s.125

⁹⁶ Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Dünya Savaşı’ndan 1971’e**, Çev. Babür Kuzucu, Belge Yayınları, İstanbul, 1980, s.24

⁹⁷ Rustow, s.14,15

⁹⁸ Hale, s.59, 276

⁹⁹ Özcan, s. 156

II. Mahmut döneminde ordunun ıslah edilmesi için yurt dışından bir askeri heyetin getirilmesi kararlaştırıldı. Bu kapsamda öncelikle Fransa'ya yapılan başvuru zamanın politik ortamı içerisinde gerçekleşmedi. Prusya ordusunun teşkilâtı hakkında bir yazı okuyan II. Mahmut sonunda 1835 yılında III. Frederich Wilhelm'e başvurmaya karar vermiş ve sonuçta Yzb. Von Moltke ve Tğm. Von Berg adında iki Prusyalı subay 23 Kasım 1835'te İstanbul'a gelmişlerdir.¹⁰⁰

Askeri Okullarda en önemli ıslahat hareketleri Alman Goltz Paşa'nın gelmesiyle başlamıştır. Osmanlı-Rus savaşı sonrasında 1882 yılında üç yıllık bir anlaşma yapan Goltz, ilk olarak askeri okulları ele almıştır.¹⁰¹

Ordudaki eğitim teşkilatına baktığımızda, II. Meşrutiyet'ten önceki eğitim teşkilatı, sınırlı programlara tabi verimsiz askerî okullardı. Meşrutiyet devrine kadar gelişme sağlayamayan bu eğitim kurumlarında meşrutiyet sonrasında ıslahatlar yapılmış ve bu kurumlara ihtisas okulları ve talimgâhlar eklenmiştir. Sonrasında, daha çok teorilere ve Fransız öğretim metotlarına dayanan Meşrutiyet öncesi askeri okulların sayısı azaltılmış, Meşrutiyetle birlikte birçok askeri ortaokul ve lise lağvedilmiştir. Buna göre ıslah edilen ve yeniden düzenlenen eğitim teşkilâtının genel görünümü yirminin üzerinde eğitim kurumundan oluşmaktaydı. Bu durum, Balkan Savaşı'nda elden çıkan Rumeli'de bulunan askeri okullar hariç, I. Dünya Savaşı sonuna kadar şeklini korumuştur.¹⁰²

II. Meşrutiyet yönetimi tarafından, özellikle ordunun sevk ve idaresinde görev alacak personelin yetiştirilmesi için büyük bir çaba sarf edilmesine ve Alman Islah Heyeti tarafından görevlendirilen subaylara rağmen, bu okullarda eğitim ve öğretim kadrosu için gerekli öğretmen sayısı tam olarak karşılanamıyordu. Her yıl orduya 750 subayın katılması gerekiyordu. Ancak 1910-1912 yılları arasında 400 subay yetiştirilebilmişti. Üstelik bunun dışında, Balkan ve Trablusgarp savaşlarında da birçok subay kaybedilmişti. O dönemde 150.000 mevcudundaki barış ordusunun bile en azından 15.000 subaya ihtiyacı vardı. Bu miktarın, mevcut okullardan karşılanması mümkün görülmemekteydi.¹⁰³

¹⁰⁰ Wallach, s.9-10

¹⁰¹ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.890

¹⁰² Karatamu, s.387-389

¹⁰³ a.g.e., s.390

1908-1918 yılları arasındaki on yıllık dönemde Osmanlı Devleti'nde hızlı bir kültür değişmesi gerçekleşmiştir. 1911'den itibaren siyasi hürriyetler kısıtlanmış olmasına rağmen, düşünce ve edebiyat alanlarında oldukça geniş bir serbestlik hüküm sürmüştür. Nitekim Türkçü, İslamcı ve Batıcı fikir cereyanları bu yıllarda gelişmiştir.¹⁰⁴ Bu dönemde okullarda meydana gelen öğrenci olayları da bu sürecin bir yansımasıdır. Toplumundaki huzursuzluktan kaynaklanan öğrenci olaylarının asıl nedenini, ülkenin iç ve dış politik durumunu doğrudan etkileyen ve ona yön veren ekonomik yapıdaki bozukluklardan soyutlamak da olanaksızdır.¹⁰⁵

Ancak, eğitim düzeyindeki yetersizliği nedeniyle, öğrenciler mevcut durumu kapsamlı bir şekilde değerlendiremiyorlardı. Asıl nokta, Avrupa'nın uzun süre sınıfsal savaşım sonucu elde ettiği sosyo-ekonomik değişim, Osmanlı toplumunda biçimsel yönde ele alınmış ve taklitçilikten öteye gidememiştir.¹⁰⁶

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki bazı askerî okullar ile vermiş oldukları eğitim ise şöyleydi:

a. Mühendishane-i Bahri-i Hümayun

Osmanlı Devleti'nin 1768 yılında Ruslara karşı yapmış olduğu deniz muharebelerinde hiçbir varlık gösterememesi üzerine, Cezayirli Hasan Paşa bir deniz mektebi açılması yönünde hükümete teklifte bulunmuştur. Deniz subayı ve mühendisi yetiştirmek üzere, 18 Kasım 1773 tarihinde Kasımpaşa'da açılan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, Osmanlıların ilk batılı öğretim kurumu olmuştur.¹⁰⁷ Bu okulun ilk öğretmeni de Cezayirli Hasan Paşa olmuş ve sonraları Fransız öğretmenler ile takviye edilmiştir.¹⁰⁸

1796 yılında okulun "İnşaiye" kısmı açılarak, okul "Seyr-ü Sefain" ve "Gemi İnşaiye" kısımları olarak iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda, deniz trafiği, güverte ve harita bölümü olup buradan mezun olanlar, seyir subayı, levazım subayı,

¹⁰⁴ Kuran, s. 29

¹⁰⁵ Aktar, **II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s.117

¹⁰⁶ a.g.e., s.118

¹⁰⁷ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 2000, s.241

¹⁰⁸ Avcı, s.5-7

"Okulun ilk hocası Cezayirli Seyyid Hasan'dır. Arapça ve Türkçeden başka, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca biliyordu. Çok mahir bir bahriyeli idi". Bkz: Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.315

sonrasında ise sınavla kaptan olabiliyordu. İkinci kısımdan mezun olanlar ise baş kalfa ve tersane mimarlığında görev alıyorlardı.¹⁰⁹

Okulda, öğrencilere önce okuma yazma, Arapça, Farsça, Fransızca öğretilir, sonra matematik ve denizcilik bilgileri verilir. Üç yıl olan eğitim öğretim süresinin son yılında uzmanlık sınıfları ile ilgili dersler programda yer almıştır. 1842 yılına kadar dersler Fransızca olarak verilirken bu yıldan itibaren Fransızca seçmeli, İngilizce zorunlu ders haline getirilmiştir.¹¹⁰

1838 yılında “Mektebi Bahriye“ ismini alan okul, Tanzimat Devrine kadar eğitim ve öğretim sisteminde bazı değişiklikler geçirmiş ve farklı okul isimleri adı altında anılmıştır.¹¹¹

b. Mühendishane-i Berri-i Hümayun

III. Selim’in eğitim konusundaki yaptığı ıslahatlar kapsamında Fransa ve İsviçre’den getirtmiş olduğu öğretmen mühendis ve subaylar yardımıyla, 1790 yılında “Mühendishane-i Sultani” adlı bir okul açtırmıştır. 1793 yılında, Halıcıoğlu’ndaki Humbaracılar Kışlasına taşınan okulun ismi “Mühendishane-i Berri-i Hümayun” olarak değiştirilmiştir. Okulun amacı, daha önce kurulmuş olan deniz mühendishanesine paralel olarak kara ordusu için ihtiyaç duyulan topçu, istihkâm subayları ile askerî mühendisler yetiştirmektir.¹¹²

1794 Mart ayında, Fransa’dan Topçu Binbaşı Aubert, İstihkam Binbaşı Monnier ve İstihkam Yüzbaşı Mazurier İstanbul’a gelerek yeni açılan mühendishanede çalışmaya başlamışlardır.¹¹³

1847 yılında çıkarılan bir nizamname ile, 64 yıllık “Mühendishane-i Berri-i Hümayun” istihkâm mektebine dahil edilmesi üzerine dört senelik Harbiye ve Mimar sınıfları açılmıştır.¹¹⁴

¹⁰⁹ Kuran, s. 53 ve Avcı, s.5-7

¹¹⁰ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.241

¹¹¹ Avcı, s.40-41

“Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1773-1789), Hendesehane-i Amire (1789-1822), Hendesehane-i Bahri (1822-1838), Mekteb-i Bahriye (1838-1928), Deniz Harp Okulu (1925-.....)”

¹¹² **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.243-245

“Okulun, zaman içerisinde almış olduğu isimler ise şöyledir: Mühendishane-i Sultani (1792, Eyüp’te), Mühendishane-i Fünun-u Berri-i Hümayun (1795-Halıcıoğlundu), Topçu ve Mimar Mektebi (1847), Topçu Harp Okulu (1919, Halıcıoğlu’nda), Topçu Talimgâhı (Konya, 1920), Topçu ve Topçu Atış Okulu (Polatlı’da, 1941), Topçu Okulu (Polatlı’da 1946) Bkz. Avcı, s.44”

¹¹³ Kuran, s. 53

Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da ders programı dört yıllıkta.¹¹⁵ Dört sınıf olarak 1900'lü yıllara kadar eğitim öğretimine devam eden okul, bu yıllarla birlikte üç sınıfa indirilmiştir.¹¹⁶

c. Mekteb-i Tıbbiye

Mühendishane-i Bahri ve Berri Hümayunlardan sonra, Osmanlı Devleti'nde batılı çağdaş anlamda kurulan üçüncü okul "Mekteb-i Tıbbiye"dir.¹¹⁷ Bugünkü tıp fakültesinin başlangıcı olan 1826 yılında kurulan Mekteb-i Tıbbiye'nin kuruluş maksadı, Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'na doktor yetiştirmekti.¹¹⁸

Okula ilk olarak alınan öğrenciler sınavsız olarak alınmıştır. Bunlar Mansure askerlerinin arasından seçilen yetenekli kişilerin arasından seçilmişlerdir. 1833 yılında cerrahhanede 20 cerrah bulunmakta idi. Öğrenci sayısı ise 110 idi. 1834 yılında ise öğrenci sayısı 123'e ulaşmıştır.¹¹⁹

Okulda, Arapça, Türkçe, İmla, Kitabet, İlaç, Bitki Hastalıkları, Dini Bilgiler, Anatomi, Tıp Bilimine Giriş ve tıp öğreniminin o dönemdeki zorunluluğu ile Fransızca gibi dersler okutulmuştur.¹²⁰

Harbiye'de olduğu gibi, Mekteb-i Tıbbiye'de öğrenciler uzun süre okuma yazma ve Arapça, Farsça, Fransızca öğrenebilme sorununu çözümlenmeye çalışmışlardır. İlk yıllarda öğrenim yöntemleri açısından ilkel bir görüntü sergileyen okulda, kadavra yerine resim kullanılmaktaydı.¹²¹

¹¹⁴ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, s.332

¹¹⁵ Avcı, s.45

"4 ncü Sınıf (Sınıf-ı Rabi) : Resmi Hat, İmla, Umuru Erkam, Sanat-ı Ressamiye, Bazen Arabiyat, Mukaddemat-ı Ulumu Hendese, Hesap, Fransızca Lisani.

3 ncü Sınıf (Sınıf-ı Salis) : İlm-i Hesap, Hendese, Coğrafya, Bazen Arabiyat, Fransızca Lisani.

2 nci Sınıf (Sınıf-ı Sani) : İlm-i Coğrafya, İlm-i Müsellesat-ı Müsteviye, Cebir, Mukabele, Tahdidi Arazi, Fenni Tevarih-i Harbiye.

1 nci Sınıf (Sınıf-ı evvel) : Fenni Mahrutiyyat, Hesab-ı Tefazuli, Hesab-ı Tamami, İlm-i Cerri Eskal, İlm-i Heyet, Ameliyat-ı Fenni Remi, Lağım, Talim-i Asakir, İlm-i İstihkamat."

¹¹⁶ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.243-245

¹¹⁷ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, s.334

"Okulun ilk ismi "Tibhane-i Amire ve Cerrahhane-i Ma'mûre"dir."

¹¹⁸ **"Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Batıdaki Benzeri Askeri Tıp Eğitim Kuruluşları"**, **Güncel Konular**, S. 8, Genelkurmay Askeri Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987, s.21 ve Avcı, s.16

¹¹⁹ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, s.345,346

"1. Sınıf 23, 2. Sınıf 40, 3. Sınıf 20, 4. Sınıf 40 öğrenci"

¹²⁰ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.249

¹²¹ Aktar, **II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s.36

1838 yılında Tıphane ve Cerrahhane kısımları birleştirilen okulun asıl batılılaşması, aynı yıl Viyana'dan Doktor Bernar'ın öğretmen olarak getirilmesiyle başlamıştır.¹²² Bu dönemde Fransız tedrisatı güçlendirilmiş ve Batıdan gelen öğretmen desteğiyle eğitim ve öğretimini sürdüren okul, ilk mezunlarını 1840 yılında vermiştir.¹²³ Aynı zamanda bu dönemde Avrupa'ya tıp merkezlerine öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. 1841 yılından itibaren ise, o döneme kadar yasak olan kadavra kullanımına izin verilmiştir.¹²⁴

Mekteb-i Tıbbiye'nin eğitim ve öğretim süresi, idadi kısmının 1845 yılında açılmasıyla altı seneye çıkarılmıştır. Askeri Tıbbiye'den mezun olanların nazari ve skolastik bilgileri dışında pratik bilgileri yoktu. Bu nedenle Haydarpaşa Askeri Hastanesi, 1870 yılında "Ameliyat ve Tatbikat Mektebi" haline getirilmiştir.¹²⁵ Bu yıldan itibaren okulda öğretim Türkçe'ye çevrilmiştir. 1876 yılında, Haydarpaşa Hastanesi'nde Eczacı yetiştirilmesine başlanmıştır.¹²⁶

Bütün bu gelişmelere rağmen, "Tıbbiye-i Şahane" Avrupa'dan getirilen öğretmenler ile yetiştirilen Türk öğretmenlerine rağmen günün şartlarına ihtiyaç vermekten uzak kalmıştır. 1870 yılından itibaren 69 hekim tıp alanlarında uzman yetiştirilmek üzere Avrupa'nın ileri gelen tıp okullarına gönderilmiştir.¹²⁷

1896 yılında tıbbiye tedrisatı yeniden yapılanmış ve Almanya'dan uzmanlar getirtilmiştir. Gülhane hastanesi bir yandan tatbikat okulu haline getirilmiş ve 1897 yılında ikinci askeri tatbikat okulu olarak açılan "Gülhane Tababet-i Askeriye Tatbikat-ı Mekreb ve Seririyatı" bugünkü GATA'nın çekirdeğini oluşturmuştur.¹²⁸

Tıp eğitimi konusundaki tüm bu gayretlere rağmen, köklü değişimlere ihtiyaç vardı. Tıbbiyenin, batıdaki tıp okullarına benzer bir yapılandırma işi 1898 yılında Almanya'dan Bonn Üniversitesi Profesörlerinden Dr.Rieder ve Hamburg Ependorf hastanesi asistanlarından Dr.Deycke'ye verilmiştir. Yapılan kontrat gereği, Sarayburnu'nda Gülhane Askeri Rüştüye binası dört ay sürecek bir tadilattan sonra 30

¹²² Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, s.346

¹²³ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.249

¹²⁴ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Bilgi Yayinevi, Bilgi Basımevi, Ankara, 1973, s.204

¹²⁵ Avcı, s.19-20

¹²⁶ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.249 ve Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, s.434

¹²⁷ "Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Batıdaki Benzeri Askeri Tıp Eğitim Kuruluşları", s.22

¹²⁸ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.249

Aralık 1898 tarihinde açılışı yapılan 150 yataklı bir hastane haline dönüştürülmüştür.¹²⁹

Bir cerrahi, bir de dahiliye kliniği olan hastanede dersleri Fransızca veren Rieder, hastaneyi kısa sürede iyi bir seviyeye getirmiştir. 1894 yılında Almanya'ya eğitim görmeye giden hekimlerin dönüşü sonrasında hastane kadrosuna dahil edilmesi sonucu Gülhane kadrosu güçlendirilmiştir. Rieder, görevini 1904 yılında üç yıl hizmet verecek olan Dayke'ye bırakmıştır. 1907 yılında ise hastanenin başına Almanya'dan Wieting adındaki doktor getirilmiştir. Meşrutiyetin ilânına kadar "Rieder-Dayke" tarafından yerleştirilen sistem devam etmiştir. Meşrutiyetin ilânı ile her alanda olduğu gibi tıp alanında da ıslahatlar gündeme gelmiştir. Askeri hekim yetiştirilmesi yanında, Gülhane seminerler düzenleyerek hekimlerin bilgilerinin yükselmesini sağlamıştır.¹³⁰

Askeri Tıbbiye'de de, diğer okullarda olduğu gibi Abdülhamit istibdadıyla mücadele gelenek halini almıştır. Ancak, öğrenciler, istibdada karşı ortak bir tepkinin ötesinde, ülke sorunlarını temelde, duygusallıktan uzak ve akılcı biçimde kavrayacak bilinçten yoksundur.¹³¹ Bir takım özgürlüklerin 1909 ile 1912 yılları arasında sıkıyönetim ilanlarıyla denetim altına alınması neticesinde, Askeri Tıbbiye öğrencilerinin girişimi ile kurulan "Türk Ocağı"nda ülke sorunlarına ilişkin aydınların da katıldığı toplantılar icra edilmiştir.¹³²

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Gülhane eğitime ve Wieting'nin görevine son vermiş, harp içinde genel hastane olarak görev yapmıştır. Savaş sonrasında İstanbul'un işgali sırasında Fransız kuvvetleri, hastane binasını almış ve Gülhane, Gümüşsuyu Askeri Hastanesine taşınmıştır.¹³³

ç. Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu)

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile birlikte, 7 Temmuz 1826'da kurulan "Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu" için eğitim ve öğretim düzeyi yüksek subaylara ihtiyaç duyulmuştur. İlk zamanlarda bu ihtiyaç, Mühendishane-i Berri-i

¹²⁹ "Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Batıdaki Benzeri Askeri Tıp Eğitim Kuruluşları", s.22

¹³⁰ a.g.e., s.23-25

¹³¹ Aktar, **II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s.37

¹³² a.g.e., s.81

¹³³ "Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Batıdaki Benzeri Askeri Tıp Eğitim Kuruluşları", s.25

Hümayun'dan mezun olan subaylardan ve yetenekli erlerin özel bir eğitimden geçirilmesi yoluyla karşılanılmaya çalışılıyordu. Ancak, subayların daha iyi yetişmesi için, batıdaki benzer okullar gibi bir okulun açılması gerekliliğini gören II. Mahmut Mekteb-i Fünun-u Harbiye adıyla bir okul açılmasına karar vermiştir. 1834-1851 yılları arasında, öğrenimini medrese görünümünden kurtaramayan okul, dinî bilgiler veren dersleri ön planda tutmuş, Arapça ve Farsça bilgisi en fazla üzerinde durulan dersler olmuştur. Böylelikle, eğitim sistemi ile okulun hedefi arasında tam bir paralellik kurulamamıştır.¹³⁴

Mekteb-i Harbiye'nin açılışından itibaren, okulun Batı'daki benzer okullar ışığında ıslahı için çaba harcanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında, Avrupa'ya öğrenci gönderilmiş¹³⁵, Arapça ve Farsça gibi Fransızca da bir yabancı dil olarak okutulmuştur. Mekteb-i Harbiye ilk mezunlarını 1848 yılında vermiştir.¹³⁶

1873 tarihinde, Mekteb-i Harbiye'nin eğitim ve öğretim süresi dört yıldan 3 yıla indirilmiştir. Bunun nedeni olarak, öğrenci kaynakları bakımında, Harbiye'yi besleyen İdadi ve Rüştîye'lerin gelişmesi ve Harbiye'nin temel bilgilerle ilgili yükünün azalması gösterilebilir. 1874 yılında okulda, 10'u hikmeti askeriye, 15'i kimyayı askeri, 7'si ise hendesei askeri olmak üzere toplam 32 ders okutulmaktaydı. 1875 yılında Askeri mektepler Nazırlığına atanan Süleyman Paşa döneminde, okullarda disiplin ve askeri terbiye oluşturulmuş, programlar geliştirilerek gösteri ve tatbikat için kıtalar teşkil edilmiş, Genel Türk Tarihi okutulmaya başlanmıştır.¹³⁷

1876 yılında toplam mevcudu 309 kişi olan Harp Okulu beş sınıf halinde eğitim ve öğretim vermekteydi. Bu sınıflardan ikisi erkân-ı harp için ayrılmıştı. Bu dönem içerisinde, ders programlarında bir değişiklik yapılarak askerlik derslerinin yanı sıra genel kültür derslerine de yer verilmeye başlanmıştır.¹³⁸

Mekteb-i Harbiye'nin kurulduğu yıllarda, dünya askeri düşünce olarak Fransız Ordusu ve Napolyon'un askeri dehasını tartışıyordu. Goltz Paşa'nın eğitim kurumların başına gelmesiyle, Fransız etkisindeki eğitim ve öğretim, Alman etkisine

¹³⁴ Çam, s.125-128

¹³⁵ "1834 yılında Londra'ya 5, 1935 yılında Viyana'ya 5, 1836 yılında Paris'e 1, Viyana'ya 4, Londra'ya 1, 1838 yılında Viyana'ya 10 olmak üzere toplam 26 öğrenci"

¹³⁶ Avcı, s.27-30

¹³⁷ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, s.435 ve Çam, s.129

¹³⁸ Çadırcı, s.43

girmiş, nazari ve matematiğe önem veren eğitim sistemi, tatbiki eğitime kaydırılmıştır. 1883 yılına kadar Fransız askeri doktrini etkisinde kalan Harbiye’de, bu yıldan itibaren Alman etkisi kendini göstermeye başlamıştır.¹³⁹

1889 sonrasında, o zamana dek Harp Akademisinin 15’i geçmeyen öğrenci sayısı 40’a kadar yükselmiştir. Ülkede tek bir harp okulunun olması, İstanbul’daki okulda yığılmalara sebebiyet vermişti. Bunun üzerine, Edirne, Manastır, Erzincan, Şam ve Bağdat’ta birer harp okulu açılmıştır. Ancak Şam, Bağdat ve Erzincan Harp Okulları II. Meşrutiyet öncesinde, Edirne ve Manastır Harp Okulları ise II. Meşrutiyet’in ilânı sonrasında lağvedilmişlerdir.¹⁴⁰

1892-1902 yılları arasında Harbiye’de okutulan dersler incelendiğinde; birinci sınıfta temel fen bilimleri ile askerliğin başlangıç konularına ağırlık verildiği anlaşılmaktadır. Askerî derslerden en fazla topografya ve harita çizimine önem verildiği göze çarpmaktadır. Uzun yıllar yerini koruyan Fransızca dil dersinin yanında, Almanca ve Rusça da seçmeli yabancı dil dersi olarak programlara girmiştir. İkinci sınıfta mesleki bilgilere önem verilerek, subayın bilmesi gereken uygulamalı ve nazari konulara ağırlık verilmiş, üçüncü sınıfta, yabancı dil derslerinin dışındaki tüm dersler askeri derslerden oluşturulmuştur.¹⁴¹

II. Abdülhamit döneminde uygulanan istibdat yönetimine karşı tepki gösteren yüksekokulların başında Harbiye gelmektedir. Ancak, öğrenciler arsındaki asıl düşünce, mevcut düzeni değiştirmekten öte Padişahı değiştirmek düşüncesi idi.¹⁴² Bu durumdan rahatsızlık duyan II. Abdülhamit, diğer yüksek okullar ile birlikte Harbiye üzerindeki baskılarını yoğunlaştırmış ve 1905 yılında İstanbul dışında Harp Okulları açılarak Harbiye öğrencisini başkentten uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. İstibdat yönetimine karşı biriken tepkiler sonucunda 1904’te kurulan “Cemiyet-i İnkılâbiye” adlı gizli öğrenci örgütüne bazı Harbiye öğrencileri de katılmıştır.¹⁴³

II. Meşrutiyet’in ilânı, özellikle de 31 Mart olayından sonra harp okullarında esaslı değişiklikler yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Okulların başına geniş yetkiler ile donatılmış komutanlar atanarak bozulan disiplinin yeniden tesisi için

¹³⁹ Özcan, s. 57 ve **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.255

¹⁴⁰ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s. 255,257

¹⁴¹ Çam, s.162

¹⁴² Aktar, **II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s.120

¹⁴³ a.g.e., s.35

büyük gayretler gösterilmiştir. 1913 yılı sonunda, ülkeye tekrar gelen Alman Islah Heyeti harp okullarında bir takım değişiklikler yaparak, o döneme kadar Terbiye ve Tedrisat Umum Müfettişliği emrinde bulunan harp okulları, yeni kurulan Askeri Mektepler Umum Müdürlüğüne bağlanmıştır. Önce Piyade Harp Okulu olmak üzere, diğer tüm askeri okulların müdürlüklerine Almanlar getirilerek, bu eğitim kurumları Alman Islah Heyeti'nin emrine girmişlerdir.¹⁴⁴

Birinci Dünya Savaşı nedeniyle 4 Ağustos 1914 tarihinde eğitim ve öğretimine ara veren Harbiye Mektebi, 1 Ocak 1920 tarihinde tekrar açılmış, ancak İstanbul'un işgal edilmesiyle 16 Mart 1920 tarihinde tekrar kapatılmıştır.¹⁴⁵ Özellikle İstanbul'un işgali ile büyük sıkıntılar içerisine giren Harp Okulu ve İdadi öğrencileri milli mücadeleye katılmak üzere Anadolu'ya geçmişlerdir.¹⁴⁶

d. Askeri İdadiler

Mekteb-i Harbiye'nin ilkökul seviyesindeki eğitim ve öğretiminin, Batı'daki harp okulları seviyesine çıkarmak amacıyla Mekteb-i Harbiye yükseköğretim kurumu niteliğine kavuşturulmalıydı. Padişah Abdülmecit'in direktifleri doğrultusunda yapılan çalışmalar sonucunda 20 Mayıs 1845 tarihinde çıkan bir kanunla, Harp Okullarına öğrenci hazırlamak amacıyla, İstanbul, Edirne, Bursa, Manastır, Erzurum, Şam ve Bağdat'ta yedi adet Askeri İdadi açılması kararlaştırılmış ve Harbiye'nin daha üst düzeyde meslek derslerine yönelme imkânı bulması sağlanmıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Karatamu, s.,1383,1384 ve Avcı, s.33

¹⁴⁵ Avcı, s.35

¹⁴⁶ Karatamu, s.426

¹⁴⁷ Aktar, **II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s.33, Çam, s.87, **Osmanlı Askeri Teşkilâtı ve Kıyafetleri (1876-1908)**, s.22 ve **Işıklar Askeri Lisesi Tarihi**, 2. Baskı, Işıklar Askeri Lisesi Matbaası, Bursa, 1999, s.35,36,37

"Bu kanunda yürürlüğe giren hususlar şunlardır:

-Mekteb-i Harbiye öğrencileri dört sınıf olacak,

-Erkan-ı Harbiye (kurmay) subayı yetiştirmek üzere okul geliştirilecek,

-Mekteb-i Harbiye'de sadece savaş (askerlik) dersi okutulacak, bu okula hazırlık ve ufak derslerin öğrenimi için 12 yerde Harbiye'ye hazırlık (İdadiye) okulu açılacak,

-Öğrenim müddeti beş yıl olan idadiyede başarılı olanlar Harbiye'ye naklonulacak,

-Öğrencilere resmi istihkak olarak elbise, maaş ve tayın verilecektir."

İlk olarak 1846 yılında Bursa ve Saraybosna'da açılan askeri idadileri, 1847 yılında Edirne, Manastır, 1875 yılında Bağdat Askeri İdadisi izlemiştir. 1897 yılında her askeri idadi dört yıllık eğitime geçmiş bulunuyordu.¹⁴⁸

Amacı, daha çok Arapça, Farsça dillerini ve yazı yazmasını öğretmek olan Askeri İdadiler, daha sonraları ders programlarına Osmanlıca, Fransızca ve Jimnastik, Kozmografya (Astronomi) dersleri ile Tarih-i Osmani (Osmanlı Tarihi) ders programlarını da ilâve etmişlerdir.¹⁴⁹

1870 yılında Askeri İdadiler hakkında eğitim sisteminde bazı ıslahatları içeren kararlar alınmıştır. Bundan sonra matematik dersleri de eğitim programına dahil olmuştur. Örneğin 1873 yılında ders programına Müsellasat-ı Müstevi (Trigonometri) programının dahil olduğu görülmektedir. Bu düzenlemelere ilâve olarak, imtihanlar sözlü usulden yazılı usulüne dönüştürülmüş ve öğretmenlerin kurmay subaylardan seçilmesine karar verilmiştir. Bu arada, ilk zamanlarda bir medrese görünümünde olan okulda, yerde yapılan eğitimler, ilâve olan resim, harita gibi modern derslerle birlikte 1871 yılında sıralar üzerinde devam etmiştir. 1874 yılında Felsefe, Genel Tarih, Yazı Yazma Esasları dersleri, 1878 yılı müfredatında ise, Dünya Tarihi, Osmanlıca grameri, Hesap dersleri programa dahil edilmiş ve Farsça tamamen kaldırılmıştır. 1879 yılında, Dünya Tarihi yerine Genel Tarih dersi konmuştur.¹⁵⁰

Genel olarak, İdadi eğitiminde, ağırlık %30 oranıyla matematik ve fen derslerine verilmiş, %28 oranında yer alan Fransızca dersi de buna yakın bir ağırlıkla program içinde yer almıştır.¹⁵¹

¹⁴⁸ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.175

¹⁴⁹ Çam, s.88, **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.175 ve **Işıklar Askeri Lisesi Tarihi**, s.43

“Birinci Sınıf (son sınıf) : Geometri, Matematik, Coğrafya, Gülşen-i Maarif (tarih) yazı, Türkçe, İmla, Resim.

İkinci Sınıf: Matematik, Coğrafya, Baharistan, Hüsn-ü Hatt (Güzel yazı), İmla, Resim.

Üçüncü Sınıf: Kitabet, Mantık, Farsça, Tuhfe-i Vehbi, Hüsn-ü Hatt, İmla, Resim.

Dördüncü Sınıf: Cümle Kuruluşu, Fiil ve İsim Çekimleri, Hüsn-ü Hatt, Resim.

Beşinci Sınıf: Emsile (Dilbilgisi örnekleri), Bina (Geçişli-Geçişsiz Fiiller gibi filler), Rik'a ve Sülüs Yazı.”

¹⁵⁰ **Işıklar Askeri Lisesi Tarihi**, s.43, 47, 174

¹⁵¹ Çam, s.103

1891 yılında tüm idadilerden mezun olan öğrenci sayısı 620 iken, bu sayı 1901 yılında 1.297 öğrenciye yükselmiştir. 1892 yılından itibaren, her idadi, üç yıllık eğitimden sonra öğrencilerini yüksek askeri okullara göndermiştir.¹⁵²

e. Erkan-ı Harbiye (Harp Akademisi)

Abdülmecit döneminde, 1845 yılında askerî okullara bir düzenleme getirilmiş ve buna göre; harp okulu dört sınıf olacak, askeri liseler kurularak, Avrupa ordularında olduğu gibi kurmay subay yetiştirmek için sınıflar oluşturulacaktır. Harp Okulunda yalnız askeri dersler okutularak diğer dersler askeri liselerde görülecektir. Bu, Harp Akademisinin kurulmasını gerektirecek en önemli karardır.¹⁵³

20 Temmuz 1848 tarihinde İstanbul Pangaltı’da kurulan Erkan-ı Harbiye (Harp Akademisi) eğitim ve öğretimine Harp Okulunda başarılı olan beş öğrenci ile başlamıştır. Başlangıçta bir yıllık eğitime tabi tutulan öğrenciler, 1849 yılından itibaren iki yıllık eğitim ve öğretim görmüşlerdir.¹⁵⁴

Erkan-ı Harbiye Mektebi, Fransız Kurmay Okulu olan “Ecole d’application d’etat-Major” okulunu örnek almış ve öğretmenlik için de Fransa’dan üç, Prusya’dan da bir öğretmen getirtmiştir.¹⁵⁵

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının yenilgiyle sonuçlanması ve Fransız askerî eğitim sisteminin yetersizliğinin ortaya çıkmasıyla, Alman eğitim ve öğretim metotlarına geçmiştir.¹⁵⁶ Özellikle Goltz Paşa’nın Alman Islah Heyeti’nin başı olarak gelmesi sonrasında yapılan ıslahatlar kapsamında, okul askerî ve fenni olmak üzere ikiye ayrılmış ve 1898 yılından itibaren, “Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane” ve “Erkan-ı Harbiye Namzet Sınıfları” adıyla anılmaya başlamıştır. Okulun üç sınıfını

¹⁵² a.g.e., s.91-103

¹⁵³ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s. 283 ve Avcı, s.45

¹⁵⁴ Karatamu, s.429-430

¹⁵⁵ Avcı, s.45

“1851 yılında Erkan-ı Harbiye sınıflarında okunan dersler ise şöyleydi:

1 nci Sınıf: Fenni Harp, Fenni Furiyiyet, Fransızca, Sv. Hizmeti Dahiliye Kanunnamesi, Manej Talimi Nazariyatı, Manej Talimi Ameliyatı, Tahdidi Arazi Ameliyatı, Harita Tersimi, Meç ve Kılıç Talimnameleri.

2 nci Sınıf: Top Talimi, Heyet, Taksimi Arazi, Fenni Mimari, Askeriye ve Eşkali, Süvari Talim nazariyatı, Sv.,Tk.,Bölük Talim Ameliyatı, İstihkamâtı Cesime, Harita Tersimi.”

“1866 yılı ders programında ise, İnşaatçılık, Harp Tarihi, Hücum ve Müdafaa, Talim (Pratik), Taktik, Fen, Süngü ve Kılıç Talimi, Yüksek Mimari, Köprücülük, Fransızca, Sahra Topçuluğu (Topçu sınıflarına), Jimnastik, Arazi Taksimi, Balistik, Eşkâl (Şekil), Tren Yolu, İstihkâm ve Kuşatma (İstihkâm Sınıfına) mevcuttu”

¹⁵⁶ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.287

başarı ile tamamlayanlara “Erkan-ı Harp” (Kurmaya), diğerlerine “Mümtaz” unvanı verilmiştir. Bu uygulama II. Meşrutiyet’in ilânına dek sürmüştür. 60 yıllık bu zaman zarfında okul, 6.132’ü erkân-ı harp ve 194’ü mümtaz olmak üzere 807 yüksek öğrenimli subay yetiştirmiştir.¹⁵⁷

II. Meşrutiyetin ilânına kadar geçen süre içerisinde Erkan-ı Harbiye sınıfları, Mekteb-i Harbiye’nin bir bölümü olarak kalmıştır. Mekteb-i Harbiye’yi bitirenler, almış oldukları notların derecelerine göre bir oran dahilinde Erkan-ı Harbiye sınıflarına ayrılmışlardır.¹⁵⁸ II. Meşrutiyet’in ilânı sonrasında, 1 Ekim 1909 tarihine kadar Harp Okulunun bir şubesi olan okul, bu tarihten itibaren doğrudan Erkan-ı Harbiye-i Umumiyyeyi Reisliğine (Gnkur.Bşk.lığı) bağlanarak ayrı bir hüviyet almış ve okulun adı da “Erkan-ı Harbiye Mektebi” olmuştur.¹⁵⁹

Bu dönem içerisinde, bir diğer değişiklik de Erkan-ı Harbiye’ye öğrenci alma usulünde gerçekleşmiştir. Mekteb-i Harbiye’den doğrudan Erkan-ı Harbiye sınıflarına geçme usulü kaldırılmış ve subayların kıtada belli bir süre fiili hizmetleri ile kıtalara alışmaları sağlanarak, müteakiben tahsillerine devam kararı alınmıştır.¹⁶⁰

1909 yılında hazırlanan nizamnamede Erkan-ı Harbiye Mektebi’nin amacı, bilhassa muhtelif sınıf subaylara askerlik ilim ve sanatının yüksek sevk ve idare prensiplerini öğretmek ve bu suretle subayların genel bilgileriyle askeri düşünüş kabiliyetlerini yükseltmek ve geliştirmek idi.¹⁶¹

1909 yılında okulda okutulan dersler şunlardır: Taktik, Harp Tarihi, Harp Silah ve Araçları, Daime Tahkimatı, Askeri Kanunlar, Stratejik Coğrafya ve Etnografya, Fransızca, Rusça-Almanca, Topografya ve Harita, Muharebe Yolları, Eski Osmanlı Seferleri, Kale Muharebeleri, Kurmay Görevleri, Deniz Muharebeleri ve Deniz Teşkilatı, Devletler Hukuku, Arazi Taksimi. Taktik, Harp Tarihi ve yabancı dil dersleri ağırlık verilen derslerdi.¹⁶²

¹⁵⁷ Karatamu, s.429-430

¹⁵⁸ Avcı, s.46,47

¹⁵⁹ Avcı, s.51 ve Karatamu, s.430

¹⁶⁰ Avcı, s.51

¹⁶¹ Karatamu, s.432

¹⁶² **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.289 ve Karatamu, s.433

Harp Akademisinin ilk mezunlarını verdiği 1848 yılı ile 1909 yılı arasında 837 subay mezun olmuştur.¹⁶³

1910 ile 1914 yılları arasında, sadece 1912 ve 1914 mezunları olarak iki sınıf mezun eden okul, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kapanmıştır. Meşrutiyet devrinde yetiştirilen kurmay sayısı 138 idi. Toplam olarak 290 civarında olan kurmay subay sayısı göz önüne alındığında, bu sayı, I. Dünya savaşı nedeniyle seferi durumda olan ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede olmadığı açıktı.¹⁶⁴

f. Askeri Rüştîyeler

1875 yılında açılan dokuz askeri rüştîye ile eğitim ve öğretime başlayan rüştîyelerde, 1877 yılı salnamesine göre bünyesinde 63 öğretmen, 12 dâhiliye zabiti ve 1.465 öğrenci bulunmakta ve Arapça, Farsça dersleri hariç diğer dersleri öğreten öğretmenlerin hepsi askerdi. Askeri rüştîyelerin sayısı İstanbul'da değişiklikler göstermişse de, taşrada her idadının yanına bir askeri rüştîye açılmıştır. Kasımpaşa Askeri Rüştîyesi'nde yabancı dil olarak İngilizce, diğer askeri rüştîyelerde ise Fransızca okutulmuştur.¹⁶⁵

Askeri rüştîyelerin açılması ile birlikte, askeri eğitim, Rüştîye (ilk), İdadi (orta), Harbiye (lise) ve Erkânı Harbiye (yüksek) olmak üzere tam olarak derecelenmiştir.¹⁶⁶

Daha önceleri, askeri rüştîyelerin hepsi dört yıllık bir eğitim süresine sahipken, 1892 yılından itibaren ilk uygulama İstanbul'dan başlamak üzere eğitim süresi kademeli olarak üç yıla indirilmiştir.¹⁶⁷

Askeri Rüştîyelerde okutulan derslerin oranlarına baktığımızda, Türkçe %43, fen dersleri %12, sosyal dersler %7, Arapça-Farsça %20, Fransızca %9 ve uygulama dersleri ise %9 yer kaplamaktadır. Ders oranlarına bakıldığında, rüştîyelerde okuma-yazma ve dil eğitimine büyük önem verildiği göze çarpmaktadır.¹⁶⁸

¹⁶³ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.287

¹⁶⁴ Karatamu, s.487-499

¹⁶⁵ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.16 ve Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, s.506

“İlk açılan askeri rüştîyeler, Gülhane, Soğukçeşme, Kocamustafapaşa, Fatih, Eyüp, Kasımpaşa, Beşiktaş, Üsküdar Paşakapısı, Üsküdar Toptaşı'dır.”

¹⁶⁶ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II, s.432

¹⁶⁷ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.18 ve Çam, s.48

¹⁶⁸ Çam, s.73

Askeri rüştîyeler II. Meşrutiyet'in ilanına kadar eğitim ve öğretimine devam etmiş ve sonrasında lağvedilerek mülkiye rüştîyeleri ile birleştirilmiştir.¹⁶⁹

4. XX. Yüzyıl Başlarında Ordu Teşkilatı

a. II. Meşrutiyet Sonrası Ordu Teşkilatı

II. Meşrutiyet ile Osmanlı Devleti'nde Batı'ya dönük bir politika izleyen iktidar göreve gelmiş, ancak hem iç hem de dış politik durum göreve gelen iktidarı oldukça zor durumda bırakmıştır. 5 Ekim 1908 tarihinde Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i ilhak etmiştir. Aynı tarihte Makedonya'daki karışıklıklar sonrasında bağımsız Bulgaristan ortaya çıkmıştır. Girit'te ayaklanmalar, Sisam Adası'ndaki karışıklık ve Rumeli'deki Rum çetelerinin çabaları sonucunda 6 Ekim 1908'de Girit Yunanistan'a katılmıştır. Ermenilerin bağımsız bir devlet yaratma amacıyla eylemlerini Adana iline kaydırmaları, müteakiben Arnavut ve Yemen'de başlayacak Arap isyanları, dinsel boyutları aşarak ulusal bir niteliğe dönüşmüştür. 1911 yılında ise İtalya Libya'yı ele geçirmiş, Balkan Savaşı'nda da yenilen Osmanlı Devleti çok zor bir döneme girmiştir.¹⁷⁰

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte elde edilen özgürlüklerin kullanımında yaşanan aşırılıklar ve özgürlük ortamının dış güçlerce de istismar edilmesi demokratikleşme sürecini kesintilere uğratmış ve ülkede iç güvenlik uzun süre sıkıyönetimlerle sağlanabilmiştir.¹⁷¹

Meşrutiyet ilân edildiği dönemde, ordu 13.777 subay, 280.926 er ve 35.677 hayvandan kurulu, 7 ordu ile bağımsız 2 tümeden ibaretti.¹⁷² Silahlı Kuvvetlerin tamamı ise (Kara, Deniz, Jandarma) 23.870 subay, 366.881 astsubay ve er, 66.467 hayvan idi.¹⁷³

1908 yılında ordudaki sınıflar ise, muharip (esas sınıflar) ve gayri muharip (muavin, yardımcı) sınıflar olmak üzere iki gruba ayrılıyordu. Müsademe, manevra ve ateş unsurları, bu ayırmda göz önünde bulundurulan esas kriterlerdi. Buna göre

¹⁶⁹ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. I-II, s.507

¹⁷⁰ Çeliker, "Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde Türk Savaş Politikalar", s.79-84 ve Aktar, **II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s.71

¹⁷¹ Aktar, "Demokratikleşme Sürecindeki Osmanlı İmparatorluğu'nun Anatomik Yapısı (1908-1918)", s.13

¹⁷² Karatamu, s.119

¹⁷³ Karatamu, s.135 ve Çadırcı, s.40

bilfiil muharebeyi yapan sınıflar, piyade (müsademe), Süvari (manevra) ve Topçu (ateş) sınıfları idi. İstihkâm, Telgraf (Muhabere), Sıhhiye, Baytar (Veteriner), Nakliye (ulaştırma) ve Jandarma sınıfları ise gayri muharip veya muavin (yardımcı) sınıf olarak adlandırılmıştı. Bu sınıflara “asakir-i fenniye veya sunuf-u fenniye” kıtaları da denmekteydi.¹⁷⁴

Meşrutiyetin ilânının hemen sonrasında, 1909 yılında orduda yeni düzenlemelere gidilmiş ve önemli bazı kanunlar yürürlüğe girmiştir:

-Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Lahiya-i Kannuniyesi.

-Berri ve Bahri Erkan, Ümera ve Zabitanın Tekaüdü için Rütbe-i Askeriyelerine göre Tayin Olunan Sinleri Mübeyyin Kanun.

-Askeri Tekaüd ve İstifa Kanunnamesi.¹⁷⁵

Çıkarılan bu kanunlar ile sağlanmak istenen faydalar şunlardır;

-Orduyu siyasetten ve siyasi emellerden uzaklaştırmak,

-Orduyu politik zümre ve kişilerin aracı olmaktan kurtarmak,

-Ordu kadrolarında okuldan yetişmiş, bilgili, çalışkan ve askerlik sanatını benimsemiş profesyonel askerlere yer vermek,

-Yaşlı fakat usta-çırak yöntemiyle yetişmiş tecrübeli personel yerine genç fakat bilgili ve dinamik personelle orduyu donatmak,

-Askeri hiyerarşinin ve disiplinin kurulmasında temel faktör olan rütbe ve kıdem durumlarını kişi ve zümre görüşlerinden kurtararak, yasalarda belirlenen şartlara bağlamak,

-Yasalar gereği emekliye sevk edilen veya kendi isteğiyle ayrılan personele vefat eden veya savaşta şehit olan personelin dul ve yetimlerinin düşkünlüklerini önlemek için devlet himayesine almak.¹⁷⁶

Meşrutiyet ordusu, yaş bakımından oldukça yaşlı bir ordu görünümündeydi. Ayrıca, Padişah yakınlarının daha beşikteki çocuklarına askeri rütbeler verildiğini, bu

¹⁷⁴ Karatamu, s.266

¹⁷⁵ Eralp, s.122

¹⁷⁶ a.g.e., s.126-127

durumun da orduda yüksek rütbeli birçok subayın ortaya çıkmasına sebep olduğunu gören İttihat ve Terakki Partisi, bu haksızlığı düzeltmek maksadıyla, 7 Ağustos 1909 tarihinde Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu'nu çıkarmıştır. Sekiz maddeden oluşan bu kanun ile tüm subayların rütbeleri bir defaya mahsus olmak üzere indirilmiştir.¹⁷⁷

9 Temmuz 1910 tarihinde yayımlanan, “Devlet-i Aliye-i Osmaniye Ordusunun Teşkilat-ı Esasiye Nizamnamesi”nin kabulünden sonra teşkilatın yenilenmesine ve ıslahatların pratik uygulamasına geçilmiştir. Mutlakıyet devrinde depolara yığılan ve paslanmaya bırakılan silahlar ve teçhizatlar ordulara dağıtmaya başlanmış, teşkilat da şu şekilde oluşturulmuştur:

-Ordu Komutanlıkları kaldırılmış, yerlerine ordu müfettişlikleri getirilmiştir. Ordu müfettişliklerine yalnız eğitim ve seferberlik görevleri verilmiştir.

-Sefer ordusu eskiden olduğu gibi, nizamiye, redif ve müstahfaz kıtalardan oluşturulmasına devam edilmiştir.

-Genel olarak üç tünden mürekkep kolordular teşkil edilmiştir. Bu suretle, kolordu teşkilatı orduya ilk olarak 8 Ocak 1911 tarihinde girmiştir.

-Müslüman ve Müslüman olmayan bütün Osmanlılar, askeri mükellefiyete tabi tutulmuşlardır.¹⁷⁸

Ordunun kara kuvvetleri, Barış ve Sefer Orduları olmak üzere iki bölüme ayrılmıştı. Barış Ordusu'nu Nizamiye Birlikleri, Sefer Ordusu ise Barış Ordusu'nun Redif, Müstahfiz, Aşiret, Süvari Birlikleriyle takviye edilmiş şekliydi. Nizamiye Birlikleri: Birinci Ordu (İstanbul), İkinci Ordu (Selanik), Üçüncü Ordu (Erzincan), Dördüncü Ordu (Bağdat), 14 üncü Bağımsız Kolordu (Yemen), 41 inci Bağımsız Tümen (Asir), 42 nci Bağımsız Tümen (Trablusgarp), 43 üncü Bağımsız Tümen

¹⁷⁷ Süleyman Külçe, **Mareşal Fevzi Çakmak, Askerî, Siyasî, Hususî Hayatı**, İzmir, 1946, s.50 ve Emrullah Gök, **Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askerî ve Siyasî Faaliyetleri (1876-1950)**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997, s. 11

¹⁷⁸ Karatamu, s.142

“Nizamiye kolordusunun personel mevcudu 41.000 ve hayvan mevcudu 6.700) Piyade tümeni, üç piyade alayı ile bir nişancı taburundan, bir sahra topçu alayı ve bir mızık bölüğünden oluşturulmuştu”.

(Hicaz) birliklerinden meydana gelmişti.¹⁷⁹ 1 inci ve 2 nci ordular Rumeli'ye, 3 üncü Ordu Doğu Anadolu'ya, 4 üncü Ordu Suriye, Irak ve Arabistan'a tahsis edilmiştir.¹⁸⁰

1912 yılında, Osmanlı Ordusu'nda Maksim ve Hoçkis ağır makineli tüfekleri ve 7,5 cm. çapında namlusu geri tepmeli Krupp topları kullanılıyordu. Makineli tüfek ve top teçhizatı henüz modern şekilde tamamlanmamıştı. Bir kısım atların yerli olmasına rağmen süvari hayvanlarının büyük bölümü Macaristan'dan geliyordu. Üniformalar Avrupa tarzında ve subayların rütbe işaretleri Alman usulünde idi. 1912 yılı için orduya ayrılan 19,7 milyon mark toplam bütçenin % 33'ünü oluşturuyordu.¹⁸¹

İttihat ve Terakki Partisinin iktidara gelmesiyle ordu da kendisini siyasetin içerisine hızla sokmuştur. Orduya da yansıyan siyasi bölümlenmelerin temelini teşkil eden eğilimler William Hale'e göre kabaca dört bölüme ayrılabilir. Bunlar; muhafazakârlar, ittihatçılar, liberaller ve tarafsızlar.¹⁸² İttihat ve Terakki içinde belirgin bir yarış içinde olan askerlerin siyaset yapmalarını yasaklayan ilk girişimler 1912 yılında meydana gelen Halaskâr Subaylar ayaklanması sonucunda ortaya çıkmıştır.¹⁸³ Ordunun tüm teşkilatında bir düzen sağlamak, yenilik getirmek, öncelikle ordu içerisindeki "alaylı subaylar" sorununun çözülmesi ve subayların siyasetle uğraşmalarının önüne geçilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.¹⁸⁴

Mustafa Kemal daha o zamanlar ordunun politikayla böylesine içli dışlı olmasını hoş görmemiş ve bu fikrini kongrelerde açıkça söylemişse de bu fikri pek fazla taraftar bulamamış ve yalnız kalmıştır.¹⁸⁵ Politikaya askerlerin karıştığı ve Jön Türkler devresi olarak anılan 1908-1918 dönemini ileride 1919-1923 milliyetçi ihtilal hareketi takip edecek ve 1960-1961 ihtilali ile devam edecektir.¹⁸⁶

Balkan Savaşı sonrasında, 22 Mayıs 1913 tarihinde yeniden bir Alman Askeri Heyet'in gönderilmesi Alman Büyükelçisi tarafından Osmanlı Devletine önerilmiştir.

¹⁷⁹ Eke, s.185-188

¹⁸⁰ Karatamu, s.159

¹⁸¹ Işık, s.131

¹⁸² Hale, 59

¹⁸³ Rustow, s.35

¹⁸⁴ Karatamu, s.81

¹⁸⁵ Bülent Daver, "*Ordu ve Politika (Siyaset)*", **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler III**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s. 140

¹⁸⁶ Rustow, s.16

Osmanlı Devleti tarafından 27 Ekim 1913'te söz konusu askeri heyetin çağrılmasına karar verilmiş ve Kasım sonunda Tümgeneral Liman Von Sanders II. Wilhelm tarafından kabul edilerek, Osmanlı Ordusu için yapacakları çalışmalarda öncelikle Türk subaylarını politikadan uzaklaştırmalarını, yalnızca ordu ile uğraşmalarını istemiştir. Osmanlı Ordusunda kendisine çok büyük yetkiler tanınan Liman Von Sanders, Harbiye Nazırı'ndan veya Genelkurmay Başkanından sonra ordunun iki veya üçüncü adamı olacaktır. Liman Von Sanders, Padişah tarafından 7 Ocak 1914'te 1 inci Kolordu Komutanlığına atanmış ve başlangıçta 42 kişi olarak belirlenen askeri heyet kısa sürede 70 kişiye ulaşmıştır.¹⁸⁷

Böylece, XIX. Yüzyıl ikinci yarısında Osmanlı askerî okullarının genel müfettişi olarak görevli General Kolmer Freiherr Von Der Goltz'u, 1913 Balkan Savaşı yenilgisinden sonra, orduda esaslı bir düzenleme yapılması maksadıyla General Liman Von Sanders'in başkanlığında Alman heyeti takip etmiştir. 1918 Mondros Mütarekesine kadar geçecek süre içerisinde bu heyetin sayısı 646 subay ve 6.686 ere yükselmiştir. Bu dönemde Osmanlı Ordusunun çeşitli birimlerine bağlı olarak görev yapan Alman personel sayısının toplamı ise 25.400 kişiye ulaşıyordu.¹⁸⁸ Balkan Savaşı sonrasında her türlü şartı kabul edecek kadar kötü bir durumda bulunan Osmanlı Devleti, imzalanan anlaşmalar ile hemen hemen ordunun teşkilatını Almanların eline bırakmıştır. Ancak bu dönemde, ordudaki önemli komuta mevkilerine Almanların tahsis edilmiş olması, memleket üzerinde Alman nüfuzunun artmasına neden olmuştur.¹⁸⁹

Balkan Savaşı sonrası ülkenin toprak kaybı sonucunda, askerlik hizmeti ile ilgili yeni bir kanuna ihtiyaç duyulmuş ve 12 Mayıs 1914 tarihinde geçici askeri mükellefiyet kanunu (Mükellefiyeti Askeriye Kanunu Muvakkatı) çıkarılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın seferberliğinin yapıldığı bu kanun, 1111 sayılı Askeri Mükellefiyet Kanununun çıkarılmasına kadar devam etmiştir.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Wallach, s.111-118

¹⁸⁸ Rustow, s.9-10

¹⁸⁹ Wallach, s. 118

¹⁹⁰ Karatamu, s.236-237

"12 Mayıs 1914 tarihinde çıkarılan kanun her şahsın 18 yaşını ikmal ettiği yılı izleyen mart ayının başında askerliğe başlayacağını belirlemiştir. Kanun redif uygulamasını kaldırmış ve 25 yıl kabul edilen askerlik hizmetinin 20 yılını muvazzaf ve 5 yılını müstaflızlık kabul etmiştir. Bu süre piyade sınıfı için geçerli idi. Kara ordusunun diğer sınıfları ve jandarmanın muvazzaf hizmet süreleri 20 yıl

Balkan Savaşı'nda başarısız olan Komuta Heyeti gençleştirilmeye çalışılmış ve bu çalışmalar, Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'nın yerine Enver Paşa'nın gelmesiyle hız kazanmıştır.¹⁹¹ Öncelikle Balkan Savaşı'nda başarısız olan subayları tasfiye ederek işe başlayan Harbiye Nazırı, ordunun kabiliyetli genç subaylar ile yükseleceğine inanmıştı. Bunun neticesinde, tümen ve daha büyük birliklerin komutanları, yarbay ve albay rütbesindeki genç kurmaylara bırakılmıştır. Orduyu siyasetten kurtarmak için bazı tedbirler alan Enver Paşa, ordunun eğitimi üzerine büyük önem vermiştir.¹⁹²

Almanya'dan getirilen Askeri Islah Heyeti ile birlikte, ordunun tek er eğitiminden, birlik eğitimine kadar çeşitli manevra ve tatbikatlar ile yetiştirilmesine, her türlü silah, teçhizat ve malzemeyi kullanmalarını sağlayacak eğitimlere başlanmış, orduya sevk ve idare edecek subayların eğitimine önem verilmiştir. Açılan kurs, okul ve kurumların idaresine Almanlar getirilmiştir. Alman Islah Heyeti'nin açtığı kurslar ile kısa zamanda orduda gelişme görülmeye başlanmıştır. Harp Akademisinde aldıkları nazari bilgiler ile harp tarihi bilgileri çok iyi seviyede olan bu genç subayların kıta tecrübelerinin yokluğu onlar için bir dezavantaj idi.¹⁹³

Osmanlı Ordusunu değersiz ve güçsüz olarak değerlendiren Almanlar, I. Dünya Savaşı başlamadan askeri heyeti genişletmiş, savaş çıktıktan sonra, gittikçe artan Alman personeli ordunun tüm uzmanlık dallarına, donanmaya ve harp sanayine akın etmiştir.¹⁹⁴ Savaş esnasında Harbiye Nazırı Enver Paşa ile Askeri heyet Başkanı Liman Von Sanders arasındaki sürtüşme, heyetin yetkilerini de içine alan bir boyuta taşınmıştır. O dönemde askeri heyet emrinde bulunan 290 civarında Alman subayı sayısı I. Dünya Savaşı sonuna doğru 800'e ulaşacaktır. Nihayet askeri heyetin genişlemesiyle orantılı olarak, Almanlar sadece orduda değil Osmanlı Devleti'nin yönetiminde de gittikçe artan bir etki kazanmışlardır. Alman desteği sadece ordu ile sınırlı kalmamış, yönetim ve kamu hayatında Alman danışmanlar, uzmanlar yerlerini almıştır.¹⁹⁵

olmuştur. Deniz kuvvetlerinde ise, 12 yılı muvazzaf, 5 yılı müstahfiz olmak üzere askerlik hizmet süresi 17 yıl olarak tespit edilmiştir."

¹⁹¹ Eke, s.189-190

¹⁹² Karatamu, s.224

¹⁹³ Eke, s.189-192

¹⁹⁴ Wallach, s. 134-140

¹⁹⁵ a.g.e., s. 181, 185

Özellikle Kara Kuvvetleri yönünden Osmanlı Ordusu Alman askeri düşünce ve örgütlenme sistemi ile şekillenmiştir. Ordudaki teknik araç ve donanımın çoğunun Alman kaynaklı olması, Osmanlı Ordusu'nda Alman zihniyetinin yerleşmesine ve örgütlenmesine yardımcı olmuştur. Ancak alt yapının yokluğu Batı-Doğu düşüncelerinin çatışmasını ortaya çıkartmış, sistem çoğu kez çalışmamıştır.¹⁹⁶

b. Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Ordunun Teşkilatı

III. Selim, II. Mahmut, Abdülhamit ile II. Meşrutiyet dönemlerinde yapılan tüm ıslahat hareketleri, çeşitli savaşlar nedeniyle yarım kalmış ve amacına ulaşamamıştır. Üstelik bu savaşların birçoğunda yenilen Osmanlı Devleti, harp tazminatları ödemek zorunda kalmış, savaş masrafları nedeniyle borçlanma yoluna gidilmiş ve hazine çok büyük bir borç yükünün altına girmiştir.¹⁹⁷ I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'ndeki hiçbir zaman sistematik ve köklü olamayan Batılılaşma hareketleri, ancak Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte tüm ülkede hayata geçirilecektir.¹⁹⁸

I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Alman askeri düzeninin etkisinde kalan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki görünüm farklılık arz ediyordu. Teknik alt yapı yetersizliği, askeri ve ekonomik üretimin azlığı, sosyal bünyedeki değişiklikler ve ülke içindeki ideolojik birlikten uzaklık, modern tarzdaki şekli örgütlenme içindeki sistemi bozup hiyerarşik yapıyı baştan işlemez hale getiriyordu. Doğu kültürü temelli değer yargıları ve müdahalelerle, modern bürokrasinin temelleri esas olarak şekillenmiş askeri yapı bir organizasyon yerine yığın haline gelmişti.¹⁹⁹

Osmanlı Ordusu'nun yüksek karargâhlarındaki tüm nüfuzlu makamları işgal eden Alman danışmanlar dört yıl süren I. Dünya Savaşı süresince Osmanlı Ordusu'nun gerçek durumu hakkında gerçek bir bilgiden yoksundur.²⁰⁰ Alman heyeti ve zihniyeti Osmanlı Ordusu'nu iyi tanımaması bazen sorunlar yaratıyor, ülke şartlarını tam anlamada tercüme talimnamelerle işler iyi gitmiyordu.²⁰¹

¹⁹⁶ Özcan, s. 157

¹⁹⁷ Niyazi Berkes, **İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1965, s.20

¹⁹⁸ Mehmet Gönülöbol, **Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s.35

¹⁹⁹ Özcan, s. 93

"Yapılan incelemelere göre 25 yılda yüzden fazla Türk Subayı Alman ordusunda eğitim görmüştür."

Bkz: Işık, s.109

²⁰⁰ Işık, s.152

²⁰¹ Özcan, s. 94

I. Dünya Savaşı'nın kötüye gitmesiyle birlikte, Osmanlı Ordusundaki Alman ve Türk subayları arasındaki ilişkiler de oldukça kötüye gitmiş ve kendilerine güveni artan Türk subaylarının çoğu, Türk birliklerinin Alman subaylar tarafından komuta edilmesine tepki göstermeye ve bunu onur kırıcı olarak algılamaya başlamışlardır. 20 Eylül 1917'de Enver Paşa'ya gönderdiği mektupta Mustafa Kemal bu konulara değiniyor ve Türk Ordusu'nun Almanların ihtirasına hizmet etmek için tehlikeye atılmamasını, Türk askerinin hayatının mümkün olduğu kadar korunması gerektiğini, savaşın uzamasından istifade edilerek ülkeyi sömürge haline getirilmesine müsaade edilmemesi gerektiğini belirtiyordu.²⁰²

Mustafa Kemal, 14 Temmuz 1918 tarihinde hatıra defterine yazmış olduğu notlarında, 1911 yılından itibaren savaşlar geçiren Osmanlı ordusunun genel bir değerlendirmesini yapmıştır. Bu dönem içerisindeki değerlendirmede, ordunun iyi teşkilatlandırılıp yönetilmediği ve Balkan Savaşı'nın sonucunun Türk ordusunun hezimetini değil, Türkiye'deki eski zihniyetin çöküşü olduğu vurgulanmaktadır.²⁰³

Osmanlı Devletinin son üç harbine askeri rütbelerinin çeşitli devrelerinde katılmış ve kuvvetlere kumanda etmiş olan Mustafa Kemal, Türk Ordusu hakkında esas fikrini şu noktada belirliyordu: "Türkler iyi askerdir, fakat ordunun teşkilatlanması, bilgili ve muktedir kumandanlar idaresinde sevk ve idare edilmesi lazımdır". Mustafa Kemal'in, Türkiye'yi düşman istilâsından kurtararak birlik halinde vatani bugünkü sınırlarına getirmesi, Türk Ordusunu teşkilatlandırarak, iyi sevk ve idare edilmesi fikrinin bir kanıtıdır.²⁰⁴

²⁰² Wallach, s. 210-211

²⁰³ Afet İnan, "M.Kemal Atatürk'ün Son Devir Osmanlı Ordusu ve Savaşları Hakkındaki Yazıları (Temmuz 1918)", VII. Türk Tarih Kongresi, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970, s.809-813

"İtalya harpleri esnasında Türkiye kendi kuvvetlerini kullanmamıştır. İtalyanlar bilindiği gibi, harp ilan etmeden bize baskın yapmışlardır. Denizyolunu kapamışlar, Osmanlı Afrika'sı ordusuz terk edilmiş duruma düşmüştür. İtalyanlar hiçbir engele rastlamadan Trablusgarb'ı, Bingazi'yi, Derne'yi ve Akdeniz kıyındaki şehirleri işgal etmişlerdir. İtalyan birlikleri sulh oluncaya kadar bir sene müddetle çarpışmışlarsa da bu, muntazam ordu karşısında bir savaş değildir. Burada Bedevilerin başında birkaç Türk kumandanı bulunması sayesinde bu direnme olabilmıştır. Ben bizzat Sirenaik'te Derne kuvvetlerine kumanda etmişimdir....Bu harpte Türk ordusu kullanılmamıştır. Balkan harbine gelince, bu da Türk ordusunun savaşla kaybetmesi değildir, bir felakettir. Ancak bu, Türk ordusunun hezimetini değildir. Türkiye'deki eski zihniyetin çöküşüdür. Türk ordusunun başında bulunan cahil kumandanların ricatidir. Bu esnada Türkiye'ye hakim olan cahil kişilerin tutumu, Balkan devletlerinin askeri netice almasına sebep olmuştur. Denilebilir ki, bu savaş Türkiye için bir sürpriz olmuştur. Ordu, toplanabilmek için kafi zamana ve bir plana malik olmamıştır. Sadece sınır askerleriyle (avant-gardes) savaş kabul edilmiştir. Asıl hakiki büyük Türk ordusu teşkilatlandırılmamıştır. Öyle anlar

Mütarekenin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihinde Harbiye Nazırlığını üzerine alan İzzet paşa, askeri heyetin kontratının feshedildiğini açıklamış ve 42 kişiyle göreve başlamış olan Alman Askeri Heyeti'nin son Alman askerleri de 9 Ocak 1919'da Liman Von Sanders'in komutasındaki beş gemiye binerek ülkeden ayrılmıştır. Böylece Alman Askeri Heyeti'nin 84 yıllık varlığı da sona ermiş olmaktadır. Bu görevde yer alan personelin yaklaşık olarak 25.000 sayısına ulaştığı değerlendirilmektedir.²⁰⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın, Alman Askerî Heyetinin Osmanlı Devleti'ne çağrılış şekli ve heyet başkanına tanınan yetkiler, O'nun gibi Türklük bilincine ve onuruna sahip bir komutanın kabul edebileceği bir tutum değildi. Nitekim Cumhuriyet döneminde 14 Mart 1926'da Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'nde yayımlanan beyanatında, bu hususla ilgili olarak Alman Askerî heyeti'ni eleştirmekten çok, bu heyetleri ülkeye davet eden anlayışı eleştirecektir.²⁰⁶

olmuştur ki, silahsız millete baş vurulacağı yerde, ufak birlikler kurmaya çalışmışlardır. Bütün salahiyyetle iktidarda bulunan bazı kişilerin cehaleti memleketin en değerli kısımlarını, orduyu kullanmaya muktedir olamadan, ki bu ordu büyük cesaretle müdafaayı yapabilecek kudrette idi, düşmana terk etmişlerdir. Bu son harp patlak verdiği zaman ise, Türkiye kendini toplayacak zamana malik olamamıştır. Esasen bu kısa zamanda büyük şeyler yapılamayacağı bellidir. Fakat zaman olaylardan daha kuvvetli olarak tesirini göstermiş, eskiler gençlere yerlerini bırakmışlardır. Türklerin Avrupa'daki arazisinin kaybı neticesinde, genç bir subay Enver, bu fırsattan istifade ederek, Harbiye nazırı olarak Osmanlı ordusunun başına geçmiştir. Onun ilk müspet ve büyük işi orduyu gençleştirmek olmuştur. Bu suretle, bilgili kimselerin eline geçince pek çabuk şekli değişmiş ve boğazlarda İngilizlere karşı durmuş, Galiçya'da Avusturyalılara yardım etmiş böylece de müttefik ordularına Makedonya ve Romanya'daki işbirliği ile yardımda bulunmuştur. Şu iddiada bulunabilirim ki, eğer Türk ordusu bu umumi harpte kendi hissesine düşeni yapmasaydı müttefiklerin bugün lehine gibi görünen durum tamamen aksi olabilirdi. Bulgaristan, Türklerin boğazlardaki galibiyeti üzerine harbe girmişti. Eğer Avusturyalılar Türklerin yardımı ile, Rusların Galiçya ormanlarına uzanmalarına karşı gelmeseydi Hindenburg, Hindenburg olmazdı. Eğer Türk ordusu Kafkasya'da, Mezopotamya'da, Filistin'de ve bütün sınır boylarında mukavemet etmeseydi ve arazisinin bir kısmını feda etmeseydi, Rusların, İngilizlerin ve Fransızların hücumuna Alman ordusu bugünkü gibi karşı koyabilir miydi?

Hayır, hayır...Fakat çok can sıkıcı bir durumdur ki, bu hakikati bir çok Türkler dahi bilmez."

²⁰⁴ a.g.e., s.812-813

²⁰⁵ Wallach, s. 227-234

²⁰⁶ Fahri Çeliker, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Askeri Heyetlerinin Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi'ndeki Tutum ve Etkileri", **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s.141,142

"Zaten daha önce Türk Milletini ve ordusunu gayri tabii bir vaziyete sokmuşlardı. Bu gayri tabii vaziyet ordunun ecnebi bir heyeti askeriye eline terk ve tevdi edilmesidir. Bu noktayı nazardan Almanları ve Alman heyeti askeriyesini tenkit etmek istemem; asıl tenkide layık olanlar bittabi bizim devlet reisimiz ve bilhassa devlet adamlarımızdır. Türk ordusunun aciz ve kabiliyetsiz olduğu kanaatiyle o heyeti ayaklarına kadar giderek ve rica ederek memleketimize davet edenler onlar idi. Bu heyete Türk Milletinin kabiliyetsizliğinden ve beceriksizliğinden sarih surette bahsedilmiş, kendilerine adeta gelip bizi adam etmeleri teklif edilmiştir. Böyle bir müracaat üzerine gelen bir heyet dahil olduğu muhiti ve o muhite hakim olanlara aciz, hatta haysiyetsiz telakki ederse mazur görülebilir."

(1) Kara Kuvvetleri

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından 6 ay kadar önce, Kara Kuvvetleri, dört Ordu Müfettişliği halinde ve biri bağımsız 13 Kolordu ve bu kolorduların bünyesinde 38 Piyade Tümeninden (İkisi bağımsız) oluşuyordu.²⁰⁷

Ordunun 25 Eylül 1914 tarihinde seferberlik durumu şöyleydi: Yemen, Asir ve Hicaz tümenleri hariç olmak üzere 780.282 personel, 195.093 hayvan, 464.708 tüfek, 222 ağır makineli tüfek ve 1.661 top. Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce 38 tünden ibaret olan ordu, 1916 yılında 56 tümene yükselmiş, ağır savaş kayıpları sonucunda 1917 yılında 48 tümene inmiştir. Savaş sonrasında ise tümen sayısı 20'dir.²⁰⁸

Savaş sonunda, ordunun elinde kalan silahları ise şöyleydi:

Silah Cinsi	Mütareke Başında	Ordunun Elinden Alınan	Ordu Elinde Kalan
Top	1.936	1.704	233
Ağır Mk. Tüfek	4.490	4.159	331
Tüfek	904.394	398.394	515.744
Top Mermisi	2.066.300	1.998.556	67.744
Piyade Mermisi	299.000.000	285.000.000	14.000.000

Türk ordusuna bırakılan silâh ve cephanenin büyük bir kısmı İstanbul'da depolanmıştı. Anadolu'daki dağınık birliklerdeki silâhlarla ancak 3-4 tümen donatılabilirdi.²⁰⁹

Bunun yanında, 1915, 1916, 1917 yıllarında devletin gelirleri her geçen yıl biraz daha azalmış, buna karşın harcamalar çoğalmıştı. Savaş nedeniyle, Silâhlı Kuvvetlerin ihtiyaçları sürekli artmış, olağanüstü ödenekler tahsis edilmiş, bunun neticesinde para basımına gidilerek paranın değeri düşürülmüştü.²¹⁰ İstiklâl Savaşı başladığı zaman, devletin mali durumu sıfır denilebilecek durumda idi.

²⁰⁷ Eke, s.185-188

²⁰⁸ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Maliye Bakanlığı Ellinci Yıl Yayınları, Ankara, 1974, s.38-39

²⁰⁹ a.g.e., s.39

²¹⁰ Karatamu, s.102

Yıllar	Bütçe Geliri	Silahlı Kuvvetlere Ayrılan Pay	Umumi Bütçenin Yüzdesi
1909	30.403.962	13.658.395	45
1910	26.015.101	12.397.330	47
1912	30.514.158	13.719.352	45
1914	32.607.490	9.975.817	30

(2) Deniz Kuvvetleri ve Donanma

Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde stratejik bir güç olan deniz kuvvetleri ile Akdeniz, Karadeniz ve Kızıldeniz tam anlamıyla Osmanlıların kontrolünde idi.²¹¹

17. Yüzyıldan itibaren, bilimsel gerçeklerden uzaklaşma ve diğer nedenler ile gerilemeye başlayan deniz kuvvetleri, üç kıtaya yayılmış bulunan imparatorluğunun kıyılarını koruyamaz hale gelmişti. 1861-1876 Abdülaziz devrinde büyük masraflar ile yeniden elden geçen Osmanlı Donanması, 21'i zırhlı 36 savaş gemisiyle dönemin en güçlü donanmalarından biri haline getirilmiştir.²¹² 1876 yılında tahta çıkan Abdülhamit, Abdülaziz devrinden kalan oldukça iyi bir donanma bulmuştu. Büyük fedakârlıklar ile yapılan donanma, 5.351 subay, 7.419 denizciden oluşuyordu.²¹³ Donanmanın güçlendirilmesi amacıyla yapılan bu gayretler, Osmanlı İmparatorluğunun aynı zamanda batıya teknik yönlerden ilk açılımlarını kapsıyordu. Önceki iki padişahın tahttan indirilmesi II. Abdülhamit'i etkilemiş ve saltanatta bulunduğu süre içerisinde, kendisini tahttan indirebileceğini düşündüğü donanmayı Haliç'e çekirmiştir. 15 yıl gibi kısa bir süre zarfında ortaya çıkarılan donanma Haliç'te çürümüştü.²¹⁴

Bu süre zarfında, 1897 yılında Osmanlı Yunan Savaşı esnasında Haliç'ten çıkan donanma güçlkle Çanakkale'ye gidebilmiştir. Harp yeterliliği olmadığı için, savaş

²¹¹ Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, s.306-311

²¹² Hale, s.31

²¹³ Karatamu, s.118

²¹⁴ Müderrisoğlu, s.40, 43

süresince boğazda kalan donanmanın bu durumu karşısında, donanmanın kuvvetlendirilmesi gerçeği ortaya çıkmış, bunun gereği olarak, Almanya, İngiltere, ABD, Fransa ve İtalya tezgâhlarına üç kruvazör, iki torpido ve 18 torpido bot ısmarlanmış, iki muharebe gemisi de onarılmak üzere İtalya ve Almanya'ya gönderilmiştir. Mayıs 1908 tarihinde Sisam'da çıkan ayaklanmayı bastırmak üzere giden deniz kuvvetinin içinde, bir kruvazör, bir torpido kruvazörü, üç gambot ve dört taşıt gemisi bulunuyordu. II. Meşrutiyet devrinde donanma 15 muharebe gemisi, 11 kruvazör, 7 gambot, 40 torpidobot ve 52 taşıt gemisinden oluşuyordu.²¹⁵

II. Meşrutiyet devrinde donanma yeniden ele alınmış, İngiltere, Fransa ve Almanya'ya güçlü bir donanma oluşturacak gemiler ısmarlanmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı başlaması nedeniyle, Almanya'ya ısmarlanan ve Donanma Cemiyeti tarafından finanse edilen dört muhrip dışında hiçbir gemi donanmaya katılamamıştır.²¹⁶

25 Ağustos 1908 tarihinde toplanan Şurayı Bahri (Deniz Şurası) yapılacak ıslah için İngiltere'den bir heyet getirtilmesine karar vermiş ve 1909 yılı başında İngiliz Tuğamiral Gamble (Comble) Koramiral rütbesiyle ve beş üyeden oluşan bir uzmanlar heyeti ile göreve başlamıştır. Donanmada başlayan eğitimlerle birlikte, bir erler okulu (Efrad-ı Cedide Mektebi) kurulmuş ve subaylar için ihtisas kursları açılmıştır. 19 Temmuz 1909 tarihinde Donanmayı Hümayun Muavenet-i Millet Cemiyeti kurulmuş, milletin yardımları ile kısa sürede büyük bir para toplanmıştır. 28 Şubat 1910 tarihli özel bir kanunla, 10 yılda beş milyon liranın harcanmasına izin verilmiş ve donanma Almanya'dan alınan gemiler ile takviye edilmiştir.²¹⁷

Önemli olan bir başka nokta da, o dönemde Kurmay yarbay M. Süreyya tarafından kaleme alınan ve askeri dergide yayımlanan (Ceride-i Askeriye No 31, 13 Ekim 1911) “Donanma mı? Şömedöfer mi?” makalesinde “bir lokomotif bir dretnottan daha faydalıdır” benzeri bir tez ileri sürülmesiydi. Bu makalenin akabinde, aynı tezi savunan ve aynı adı taşıyan bir kitabın yayımlanması (Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, Dersaadet, İstanbul, 1911) donanma hakkında o dönemin genel düşüncesini göstermektedir. O dönemde, kara kuvvetleri asli askeri güç olarak

²¹⁵ Eke, s.193-196 ve Karatamu, s.118

²¹⁶ Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, s.306-311

²¹⁷ Eke, s.193-196

kabul ediliyor, askerî okullarda ve harp akademisinde deniz kuvvetlerinin stratejik önemi üzerinde fazla durulmuyordu.²¹⁸

I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifakı üzerine, 1914 yılında donanmada bulunan İngiliz müşavir heyeti ayrılmış ve yerine Alman heyeti gelmiştir.²¹⁹

Trablusgarp Savaşı'nda, İtalyan donanmasına nazaran adet ve kifayet bakımından oldukça zayıf olduğu görülen donanmada; 1914 Haziranı'nda Avrupa'daki siyasi havanın gerginleştiği bir dönemde, Barbaros ve Turgut Reis muharebe gemileri ile Hamidiye ve Mecidiye Kruvazörleri Haliç'te onarımda, diğer muhrip ve torpidobotlar ise İzmit ve Erdek'te eğitimde idiler.²²⁰

Birinci Dünya Savaşı'na oldukça zayıf bir donanmayla giren, Osmanlı Devleti denizlerde herhangi bir varlık gösterememiştir. Hatta bir iç deniz olan Marmara'dan bile Çanakkale cephesine personel ve lojistik destek sevk edilememiş, bunun yerine karayolu kullanılmıştır.²²¹

(3) Hava Kuvvetleri

Bileryo adında bir Fransız'ın 1909 yılında Uçak ile Manş Denizi'ni yarım saatte uçarak Fransa'dan İngiltere'ye uçuşu, havacılıkta yeni bir devir açmıştır. Bu tarihten itibaren Avrupa'da uçak inşaatı üzerine çalışmalar yaygınlaşmış, pilot yetiştiren okullar açılmaya başlanmıştır. Batılı orduların, uçaklardan askeri alanda faydalanma yolundaki çalışmaları, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ni harekete geçirmiş ve bu kapsamda 1911 yılında iki subay²²² Fransa'ya Bileryo Tayyare Okuluna gönderilmişlerdir. Bu arada, 1 Haziran 1911 tarihinde Genelkurmay'ın Fen Kıtaları ve Müstahkem Mevkiler Genel Müfettişliğinin 2 inci Şubesine bağlı "Tayyare Komisyonu" kurularak bugünkü Hava Kuvvetlerinin temeli atılmıştır. Bu komisyon ordu içerisinde havacılık ile ilgili ilk resmi teşekkülü oluşturmuştur.²²³

²¹⁸ Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, s.306-311

²¹⁹ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. III-IV, s.1400,1401

²²⁰ Eke, s.193-196

²²¹ Müderrisoğlu, s.43

²²² *Süvari Yüzbaşı Fesa, İstihkâm Teğmen Kenan*

²²³ "Cumhuriyetin 61 nci Yılında Hava Kuvvetlerimiz", **Güncel Konular**, S. 5, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s.22-23

Komisyonun çalışmaları sonucunda, İstanbul'da bir tayyare okulu kurulmasına karar verilmiş ve bunun için Avrupa'dan Döperdüssen uçağı ile bir okul uçağı satın alınmıştır. 1912 yılında Yeşilköy'de açılan askeri havacılık okulu ile birlikte 10 uçaklı bir güç kurulmuştur.²²⁴

6 Mayıs 1912 tarihinde, Türk Tayyare Komisyonu, Tayyareciliğin esaslarını, tayyare birliklerinin ne şekilde kurulacağını incelemek üzere, Avusturya-Macaristan, Almanya, Fransa ve İngiltere'ye gezi düzenlemiş ve 5 Temmuz 1912 yılında ülkeye dönmüştür. Bu gezi esnasında 14 adet uçak satın alınmasına karar verilmiştir. 1912 yılında ordunun elinde toplam 17 uçak bulunuyordu.²²⁵

1915 yılında, havacılığın geliştirilmesi için Alman Üsteğmen Serno, 12 Uçak, pilot ve makinistleriyle İstanbul'a gelmiştir. Hava Okulu Müdürlüğüne atanan bu şahıs, Almanya'dan uçak malzemeleri getirtmiş, ancak Almanya'nın da pilot ihtiyacından dolayı pilot gelmemiştir. O dönemde, okulda yılda ancak 15 pilot yetiştirilebiliyordu. Hava kuvvetleri, 1916 yılına geldiğinde, 90 uçak, 81 pilot ve 58 gözetleyici (rasıt) ile iyi bir duruma gelmişti. Hava kuvvetlerinin idaresi için kurulan Kuvvay-ı Havaiye Müfettiş-i Umumiliği tamamıyla Alman personelinden oluşmuştu. Mütareke'nin imzalanmasına dek geçen süre içerisinde bu seviye az çok korunabilmiştir.²²⁶

1915 yılı başından harbin sonuna kadar hava kuvvetlerinde 600 Alman personeli görev almıştır. Almanlar savaşın devam ettiği süre içinde 460 uçak vermişlerdir.²²⁷

Balkan Savaşı'nda, tasarlanan keşif, bombardıman görevlerini tam anlamıyla yerine getiremeyen hava kuvvetlerinde Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında uçak sayısı 50'ye ulaşmış, dört yıllık savaş süresinde 300'ü aşan uçak hava gücünde görev almıştır.²²⁸

²²⁴ Müderrisoğlu, s.46

²²⁵ Karatamu, s.487-489

"1 Döperdüssen Okul Uçağı, 1 Döperdüssen Askeri Uçağı, 1 Rep Askeri Uçak, 2 Bristol Askeri Uçak, 2 Harlen Bombalı Askeri Uçak, 2 Bristol Bombalı Askeri Uçak, 3 Rep Okul Uçağı, 1 Bileryo Askeri Uçak, 1 Döperdüssen Askeri Uçağı".

²²⁶ Karatamu, s.500

²²⁷ Işık, s.110

²²⁸ Müderrisoğlu, s.47

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1918 yılında, 46 Türk Pilotu, 59 gözetleyici ve 92 uçak mevcuttu. Yeşilköy Havacılık Okulunda ise 13 pilot adayı, 22 gözetleyici adayı ve 21 uçak bulunmaktaydı.²²⁹

Mütareke sonrasında, ülkelerine dönen Alman subaylar ile birlikte başsız kalan Hava kuvvetlerindeki bazı uçak ve pilotlar Anadolu'ya kaçırılmış, bir kısmı ise arızalar nedeniyle götürülemedi. Milli mücadele sonrasında hava kuvvetlerinin teşkili, Meclisin açılması sonrasında, Anadolu'da kalan uçaklarla kurulmuş ve geliştirilmiştir.

1919 yılında hava gücünün durumu şu şekildeydi: Irak cephesinden geri çekilen uçaklar Elazığ'da, Filistin ve Suriye cephelerindeki uçaklar ise Konya'da toplanmıştı. Ancak tüm uçaklar kullanılmayacak bir şekildeydi. Sadece, İzmir Seydiköy'de bulunan 8 uçak uçabilecek durumdaydı. Ancak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle bu uçaklara el konulmuştu.²³⁰

(4) Zaptiye ve Jandarma Teşkilatı

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında, askeri teşkilât ve ıslahat hareketleri bünyesinde dikkate alınan Jandarma Teşkilatı için Fransız modeli benimsenmişti. Ancak, ıslahatçılar ile bu teşkilatı çıkarlarına aykırı bulanlar arasındaki uzun süren tartışmalar nedeni ile Jandarma Teşkilat Nizamnamesi ancak 1903 yılı Ocak ayında yürürlüğe girmiştir. Buna göre, her ilde piyade ve süvarilerden kurulu jandarma alayları oluşturulmaya başlanmıştır.

II. Meşrutiyet ilân edildiğinde, 30 Jandarma alayı, 5 bağımsız jandarma taburu mevcuttu. Bu dönemde, zaptiye ve jandarma teşkilatı, toplam 2.371 subay, 39.268 astsubay ve erden oluşmaktaydı. Hayvan mevcudu ise 75.395 idi.²³¹

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra Rumeli'de büyük başarılar gösteren Jandarma, 1909 yılında yeniden düzenlenerek Harbiye Nezareti'ne bağlanmış ve "Umum Jandarma Kumandanlığı" adını almıştır.

Jandarma askerlerinin yetiştirilmesi için bir okulun açılması II. Meşrutiyet sonrasında gerçekleşmiştir. 6 Haziran 1909 tarihinde açılan Jandarma Mektebi,

²²⁹ a.g.e., s.47

²³⁰ a.g.e., s.48-49

²³¹ Karatamu, s.134

zabitan ve karakol kumandanları, zabıt namzetleri, efradı cedide olmak üzere üç bölüme ayrılmıştı. İlk olarak Selanik'te üç, Üsküp'te ve Manastır'da birer olmak üzere toplam beş adet olarak açılan jandarma okulları zaman içerisinde yirmiye kadar çıkmıştır. Bu okullardan Selanik, İstanbul ve İzmir'deki okullarda subay, diğerlerinde ise jandarma eri yetiştirilmekteydi.²³²

²³² Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. III-IV, s.1389-1391

“Okulda, Fenni Fürusiye, Malumatı Adliye, Endaht, Malumatı Şahsiyet, Mahalliye, Adabı Muaşeret, Piyade Terbiyesi Münferide Talim dersleri verilmekteydi.”

İKİNCİ BÖLÜM

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE TÜRK ORDUSUNDAKİ STRATEJİK VE DOKTRİNER DEĞİŞİKLİKLER (1923-1939)

1. Dış Politika

Lozan Barış Anlaşması ile barış dönemine geçen Türkiye, 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet yönetimiyle birlikte yeni bir devlet niteliği kazanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, dış politikanın temelini, Kurtuluş Savaşı sonrasında büyük zorluklar ile elde edilen kazanımları korumak oluşturuyordu. Bu dış politika, ülkenin olanakları ile çıkarları arasında çok iyi bir denge kurarak, yeni devletin uluslar arası ortamdaki hedeflerine savaş tehlikesi ile karşılaşmadan ulaşmasını sağlamıştır.¹

Cumhuriyetle birlikte dönemin bütün güçlü devletleri ile komşu durumuna gelen Türkiye'nin, doğusunda Sovyetler Birliği, güneybatısında İtalya, güneydoğusunda Irak mandateri İngiltere, güneyinde Suriye mandateri Fransa vardı. 1923-1938 yılları arasında bir denge siyaseti izlemek durumunda kalan Türkiye Cumhuriyeti, bu nedenle gerçekçi ve başarılı bir dış politika izlemek zorundaydı.² Nitekim dış politikanın ilkeleri, gerçekçi, hukuka bağlı ve barışçı olmuştur.³

I. Dünya Savaşı sonrasında yenilgiye uğrayan devletlerin hemen hemen hepsinde paramiliter partiler ortaya çıkmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin sona ermesi ile ortaya çıkan Türkiye'de durum farklıydı. Yeni Cumhuriyet ile birlikte uzun zamandan beri savaştan ve savaşçı bir ruha sahip olan ulus, ılımlı ve barışçı bir çizgiye doğru yol almıştır.⁴ Türkiye Cumhuriyeti, bu barışçı politikalarını

¹ Mehmet Gönlübol, *Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s.96

² Yavuz Özgüldür, "İki Savaş Arası Dönemde İngiltere ve Almanya'nın, Türkiye'deki Siyasi ve Askeri Yatırımları", *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, (23-25 Ekim 1995), İstanbul, Genelkurmay Basımevi, 1996, s.489-495

³ Gönlübol, *Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler*, s.40-45

⁴ John Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, Çev: Füsün Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995, s.180-182

desteklemek maksadıyla 15 yıl içerisinde birçok ülke ile bir dizi dostluk anlaşması imzalamıştır.⁵

Lozan'ın Cumhuriyetin ilk dönemlerinde çözümlenmeden bıraktığı üç temel mesele, İngiltere ile Musul sorunu, Fransa ile Osmanlı borçları, Yunanistan ile ahali değişimi idi.⁶ Birinci Dünya Savaşı ve ulusal kurtuluş mücadelesi dönemlerinde, Türkiye'ye karşı düşmanca tutum sergileyen İngiltere, Cumhuriyet'in ilânı sonrasında Lozan görüşmeleri ve Musul sorunları ile de bu tutumunu sürdürmüştür.⁷

Lozan sonrası, Türkiye ile Batılı devletler arasında süren bu sorunlar, çözüme ulaşmasına kadar Türkiye'nin bu devletler ile ilişkilerini yaklaşık on yıl süreyle dostane bir şekilde sürdürmesinin önünde engel teşkil etmiştir.⁸

Yapılan müzakereler sonucunda, Musul dışındaki tüm sorunlar Türkiye'nin istediği yönde çözüme ulaşmıştır. İngilizler ile yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamaması üzerine konu Milletler Cemiyeti'ne götürülmüş ve burada İngiltere'nin istediği yönde karar alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, ülkeyi tekrar savaş ortamına götürebilecek Musul konusunda fazla ısrarlı bir tutum izlememiş⁹ ve 5 Haziran 1926 tarihinde yapılan anlaşma ile Türkiye ile Irak arasındaki sınır, esas itibari ile daha önceden tespit edilen Brüksel geçici hattı olarak kabul edilmiştir.¹⁰

Musul sorununda İngiltere ile birlikte diğer batılı devletlerin takınmış olduğu olumsuz tavırlar, Türkiye'yi Sovyet Rusya'ya ve Almanya'ya yaklaştırmıştır. Milli bağımsızlık mücadelesinin destekçilerinden olan Sovyet Rusya, 1920 ve 1930'lu yıllarda, dış politikanın önemli bir köşe taşı olmuş, bunun bir göstergesi olarak da, 17 Aralık 1925 tarihinde SSCB ile tarafsızlık ve saldırmazlık antlaşması imzalanmıştır.¹¹ 17 Aralık 1925 tarihinde Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında imzalanan antlaşma 1945 yılına kadar yürürlükte kalacaktır. Üç maddelik bir metin

⁵ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C. I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s.245

⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, C.I, Baskı 7, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s.321

⁷ Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C. I (1920-1945), s. 67-242 ve Özgüldür, s.489-495

⁸ Mehmet Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s.67

⁹ Berna Türkdoğan, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s.10

¹⁰ Özgüldür, s.489-495

¹¹ Erik Jan Zürcher, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.310

ile üç adet de protokolden oluşan anlaşmaya göre; her iki ülke, birbirlerine karşı her türlü tecavüzdten kaçınacaklarını, birine başka bir devlet veya devletler tarafından askeri bir harekette bulunulması durumunda, diğerinin birincisine karşı tarafsızlığını koruyacağı taahhüt altına alınmıştı.¹² Almanya ile ilişkilerin gelişmesinde ise, iki ülke arasında bir sorun olmayışı ve Almanya'nın ekonomik gücü etkili olmuştur. 1924-1930 yılları arasında Türkiye-Almanya siyasi ilişkileri, 12 Ocak 1927 tarihinde imzalanan Ticaret Antlaşması ile ekonomik boyuta taşınmıştır. Buna rağmen Versailles Antlaşmasıyla Alman ordusunun dağıtılmış olması nedeniyle, 1924-1933 yılları arasında iki ülke arasında resmi bir askeri ilişki tesis edilememiştir. Söz konusu askeri ilişki resmi boyutta olamamakla birlikte, Alman ordusundaki subayların bir kısmı 1926 yılından itibaren özel sözleşmelerle Harp Akademisi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmışlardır.¹³ Bunun yanında, Kurtuluş Savaşı esnasında karşı karşıya gelinen Yunanistan ile ilişkiler geliştirilmiş ve 30 Ekim 1930 tarihinde iki ülke arasında dostluk ve tarafsızlık antlaşması imzalanmıştır.

Mustafa Kemal, 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM'nin üçüncü dönem ikinci yasama yılını açış konuşmasında, bölgesel barışın Türkiye açısından önemini vurgulamış ve ülkenin refah ve huzurunu koruyacak bir silahlı kuvvetleri buldurmanın gerekliliğini ifade etmiştir: "Dış politikamızda dürüstlük, ülkemizin güvenliği ve gelişmesinin korunmasına önem verilmesi prensibi, davranışlarımıza rehber olmaktadır. Önemli reform ve gelişmeler içinde bulunan bir ülkenin, hem kendisinde hem çevresinde barış ve huzuru gerçek olarak arzu etmesinden daha kolay açıklanabilecek bir konu olamaz. Bu samimi arzudan esinlenmiş olan dış politikamızda, ülkenin korunması, güveninin sağlanması, vatandaşların haklarının herhangi bir saldırıya karşı bizim tarafımızdan savunulması konuları, özellikle göz önünde tuttuğumuz noktalardır. Kara, deniz ve hava kuvvetlerimizi bu ülkede barış ve güvenliği koruyabilecek bir durumda buldurmaya bu nedenle çok önem veriyoruz. Cumhuriyet hükümeti, uluslar arasında güvenlik anlaşmalarının imzalanması için özel bir çaba göstermektedir".¹⁴

¹² Kâmuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.111,112

¹³ Özgüldür, s.489-495

¹⁴ ASD, C. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.374

1929 yılında dünyada yaşanan büyük iktisadî bunalım, beraberinde önemli siyasi sonuçları da getirmiştir. Bunun sonucu olarak özellikle Avrupa’da siyasî rejimlerden parlamenter rejim güç kaybetmiş, liberalizm gerilemiş ve bunun yerine yürütme yetkileri genişleyen faşist diktatörlükler ortaya çıkmıştır.¹⁵

Gerek dış çevreden tehdit gelmemesi, gerekse öncelikle rejim karşıtı iç sorunların ve isyanların halledilmesi nedenleriyle, 1930’lu yılların ortalarına kadar Türkiye dış politikası ikinci planda kalmıştır. Ancak 1930’lu yıllarla birlikte, Avrupa’daki revizyonist ülkelerin tehditkâr tutumları, tehdit algılamasında öncelikli konuma gelmiş ve Türkiye için bir denge siyaseti çerçevesinde ittifak arayışları başlamıştır.¹⁶

Milli mücadele sonunda imzalanan Lozan Anlaşmasının etkisi altında gelişen Türkiye’nin dış politikası, 1923-1932 devresinde uluslar arası düzeyden çok, münferit devletlere karşı izledikleri tutum ve davranışlardan ibaret olmuştur.¹⁷

Lozan’dan kalan sorunlarının çözümlü ve modernleşme yolunda önemli devrimleri gerçekleştiren Türkiye, 1930’lu yıllarla birlikte Batılı devletlerle normal siyasi ilişkiler kurmaya başlamıştır. Türkiye ve Balkanlar üzerinde bir tehdit haline gelen İtalya, giderek düzelme eğilimi gösteren İngiltere ile olan ilişkilere olumlu yansımıştır. Akdeniz ve Ortadoğu’daki çıkarları için Türkiye ile ilişkilerini zorunlu gören İngiltere, uluslar arası platformlarda Türkiye’yi desteklemeye başlamıştır. Kendini, Milletler Cemiyeti’ne katılma sürecinde gösteren bu destek, 9 Şubat 1934 tarihli Antantı’na verilen destekle devam etmiştir. 1936 yılında Montreux Konferansı’na kendi tezleriyle gelen İngiltere’nin, Türk tezinin görüşmelerin ana esası olarak kabul edilmesi yönündeki çabaları, bu yönde verilen desteğin en belirgin örneğidir.¹⁸

1930-1935 döneminde, iç ve dış pürüzlerini ortadan kaldıran Türkiye, önce 1932 yılında Milletler Cemiyeti’ne girmiş, 1934 yılında ise Yugoslavya, Yunanistan ve

“...Harici siyasetimizde memleketin masuniyeti, emniyetini, vatandaşların haklarını her hangi bir tecavüze karşı bizzat müdafaa edebilmek kudreti de bilhassa gözde tuttuğumuz noktadır. Kara ve deniz hava ordularımızı bu memlekette sulhu ve emniyeti masun bulunduracak bir kuvvette muhafazaya bunun için çok ehemmiyet veriyoruz.” Bkz. **Atatürk’ün TBMM’ni Açış Konuşmaları**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 1987, s.177

¹⁵ Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, C. VI, 20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Aranışında**, Adam Yayınları, İstanbul, 1999, s.125

¹⁶ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.254

¹⁷ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.99

¹⁸ Özgüldür, s.489-495

Romanya ile Balkan Antantı'nı imzalayarak, bölgesel barışın temellerini atmıştır. Böylece batı ile biraz daha yakınlaşan Türkiye, uluslar arası alanda daha aktif olabileceği bir duruma gelmiştir.¹⁹ Bu dönemde, Türkiye sadece komşu ülkeler ile değil, diğer bütün devletler ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve uluslar arası alanda bağımsız devletler ile eşit statüde yer almıştır.

1933 sonrasında, Nazi Partisi'nin iktidara gelmesiyle, iki ülke arasındaki siyasi ve askeri ilişkileri geliştirmek çabasında olan Almanya ile Türkiye arasında 10 Ağustos 1933 tarihinde ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bunu 15 Nisan 1935 tarihinde imzalanan ikinci ticaret anlaşması izlemiştir. Türkiye'nin modern sanayi ve askeri ürünler için kredi talebini 9-10 Ekim 1938'de kabul eden Almanya, 150 milyon marklık bir krediyi Türkiye'ye vermiştir.²⁰

İtalya'nın 1935 yılında Habeşistan'ı işgal etmesi sonucunda, Milletler Cemiyeti İtalya'ya karşı zorlayıcı tedbirleri gündeme getirmiştir. Ancak, İtalya'nın bu önlemleri uygulayan devletleri tehdit emesi üzerine İngiltere; İspanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'ye askeri destek yönünden güvence vermiştir. Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye bu güvenceyi kabul etmişler ve böylece "Akdeniz İttifakı" diye adlandırılan bir pakt ortaya çıkmıştır.²¹ Avrupa siyasi durumunun gittikçe karışması ve hele Oniki Adaya sahip olan İtalya'nın Akdeniz'de saldırgan emellerinin ortaya çıkmasından sonra, Türkiye'nin, Lozan Antlaşmasına göre askerden arındırılan Boğazların güvenliğinden duyduğu endişeleri artmıştır. Bulgaristan'ın Türkiye ve özellikle Yunanistan'la bir ittifak anlaşmasına yanaşmaması, Yugoslavya'yı da içine alacak daha geniş bir tertibin kurulmasını çabuklaştırmıştır.²² Bu suretle Pakt, Boğazların ve Trakya'nın güvenliği bakımından; birincisi, Bulgaristan'ın en kötü ihtimalle İtalya ile anlaşmasının zararlı etkilerinin azaltılması, ikincisi Bulgaristan'a karşı (tek başına olduğu takdirde büyük bir tehdit

¹⁹ Türkdoğan, s.10,11 ve Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C. I (1920-1945), s.447

²⁰ Özgüldür, s.489-495

²¹ Güngör Cebecioğlu, *"İkinci Dünya Savaşı ve Türk Silahlı Kuvvetleri"*, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C.I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.325 ve Donald Kagan, **On The Origins Of War**, Published By Doubleday, USA, 1995, s.346

²² **BCA**, Belge Tarihi:10.04.1937, Sayı/Dosya:2/6210, Yer No:403-35, Konusu: Türkiye-Romanya-Yugoslavya ve Yunanistan arasında yapılan askeri anlaşmanın tasdiki (Bkz.EK-23)

olmayacağı kaydıyla) önleyici bir güvenlik tertibi olmak bakımından önem taşımaktadır.²³

Lozan'da Boğazların geçiş serbestliği ve gayri askeri hale getirilmesi kararlaştırılmış, bölgenin güvenliği Milletler Cemiyeti'nin teminatı altına girmişti. Boğazlar bölgesinin bir kısmının silahtan arındırılması, bu bölgeyi dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı savunmasız bırakmıştı. Diğer açıdan, Boğazlar Komisyonu'nun varlığı, Türkiye için bu bölge üzerindeki hâkimiyet hakkına bir tecavüz sayılabilirdi.²⁴

Ancak 1930'lu yıllarla birlikte Avrupa'daki değişimci ülkelerden İtalya, Milletler Cemiyeti üyesi olan Habeşistan'ı işgal etmiş, 1936 yılında Almanya Versailles Antlaşmasını ihlal ederek "Ren" bölgesine girerek bu bölgeyi silahlandırmıştır. Bu iki olay Avrupa'nın mevcut durumunu temelden değiştirecek olaylardı.²⁵ Lozan Antlaşmasının 18'inci maddesiyle Boğazların emniyeti için müşterek yardımları sağlanan dört devletten biri olan Japonya'nın Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi, Avusturya'nın ise Nisan 1936 ayında Saint-Germain Antlaşmasının aksine zorunlu askerlik uygulamasına geçmesi, Milletler Cemiyeti'nin Boğazlar için verdiği teminatının Türkiye için yeterli olmayacağını ortaya çıkarmıştır.²⁶

Türkiye'nin Boğazlar Sözleşmesini değiştirme talebi ilk olarak silahları azaltma konferansında ortaya çıkmıştır. 24 Mart 1933 tarihinde İngiltere hükümeti tarafından teklif edilen silahları azaltma mukavelesi projesi üzerinde genel tartışmalar devam ederken, Türkiye temsilcisi, sözleri arasında Lozan Antlaşmasındaki Boğazlar hakkındaki askeri hükümlerin yeniden düzenlenmesinin gerektiğini ifade etmiştir.²⁷

Bu döneme kadar, İngiltere ve Fransa ile onların karşısında yer alan Almanya, İtalya ve diğer devletlerin bloklaşma çabaları içinde Türkiye, sınırları ile ilgili sorunlarını çözmüş, batı ile ilişkilerini dengeli bir şekilde sürdürmüştür. Almanya ile diyalogunu sürdürürken, SSCB ile de ilişkilerini belli bir seviyede tutmuştur.

²³ Ali Hikmet Alp, **Cumhuriyet'in İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)**, Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1974, s.366

²⁴ Kemal Baltalı, **1936-1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1959, s.47

²⁵ Donald Kagan, **On The Origins Of War**, Published By Doubleday, USA, 1995, s.355. ve Tevfik Rüştü Aras, **Atatürk'ün Dış Politikası**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 101

²⁶ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.130-131 ve Aras, s. 101

²⁷ Aras, s. 99

Türkiye'nin sergilediği bu çok yönlü politika, her ülke tarafından kendisine belli bir saygı uyandırmıştır. Bu ortam içerisinde Türkiye'nin Boğazlar'ın statüsünde değişiklik istemesi, giderek ayrı bloklarda yer almaya başlayan bu ülkeler tarafından ortak bir anlayışla karşılanmıştır.²⁸

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmış olan Lozan Antlaşmasınının 23. maddesinde Boğazlar ile ilgili saptanan ilkenin, Türkiye tarafından, Türkiye ile Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin güvenliği çerçevesinde yeniden düzenlenmesi istemi sonucunda, 22 Haziran 1936 tarihinde başlayan konferans bir ay süren toplantılardan sonra, 20 Temmuz 1936 tarihinde Montreux Sözleşmesinin imzalanmasıyla son bulmuştur.²⁹

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanmış olan Boğazlar antlaşmasına göre, kurulmuş olan Boğazlar Komisyonu, 20 Temmuz 1936 tarihinde Montreux Konferansı'nda imza altına alınan Boğazlar Antlaşması gereğince lağvedilmiş ve bu komisyonun tüm yetkileri Türk Hükümetine devredilmiştir.³⁰ İmza altına alınan Boğazlar Antlaşması, "Türkiye'nin emniyeti ve Karadeniz sahildarı devletlerin Karadeniz'deki emniyeti çerçevesi dahilinde, koruyacak tarzda tanzim etmek" gayesinden söz etmektedir.³¹

Lozan'da Boğazların sadece Türk kontrolü altında bulunmasını ve her devletin savaş gemilerine mutlak kapalı olması tezini savunan Rusya Montreux görüşmelerinde, Boğazların Karadeniz'e sahildar devletlerin savaş gemilerine tamamen açık olmasını istemektedir. Ayrıca Boğazlar üzerinde sadece Türkiye'nin söz sahibi olması yönündeki önceki düşüncelerini bırakmış görünmektedir. Tabii olarak bu durum Türk- Sovyet ilişkilerine zarar vermiştir.³²

²⁸ Türkdoğan, s.11,12

²⁹ Fahri S. Korutürk, **Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar Belgeler**, Çev. Seha L. Meray ve Osman Olcay, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976, s.1

"Montreux Boğazlar Sözleşmesi

I. Kesim: Ticaret Gemileri

II. Kesim: Savaş Gemileri

III. Kesim: Uçaklar

IV. Kesim: Genel Hükümler

V. Kesim : SonHükümler (Bkz: a.g.e., s.461-476)"

³⁰ Oran, s.370-384

³¹ Baltalı, s.68

³² Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, s.151

Montreux Boğazlar Sözleşmesi sonrasında Atatürk'ün 1 Kasım 1936 tarihinde Meclisi açış konuşmasında artık Boğazların tamamen Türkiye'nin egemenliğinde olduğunu belirtmiş ve 15 yıldır devam eden Türk-Sovyet ilişkilerinin bundan sonra da gelişmesine devam edeceğini ifade etmiştir.³³ Cumhuriyetin başından 1933 yılına kadar, bazı görüş ayrılıkları olmasına rağmen iyi bir seviyede sıklaşılarak devam eden Türk-Sovyet İlişkileri, 1934 yılından itibaren Balkan Paktı ve özellikle Montreux Anlaşması sonrasında belirgin bir düşüş yaşayacak ve II. Dünya savaşı ile birlikte ilişkilerin kötü seyri açığa çıkacaktır.

Avrupa'da 1935 yılı sonrasında hız kazanan bloklaşma hareketleri, Türkiye ile İngiltere'yi birbirine yaklaştırmış, 1937 yılında ise İran, Irak ve Afganistan ile Türkiye arasında imzalanan Sadabad Paktı ile Türkiye çevresinde bir güvenlik şemsiyesi oluşturmuştur.³⁴

1936-1938 yılları arasında, Avrupa politikasının giderek sertleşen Almanya'dan rahatsızlık duyan Türkiye, kendisini ekonomik ve askeri açıdan kontrol etmek isteyen bu ülkenin bu çabalarının gerçekleşmesine izin vermemiştir.³⁵ Bunun yanında, 1938 yılında, Türkiye'ye 16 milyon sterlin tutarında kredi açmayı kararlaştıran İngiltere³⁶, ekonomik ve askeri ilişkileri geliştirme arzusunu göstermiştir.³⁷ Sovyetler Birliği'nin 23 Ağustos 1936 tarihinde Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalaması, Türkiye'yi Batılı ülkeler ile Sovyet Rusya arasında hassas bir noktada kalmasına sebep olmuştur. Türkiye, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu Moskova'ya göndererek, Rus-İngiliz dostluğunu bağdaştırma için çaba göstermiş, Almanya ise Türkiye üzerinde Rus baskısını kullanmak istemiştir. Ancak, Rusya ile yapılan görüşmelerde bir sonuca varılamamıştır.³⁸

Musul sorununda olduğu gibi olumsuz, Boğazlar sorununda olduğu gibi olumlu olarak sonuçlanan Lozan'dan kalan sorunların hepsi barışçı yollarla çözüme

³³ a.g.e., s. 133, 166

³⁴ Fahri Çeliker, "Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde Türk Savaş Politikaları", **Askeri Tarih Bülteni**, S. 17, Ağustos 1984, sayfa 79-84

³⁵ Özgüldür, s.489-495

³⁶ **BCA**, Belge Tarihi:16.08.1938, Sayı/Dosya:2/9438, Yer No:422-14, Konusu: İngiltere'den pazarlıkla deniz ve hava silahları satın alınması (Bkz. EK-31)

"16 milyon sterlin tutarındaki kredinin 10 milyonu ekonomik yatırımlar için, diğer 6 milyonluk bölüm ise küçük deniz tekneleri, torpidobotlar, denizaltı gemileri, silahlı sürat motorları gibi askeri araçlar ve kıyı savunma topları için ayrılmıştı."

³⁷ Özgüldür, s.489-495

³⁸ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.151-154

kavuşturulmuştur.³⁹ Türkiye'nin batıyla kurduğu yakın ilişkiler sürecinde, 1937 yılından itibaren Hatay sorununun da Türkiye lehine çözüm yoluna girdiği görülmektedir.⁴⁰

Almanya'nın 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı, İtalya'nın Nisan 1939 ayında Arnavutluğu işgal etmesi üzerine Türkiye güvenlik yönünden kaygılar duymaya başlamış, Türkiye ile birlikte bir ittifaka yönelme zorunluluğunu hisseden İngiltere ve Fransa arasında başlayan ikili görüşmeler sonucunda da, 12 Mayıs 1939 tarihinde Türkiye-İngiltere; Hatay Sorunu'nun çözümüyle de 23 Haziran 1939 tarihinde de Türkiye-Fransa deklarasyonları imzalanmıştır. Bunun sonucunda, 19 Ekim 1939 tarihinde imzalanan Türkiye-İngiltere-Fransa "Karşılıklı Yardım Antlaşması" ile ilişkiler ittifak boyutuna girmiştir.⁴¹

1919 ile 1939 yılları arasındaki yirmi yıllık dönem, bu süre zarfında Avrupa'da herhangi savaş ortaya çıkmadığından "Barış Devri" olarak adlandırılmıştır.⁴²

2. İç Politika

Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına Avrupalı emperyalist güçlerin göz koymaya başlamasıyla birlikte milliyetçi fikirler belirmiş, ancak uzun zaman devlet kadrolarının ıslahatçılığıyla İslami ümmetçilik arasında yalpalayıp duran bir siyasal yeniden yapılanma süreci yaşanmıştır. Bu süreç 1908 devrimi ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'yla Türkçülük fikri etrafında köktenci bir biçimde yeniden tanımlanana kadar sürmüştür.⁴³

Lozan Antlaşması sonrasında 29 Ekim 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ele aldığı önemli konulardan birisi de Türk Ordusu idi. Ordu Cumhuriyetin ilk yıllarında şöyle bir tablo çiziyordu: Silah ve teçhizatı tamamlanan ordunun elindeki teçhizat Birinci Dünya Savaşı dönemine aitti. Kendi dönemin en iyileri olan bu silâh ve teçhizatın, kısa zaman içerisinde teknolojik gelişmeler karşısında yetersiz kalacağı belli olmuştu. Ordunun tek hareketli unsuru at ve atlı birlikleri idi. Buna karşın, I.

³⁹ Gönübol, **Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler**, s.96

⁴⁰ Türkdoğan, s.13

⁴¹ Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C. I (1920-1945), s. 591, Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.148-150 ve Özgüldür, s.489-495

⁴² Aras, s. 80

⁴³ Semih Vaner, "*Ordu*", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. Irvin Cemil Schick, Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s.257

Dünya Savaşı sonrasında, dört yıl daha savaş içinde olan ordunun, diğer dünya ordularına nazaran tecrübe ve eğitim üstünlüğü vardı. On beş yılını muharebe alanlarında geçiren Türk komuta kadrosu, bütün rütbelerini muharebe meydanlarında almıştı. Aslında bu durum, bir ordu için çok önemli bir değerdi. Ordunun ve toplumun, Komuta kadrosuna büyük güveni vardı. Bu şartlar içindeki ordunun, silah ve teçhizatını yenilemesi, eğitim düzeyini ve disiplinini muhafaza etmesi en önemli hedefi olmalıydı.⁴⁴

Bu görünümüyle bir süreklilik arz eden dinamik bir yapıda olduğunu gösteren ordu, Osmanlı İmparatorluğundan, Türkiye Cumhuriyetine kalan önemli bir mirastır. Örneğin, imparatorluk zamanında yetişen kurmay subayların % 93'ü Türkiye Cumhuriyetinde göreve devam etmiş, sadece %7'si bırakılan topraklarda kurulan devletlerde hizmetlerini sürdürmüştür.⁴⁵

Ordunun vazifesi Kurtuluş Savaşı sonrasında bitmemiş, ordu bir yandan kendi teşkilât ve yapısını yenilerken, bir yandan da yurt içinde memleketi bölmeye çalışan dış destekli güçler ile mücadelesine devam etmiştir. Savaşın sona ermesi ile Lozan Antlaşmasının imzalanmasına, özellikle İstanbul'un işgal kuvvetleri tarafından tahliyesine (2 Ekim 1923) kadar geçen zaman içerisinde hükümet ve ordu önemli sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Akdeniz'e ilk hedef olarak inen ordular, bu sefer de ikinci hedef olarak İstanbul ve Trakya'nın hazırlıklarına başlamıştır. Öyle ki Lozan Antlaşmasının başarısızlığa uğraması halinde yapılacak müdahaleler hazırlanmış ve Türk Ordusu Kurtuluş Savaşını devam ettirecek bir hazırlık içine girmiştir.⁴⁶

Mudanya Mütarekesinin hemen ertesinde Trakya'da Türk askeri bulunmamaktaydı. Ancak Mütareke hükümlerine göre, TBMM Hükümeti memurlarının Doğu Trakya'yı teslim almasına refakat edecek ve sayısı 8000'i

⁴⁴ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1999, s.209-210

⁴⁵ Dankwart A. Rustow, **Türkiye'de Ordu**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970, s.45

⁴⁶ İhsan Ilgar, "*Lozan Konferansının Başarısızlığa Uğraması Halinde Türk Genelkurmayı'nın Gizli Harekât Planı*", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Eylül 1970, S. 36, s.33

geçmeyecek Türk Jandarma Kuvveti emniyet ve asayişin temininden sorumlu olacaklardı.⁴⁷

Mudanya Mütarekesi ile Lozan Antlaşması arasında geçen süre içerisinde İstanbul ve Trakya Bölgesi ile ilgili gelişmelere karşı hazırlıklarını sürdüren Türk Ordusunun, anılan bölgeler için taarruza geçebilecek asker miktarı; Çanakkale’de 4.000, İzmit yarım adasında 50.000, İstanbul’da 20.000, Trakya doğusunda 20.000 ve ihtiyat olarak da 20.000 civarında idi. Buna karşılık, İngilizler, Gelibolu ve Çanakkale’yi mutlaka elde bulundurmak, ancak çok ciddi bir taarruz karşısında İzmit yarımadası ile İstanbul’u tahliye etmek niyetinde idi. Bunun yanında edinilen istihbarat bilgilerine göre, Yunanlıların da Meriç nehrini geçerek Doğu Trakya’yı tekrar ele geçirme hazırlıklarında olduğu biliniyordu.⁴⁸

Meclis Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1923 tarihinde meclisin birinci dönem, dördüncü yasama yılını açış konuşmalarında, ordunun I. Dünya Savaşı dönemindeki tecrübeleri ortaya koyarak, bu tecrübelerini eğitimlere yansıttığını, onları daha da geliştirdiğini belirtmiş, ordunun silah, gereç ve malzeme sağlama yönünde büyük gayret içinde olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹

⁴⁷ İ. Enis Ergin, “Lozan Antlaşmasından Sonra Ordunun Yeniden Düzenlenmesi” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), s.23

⁴⁸ Charles H.Harrington, **I. Dünya Savaşı’nda Türkiye’deki İngiliz ve İtilâf Birlikleri Başkomutanı İngiliz Generali Charles H.Harrington’un Türk Kurtuluş Savaşı Sonunda Yazdığı Rapor**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1969, s.14,17

⁴⁹ **Atatürk’ün TBMM’ni Açış Konuşmaları**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 1987, s.118

“...Ordunun I. Dünya Savaşı’nda edindiği deney ve ortaya koyduğu sonuçlarla kalınmamış, tam ve üstün bir talim ve eğitim için gerek I. Dünya Savaşı sırasında gerek savaştan sonra askeri uzmanlar tarafından yayımlanan en faydalı dergi ve askeri yazılar getirtilerek tercüme edilmiş, basılmış ve çoğaltarak binlerce nüshası orduya dağıtılmıştır. Bundan başka, çeşitli sınıflar için kurslar açılarak ordunun talim ve eğitiminin yüksek bir düzeye çıkarılmasına çalışılmıştır ve daima çalışılacaktır. Geçirdiğimiz yıl içinde, silah ve savaş araç ve gereçleri sağlanması konusunda gayretli bir çalışma yapılmış ve bir kısmı dış ülkelere, bir kısmı da içeriden sağlanan araç ve gereç ile amacın sağlanmasında başarıya ulaşılmıştır. Savaş üretimi ile ilgili bu yıl içindeki çalışmalar da teşekküre değer. Ordunun bu yıl vermiş olduğu savaşlar sırasında sağlık işleri konusunda yapılan çalışmaları da övgü ile anmak yerinde olacaktır. Bulaşıcı hastalıklarla savaş, sağlık araç ve gereçleri eksikliğinin ve doktor subay sayısının tamamlanması, sıhhi haber alma kurumunun kurulması üzerinde yoğunlaşan sağlık çalışmalarında da başarı sağlanmıştır. Özellikle taşıma yolu üzerinde çok sayıda görülen sıtma ve lekeli humma kaynakları aranmış, bulunan köylerde genişletilmiş ve cepheye temiz er yolları sağlanmıştır. Zamanında bütün deniz kuruluşlarının ve mühimmat depoları ile gemi inşa tezgâhlarımızın İstanbul’a toplanmasındaki sakinca, bu savaş sırasında tamamen açığa çıkmıştır. Düşmanın kuşatmasına ve sahip olduğu deniz kuvvetlerine karşın, deniz kuvvetleri mensuplarımız birkaç gemi ile harikalar yaratarak hiçbir şey kaybetmeden deniz ulaştırmasını sağlamış, değerli görevler yapmışlardır. Milli ordu kuruluşunun diğer yıllara oranla bir gelişme göstermesine karşın, yiyecek ve giyecek işleri sevindirici bir şekilde sağlanabilmiştir. Yeni yılın uğraşı konuları arasında

Ara verilen Lozan görüşmelerinin tekrar başlaması ile birlikte, fiilen bu görüşmeleri psikolojik olarak desteklemek maksadıyla, Mareşal Fevzi Çakmak, İzmir'den hareket ederek, Adana, Maraş, Gaziantep bölgesine gitmiş, Balıkesir'den kaydırılan 7 nci ve 14 ncü Tümenleri denetleyerek, bu birliklere küçük manevralar yaptırmıştır. Böylece yakın bir zamanda Irak ve Suriye üzerine bir taarruzun başlayacağına dair propagandalar Lozan'daki karşı tarafa iletilmiş oluyordu.⁵⁰

Kurtuluş Savaşı sonrasında İzmir'de bulunan Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ile Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhları, Lozan Barış Antlaşmasının imzalanması sonrasında Ankara'ya gelerek, 29 Temmuz 1923 tarihinden itibaren görevlerine başlamıştır. Bunun hemen sonrasında, Türk Ordusu'nda, 5 Ağustos 1923'te barış kuruluş ve konuş projesi uygulanmaya başlanmıştır.⁵¹ Bunu müteakiben, Fevzi Çakmak tarafından birlikte yürütülen Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ile Batı Cephesi Komutanlığı görevlerinden, Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhı 1 Eylül 1923'te lağvedilmiştir.⁵² 19 Eylül 1923 tarihinde ise meclis tarafından ilan edilmiş olan seferberlik kaldırılmıştır.⁵³

Kurtuluş Savaşı'nı zaferle bitirmiş olmasına rağmen savaş gücünün önemli bir bölümünü yitiren Türk Ordusunun barış durumuna geçirilmesini müteakip gelecek bir savaşa yeniden hazırlanması gerekliydi. Bunun için de ilk önce ordunun modern silah, araç, gereçlerle donatılmasına ve sefer stoklarının hazırlanmasına ihtiyaç vardı. O dönemin mali şartları bakımından pek de kolay olmayan bu işler devletin ekonomik gücünün artmasına paralel yapılabilecekti. Ordunun dış düşmanlara karşı ve yurt içerisinde sağlayacağı sükûn ile ülkenin emniyet ve huzur içerisinde çalışabileceği gerçeğine inanan Büyük Millet Meclisi ve genç Cumhuriyet Hükümeti, milli savunmasının ana prensibini şu şekilde belirlemiştir: "Türk Ordusunu vatani

ordu ve mensuplarının yaşam düzeylerinin yükseltilmesi, terfilerinin sağlanması ve malul silah arkadaşlarımızın geleceklerinin garanti altına alınması konuları önemli bir yer tutacaktır."

⁵⁰ Süleyman Külçe, **Mareşal Fevzi Çakmak, Askerî, Siyasî, Hususî Hayatı**, İzmir, 1946, s.244

⁵¹ **BCA**, Belge Tarihi:19.09.1923, Sayı/Dosya:2789, Konusu: Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile ilan edilmiş olan seferberliğin kaldırılması (Bkz. EK-1)

⁵² Cebecioğlu, s.330

⁵³ **BCA**, Belge Tarihi:19.09.1923, Sayı/Dosya:2789, Konusu: Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile ilan edilmiş olan seferberliğin kaldırılması (Bkz. EK-1)

bütün iç ve dış tehlikelere karşı emniyetle koruyabilecek bir halde bulundurmak ve karşısına çıkacak saldırgan ordulara daima karşı koyabilecek kudrette hazırlamak”.⁵⁴

Osmanlı İmparatorluğu’nda, devlet işleyişinde, ordu yalnızca ekonomik örgütlenme üzerinde değil, fethetmeye dayanan siyasal örgütlenmesi üzerinde de belirleyici bir rol oynuyordu. Osmanlı İmparatorluğu’nda merkezi bir konumda yer alan ordunun Kurtuluş Savaşı’ndaki başarısı, Türk milliyetçiliğinin yeni ideolojisi ile birleştiğinde, Mustafa Kemal’in ordunun parlamento ve özellikle partiye göre daha ikincil bir kurum olmasını istemesine rağmen, ordu yeni Türk devleti içinde fiilen başat bir duruma gelmiştir.⁵⁵ Fevzi Paşa’nın kişilik özellikleri ile birlikte “Büyük Erkân-ı Harbiye Riyaseti” devlet içinde ayrıcalıklı bir yer olarak gelişmiş ve 1944’e kadar öyle kalmıştır.⁵⁶

1927 yılında yapılan endüstri sayımı verilerine göre Türkiye’de bulunan 65.245 iş yerinin ancak yüzde dördünde motor gücü kullanılmaktadır. Bu da Cumhuriyetin ilk dönemlerinde sanayinin ne kadar cılız olduğunu göstermektedir. Burjuva sınıfı ve kültürü oluşamayacağını gösteren bu tabloya göre toplumsal yapıda en güçlü sınıf olarak asker-sivil bürokratlar yerini almıştır.⁵⁷

Genelkurmay’ın geçirdiği gelişme evreleri ve devlet içerisindeki statüsü Asker-Hükümet ilişkilerinde en önemli halkayı oluşturmaktadır. Meclis hükümet döneminde Genelkurmay, ayrı bir bakanlık gibi kabinede yer almıştır.⁵⁸

Kurtuluş Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte Cumhuriyetin ilânı sonrasında değişen şartlarla birlikte yetersiz kalan 1921 Anayasasının yerine yürürlüğe konulan 1924 Anayasasının 40 ncı maddesine göre Başkomutanlığının, Türkiye Büyük Millet Meclisinin varlığından ayrılmazlığına ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunmasına, harp kuvvetlerinin komutasının barışta özel kanuna göre Erkan-ı

⁵⁴ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, s.50 ve **Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, s.6

⁵⁵ Vaner, s.256

⁵⁶ Hikmet Özdemir, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.73

⁵⁷ Ahmet N. Yücekök, **Türkiye’de Parlatonun Evrimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, A.Ü. S.B.F. ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1983, s.108-110

⁵⁸ Özdemir, s.58

Harbiye-i Umumiye Riyaseti ve seferde Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilecek kimseye verilmesine karar verilmiştir.⁵⁹

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 1 Mart 1924 tarihinde TBMM'nin ikinci dönem, birinci toplanma yılını açarken yapmış olduğu konuşmada, ordunun siyasetten ayrılmasının, cumhuriyetin önemle üzerinde durduğu bir husus olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰ Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti (Bakanlığı) 3 Mart 1924 günü lağvedilmiş ve yalnız Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti halinde, Erkan-ı Harbiye vazifelerinde bağımsız yüksek askeri makam olarak bırakılmıştır. Silahlı Kuvvetlerin disiplin, harekât, eğitim ve istihbarat bakımlarından emir komutasından sorumlu bu yüksek askeri makam, iç politikanın dışında tutulmuştur. Hükümetin ve dolayısıyla iç politikanın içinde bulunan Milli Müdafaa Vekâleti (Milli Savunma Bakanlığı) ise Silahlı Kuvvetlerin bütçesinde ikmal ve idari hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu tutulmuştur. Yine bu tarihte Fevzi Çakmak Paşa Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğine atanmıştır. 1908 ile 1924 yılları arasında Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanına göre daha üstün bir mevkide idi. 1924 yılından sonra bu iki makam aynı dereceye getirilmiş oluyordu.⁶¹ Zaten, bu konuyla ilgili olarak daha önce Mustafa Kemal'in 1 Mayıs 1920 tarihli mecliste yapmış olduğu konuşmada; Harbiye Nezaretinin, Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin tensip ettiği veya onun plânına göre teşkil ve tensik edilen bir orduyu iâşe ve ilbas ettiğini, Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin ise nasıl harp edeceğini, vatanı nasıl müdafaa edeceğini düşüneceğini ve bununla iştigal edeceğini ifade etmişti.⁶² Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletinin 429 sayılı yasa ile kaldırılması, rejimin ordu politikasında esaslı bir değişiklik anlamına gelmektedir.⁶³

⁵⁹ **Düstur**, III. Tertip, C. 5, Nemci İstikbal Matbaası, İstanbul, 1931, s.1019 ve Suna Kili, Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şefik Matbaası, İstanbul, 2000, s.128

⁶⁰ **ASD**, C.I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.348

⁶¹ Rustow, s.36

⁶² Külçe, s.248,249

⁶³ Özdemir, s.68-70

“-Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti kaldırılmıştır. (md. 8)

-Reisicumhura niyabeten (vekâleten) barışta orduya emir ve komuta ile görevli en yüksek askeri makam Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetidir. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti vazifesinde müstakildir (bağımsızdır) (md. 9).

- Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Başvekilin inhası ve Reisi cumhurun onayı ile tayin edilir. (Md. 10)

Sivil-asker ayrımı olmayan Osmanlı İmparatorluğunda, mülki idarenin başında da askerler bulunmaktaydı. Geçmişten gelen bu özellik o dönemde ve sonrasında ordunun toplumdaki rolünü de belirlemede etkili olmuştur. Bu dönem içerisinde önemli bir konu da ordu-siyaset ilişkileri idi. Birinci TBMM'nin altında birini oluşturan asker kökenli milletvekillerinin, daha sonraki yasama dönemlerindeki temsilcilikleri devam etmiştir.⁶⁴

Çok sayıda üst rütbede asker bulunan 1920-1923 Büyük Millet Meclisinde, ordu ve kolordu komutanlarının hemen hemen tümü milletvekiliydi. Bunun dışında Savunma, Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlarının asker olması bir gelenek halini almıştı. 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Partisinin kuruluşu esnasında Ali Fuat (Cebesoy) ve Kazım Karabekir'in askerlik ile milletvekilliği sıfatlarından birisini seçmesi yönünde adım atılmış, Birinci Ordu Müfettişi Kâzım Karabekir Paşa, 26 Ekim 1924'te, İkinci Ordu Müfettişi olan Ali Fuat Paşa ise 30 Ekim 1924'te görevlerinden istifa ederek siyaset ordu ile yollarını ayırmıştır.⁶⁵ Kısmen, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin kabine dışında bırakılması ve parlamentodaki askerlerin sayısının 1920 yılı sonrasında azaltılması, Mustafa Kemal'in sivil bir örgütlenmeye gidişinin işaretleriydi.⁶⁶

1920 ile 1957 yılları arasındaki parlamentolara bakıldığında, kamu görevlileri olarak nitelendirilen asker, sivil bürokrat, din ve eğitim sınıfındaki kesimin; parlamentonun I. döneminde % 60, II. döneminde % 61, III. döneminde ise % 58'ini oluşturdukları görülmektedir. Bu oranlar 1946 seçiminde, yani VIII. Dönem Parlamento'da % 37'ye, 1950 ve 1954'te ise % 22 oranlarına inmiştir. Sadece asker sınıfı olarak bir inceleme yapıldığında ise I. Dönem Parlamentoda % 15, II. Dönem Parlamentoda % 20 olan oran 1957 yılında % 4 olarak gerçekleşmiştir.⁶⁷

- *Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi vazifesine giren hususlarda her vekaletle muhabere eder. (Md. 11) -TBMM muvacehesinde (önünde) askeri bütçenin sorumluluğu Müdafaa-i Milliye Vekiline aittir. (Md. 12).*"

⁶⁴ O. Metin Öztürk, **Ordu ve Politika**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.131-132

⁶⁵ Reşat Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1972, s.13-14

⁶⁶ William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, Umut Matbaacılık, İstanbul, 1996, s.260-261

⁶⁷ a.g.e., s.159,160

"*Asker kökenli milletvekillerinin parlamentodaki dağılım yüzdeleri:*

I. Dönem Parlamento (1920) % 15,

II. Dönem Parlamento % 20

Cumhuriyet’i kuran kadronun yaklaşık % 80’inin ordu kökenli olması, ordunun bu süreçteki rolünün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Geleneksel işlevinin ötesinde çok daha ötesini yüklenmiş olan ordu, modernleşme yolunda önemli reformları desteklemiştir. Türk tarihinin özgüllüğü doğru olarak kavranabilirse, ordunun rolü ve siyasetle ilişkisi anlaşılabilir. Türkiye’nin kurumlaşma düzeyi yüksek kurumu olan Türk ordusunun bu gerçeği, ordunun tarihsel rolü ve bu rolü gerçekleştirirken göstermiş olduğu performansın altında yatmaktadır.

Genel olarak teorik olarak düşünüldüğünde Ordunun bir baskı aracı olarak değerlendirilmesi olağandır. Ancak, Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından sonra başlayan dönemde olağan sayılmayacak işlevlerle donatılan Silahlı Kuvvetlerin ideolojik olarak ifade edilebilecek en önemli işlevi “modernleştirme” idi. Devletin yeniden yapılanması dışında toplumsal bir boyut kazanan modernleştirme kapsamı, ordu tarafından son derece ciddiye alınmış ve toplumun yukarıdan belirlenen yöntemlerle dönüştürülmesi yolunda girişimler başlamıştır. Bunun sonucunda ordu, siyasal alanın dışında toplumsal ilişkiler ve kültür üzerinde de belirleyici olmuştur.⁶⁸

Kurtuluş Savaşı’nın askerler ile siyaset adamları arasındaki ilişkileri artırdığı, üstelik asker kişilerin ülkenin siyasi kurumlarında bizzat yer alması, ordunun savaş sonrasında ülkenin yeniden yapılandırılmasında bizzat rol alması önemli bir rolünü göstermektedir. Kurtuluş Savaşı’nda önemli bir rol üstlenen askerler, Cumhuriyetin ilk yıllarında da bu önemli ve etkili konumlarını sürdürmüşlerdir. Ancak şurası göz ardı edilmemelidir ki, bu durum hiçbir zaman askeri bir rejime veya diktatörlüğe dönüşmemiştir.⁶⁹

Cumhuriyet ile birlikte Batı kültürüne yönelen Türkiye, Batı’nın önemli kurumlarını da bünyesine adapte etmiştir. Sadece eğitim, hukuk, ekonomi ve sosyal yaşamla sınırlı kalmayan bu değişim, kendisini siyasi alanda da göstermiştir.

III. Dönem Parlamento % 19,

IV. Dönem Parlamento % 16,

V. Dönem Parlamento % 18,

VI. Dönem Parlamento % 16,

VII. Dönem Parlamento % 14,

VIII. Dönem Parlamento (1946) % 11,

IX. Dönem Parlamento (1950) % 6,

X. Dönem Parlamento (1954) % 4.”

⁶⁸ Hakan Güneş, “Modern Toplumlarda Ordu ve Devlet” (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 173

⁶⁹ Öztürk, s. 55-56

Gerçekleştirilen tüm devrimlerin arkasında ordunun desteği hissedilmiştir. Ancak temel hedef, yukarıdaki paragrafta da belirtildiği üzere, Batılı parlamenter cumhuriyeti kurmak ve geliştirmek olmuştur.⁷⁰

Parlamentodaki asker temsilci sayısında, 1926 yılından sonra bir azalma olmamasına karşın, siyasal iktidarın kökeninde, örgütünde ve de yürütülmesinde askeri etki kalmamıştır. Hatta bu genel sivil yönetimin içinde sivil siyasal otoritelere bağlı duruma gelen askeri bürokraside bir kişinin eş zamanlı olarak askerlik ve parlamenterlik görevini taşıması yasaklanmıştır. Ne var ki, gerek asker kökenli kişilerin siyasal kadrolara getirilişi, gerekse 1946'ya değin TBMM'de asker kökenlilerin oranlarının % 16'lara dek ulaşması, sivil sistemi militarize edecek bir belirti göstermemiştir. Askerlerin, 1923-1960 döneminde siyaset sahnesinden çekilmiş olmalarına rağmen, siyasette yine de etkileri hissedilmekteydi. Bunun en büyük nedenlerinden birisi, I. Dünya Savaşı ve Cumhuriyetin ileri gelen siyasî liderlerinin tamamını askerî geçmişe sahip olmasıdır.⁷¹

Osmanlı Devleti'nde III. Selim döneminden itibaren yapılan batıya yönelik yenileşme hareketleri toplumsal yapıda yukarıdan aşağıya doğru işlemiş, Cumhuriyet döneminde de bu süreç yeniliklere açık sivil-asker aydın tabakası tarafından Kemalist devrim içerisinde yine yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşmiştir. Türk devrimlerinin gerçekleşmesi sürecinde ortak olan noktalardan birisi de, yukarıda belirtildiği üzere, toplumsal tabanının asker-sivil bürokratlar tarafından gerçekleştirilmiş olduğu düşüncesidir.⁷²

1908 Meşrutiyet döneminde, oluşturulan parlamenter yapıda egemen güç, İttihat ve Terakki Partisi yani mutlakiyetçi olarak değerlendirilebilecek sivil-asker etkisinin altındadır. Toplumun tüm kesimlerini içinde barındıran ve yaygın ve demokratik özellikler taşıyan 1920 parlamentosu ise bu yapıdan tamamen farklıdır. 1920 parlamentosunu izleyen Cumhuriyet dönemi parlamentolarında ise, ülkenin çağdaş uygarlık düzeyine çıkması için atılacak gerekli adımlarda, asker-sivil bürokrat eliti denetleyecek değil ona bu adımlarda destek olacak yapılanma görülecektir. Asker-sivil bürokratin mutlakiyeti olarak da değerlendirilebilecek bu dönem, iktidar kavgası

⁷⁰ Temuçin Faik Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1994, s.137

⁷¹ Rustow, s.42

⁷² Yücekök, s.106

verebilecek bir burjuva sınıfının yetişmesiyle birlikte II. Dünya Savaşı sonrasında sona erecek ve mutlakiyeti sınırlayacak bir burjuva devrimi gerçekleşecektir.⁷³

1908’de Meşrutiyete geçişe önderlik eden ordu, 1920-1922 dönemindeki milli savaşın hemen ardından Cumhuriyetin kurulmasına ve yeni rejimin yerleştirilmesine destek vermiş ve reformların iktidardaki tek parti (CHP) ile birlikte uygulayıcısı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar rejim tarafından kendisine verilen rolün gereklerini yerine getiren ordu, savaş öncesinde kendi içerisinde rejim ile ilgili bazı görüş ayrılıkları yaşamaya başlayacak ve savaş yıllarında derinleşen bu görüş ayrılıklarıyla birlikte askeri birlik ve karargâhlarda gizli toplantı ve faaliyetler ivme kazanacaktır.⁷⁴

a. İç İsyanlar ve İsyanların Bastırılmasında Ordunun Rolü

Bir ulusun toplumsal, ekonomik ve siyasi kurumlarının güvenliğini, kendisine karşı mevcut tehditlere karşı sağlamak ulusal güvenlik politikasının amacını teşkil etmektedir. Ulusal güvenlik politikasının üç ayağının olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan biri olan askeri güvenlik politikası, ülke sınırları dışında faaliyet gösteren bir silahlı kuvvetlerin, söz konusu ülke ve ulusu yok etme veya zayıflatma çabalarını bertaraf etmek veya kontrol altında tutmak için planlanan faaliyetlerin bütünüdür. Devleti kurumsal olarak ve kendi sınırları içerisinde faaliyet gösteren yıkıcı faaliyetlere karşı koruma ve bu faaliyetleri zayıflatma ve yok etme, devletin iç güvenlik politikasını teşkil etmektedir. Devletin göreceli gücünü azaltma eğilimi gösteren, uzun vadeli toplumsal, iktisadi, demografik ve siyasi koşulların yol açtığı tehditle ilgilenen ise durumsal güvenlik politikasıdır. Bu üç politika biçiminin de bir işlevsel, bir de kurumsal düzeyi mevcuttur. Askeri güvenlik politikasının ana kurumsal parçasını ise sivil-asker ilişkileri oluşturmaktadır.⁷⁵

Genel olarak ifade etmek gerekirse, bir ulusun “Beka” ve “Refah”ını etkileyen tehlikeler ulusal tehdit olarak tanımlanabilir. Beka ile refah kavramı ise “toprak bütünlüğü”, “anayasal düzen” ve “ulusal çıkarlar” ile ilişkilendirilebilir. Cumhuriyet’in ilan edildiği dönemlerdeki tehdit algılamasına bakıldığında, dış

⁷³ a.g.e., s.242-244

⁷⁴ Özdemir, s.42

⁷⁵ Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet**, Çev. Kazım Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006, s. 3

Türkler sorunu, Musul Sorunu'ndan kaynaklanan ulusal çıkarlara karşı bir tehdit algılaması mevcuttur. Bunun yanında yeni Cumhuriyetin anayasal düzenine karşı ülkede meydana gelen iç isyanlar tehdit olarak vardır.⁷⁶

Yeni rejimin rotası kapitalist gelişme olarak belirlendiğinden, doğal olarak ordunun görevi de bunun gerçekleşmesi için “asayiş sağlama” olarak ortaya çıkmaktadır. Şurası bir gerçektir ki, Milli Mücadele yıllarından itibaren ordu, bir zabıta kuvveti olarak görülmüş ve kullanılmıştır.⁷⁷

Cumhuriyetin ilan edilmesini müteakip, buna karşın direnmeler ortaya çıkmış ve bozguncu siyasi faaliyetler ülkenin iç güvenliğini sarsıcı olaylara dek uzanmış ve cumhuriyeti yıkmak için irticai faaliyetler içinde yer alan insanlar ayaklanmalar çıkarmışlardır. Bu dönemde ortaya çıkan isyanlar şu şekilde sıralanabilir:

- Nasturi Ayaklanması (12-28 Eylül 1924)
- Şeyh Sait Ayaklanması (13 Şubat-31 Mayıs 1925)
- Raçkotan ve Raman Tedip Harekâtı (9-12 Ağustos 1925)
- Sason Ayaklanmaları (1925-1927)
- Ağrı Ayaklanmaları (Mayıs-Haziran 1926)
- Koçuşığı Ayaklanması (7 Ekim-30 Kasım 1926)
- Mutki Ayaklanması (26 Mayıs-25 Ağustos 1927)
- İkinci Ağrı Harekâtı (13-20 Eylül 1927)
- Bicar Tenkil Harekâtı (7 Ekim-17 Kasım 1927)
- Asi Resul Ayaklanması (22 Mayıs-3 Ağustos 1929)
- Tendürük Harekâtı (14-27 Eylül 1929)
- Savur Tenkil Harekâtı (26 Mayıs-9 Haziran 1930)
- Zeylan Ayaklanması (20 Haziran-Eylül 1930)
- Oramar Ayaklanması (16 Temmuz-10 Ekim 1930)

⁷⁶ Seyfi Taşhan, “*Türkiye'nin Tehdit Algılamaları*”, **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.32-40

⁷⁷ Özdemir, s.28

- Üçüncü Ağrı Harekâtı (7-14 Eylül 1930)
- Pülümür Harekâtı (8 Ekim-14 Kasım 1930)
- Menemen Olayı (23 Aralık 1930)
- Tunceli (Dersim) Tedip Harekâtı (1937-1938)⁷⁸

Cumhuriyetin ilk yıllarında, rejimi tehdit eden ayaklanma ve isyanların bastırılmasında kullanılan ordu, rejimin oturtulması için bu işlevi yerine getirmesi gerekiyordu. Nitekim ülkenin bazı bölümlerinde devrim karşıtı ayaklanmaların bastırılmasında ordu devrede olmuştur. İstiklal savaşı sonrasında dış düşmanlara karşı mücadele, bu dönemde içerideki tehditlere karşı devam etmiştir.⁷⁹

Bu ayaklanmaların en önemli bölümünü Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki isyanlar oluşturmaktadır. Daha Lozan Antlaşmasının imzalanmasının hemen sonrasında, İngilizler, Lozan'da çözülemeyen Musul sorununu kendi lehlerine çözümünü kolaylaştırmak ve Türkiye'den gelecek tehlikeyi mümkün olduğu kadar uzaklaştırmak maksadıyla, 16 Eylül 1924 tarihinde Nasturi isyanını çıkartmışlardır.⁸⁰

Bunu ise Şubat-Mayıs 1925 tarihleri arasında Şeyh Sait Ayaklanması takip etmiştir. Daha önceden de Osmanlı Devleti, ayaklanmaların çıktığı Dersim'e 1860 tarihinden itibaren hakim olmaya çalışmış, 1877 tarihinden itibaren de birçok tedip harekâtı gerçekleştirmiştir. Dersim'in ıslahı için 1896 tarihinden itibaren başlatılan çalışmaların neticesinde, 1903 tarihinde dönemin Dersim Mutasarrıfı Arif Bey tarafından bir rapor bile hazırlanmıştır.⁸¹

Cumhuriyet döneminin de ilk ve önemli ayaklanması olan Şeyh Sait İsyanı, 13 Şubat 1925 tarihinde Ergani ilçesinin Piran köyünde patlak vermiştir. Kısa bir zaman sonra doğu ve güneydoğu Anadolu'da 14 vilayete yayılan bu ayaklanma 15 Nisan 1925 tarihine kadar sürmüştür. Kısmi seferberlik ilan edilerek, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Mareşal Fevzi Çakmak tarafından hazırlanan harekât planına göre asilerin tamamen sarılması hedeflenmiş, harekât planına göre sadece Orta Anadolu yönleri açık bırakılmış ve asilerin komşu ülkelere kaçışını engellemek

⁷⁸ Hallı, s.18

⁷⁹ Serdar Şen, **Geçmişten Geleceğe Ordu**, Alan Yayıncılık, Mart Matbaacılık, İstanbul, 2000, s. 11

⁸⁰ Külçe, s.245

⁸¹ Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, Boğaziçi İلمي Araştırmalar Serisi 4, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1992, s.55

amaçlanmıştır.⁸² Harekât için Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından görevlendirilen 3 üncü Ordu Müfettişliği, isyanın bastırılması için takviye birlikler talep etmiştir ve sonuçta isyan sona erdirilmiştir.⁸³

Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Kasım 1925 tarihinde TBMM'nin ikinci dönem, üçüncü yasama yılını açış konuşmalarında, Cumhuriyet Ordusunun, irtica olaylarını bastırmak ve ortadan kaldırmak çabası içinde olduğunu, ordunun Cumhuriyet düşmanlarını hızla ve kesin şekilde ortadan kaldırdığını, ordunun bu uğurda verdiği şehitleri, en içten duygularla andığını ve orduya karşı duyduğu takdiri ve güveni ifade etmiştir.⁸⁴

İsyanın bastırılması sonrasında, bölgede ıslah ve temizlik için çalışmalar başlatılmış ve Diyarbakır, Siirt, Muş, Genç ve Dersim'de çıkan muhalefet ve ayaklanma belirtileri neticesinde 3 üncü Ordu Müfettişliği tedip harekâtı için bir plan hazırlamıştır. Bu harekât için, Elazığ'daki 17 nci Tümen'in Piyade Alayı ile 5 inci Tümeden bir kısım kuvvetler Nurettin Paşa'nın emrine verilerek, Şeyh Sait isyanı sırasında ona destek veren Koçuşağı Aşireti üzerine 19 Eylül 1926 tarihinde bir tedip harekâtı düzenlenmesine karar verilmiştir. Elazığ ve Havalisi Komutanı Albay Mustafa Muğlalı tarafından sevk ve idare olunan harekât 14 Kasım'da sonuçlandırılmıştır.⁸⁵ Bu ayaklanmaların bastırılmasını müteakip, 1930 yılında hava kuvvetlerine ait uçakların da katıldığı bir harekât sonucu bastırılan Ağrı isyanı çıkmıştır. Özellikle 1930 yılında oldukça yoğun bir iç isyanla karşılaşmıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal 1 Kasım 1930 tarihinde TBMM'nin üçüncü dönem, dördüncü toplanma yılının açılışında yaptığı konuşmasında, önceden olduğu gibi bu

⁸² Süreyya Şehidoğlu, **Cumhuriyet Döneminde İsyandar**, 50. Yıl Armağanı Atatürk Üniversitesi Yayınları Genel Konular, C.II, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1973, s.329-332

⁸³ Akgül, s.46

⁸⁴ ASD, C.I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.355

"...Meclisi âli, faaliyetine fâsıla verdiği zaman Cumhuriyet ordusunun, irtica hâdisesini tedip ve tasfiye etmekle meşgul bulunduğu malûmdur. Ordu; Cumhuriyet ordusunun, bu uğurda verdiği şehitleri, lisan-i tevkirle yâdeder ve ordumuza karşı beslediğimiz itimat ve takdiratı bu vesile ile de tekrar eylerim..." Bkz. **Atatürk'ün TBMM'ni Açış Konuşmaları**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 1987, s.14

⁸⁵ Akgül, s.48-54

isyanların bastırılmasında ordu ve jandarmanın övünülecek yetenek ve cesaretine borçlu olduğunu söylemiştir.⁸⁶

Kurtuluş Savaşı'nın ülkeyi sadece düşmanlardan kurtarmak için değil, aynı zamanda çağdaş uygarlığa ulaşmak maksadı ile yapıldığı, savaş sonrası dönemdeki devrimlerle kanıtlanmıştır. Milli mücadele sonrasında, çağdaşlaşmanın önündeki en büyük engelin teokratik yapı olduğu ortaya çıkmış, bu kapsamda Halifelik kaldırılmış, çağdışı kurumlar yok olmuş, tarikatçılık, şeyhlik, dervişlik ve müritlik kanunlarla yasaklanmıştır. Dinsel yapıya sıkı sıkıya bağlı bu monarşik yapının yıkılmasıyla laik sisteme geçilmiş ve bu durum bazı kesimler tarafından İslamiyet'in terki olarak değerlendirilmiştir.⁸⁷

İstanbul'da oturan Nakşibendi tarikatının başı Şeyh Esat ve oğlu, Cumhuriyet'e karşı bir hazırlık yaparak, Menemen ilçesinde bir şeriatçı gösteri planlamışlar ve bu olay tarihe "Menemen Olayı" olarak geçmiştir. 1000-1500 kişi arasında olduğu değerlendirilene kalabalık, bölgeye gelen diğer askeri birlikler tarafından etkisiz hale getirilmiş ve sorumlular yakalanmıştır.⁸⁸

Bu olay sonrasında, 27 Aralık 1930 tarihinde, Dolmabahçe Sarayı'nda, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Meclis Başkanı Kazım Paşa, Başbakan İsmet İnönü, Erkânı Harbiye Reisi Fevzi Paşa, Ordu Müfettişi Fahrettin Paşa bir toplantı yapmışlardır. Öğle saatlerinde başlayan ve akşam saat 18.30'a dek süren toplantı sonucunda, irticai olayının değerlendirmesi yapılarak alınması gereken tedbirler konuşulmuş ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Fahrettin Paşa ertesi gün Menemen'e giderek olayı yerinde tetkik etmişlerdir.⁸⁹ 31 Aralık 1930 tarihinde, Manisa, Menemen ve Balıkesir merkez ilçelerinde 1 Ocak 1931 tarihinden geçerli olmak üzere bir ay sıkıyönetim ilan edilmiştir. Kurulan sıkıyönetim mahkemeleri ile 105

⁸⁶ ASD, C. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.381

"Muhterem Efendiler! Geçen yılımız, mühim hadiselerle doludur, senelerden beri hariçte beslenen fesat ve tecavüz emelleri, bu sene şark vilayetlerimizde, vatandaşlarımızın huzurunu bozan vakalara sebep oldu. Teferruatını bildiğiniz bu hadiseler, vatan düşmanlarını ümitsiz kılan neticeleri, vatandaşların cumhuriyeti müdafaa için gösterdikleri alâka ve hassasiyete ve cumhuriyet ordu ve jandarmasının iftihar edeceğimiz dirayet ve cesaretine borçluyuz..."

⁸⁷ Alaaddin Irklı, "Menemen Olayı", **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1997, s.155-161

⁸⁸ a.g.e., s.155-161

⁸⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Aralık 1930

kişi yargılanmış ve bunlardan 37'si (5'i yaşlılıktan 15-24 yıl hapis) idam edilmişlerdir.⁹⁰

Ağrı Harekâtı sonrasında Kürt ayaklanmaları 1925 yılının devamı olarak sürmüş ve 1937 yılında son direniş de bastırılmıştır. Bu harekât öncesinde askeri sevkiyatın sağlanabilmesi için kara ve demiryolları yapılmış, karakollar ise takviye edilmiştir.⁹¹

Hükümet 1934 yılından itibaren Dersim üzerine planlı ve kararlı bir şekilde eğilmiş ve 1935 Kasım ayı içerisinde Meclise getirilen ve kabul edilen Tunceli Kanunu ile bu konuda büyük aşamalar kaydedilmiştir. 1936 yılında Tunceli'deki aşiret ve ağalık sistemini yıkılarak derebeyliğe son verilmek istenmesi sonucunda çıkarları zedelen aşiret reislerine, dış güçlerin de verdiği destekle devlete karşı huzursuzluklar yaratmaya başlamışlardır. Aşiretlerin saldırılarının artması sonucunda, 3 Mayıs'ta Hava Kuvvetleri'ne ait uçakların, toplantı halinde bulunan aşiret reislerin bulunduğu Keçiseken köyünü bombalamıştır. Böylece Tunceli tedip harekâtı başlamış olur. Başlangıçta 25-30 bin kişi olan isyancı aşiretlerin güç kaybetmesinde, hükümet kuvvetlerinin bastırma hareketlerinde başarısının yanında uçakların da büyük caydırıcı özelliği olmuştur.⁹²

Tunceli harekâtına iştirak eden hükümet kuvvetlerinin mevcudu 25 bin kişi civarındadır.⁹³ Takriben 1000-1500 silahlı kadar tahmin edilen asiler tamamen Kutu Deresi, Kırmızı Dere ve Sultanbaba dağına sığınmışlardır. Kutu Deresi denilen fevkalade sarp, kayalık, dar yerler ve kısmen ormanlarla kaplı bir mıntıkadır. Kalan asiler ve etraflarındaki çember 140-150 km. kadar daraltılmıştır.⁹⁴ 26 Haziran günü meydana gelen çarpışmalarda asiler büyük kayıp vermişler, S. Rıza 10 Eylül tarihinde silahsız olarak iki kişi ile birlikte Erzincan jandarmasına teslim olmuştur. Başbakan İnönü, 18 Eylül tarihinde mecliste yaptığı konuşmada "... Kanun götüren ordu, jandarma neferlerinin ayak basmadığı yer, inmediği dere ve çıkmadığı tepe yoktur..." ifadesini kullanmıştır. Bu ifade bir yandan ordunun, o dönemdeki rol ve sorumluluğunun ne kadar büyük ve geniş olduğunu göstermektedir.⁹⁵

⁹⁰ Irklı, s.155-161

⁹¹ Oran, s.248

⁹² Akgül, s.123-131

⁹³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Haziran 1937

⁹⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Haziran 1937

⁹⁵ Akgül, s.141-143

Ancak, Tunceli bölgesindeki olaylar bununla son bulmamıştır. 2 Ocak 1938 tarihinde, Tunceli bölgesinde asker kaçaklarını toplamakla görevli 7 jandarma eri ile Mercan Karakolu'ndaki iki jandarma erinin daha öldürülmesi ile başlayan olaylar hükümeti Tunceli bölgesinde yeni bir askeri harekât yapma hazırlıklarına sevk etmiştir. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti 21 Mart 1938 tarihinde yayımladığı bir emirle, haziran ayında başlaması planlanan tenkil ve silah toplama harekâtının hükümetçe karar altına alındığını bildirmiştir. 31 Temmuz tarihinden itibaren başlayan ve Org. Kazım Orbay'ın kumanda ettiği 3 üncü Ordu Manevrasına Tokat, Kars ve Diyarbakır'daki kolordular da katılmıştır. Ordu manevrası ile birlikte Tunceli'deki asilerin çoğu etkisiz hale getirilmiş ve güvenliğin sağlanması ve silahların toplanmasında büyük bir aşama kaydedilmiştir. 21 Ağustos 1938 tarihinden itibaren ordu manevrası sona ermiş, Tunceli bölgesindeki birliklerin sevk ve idaresi 4 üncü Genel Müfettişliğine bırakılmış ve askeri harekât birkaç ayda başarıya ulaşmıştır.⁹⁶

b. Hatay Sorunu Esnasında Ordu

Uzun bir süredir Fransa mandasına karşı direnç gösteren Suriye, Mart 1936'da Almanya'nın Ren Irmağının batısını ele geçirmesi, İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi üzerine gerilen dünya ortamında Fransa ile 9 Eylül 1936 tarihinde dostluk ve bağlaşıklık anlaşmasına varmıştır. Bu anlaşma, 20 Ekim 1921'de Ankara'da imzalanmış olan ve Hatay'a ayrıca bir varlık tanıyan Türk-Fransız antlaşmasının uygulanmasını, Türkiye'nin izni alınmadan Suriye'ye devrini öngörüyordu. Bu duruma itiraz eden Türkiye, Fransa'nın Hatay Sancağı ile de Suriye ile yaptığı anlaşmaya paralel bir anlaşma yapmasını istemiştir. Bu konuda Fransa ile Türkiye arasındaki fikir ayrılığı büyüyerek Hatay Sorununu ortaya çıkarmıştır.⁹⁷

8 Aralık 1936'da Türkiye ve Fransa anlaşmaya vararak sorunu Milletler Cemiyeti Konseyine götürmüş ve konsey, Hatay için gözlemci seçerek iki ülke arasında görüşmelerin devam etmesi yönünde bir karar almıştır. Bu arada 22 Aralık 1936 tarihinde Fransa-Suriye arasındaki anlaşma imzalanmıştır. Bunun üzerine, Atatürk, beraberinde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Mareşal Fevzi Çakmak, Dışişleri

⁹⁶ a.g.e., s.143-164

⁹⁷ Tayfur Sökmen, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978, s.6

Bakanı ve İçişleri Bakanı ile birlikte Konya'ya gelmiş, bu esnada basında konuyla ilgili hararetli haberler yer almıştır. Bu psikolojik baskılar sonucunda, Fransa Türkiye ile anlaşmaya varmış ve 29 Mayıs 1937 tarihinde anlaşma imzalanmıştır.⁹⁸

Ancak Hatay'da Türklere karşı baskılar ve şiddet artmıştır. Bunun neticesinde 1937 yılının sonlarında ordu güney hudutta önlem almaya başlamıştır. O bölgede bulunan 7 nci Tümen ve 39 uncu Dağ Tugayı birliklerinin mevcutları seferberlik kadrosuna çıkarılmıştır.⁹⁹

Hatay'da 3 Mayıs 1938 tarihinde başlayan seçimleri etkilemeye çalışan Fransızlar, Suriye'deki Taşnak ve Hınçak Ermenilerini birleştirerek ve onları Hatay'a sokarak Türklere aleyhine propaganda yapmalarını sağlamışlar ve Türklere karşı baskı ve şiddet uygulamaları meydana gelmiştir. Bu olaylara karşı Türkiye'nin tepkisi oldukça sert olmuş ve Atatürk 20 Mayıs 1938'de Mersin'de, 24 Mayıs 1938'de Adana'da toplanan askerî birliklerin geçit törenlerini izleyerek Fransa'ya karşı siyasal baskı uygulamıştır. Bu arada Türkiye, 30.000 kişilik askeri kuvveti sınıra yığmış ve dönemin Başbakanı Celal Bayar 31 Mayıs 1938'de, sınırdaki askeri birliklerin Hatay sınırı üzerinde harekete hazır hale getirilmesini istemiştir.¹⁰⁰

Hatay ile ilgili anlaşmazlıkları, Fransız Doğu Komutanı Orgeneral Hutzinger'in başkanlığı altındaki Fransız Askeri Heyetiyle, Antakya'da müzakere etmek üzere, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz başkanlığında Hariciye Vekaleti Birinci Daire Reisi Elçi Cevad Açıkalın, Genelkurmay Harekat Şubesi Müdürü Albay Feyzi Mengüç ve harekat şubesinden Yüzbaşı Nureddin Alpkartal'dan mürekkep heyet 11 Haziran 1938 tarihinde trenle İskenderun'a hareket etmişlerdir.¹⁰¹

20 Haziran 1938 tarihinde, Atatürk, Savarona yatındaki Hatay meselesi sebebiyle Mareşal Fevzi Çakmak'ın da iştirak ettiği 4,5 saat süren Bakanlar Kurulu toplantısına başkanlık etmiş, Başbakan Celal Bayar 29 Haziran 1938 tarihinde meclisteki

⁹⁸ a.g.e., s.8-12

⁹⁹ **BCA**, Belge Tarihi:14.12.1937, Sayı/Dosya:2/7834, Yer No:402-5, Konusu: Hatay Meselesi için güney hududunda önlem alınması (Bkz. EK-25)

¹⁰⁰ Türkdoğan, s.421 ve Sökmen, s.13

¹⁰¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Haziran 1938

konuşmasında “Hatay Türktür ve Türk kalacaktır. Müzakerenin dostane bitmesi icab eden bütün tedbir alınacaktır” şeklinde konuşmuştur.¹⁰²

Fransız ve Türk heyetleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda, Türk kıtaatın Fransız kuvvetlerine tamamen muadil olacağına dair bir protokol imza edilmiştir. Bilhassa Türkiye ile Fransa mandası altındaki arazi arasında ve iyi komşuluk meseleleri tespit eden Fransa-Türkiye-Suriye iş birliğine dair bir beyanname ile bu statü tesisi amaçlanmıştır. Altı ay süreyle geçerli olan bu beyanname hükümleri, altı ay daha uzatılabilecektir.¹⁰³

Fransızlar ile yapılan görüşmeler sonucunda 3 Temmuz 1938 tarihinde Türk-Fransız Askeri Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma gereğince Hatay’ın toprak bütünlüğü 6.000 kişilik bir kuvvet ile sağlanacaktır. Bu kuvvetin 5.000 kişilik bölümünü, Fransa ve Türkiye yarı yarıya sağlayacaktır. Diğer 1.000 kişilik kuvvet ise Sancak tarafından sağlanacaktır.¹⁰⁴ Antlaşma sonucunda Türk askerleri halkın sevinç gösterileri arasında 5 Temmuz 1938 tarihinde Hatay’a girmiş ve 9 Temmuz 1938 tarihinde fiilen göreve başlamıştır.

Ayrıca, Lozan Antlaşmasına göre, Türk, Bulgar ve Yunan hudutları arasında olan gayri askeri mıntıka, Balkan Antantı devletleri ile Bulgaristan arasında Selanik’te imzalanan anlaşma neticesinde önceden ortadan kalkmış ve 19 Ağustos 1938 tarihinde, Ordu Edirne’ye girmiştir.¹⁰⁵ 1939 yılı sonlarında, Hatay’daki gelişmeler neticesinde buradaki “T” teşkilatı lağvedilmiş ve Avrupa’daki savaş rüzgârları nedeniyle Edirne’de bir tümen teşkil edilmiştir.¹⁰⁶

3. İki Savaş Arası Dönemde Ordu

Örgütlenme ve maddi alt yapı yetersizlikleri olan I. Dünya Savaşı’nın kayıplarının çoğu hastalık ve açlıktan olmuştur. Savaş milliyetçilik fikir akımları ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılmaları da hızlandırmıştır. Türk unsuru çoğu Subay bu gerçeği cephede yaşayarak öğrenmiş, örgütlenmede geçmişte yaşanan politik ve milli konulara ait hatalardan dersler çıkarılmıştır. Osmanlı İmparatorluk

¹⁰² **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Haziran 1938

¹⁰³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Temmuz 1938

¹⁰⁴ Türkdoğan, s.423

¹⁰⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Ağustos 1938

¹⁰⁶ **BCA**, Belge Tarihi:15.12.1938, Sayı/Dosya:2/10027, Konusu: Hatay’daki T Teşkilâtı’nın lağvı ile Edirne’de yeni bir tümen kurulması (Bkz.EK-33)

Ordusu'nun tüm lojistik sorunları TBMM Ordusu'na devredilmiş ve lojistik sorun sürekli olarak gündemde kalmıştır.¹⁰⁷

Osmanlı Kara Ordusu, Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada yedi ordudan müteşekkil idi. Mütareke hükümleri gereği, Osmanlı Ordusu asayişin muhafazası ve sınırların denetlenmesi görevini icra edecek kuvvetler hariç olmak üzere terhis edilecekti. İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Ordusu için belirlemiş olduğu personel sayısı 50.000 idi.¹⁰⁸ Osmanlı İmparatorluğu, 1918 öncesine kadar geniş toprakları kaybetmiş ve geri kalan topraklarda esas olarak Türk unsurunun temel alınabileceği bir toplum kalmıştı.¹⁰⁹

Mondros Mütarekesi'ni izleyen dönemde Osmanlı Ordusu'nun subay, yedek subay kadroları terhis edilmiş, er sayısı da çok düşürülmüş, silahların tamamına yakını elinden alınmıştı. Bunun yanında ülkenin bir kısmı da işgal edilmiş durumdaydı. Bu şartlar altında Türk Milleti ülkenin belirli bölgelerinde yerel teşkilatlanmalara giderek silahlı direnişe başlamış, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişiyle birlikte bu gayretler tek bir hedefe yönelik olarak birleştirilmiştir. Ülkenin çeşitli bölgelerindeki kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından yapılan kongrelerde alınan kararların uygulanması bu gayretlerin en başında yer alıyordu.¹¹⁰

19 Mayıs 1919 tarihine gelinceye kadar yurdun pek çok yerinde silahlı ve silahsız, tek ve toplu halde direnmeler başladı.¹¹¹ Daha çok gönüllülük esasına dayandırılarak Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde oluşturulan bu silahlı güçlerin amacı ilk anda buldukları yörenin işgal durumuna son vermektir. Bu silahlı gruplar, çete, milis kuvveti gibi çeşitli adlarla anılmakla birlikte genel olarak "Kuvay-i Milliye" olarak isimlendirilmişlerdir.¹¹²

¹⁰⁷ Nihat Ali Özcan, "1919-1922 Yılları Arasında Türkiye'de Milli Ordu" (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü), s. 157,158

¹⁰⁸ İ. Enis Ergin, "Lozan Antlaşmasından Sonra Ordunun Yeniden Düzenlenmesi", s.1

¹⁰⁹ a.g.e., s. 108

¹¹⁰ İzzet Öztoprak, "Düzenli Ordunun Kuruluşu", **II. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1985, s. 261

¹¹¹ Yavuz Ercan, "Kuva-yı Milliye'nin yapısı ve Niteliği Üzerinde Bir Tahlil", **II. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1985, s. 229

"Bu direnmeler şöyle değerlendirilebilir: Direnmeler, ya kişisel veya bölgeseldir. Amaçları, işgali protestodan başlayıp ülkeyi işgalden kurtararak bağımsız kılmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nu eskiden olduğu gibi devam ettirmeye kadar gitmekteydi. Bu arada İslamlık ve Osmanlılık düşüncesi oldukça ağır basmaktadır."

¹¹² Öztoprak, "Düzenli Ordunun Kuruluşu", **II. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s. 261

Sözlük anlamı olarak Kuvay-i Milli deyimi “Milli Kuvvetler, Ulusal Güçler” veya “Milis Kuvvetleri” anlamına gelmektedir. Kuvay-i Milliye tabiri her dar hem de geniş anlamda kullanılmıştır. Dar anlamda, düzenli ordu birlikleri dışında, bir tür gerilla savaşı ile mücadele veren, sevk ve idareleri merkezi bir komutanlığa bağlı olmayan silahlı kuvvetleri ifade ederken, geniş anlamda ise Kurtuluş Savaşı’nın bütününe ifade etmektedir.¹¹³

26 Haziran 1920 tarihinde kurulan Batı Cephesi’ni, 11 Temmuz 1920 tarihinde oluşturulan Adana Cephesi izlemiş ve Temmuz 1920 başlarında Ankara Hükümeti içerisinde düzenli orduya geçişle ilgili tartışmalar başlamıştır. Gerilla tarzı denebilecek mücadele ile neticenin alınmasının zor olduğu ortadaydı. İçinde bulunan koşullar ışığında, neticenin büyük bir silahlı güçle yapılacak çatışma sonucunda alınacağı görülmekte, çıkar yol olarak düzenli ordunun kurularak büyük silahlı çatışmaya hazırlanmanın en doğru hareket tarzı olacağı değerlendirilmekteydi.¹¹⁴ Çünkü personel ve değişik sorunları zor kullanarak çözümleneyen Gayri Nizami Unsurların kazanmış olduğu askeri ve politik güç, meclisin kontrolünden uzaklaşmaya başlamış ve ideolojik temelden yoksun bu güç Büyük Millet Meclisi’ni bile tehlikeye sokacak boyutlara ulaşmıştı. Özellikle Bursa ve Balıkesir’in düşman eline geçmesiyle birlikte düzenli orduya duyulan ihtiyaç açık bir şekilde ortaya çıkmıştı. 24 Ekim 1920 tarihinde Çerkez Ethem’in teşvikiyle yapılan ve sonuçta başarısızlık ile neticelenen Gediz Muharebeleri de düzenli orduya geçişteki süreci hızlandıran bir başka olaydı.¹¹⁵ Mondros Ateşkesi imzalanmadan önce de, Mustafa Kemal, ülkenin işgalden ancak yurt düzeyinde geniş ve birleşmiş bir direnme ve düzenli bir ordu ile kurtulacağına inanmaktaydı.¹¹⁶

Ülke içinde yer alan bu güçlerin siyasi otorite olarak Meclisin elinde toplanması gerekiyordu. 8 Kasım 1920 tarihinde çıkarılan 358 sayılı kararname, tüm milis teşkilleri doğrudan halktan iaşesini ortadan kaldırıyor ve milis teşkillere siyasi

¹¹³ Ercan, s. 231

¹¹⁴ Öztoprak, “*Düzenli Ordunun Kuruluşu*”, **II. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s. 263-270

¹¹⁵ Özcan, s. 158

¹¹⁶ Ercan, s. 230

anlamda bir sınır koyuyordu.¹¹⁷ 1921 yılının başında kazanılan Birinci İnönü Zaferi ise düzenli ordunun kuruluşu bakımından önemli bir basamak idi.¹¹⁸

Ancak, ordunun terhis edildiği yönündeki söylentiler ile İstanbul Hükümeti'nin propagandacıları, siyasal güç olarak varlığı tartışmalı olan Ankara Hükümeti'nin asker alma ve mevcudu koruma faaliyetlerini de zorlaştırıyordu. Düzenli ordunun er ve subay sıkıntısı stratejik denge safhası olan Sakarya Savaşı'na kadar sürmüştü.¹¹⁹

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın tabii olarak bir de mali boyutu vardı. Savaş için dış kaynaklarla açık finansmana başvurulması ilke olarak benimsenmesi yanında, kaynakların yetersizliği topyekûn ulusal tasarrufa yönelinmesini zorunlu kılıyordu. Yeni kurulan devletin ilk hedefi ülkeyi işgal durumundan kurtarmak olduğuna göre, ilk yapılacak iş bu görevi yerine getirecek orduyu donatmak ve beslemek idi. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın halkın geleceğinde güveni olmayan belirsizlik ortamı yaratmasının yanında ülkenin en zengin yöreleri de işgal altındaydı. Düşman işgali altında bulunmayan küçük ve verimsiz bir bölgeden tüm gereksinimler karşılanmak zorundaydı. Mesela, Doğu Ordusu 1921 yılı başlarına kadar devletten bir kuruş bile almamış, hep kendi yarattığı olanaklarla donanmış ve beslenmiştir.¹²⁰

Milli mücadelede ulaştırma ve lojistik yönden önemi büyük olan Anadolu demiryollarına 6 Temmuz 1920 tarihinde resmen el konulmuş ve el konulan demiryollarında yeni bir idari düzen kurulmuştur. Ordunun koruması ve denetimindeki demiryollarının işletmesi için Hudut Askeriye Müfettişlikleri oluşturulmuştur. Yapılan idari düzenlemelerin yanı sıra hatların bir an önce tamir edilerek kullanılabilir hale getirilmesi için kurulan şimendifer taburu, aynı zamanda yeni demiryolu hatlarını da döşeyerek işletmeye açmıştır.¹²¹

1920 bütçe döneminin ilk yarısında gelir sayılabilecek her kaynağın değerlendirilmesine rağmen ordu için gerekli mali destek tam olarak

¹¹⁷ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Maliye Bakanlığı Ellinci Yıl Yayınları, Ankara, 1974, s.305 ve Özcan, s.143

¹¹⁸ Öztoprak, "*Düzenli Ordunun Kuruluşu*", **II. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, s.280

¹¹⁹ Özcan, s.148

¹²⁰ Esat Arslan, "*Oluşturulmaya Çalışılan Enflasyonsuz Bir Ortamda Emisyonsuz Kazanılan Topyekûn Savaş, Türk Kurtuluş Savaşı*", **Askeri Tarih Bülteni**, S. 51, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001, s. 146, 147

¹²¹ Ünsal Yavuz, "*Askeri Strateji Açısından Türkiye'deki Demiryolları (1856-1923)*", **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler III**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s. 186, 186

sağlanamamıştır. Batı Cephesindeki birlikler için ayrılan 1.200.000 liranın üç ayda verilmesi öngörülmüşken, altı ay sonrasında dahi herhangi bir ödeme gerçekleşmemiştir. Bunun yanında, 1921 yılında Batı Cephesinin asıl ayakta tutan ve iç isyanları bastıran Kuvay-i Milliye birlikleri halkın verdiği mal ve para bağışları ile finanse edilmiştir.¹²²

28 Şubat 1921 tarihinde 103 sayılı yasa ile kabul edilen ilk bütçe kanununa göre, mevcut şartlar göz önüne alınarak bütçenin % 62'si Milli Savunma Bakanlığına ayrılmıştı.¹²³

Tüm bu planlamalara karşın, gerçekte bu kadar mali kaynak toplanım orduya tahsis edilemiyordu. Bu şartlar altında, yeni Türk Devleti'ni siyasi yönden destekleyen bazı devletlerden yardım alınması yoluna gidilmesi normaldi. Nitekim İtalya, Fransa ve SSCB'den maddi ve mali bazı yardımlar alınmıştır.¹²⁴ Sovyet silah yardımı kapsamında; 37.812 adet tüfek, 324 adet ağır ve hafif makineli tüfek ve 44.587 sandık mermi yardımı yapılmıştır. 10.089 tüfek ve 1.505 sandık mermi de Fransız silah yardımı kapsamında sağlanmıştır.¹²⁵

Merkez Bankası gibi mali anlamda temel bir kurumdan yoksun olarak girişilen Kurtuluş Savaşı'ndaki bu boşluk, TBMM'nin memur milletvekillerinin ¼'ünü oluşturan maliye kökenli milletvekillerinin çabalarıyla giderilmeye çalışılmıştır.¹²⁶

Zor şahsi kararlarla kullanılan bir güç olma durumundan TBMM'nce yasal zemine oturtulan milli mücadele, Alman savunma doktrininde şekillenmiş ve topyekûn savunma düşüncesinde Anadolu'da uygulama alanına geçirilmiştir.¹²⁷

Doğu, Güney ve Batı cepheleri olmak üzere Kurtuluş Savaşı'nda üç cephe bulunmaktaydı. İç hat durumunda bulunan Türk kuvvetleri için asıl olarak yönelmesi gereken kuvvet, Batı cephesinde yer alan ve dıştaki kuvvetlerin en güçlüsü olan Yunan kuvvetleri idi. Bulunulan bu üç cephede de askeri açıdan farklı

¹²² Özdemir, s.245

¹²³ Arslan, s.148

¹²⁴ a.g.e., s.149

¹²⁵ Serhan Ada, "*Kurtuluş Savaşı'nda Diplomasi ve Askeri Yardım*", **II. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1985, s.347-349

"Bu verilerin ışığında, Sovyet silah yardımından sonra Fransız yardımının Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne yapılan en önemli yardım olduğu kesindir. İtalyanların da yardımı olduğu bilinmekle birlikte, rakamlar konusunda belirsizlik mevcuttur."

¹²⁶ Arslan, s.151

¹²⁷ Özcan, s.158

stratejiler uygulanmıştır. Doğu Cephesi'nde stratejik taarruz, Güney Cephesi'nde gerilla harbine dayalı stratejik savunma uygulanırken, Batı Cephesi'nde Sakarya Muharebesi'nin sonuna kadar stratejik savunma, sonrasında ise stratejik taarruz uygulanmıştır. Tarihte hem ülke çapında ve hem de stratejik sahada iç hatlar stratejisini başarılı şekilde uygulayan Türk Ordusu, II. Viyana'dan itibaren çekilmesinin son hattı olan Sakarya Muharebesi'nde taktik sahada iç hatları tatbik ederek Yunan Ordusu'nu mağlup etmiştir.¹²⁸

Kurtuluş Savaşı sonrasında, ordunun, güç ve yapısını bozmayacak, askeri eğitim ve öğretimi sürdürebilecek hatta daha ileriye götürebilecek ve aynı zamanda bütçeye yük olmamasını gözetecek bir kadroya indirilmesi kararlaştırılmıştır. Silah altında kalış süresi, harp sanatını öğrenmeye yetecek kadar kısaltılmıştır.¹²⁹ Nitekim Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 1 Mart 1924 tarihinde TBMM'nin ikinci dönem birinci toplanma yılını açarken yapmış olduğu konuşmada askerlik hizmetinin bir buçuk yıla indirilmesi için kabul olunan kanundan da memnuniyetle bahsettiğini ifade etmiştir.¹³⁰

Askerlik müddeti kısaltılmış olmakla birlikte, barış zamanında askeri mntıkların vaziyeti, seferberlik ve bölgesel mntıklarındaki vaziyete göre düzenlendi. Böylece, hem sefer ordularının yığınak yerlerinde çabuk toplanma temin edilmiş, hem de askerin kendi doğduğu yere en yakın kıtalarda vatan hizmeti yapma imkânı elde edilerek hizmet vaziyetlerinde bir uygunluk meydana gelmiştir.¹³¹

Cumhuriyetin ilanı sonrasında da bugün olduğu gibi mecburi askerlik usulü mevcuttu. 21 yaşında her Türk vatandaşı mezhep farkı olmaksızın askere alınırdı.¹³² Son yaşanan harp tecrübelerine dayanarak, askerlik bilgilerini kısa zamanda vatan çocuklarına aktarabilecek eğitim öğretim metot ve programları geliştirilerek, ülkenin ekonomisine yardım, savaş yıllarının tahribatını telafi ve memleketi imar ve ıslahının

¹²⁸ Oğuz Turan, "*Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler (Mete'den Atatürk'e Kadar)*", (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü), s. 203, 234

¹²⁹ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.50 ve **Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.6

¹³⁰ ASD, C. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.346

¹³¹ **Hakimiyeti Milliye Gazetesi**, 29 Ekim 1933, s.19-23

¹³² **Hakimiyeti Milliye Gazetesi**, 29 Ekim 1933, s.19-23

teminine çalışılmıştır.¹³³ Bunun sonucu olarak, muvazzaf hizmet sınıfında 1,5 yıl, fenni kıtaatta, süvaride ve hava kıtaatında 2 yıl, jandarmada 2,5 yıl, denizde 3 yıl hizmet kabul edilmiştir.¹³⁴ İhtiyatlık müddeti askerliğin son beş senesine kadar devam etmekte, son beş sene ise müstahfazlıktı.¹³⁵

Bedel verenler muvazzaf olarak 6 ay talim görmekte, hükümetçe belirlenmiş okullardan mezun olanlar ise kısa hizmete tabi olmaktadır. Bunlar İhtiyat Zabiti Mektebinden (Yedek Subay Okulu) geçerek ihtiyat zabiti (yedek subay) olurlardı.¹³⁶

Bunun yanında, 25 Aralık 1924 tarihinde, askeri rütbeye sahip personelin 15 sene fiili hizmetten sonra istifa edebileceği hakkında kanun tasarısı kabul edilmiştir.¹³⁷ 1926 tarihinde çıkarılan “Ordu Zabitan Heyetine Mahsus Terfi Kanunu” ile de subayların rütbe bekleme süreleri yeniden belirlenmiştir.¹³⁸

¹³³ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.53

¹³⁴ **BCA**, Belge Tarihi:00.12.1923, Sayı/Dosya:58, Konusu: Hizmet-i Fiiliye-i Askeriye Kanun Tasarısı (Bkz. EK-2)

BCA, Belge Tarihi:25.01.1925, Sayı/Dosya:1454, Konusu: Mükellefiyet-i Askeriye Kanununun değiştirilmesi (Bkz. EK-8)

¹³⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ekim 1933, s. 9 ve Hakimiyeti Milliye, 29 Ekim 1933, s.19-23

“Mükellefiyeti askeriye kanununu 5, 18, ve 121 inci maddelerinin tadili hakkında kanun:

7 Cemaziyelahir 1342-14 Ocak 1340

Kanun No:398

Madde 1-Hizmeti fiiliye askeriye müddeti; piyade ve nakliye sınıfları için bir buçuk; topçu, süvari, havaıye, sanayi, otomobil ve kıtaatı fenniye ve müzika için iki; jandarma için iki buçuk ve bahriye için dört sene olup tarihi duhulden bed'eder.

*a. Hizmeti maksure şeraitini haiz olanlar işbu hizmeti fiiliyenin dokuz ayını silah altında ve mütebakisini mezunen geçirirler” Bkz: **Düştur**, Üçüncü Tertip, C. 5, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul, 1931, s.566*

¹³⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ekim 1933, s.9

¹³⁷ **BCA**, Belge Tarihi:25.12.1924, Sayı/Dosya:132, Konusu: Askeri rütbeye sahip personelin, 15 sene fiili hizmetten sonra istifa edebileceği hakkında kanun tasarısı (Bkz. EK-7)

¹³⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre II, İctima Senesi III, C. 25, s.254

“Zabıt Vekili 6 ay,

Mülazım 3 sene,

Birinci Mülazım 3 sene,

Yüzbaşı 6 sene,

Binbaşı 4 sene,

Kaymakam 3 sene,

Miralay 3 sene,

Mirliva 3 sene,

Ferik 3 sene,

Birinci Ferik 3 sene.”

23 Mart 1931 tarihinde çıkarılan “Kuvvetli Tayın Kanunu” ile seferde ve sefer mahiyetinde önemli harekât ile büyük manevralarda bedenen harcanan enerjiyi karşılaması maksadıyla askerin günlük tayın istihkakı yeniden düzenlenmiştir.¹³⁹

Gram	İstihkak
1000	Ekmek
300	Et veya 200 gram et konserve veya 150 gram kavurma veya kıyma
150	Bulgur
50	Yağ
300	Yaş sebze veya 100 gram kuru sebze veya 100 gram komprime çorbalık sebze
25	Şeker
1	Çay
20	Soğan
20	Tuz
30	Sabun

(*Düstur, 3 ncü Tertip, Cilt 12, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1931*)

1920 yılında Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından çıkarılan yasa ile orduda kullanılan rütbelere 1935 yılına kadar pek değişmeden kullanılmıştır.¹⁴⁰ 1935 yılında Türk ordusundaki rütbe isimlerinin, yeni Türkçe karşılıklarının kullanılmasına başlanmasıyla Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin adı da “Genelkurmay Başkanlığı” olarak değiştirilmiştir.¹⁴¹

¹³⁹ **Düstur**, 3 ncü Tertip, C. 12, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1931, s.233

¹⁴⁰ Kadir Kasalak, “*Kara Ordusunda Subay Rütbeleri 1826-1961*”, **Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2000, s.402

“*Zabit Namzedi (Subay Adayı), Zabit Vekili (Asteğmen), Mülâzımı Sani (Teğmen), Mülâzımı evvel (Üsteğmen), Yüzbaşı, Binbaşı, Kaimmekan (Kaymakam) (Yarbay), Miralay (Albay), Liva (Tuğgeneral), Ferik (Tümgeneral), Birinci Ferik (Korgeneral), Müşir (Orgeneral-Mareşal)*”

¹⁴¹ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 16, Başvekalet Matbaası, Ankara, 1935, s.678-679

“*Ordudaki rütbelere ve yeni karşılıkları:*

09 Nisan 1935-No:2/2293

2590 sayılı kanunun üçüncü maddesine göre askeri rütbelerin karşılıklarını göstermek üzere Ali Askerî Şuraca hazırlanan ilişik cetvelin tasdiki; Milli Müdafaa Vekilliğinin 8/4/1935 tarih ve 110468 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 9/4/1935 de onanmıştır.”

<u>Eski adı:</u>	<u>Türkçe karşılığı:</u>
Müşir	Mareşal, Büyük Amiral
Birinci Ferik	Orgeneral, Oramiral
Ferik	Korgeneral, Koramiral
Fırka K. Mirliva	Tümgeneral, Tümamiral
Mirliva	Tuğgeneral, Tuğamiral
Miralay	Albay
Kaymakam	Yarbay
Binbaşı	Binbaşı
Kıdemli Yüzbaşı	Önyüzbaşı
Yüzbaşı	Yüzbaşı
Birinci mülazım	Teğmen
Mülazım	Asteğmen
Zabit Vekili	Yarsubay
Başgedikli	Başgedikli
Başçavuş	Başçavuş
Başçavuş muavini	Üstçavuş
Çavuş	Çavuş
Onbaşı	Onbaşı

Donanmada kullanılan rütbelerin isimleri ise şu şekilde değiştirilmiştir:

<u>Eski adı:</u>	<u>Türkçe karşılığı:</u>
Forvet kaptanı	Binbaşı
Fırkateyn Kaptanı	Yarbay
Kalyon Kaptanı	Albay
Deniz Livası	Tuğamiral (1935 yılından öncekiler Tümamiral)

Ferik amiral	Koramiral
I. Ferik Amiral	Oramiral
Müşir Amiral	Büyük Amiral. ¹⁴²

Rütbelerde, 21 Mayıs 1938 tarih ve 3387 sayılı kanun ile yapılan değişiklikler ile bugünkü rütbeler arasındaki sınıflandırmalar (General, Üstsubay, Astsubay, Erbaş) belirlenmiştir.¹⁴³

“Ordu Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanunu”nun birinci maddesi 10 Haziran 1938 tarihinde değiştirilerek subayların rütbe bekleme süreleri yeniden belirlenmiş, bir önceki kanuna Orgeneral/Oramiral rütbesi eklenmiştir.¹⁴⁴

İkinci Dünya Savaşı başlangıcına kadar Türkiye’de genel bütçe harcamaları içinde savunmanın yeri yüzde 30-35 arasındadır. 1929 Dünya Krizinin etkisiyle askeri harcamalarda 1933’e kadar mutlak değer olarak bir düşme görülmekteyse de, bu yıldan itibaren 1944’te savaşın bitimine kadar sürekli artış olmuştur.¹⁴⁵

Yıllar	Toplam Bütçe Harcaması (Milyon TL)	Savunma Harcaması (Milyon TL)	Savunma Harcamalarının Toplam Harcamaya Oranı (%)
1926	172	63	36,6
1927	199	73	36,7
1928	201	69	34,3
1929	213	67	31,5
1930	210	63	30,0
1931	182	62	34,1
1932	212	44	20,8
1933	174	58	33,3
1934	229	69	30,1

¹⁴² Ergün Demirel, “Cumhuriyetimizin 61 nci Yılında Deniz Kuvvetlerimiz”, **Güncel Konular**, S. 5, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s.11

¹⁴³ Kasalak, s. 403

“Erbaşlar : Onbaşı, Çavuş, Üstçavuş, Başçavuş, Başgedikli

Astsubaylar : Asteğmen, Teğmen, Üsteğmen, Yüzbaşı,

Üstsubaylar : Binbaşı, Yarbay, Albay

Generaller : Tuğgeneral, Tümgeneral, Korgeneral, Orgeneral, Mareşal”

¹⁴⁴ **Düster**, 3 ncü Tertip, C. 19, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1956, s.465-466

“Asteğmen 6 ay, Teğmen 3 yıl, Üsteğmen 3 yıl, Yüzbaşı 6 yıl, Binbaşı 4 yıl, Yarbay 3 yıl, Albay 3 yıl, Tuğgeneral Tuğamiral 3 yıl, Tümgeneral Tümamiral 3 yıl, Korgeneral Koramiral 3 yıl, Orgeneral Oramiral 3 yıl”

¹⁴⁵ Özdemir, s.245

1935	260	73	28,1
1936	252	81	32,1
1937	287	94	32,8
1938	304	103	33,9

(Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, 1995)

a. Kara Kuvvetleri

Kurtuluş Savaşı süresince de değişikliklere uğrayan Türk Kara Kuvvetleri; Cumhuriyetin ilânını müteakip, mevcudu bütçeye yük olmayacak, fakat ordu yapısını ve gücünü sarsmayacak, askeri eğitim ve öğretimi temin edebilecek şekilde ele alınarak yeniden düzenlenmiştir. Bu amaçla bugünkü Kara Kuvvetlerinin temeli olan ikişer tümenli dokuz kolordu ile üç süvari tümeni ve birkaç müstahkem mevkinden ibaret bu kuvvetler üç ordu halinde teşkilatlanmıştır.¹⁴⁶

- 1 nci Ordu Müfettişliği: 2, 3, 4 üncü Kolordulardan oluşan bu ordunun merkezi Ankara idi.
- 2 nci Ordu Müfettişliği: Merkezi Konya olan bu ordu 1, 5 ve 6 ncı Kolordulardan kurulmuştu.
- 3 ncü Ordu Müfettişliği: Merkezi Erzincan olan bu ordu 7, 8 ve 9 ncü Kolordulardan kuruluydu.
- Müstahkem Mevki olan Erzurum, Kars ve İzmir'e, sonradan Çatalca, Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Kırklareli de eklenmiştir.

¹⁴⁶ Said Arif Terzioğlu, **Türk Ordusu**, 1965, s.71-73 ve **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ekim 1933, s.8
“2 nci Kolordu: Merkezi Balıkesir’de olan bu kolordunun 4 üncü Tümeni Edremit’te, 11 inci Tümeni ise Bursa’da konuşluydu. 3 üncü Kolordu: Merkezi İstanbul’da olan bu kolordunun birliklerinden olan 1 inci Tümeni İstanbul’da, 61 inci Tümeni ise Çorlu’daydı. 4 üncü Kolordu: 8 inci Tümeni Ankara’da ve 23 üncü Tümeni İzmit’te konuşlu olan bu kolordunun merkezi Eskişehir’deydi. Bağımsız 2 nci Süvari Tümeninin merkezi ise Kırklareli’ndeydi.
1 inci Kolordu: Birliklerinden 16 ncı Tümen Manisa’da, 57 nci Tümen ise İzmir’deydi. Kolordunun merkezi Afyon’da konuşluydu. Muğla’da ise 1 inci Dağ Tugayı vardı. 5 inci Kolordu: Merkezi Konya olan bu kolordunun 5 inci Tümeni de Konya’da bulunuyordu. 6 ncı Tümeni ise Isparta’da yerleşikti. 6 ncı Kolordu: Adana’da konuşlu 7 nci Tümen, Niğde’de konuşlu 41 inci Tümen ve İslahiye’de konuşlu 39 uncu Dağ Tugayından oluşan kolordunun merkezi Kayseri idi.
7 nci Kolordu: Birliklerinden 2 nci Tümeni Siirt’te, 17 nci Tümeni Elazığ’da olan kolordunun merkezi Diyarbakır’daydı. 8 inci Kolordu: Merkezi Tokat’ta, birliklerinden 12 nci Tümeni Sivas’ta, 15 inci Tümeni Samsun’daydı. 9 uncu Kolordu: Merkezi Erzurum’da, birliklerinden 3 üncü Tümeni Erzincan’da, 9 uncu Tümeni Sarıkamış’ta idi. Bağımsız olan 1 inci Süvari Tümeni Ağrı, 14 üncü Süvari Tümeni ise Urfa’da idi.”

Personel yönünden bakıldığında, 1928 yılında Türk Ordusunun 20.000 subay ve 120.000 küçük zabitle neferden oluştuğu görülmektedir. Ordudaki hayvan adedi ise 50.000 idi.¹⁴⁷

Bu yeni teşkilatlanmaya göre Türk Kara Kuvvetleri üç ordu müfettişliği halinde dokuz kolordu, on sekiz piyade tümeni, üç süvari tümeni ile İzmir, Çatalca, Erzurum ve Kars müstahkem mevkiilerinden oluşturulmuştu. Sonraki tarihlerde günün ihtiyaçlarına göre birçok değişikliğe uğrayan bu genel kuruluş ve konuş durumunun esasını oluşturan üçlü sistem hep aynı kalmıştır.

Kolordunun Teşkilatı şu şekilde idi: Her kolordu, iki piyade fırkasından (tümeninden) ve diğer yardımcı kıtalardan oluşuyordu. Kolordunun yardımcı kıtaları ise şunlardı: süvari alayı, kolordu topçu alayı, istihkâm taburu, muhabere taburu, otomobilli ve arabalı nakliye taburu.¹⁴⁸

Tümenin Teşkilatı: Her tümen, her biri üç taburlu üç piyade alayından oluşmaktadır. Taburların biri makineli tüfek bölüğü olmak üzere iki bölüğü mevcuttur. Aynı zamanda her tümenin iki taburlu bir sahra topçu taburu vardır. Bunlardan başka dağ alayları ve bir de Riyaseticumhur Muhafız (Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı) Alayı bulunmaktaydı.

Süvari Tümeninin Teşkilatı: 3 veya 4 süvari alayından kurulu olan süvari tümenlerinin iki veya üç bataryalı bir süvari topçu taburu vardı. Her süvari alayı ise üç süvari bölüğünden ve bir makineli tüfek taburundan oluşmaktaydı.¹⁴⁹

1928 yılında Fransızlardan, 1918 yılında üretilen 37 mm. Toplu bir Renault FT-17 tankı satın alınmış ve tankçılık ve tank savunması eğitimi amacı ile Piyade Atış Okulu (Maltepe/İstanbul)'na tahsis edilmiştir. Bu zırhlı birliklerin oluşumu için ilk adımdır. Sovyetler Birliği tarafından 1931 yılı üretimi 4 adet T-26 A, 6 adet T-27 Tanket (Bir kişilik tank), 1 adet T-35 yüzücü tankı ise, 1932 yılında Türkiye'yi

¹⁴⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ekim 1933, s.9

¹⁴⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ekim 1933, s.8

¹⁴⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ekim 1933, s.8-9

“Piyade Silahları: 7.65 milimetrelik mavzer tüfeği, Fransız modeli hafif makineli tüfek, Maksim ve Hoçkis modeli ağır makineli tüfek.

Süvari Silahları: Tüfek, kasatura, kılıç (bazı alaylarda mızrak da vardır), Hafif makineli tüfek, Ağır makineli tüfek.

Topçu Silahları: Seri ateşli sahra topu (1903 modeli 75 milimetrelik), Krupp topları, 75 milimetrelik Şnayder topları, 10,5, 12 ve 15 santimetrelik uzun top, 21 santimetrelik havan.”

ziyaret eden Rus Harbiye Komiseri Mareşal Voroşilof tarafında Cumhuriyetin 10 ncu yılı kutlaması dolayısıyla devletinin armağanı olarak verilmiştir.¹⁵⁰

1927-1928 döneminde Kara Kuvvetleri envanterine giren Renault tankları, zırhlı birliklerin gelişimi yönünde önemli bir süreçtir. İlk tank birliği ise 1934 yılında Lüleburgaz'da kurulmuş ve böylece ordunun zırhlı birliklerinin çekirdeği oluşturulmuştur.¹⁵¹ Bir tank taburu halinde oluşturulan bu birlikte, Tabur Karargâhı, 2 adet Tank Bölüğü, 2 adet Zırhlı Oto Bölüğü ve depo halinde 1 adet Tank Bölüğü mevcuttu. 1937 yılında ise tank taburu, zırhlı tugay haline dönüştürülmüştür. 1940 yılı başlarında ise, zırhlı tugayın tank taburu yeni tanklarla tank alayı haline getirilmiştir.¹⁵²

Dünya siyasi durumunda hassas bir döneme girildiği 1930 yılı sonrasında, savaş ihtimaline karşı Kara Kuvvetlerinin takviye edilmesi gündeme gelmiş ve yapılan çalışmalar sonucunda, 1934 yılı ortalarında 20, 33, 46 ve 52 nci piyade tümenleri teşkil edilmiş, bu tümenlerinin teşkilinden sonra da İstanbul Kumandanlığı oluşturulmuştur.¹⁵³

b. Deniz Kuvvetleri ve Donanma

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 1, 2 ve 6'ncı maddeleri gereğince, donanmanın eli kolu bağlanmıştı. Turgut Reis ve Hamidiye Haliç'te karaya çekilmiş, Yavuz ise İzmit'e götürülmüş ve silahları sökülüştü. İşgal kuvvetlerince savaş yeteneği olmadığı görülen, Aydın Reis gambotunun Trabzon da, Preveze adlı gambotun ise Sinop'ta demirlemesine izin verilmişti. Donanma Cemiyeti'nin servetlerine el konulmuş ve kapatılmıştı. Bu durumda, Kurtuluş Savaşı'nda görev alacak bir donanmanın olmadığı açıktı.¹⁵⁴

Milli mücadele döneminde, 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin açılması oluşturulan yeni yönetimin, donanma ile ilgili olarak yapmış olduğu çalışmalarından biri de 10 Temmuz 1920 tarihinde Umur-u Bahriye Müdürlüğü'nü

¹⁵⁰ Savaş Beyribey, "Türkiye'de Ordu'nun Modernleşmesi Bağlamında Zırhlı Birliklerin Gelişimi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü), s.43,44

¹⁵¹ Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.7 ve Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.52-53

¹⁵² Beyribey, s.45-47

¹⁵³ Terzioğlu, s.73

¹⁵⁴ Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, s.45

kurmasıdır. Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Umur-u Bahriye Müdürlüğü'nün ismi 1 Mart 1921 tarihinde Bahriye Dairesi Reisliği olarak değiştirilmiştir. Söz konusu dairenin o dönemdeki çalışmaları, özellikle askeri teçhizat, silâh, gıda ve yiyecek maddelerini, İstanbul ve Rusya üzerinden Trabzon ve İnebolu limanlarına ulaştırmaları ile önem kazanmıştır. Deniz gücünün lojistik amaçlı taşıma görevi yanında, Karadeniz kıyılarında Rum Pontus çetelerine karşı da başarılı bir mücadele vermiştir.¹⁵⁵ O dönemde anılan bahriye dairesinin teşkilatlanması şöyledir: Deniz Müfrezesi Komutanlığı (Trabzon), Deniz Müfrezesi Komutanlığı (Samsun), Divan-ı Harbi Bahri Reisliği (Samsun), Deniz Müfrezesi Komutanlığı (Amasra), Bahri Tayyare İstasyonu (Amasra), Nakliyatı Bahriye Komutanlığı (Ereğli), İrkeb ve İhraç Komutanlığı (İnebolu), Kıdemli Deniz Zabıtlığı (Novrosiski), Esliha Komisyonu (Tuapsi), Bahriye Müfrezesi (Van Gölü), Bahriye Müfrezesi (Eğirdir Gölü), Bahriye İhtiyat Grup Komutanlığı (Fethiye), Bahriye Komutanlığı (İzmit), Deniz Tayyare İstasyon Komutanlığı (İzmit), Muhtelif Liman reislikleri, Marmara Muavenet-i Bahriye Grubu (İstanbul), Felah Grubu (İstanbul).¹⁵⁶

Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in ilanı sonrasında askeri denizcilik dört aşama geçirmiştir: Bahriye Dairesi Devri (1920-1925), Bahriye Vekaleti Devresi (1925-1928), Müsteşarlık Devresi (1928-1949), Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Devresi (1949 ve devamı)¹⁵⁷

Kurtuluş Savaşı'nda, İstanbul'dan Anadolu'ya geçen denizcilerin kısıtlı imkânlarla oluşturduğu deniz kuvvetleri, özellikle Karadeniz ve Marmara'da, deniz ulaştırmasını tesis ve devam ettirerek, kendisine verilen görevleri başarı ile icra etmiştir.¹⁵⁸

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilân edilmesiyle Donanma, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin emrine girerek "Cumhuriyet Donanması" adını almıştır. Kurtuluş Savaşı bitiminde, işlevi sona eren Trabzon Deniz Ulaştırma Komutanlığı ve

¹⁵⁵ İ.Sinan Şahin, "*Kurtuluş Savaşı'nda Türk Bahriyesinin Deniz Harekat ve Faaliyetleri*", **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1996, s.435-436

¹⁵⁶ Rasim Ünlü, "*Birinci Dünya Harbi'nden Önce Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesinin Yeniden Organizasyonu ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığının Oluşumu ve Askeri Sonuçları 1923-1949*" **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1997, s.163-164

¹⁵⁷ a.g.e, s.168-169

¹⁵⁸ Demirel, s.7

buna bağı Nakliye Filosu lağvedilmiştir. Bu tarihten itibaren Amasra Deniz Komutanlığı kurularak, Karadeniz’de tek deniz komutanlığı olarak uzun yıllar görev yapmıştır.¹⁵⁹

1923 yılında, İclaliye ve Necm-i Şevket korvetleri, Muavenet-i Milliye sınıfı iki muhrip, Sultanhisar tipi iki torpidobot, Akhisar tipi iki torpidobot, Malatya ve Zuhaf gambotları kadro dışı bırakılmıştır.¹⁶⁰ Kadro dışı bırakılan ve harap halde bulunan bu gemilerin bir kısmının satılmasına 13 Ocak 1924 tarihinde alınan hükümet kararı ile izin verilmiştir.¹⁶¹

Osmanlı tarihinde asla görülmedik şekilde zayıf, güçsüz bulunan Cumhuriyet donanması hurda halinde olan aşağıdaki gemilerden kurulu idi:

- 10.000 tonluk Turgut Reis zırhlısı ve 3.250-3.805 tonluk Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri, 775 tonluk Peykişevket ve Berkisatvet torpido kruvazörleri,
- 616 tonluk Muavenet ve Numune, 290 tonluk Taşoz, Samsun ve Basra muhripleri,
- 270 tonluk Berkefşan, 200 tonluk Yunus, 160 tonluk Akhisar, Draç, Musul torpidobotları, 97 tonluk daha genç Sultanhisar ve Sivrihisar torpidobotları,
- 530 tonluk Aydın Reis, Preveze, Sakız, Burak Reis, 420 tonluk Hızır Reis, İsa Reis, Kemal Reis gambotları ve 9 adet ufak motor gambot,
- 365 tonluk İntibah, 365 tonluk Nusret, 270 tonluk Selanik mayın dökme gemileri,
- 3 adet çok eski zırhlı korvet (İclaliye, Muinizafer, Necmişevket),
- 3 adet askeri nakliye gemisi (Giresun, Reşit Paşa, Tirimüjgan),
- 23.000 tonluk Yavuz muharebe gemisi de Birinci Dünya Savaşında aldığı üç büyük yara ile Büyükada ile Tavşan adası arasında idi.¹⁶²

¹⁵⁹ a.g.e., s.9

¹⁶⁰ Ünlü, s.168-169

¹⁶¹ **BCA**, Belge Tarihi:13.01.1924, Sayı/Dosya:151, Yer No: 181-15, Konusu: Harap haldeki 7 geminin satılmasına izin verilmesi (Bkz. EK-3)

BCA, Belge Tarihi:09.11.1929, Sayı/Dosya:7550, Yer No:64-15, Konusu: Sultanhisar, Sivrihisar torpidoları ile Aydın Reis gambotu ve Giresun vapurunun fesihleri (Bkz. EK-11)

¹⁶² Afif Büyüktuğrul, “*Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı*”, **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973, C. XXXVII, S. 145-148, s.502

1923 yılındaki Cumhuriyet donanmasının bu görünümü bir eğitim filosunu andırıyordu. Donanma, esaslı onarıma muhtaç olan 11 ila 30 yaşlarındaki gemilerden ibaret bulunmakta idi.¹⁶³

Bu dönemde, bütçesi 3.163.745 lira olan Bahriye bütçesinin 535.122 lirası tamir ve işletmeye ayrılmıştır. 1924 yılında, denizaltı gemisi alımı ve Yavuz'un onarımı için bütçeye iki milyon tahsisat konulmuştur.

Deniz Kuvvetlerinin kara tesisleri ise; İstanbul, İzmir, Amasra ve İzmit Deniz Komutanlıkları, Muhtelif şehirlerdeki liman reislikleri, Seyrisefain İdaresi, Bahriye Mektebi, Gedikli Çırac Okulları, Efradı Cedide Mektebi'nden alınan eğitim üniteleri, Deniz Fabrikaları, Havuzları, Deniz Hastanesi, Basımevi, Deniz Müzesi, Dikimhane ve muhtelif lojistik kuruluştan oluşuyordu.¹⁶⁴

Donanmadaki eğitimin, o dönemde Deniz Kuvvetlerinin en büyük makamı olan Genelkurmay'daki Bahriye Dairesi'nin direktif veya plânıyla değil, gemi subaylarının aklında kalan bilgilerle yapılmasının en büyük sebebi donanmanın elinde hiçbir savaş ve eğitim talimnamesi olmamasıdır. Ancak buna rağmen donanmanın yaptığı eğitim ve tatbikatlar Genelkurmay Başkanı ve Yüksek Askeri Şura üyeleri tarafından hem de kamuoyu tarafından takdir ve zevkle seyrediliyordu.¹⁶⁵

Cumhuriyetin ilânı sonrasında, donanma ile ilgili olarak birçok kişi tarafından ifade edilen fikir “Kıyılarımızın uzun olduğu için bize donanma lazımdır” iken, Atatürk, milletine donanmanın birinci vazifesinin kıyıları korumak değil, ekonomik kalkınmayı sağlamakta birinci derecede yeri olan deniz ekonomisinin güvenliğini temin etmek olduğunu anlatıyordu.¹⁶⁶

¹⁶³ Terzioğlu, s.85

¹⁶⁴ Demirel, s. 8

¹⁶⁵ Büyüktuğrul, “Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı”, **Belleten**, C. XXXVII, S.145-148, s.503

“Şurayı Askerinin teşkilat ve vezaiifi hakkında kanun:

29 Nisan 1341

Kanun No: 636”

Bkz: **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 6, Başvekalet Matbaası, Ankara, 1934, Sayfa 594-596

¹⁶⁶ Afif Büyüktuğrul, “Atatürk'ün Deniz Kuvvetlerimiz Konusunda Tutumu”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Kasım 1969 S. 26, s.25

Dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ve diğer generaller, Türkiye'nin bir taarruz donanması yapmasından ziyade, öncelikle kara kuvvetlerinin güçlendirilmesini, daha sonra donanmanın düşünülmesini istiyorlardı.¹⁶⁷

Oysa Türkiye'nin fiziki coğrafyasına bakıldığında birçok açıdan çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Anadolu'nun ortalama irtifa yüksekliği 1.162 metre, buna karşılık Trakya'nın ortalama irtifa yüksekliği 180 metredir. Türkiye'nin üç bin kilometreye yakın kara sınırı, sekiz bin kilometrenin üzerindeki ise denize kıyısı bulunmaktadır. Yarımada üzerinde bulunan Türkiye'nin fiziki coğrafyasının getirdiği bu farklılıklar, silahlı kuvvetlerinin de farklı özellikte ve çeşitlikte silah, teçhizat ve malzemeye sahip olmasını gerektirmektedir. Bunun neticesinde, her bir eşit önem ve güçte kara, deniz ve hava kuvvetlerine de sahip olunması bir zorunluluktur.¹⁶⁸

Her ne kadar donanma Cumhuriyet donanması olsa da, kuruluş prensibi olarak silahlı kuvvetleri düzenlemek konusunda Mareşal Fevzi Çakmak'a tam yetki verilmiş olduğunu, İnönü'nün bizzat verdiği bilgilerden anlıyoruz. Mareşal Fevzi Çakmak'ın düşüncesine göre, donanmanın oluşturulması için uzun bir süreye ihtiyaç olacaktı. O'nun zamanla uygun bulunduğu bir donanma, Bursa ovasındaki kolordu emrinde çalışacak ve Çanakkale Boğazını savunacak ufak bir donanma idi.¹⁶⁹

Donanma hakkında Mareşal Fevzi Çakmak'ı böyle düşünmeye sevk eden nedenlerinden biri, köhne silahlarla başlayan Kurtuluş Savaşı sonrasında kara ordusunun silâh ve teçhizatının bütçe imkânsızlıkları sebebiyle yenilenememesi olabilirdi. İçinde kaldığı bu zor durumda Mareşal, Kara ve Deniz Kuvvetlerini dengeli şekilde geliştirmek yerine, ilk önce Kara Kuvvetlerini, yıllar içinde de Deniz Kuvvetlerini geliştirme fikrinde idi. Aynı zamanda, Mareşalin Balkan Savaşının Başkomutanlığından edindiği tecrübe ve fikirler doğrultusunda, donanma yerine kara kuvvetine stratejik manevra gücünü kazandıracak demiryolu yapmanın Türkiye'nin

¹⁶⁷ a.g.e., s.26

¹⁶⁸ Fahir Armaoğlu, "*Ortadoğu'da Silah Dengesi ve Türkiye'nin Yeri*", **Türkiye Millî Harp Sanayi Semineri (2-4 Ocak 1975)**, Ankara Ticaret Odası Araştırma Yayınları, Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1975, s.131

¹⁶⁹ Büyüktuğrul, "*Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı*", **Bellekten**, C. XXXVII, S.145-148, s.504

savunmasını daha güçlü kılacağı düşüncesinin olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁷⁰

Balkanlar'da görevli bulunduğu zamanlarda Mareşal, demiryollarının stratejik önemini görmüştü. 1909 yılında birliklerin Selanik'ten İstanbul'a naklinde demiryollarının önemi büyüktür. 1877-1878'de bir birliğin Musul'dan Balkanlar'a yedi ayda geldiği göz önünde bulundurulduğunda, 1912 yıllarında savaşa hazırlanabilecek 500.000 nizam ve redif askerinin ülkenin tehdit altında olabilecek uzak bölgelerine ancak demiryolu ağı ile gönderilebileceği değerlendirilmekteydi.¹⁷¹

Ancak, donanmanın bir ülke için sadece savunma kuvveti olmadığı bir gerçektir. Bunun yanında, donanmanın, ülke politikasına itibar kazandırıcı, ülkenin kültürünü dünyaya yayıcı, ekonomik gelişmeye büyük hizmetler sağlayıcı, kara kuvvetlerine de stratejik manevra ikmal kolaylığı kazandırıcı güç olma gibi çok önemli rolleri vardır. Fakat o dönemde, Kurtuluş Savaşını gerçekleştiren komutanlar muvacehesinde genç subayların bu fikirleri savunması mümkün olamamıştır. Sonradan deniz kuvvetlerinin bu durumunu fark edecek olan Mustafa Kemal, devleti gerçek bir deniz programı içine sokacaktır.¹⁷²

11-26 Eylül 1924 tarihlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın Hamidiye kruvazörü ile yaptığı Karadeniz gezisi, bu program için belirleyici bir yol haritasının ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Mustafa Kemal Paşa için bu gezi donanmanın yerinde görülmesi için bir fırsattı. Nitekim kendisi de 19 Eylül 1924 tarihinde Hamidiye Kruvazöründe yaptığı bir konuşmada şunları ifade etmiştir: “Bir haftadır Hamidiye ile seyahatimde memleketimizin güzel şehirlerini gördüm. Bundan daha mühim olmak üzere Donanmamızı, zabitleri tanıdım...”¹⁷³

Mustafa Kemal bu gezisiyle ilgili olarak, geminin hatıra defterine yazmış olduğu satırlardan, Türkiye'nin sınırlarının önemli bir parçasının deniz olması nedeniyle donanmasının da önemli ve büyük olması gerektiğini, bunun için de harp gemisi

¹⁷⁰ a.g.e., s.504-505

¹⁷¹ Yavuz, s. 182

¹⁷² Büyüktuğrul, “Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı”, **Bellekten**, C. XXXVII, S.145-148, s.505

¹⁷³ ASD, C. II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.197

sağlanmasından önce, öncelikle onları başarıyla yürütecek ve yönetecek komutanlara, subaylara ve uzmanlara sahip olmak gerektiğini vurgulamıştır.¹⁷⁴

Mustafa Kemal Paşa'nın bu gezisi sonucunda şu önemli kararlar ortaya çıkmıştır:

- Bahriye Bakanlığının açılması
- Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleriyle Peyk ve Berk torpido kruvazörleri ve Taşoz, Samsun, Basra küçük muhriplerinden kurulu bir eğitim donanmasının teşkili ve Turgut Reis zırhlısının okul gemisi yapılması,
- Donanmaya bir Alman eğitim kurulunun getirilmesi.¹⁷⁵

Hemen bu gezinin arkasından, 1 Kasım 1924'te yaptığı Meclis açış konuşmasında Mustafa Kemal, deniz kuvvetlerinin köklü ve önemli bir yenileşmeye ihtiyaç gösterdiğini ifade etmiştir.¹⁷⁶

Böylelikle, Mustafa Kemal çıktığı Karadeniz gezisinde deniz meselelerini daha yakından inceleme fırsatını bulmuş ve bu seyahat Deniz Kuvvetlerinin Milli Müdafaa Vekaleti'ne bağlı küçük bir daire ile idare edilemeyeceğini göstermiştir. Nitekim, 30 Aralık 1924 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bahriye Vekaleti yasası çıkarılmıştır. Bu yasaya göre, Bahriye Vekaleti'nin Milli Müdafaa Vekaleti'nden ayrı bir teşkilat olarak görev yapmasına karar kılınarak, söz konusu Vekalet doğrudan Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne bağlanmıştır. Bahriye Vekaleti'nin en önemli vazifesi, ülkenin maddi imkânları doğrultusunda yeni bir donanma meydana getirmek olmuştur. 1924 yılı başlarından itibaren Milli Savunma

¹⁷⁴ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.58 ve **Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.30

"Hamidiye Kruvazöründe, 20 Eylül 1924 Cumartesi. Hudutlarının mühim ve büyük aksamı deniz olan Türk Devleti'nin Donanması da mühim ve büyük olmak gerektir. O zaman Türkiye Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. Mükemmel ve kadir bir Türk Donanmasına malik olmak gayedir. Bunun ilk azimet noktası sefain-i harbiye tedarikinden evvel onları muvaffakiyetle sevk ve idareye muktedir kumandanlara, zabıtlere, mütehasıslara malikiyettir."

¹⁷⁵ Büyüktuğrul, "Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı", **Bellekten**, C. XXXVII, S.145-148, s.506

¹⁷⁶ **ASD**, C. I-III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.351,352 ve **Atatürk'ün TBMM'ni Açış Konuşmaları**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 1987, s.142 ve Ünlü, s.168-169

Bakanlığına bağlı bir “Bahriye Dairesi” ile yönetilen deniz kuvvetleri, 31 Aralık 1924’ten itibaren “Bahriye Vekaleti” tarafından yönetilmeye başlamıştır.¹⁷⁷

Görüldüğü üzere, Milli mücadelenin örgütlenmesinde olduğu gibi, ordunun kuruluşu ve görevlendirilmesi, iç ve dış politikanın yürütülmesi, Büyük Millet Meclisi ile ortak çalışmalar, yeni devletin giderek oluşturulması, çeşitli plan ve yöntemler hep Atatürk’ün direktifleri, gözetim ve yönetimi altında olmuştur.¹⁷⁸

1924 yılında Haliç Tersanesi tamamen faal durumdadır. Ancak, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Anlaşmasına göre, İstanbul Boğazının doğu ve batısında 15’er kilometrelik kısımlarda istihkâm, daimi topçu tesisatı, sualtında çalışan aletler (denizaltılar hariç) ve askeri havaalanları ile hiçbir deniz üssü bulunmayacak, ancak Türk Donanması buraya demirleyebilecek, asker transit olarak geçirilebilecek ve İstanbul şehri ile şehrin civarı için 12.000 kişilik bir kuvvet bulundurulabilecektir. Ayrıca, İstanbul hudutları dahilinde ancak bir tersane ve deniz üssü söz konusudur. Bu durum, yani Boğazların silahsız ve müdafaasız bulunması veya İstanbul şehrinde müdafaasız bir deniz üssü ve tersane olması, faal durumdaki Haliç Tersanesi’nin kullanılma avantajını kaybettirmektedir. Üstelik Haliç’in dar bir koridor şeklinde uzaması, Yavuz’un havuzlanması için gerekli büyüklükteki yüzer havuz inşa edilmesini imkânsız kılmaktadır. Bu durumda, İzmit Körfezi’nde bir deniz üssü ve evvelce yapılan etütlere istinaden Gölcük’de bir tersane kurulması kaçınılmaz olmuştur. Bu seçimde Boğazların istilacı donanmalara karşı o zamanın koşullarında koruma da sağlayacağı dikkate alınmıştır. Bunun sonucunda, 1926 yılında Gölcük’e taşınmaya başlayan Haliç Tersanesinin bir kısım tesisleri, o

“Deniz kuvvetlerimiz, köklü ve önemli bir yenileştirmeye ihtiyaç göstermektedir. Bu konuda, ilk önce özellikle seçkin elemanları çok iyi yetiştirip, onlardan ülkenin gücü üstündeki hayallerden kaçınmak gereklidir. Ülkenin korunmasından söz ederken askerlik dünyasında önemli ve etkili bir yeri olan Hava Kuvvetlerine yüce meclisin özel ilgisini çekerim.”

¹⁷⁷ Terzioğlu, s.85

“İlk Bahriye Vekili emekli topçu subayı ve mebus İhsan Eryavuz olmuştur.

Harp gemilerinin tamiri için Gölcük’te tamir liman ve tersane yaptırılması hakkında kanun:

08 Mayıs 1933

Kanun No:2173

Harp ve yardımcı harp gemilerinin tamir, idame ve barınmaları için İzmit körfezindeki Gölcük’te bir tamir liman ve tersanesinin mühim kısımlarının yaptırılmasına karşılık olmak ve her sene tediye edilecek miktarı o sene bütçesine konulmak şartıyla ve İcra Vekilleri Heyetinin tensibiyle dört milyon liraya kadar taahhüdât icrasına ve taahhüt miktarına kadar Hazine bonusu ihracına Milli Müdafaa ve Maliye Vekilleri mezundur.”

Bkz: **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 14, Başvekalet Matbaası, Ankara, 1933, s.601

¹⁷⁸ Cihat Akçakayalıoğlu, “*Mareşal Fevzi Çakmak’ın Hatıraları ve Atatürk*”, **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976, C. XL, S. 157-160, s.90

zamanki “Seyri Sefain İdaresi”ne (sonradan Denizcilik Bankası adını taşıyacak müessese) devredilmiştir.¹⁷⁹

27 Aralık 1927 günü İsmet İnönü’nün Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na verdiği bir önerge üzerine, üç yıla yakın bir süre devam eden Bahriye Vekaleti lağvedilerek, Milli Savunma Bakanlığı’nda sadece lojistik ve idari konulardan sorumlu olan bir Deniz Müsteşarlığı kurulmuş, şubeler (Donanma-zat işleri, Teçhizatı imalat, Sıhhiye, Levazım, Okullar) halinde teşkilatlanmış¹⁸⁰ ve donanma harekât yönünden Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’ne bağlanmıştır.¹⁸¹

Üstün bir donanma yapmaya karar veren Mustafa Kemal, bunu üç kademedede gerçekleştirmeyi planlamıştır. İlk olarak Yavuz’un onarılması, 4 muhrip ve 4 denizaltı gemisi alınması vardı. Bu kararın alınması o dönemde Yunanlıları oldukça şaşırtmıştı. Yunan Harbiye Nazırı General Kiryako 1926 yılında: “Türkler Yavuz’u onaracaklar. Biz bu gemiyle eş kifayette gemi yaptıramazsak, çıkacak savaşta çok zararlı çıkarız” demiştir. Ancak gerçek amacın Yunanistan’a saldırmak olmadığı, bu donanmanın Yunanistan’a da yararlı olacağını anladıklarında Balkan Antantına girmişler ve Türkiye’ye karşı yapıcı bir politika izlemişlerdir.¹⁸²

Atatürk’ün Balkanlarda üstün bir donanma yapma gibi stratejik bir karara varması hükümet politikasının güçlenmesini de sağlayacaktır. Sadece Çanakkale

¹⁷⁹ a.g.e., s.85

¹⁸⁰ Demirel, s.8

¹⁸¹ Ünlü, s.169-171

“Hükümet Bahriye Vekâletinin kaldırılış sebebini şöyle açıklamıştır: “Yeni hükümeti teşkil ederken bazı vekâletlerin tevhidini de ihzari olarak teemmül ettik. Cumhuriyetin kuvvetleri de emir ve kumanda bir Erkan-ı Harbiye-i Umumiye’de birleştirenince, idare ve siyasi cihazların da bir vekâlet makamında müteaddit müsteşarlarla, birleşmesinin en müsmir teşkilat zannediyoruz. Bahriye Vekâleti bu teşkilat işine kalp ve vazife vesaitini daha iyi tanzim ve teçhiz edeceğimizi ümit ediyoruz.”

¹⁸² Afif Büyüktuğrul, “Türk-Yunan İlişkileri”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 252, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1974, s.10-12

“Yavuz’un tamiri için gerekli olan yüzer havuzun yapılması amacıyla açılan ihaleyi 1,200,000 TL.sına Alman Flender Şirketi kazanmış ve 1924 yılında başladığı havuzu 1926 yılında tamamlamıştır. Bu proje ile Gölcük’de Bahriye’nin fiilen ilk nüvesini kuran şirket aşağıdaki inşaatları yapmıştır:

a. Eski Fabrika Genel Müdürlük Binası,

b. Güverte Müdürlüğü Binası ve yanındaki barakalar,

c. Büyük kreyn (leylek kreyn),

d. Eski Mayın Fabrikası.

d. Yüzer havuz,

e. Eski vapur iskelesi, yollar ve civarındaki ambarlar,

f. İskele yanında, bilahare yelken atelyesi olarak kullanılan kantin ve gazino binası,

g. İskele yanında dizel kuvvet santrali (220 VDC, 1000 KW, 4 ana 1 yardımcı dizel). Flender Santrali olarak bilinmekteydi.

h. Dizel santrali yanındaki su santrali.”

Boğazının savunmasına yetecek bir donanma ile yetinmenin doğru olmadığı ancak buna karşın bütçenin verdiği imkânlar göz önüne alındığında böyle bir donanmanın kademeli olarak zaman içerisinde yapılabileceği bir gerçektir.¹⁸³

Bu aşamalardan sonra, 8 muhrip, 8 denizaltı gemisi, mayın gemileri, karakol gemileri, mayın tarama gemilerinin ısmarlanması, özel bir kanun çıkartılarak Gölçük'te bir tersane yaptırılması Atatürk'ün donanma için ikinci ve üçüncü kademe programlarını oluşturmuştur.¹⁸⁴

Bu program çerçevesinde, Cumhuriyet Donanmasına ilk yeni gemiler Hollanda'da yaptırılan I. İnönü ve II. İnönü denizaltıları olmuştur.¹⁸⁵ Bunun sonrasında İtalya'ya ısmarlanan 4 muhrip, 2 denizaltı, 3 hücum botu¹⁸⁶, İspanya'dan alınan Alman yapısı bir denizaltı ve onarımı bitmiş Yavuz Kruvazörü ile 1930 yılında küçük fakat modern bir filo oluşturulmuştur. 1931 yılına gelindiğinde, donanmaya katılan yeni gemilerle birlikte, donanma şu şekilde düzenlenmiştir:

- Harp Filosu Komutanlığı (Yavuz ve yeni gemiler)
- İhtiyat Filosu (Eski gemiler),
- Denizaltı Filosu Komutanlığı (Denizaltılar).¹⁸⁷

Böylelikle büyük bir ilerleme sonucunda, Cumhuriyetin kurulduğu yılda bir eğitim donanması hüviyetinde olan Cumhuriyet donanması, ilk kez 1933 yılında bir savaş donanması görünümünü alıyordu. Donanma bu değişiklikler ile yeni baştan

¹⁸³ Büyüktuğrul, "Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı", *Bellekten*, C. XXXVII, S.145-148, s.511-512

¹⁸⁴ Büyüktuğrul, "Türk-Yunan İlişkileri", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, S. 252, s.10-12

¹⁸⁵ *Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri*, s.61

¹⁸⁶ *BCA*, Belge Tarihi:11.11.1929, Sayı/Dosya:8538, Yer No:64-17, Konusu: İtalya'dan 10 savaş gemisi alınması (Bkz. EK-12)

¹⁸⁷ Demirel, s.10-11

"Alınan kararlar neticesinde Yavuz muharebe kruvazörü onarımı tamamlanarak 1931 yılında hizmete girmiş, İtalyan tersanelerine ısmarlanan 4 muhrip, 2 denizaltı gemisi ve 3 avcı botu 1932 yılında donanmadaki yerlerini almıştı. Donanmaya katılan bu gemilerin özellikleri şöyle idi:

Yavuz muharebe kruvazörü: 23.000 ton, 10 tane 28'lik, 10 tane 15'lik, 4 tane 8.8'lik top, 3 tane torpido kovani ve 28 mil hız;

Adatepe ve Kocatepe muhripleri:1.250 ton, 4 tane 12'lik, 3 tane 4'lük top, 6 tane torpido kovani ve 38 mil hız;

Tınaztepe ve Zafer muhripleri:1.206 ton, 4 tane 12'lik ve 3 tane 3'lük top, 6 tane torpido kovani 36 mil hız;

Dumlupınar denizaltı gemisi: 920/1150 ton, 1 tane 10.2'lik top, 4 torpido kovani ve 17.5 mil hız, 40 mayın;

Sakarya denizaltı gemisi: 610/940 ton, 1 tane 10.2'lik top ve 6 tane torpido kovani, 9/12 mil hız;

Doğan, Martı, Denizkuşu avcı botları:30 ton,1 tane 7.6'lık top,2 tane torpido atma cihazı.

teşkilatlanmış oluyordu. Bu modern savaş donanması, eğitim donanmasının yerini alarak donanmanın hızı saatte 12 milden 35 mile, top çapı 15’likten 28’liğe, etkili top menzili 6 kilometreden 16 kilometreye çıkıyor, donanma elektrikli ölçme, hesap ve kontrol aletlerine kavuşuyordu.¹⁸⁸

Bu arada, deniz ulaştırması ve kontrolü, seferde katılacak gemilerin teçhiz ve idaresinden sorumlu Deniz Askeri Nakliye Komiserliği kurulmuş, aynı yıl Denizaltı Gemileri Komutanlığı teşkil edilerek, dalgıç ve benzeri sualtı üniteleri ile denizaltılar bu komutanlığa bağlanmıştır.¹⁸⁹ Bu teşkilat durumu 1949 yılına kadar devam etmiş ve 1949 yılında bugünkü Dz.K.K.lığı organizasyonuna geçilmiştir.

Gemi alımlarının dış kaynaklardan sağlanmasından ziyade, bu ihtiyaçların kendi kaynaklarımızdan sağlanması amacını birinci öncelikle düşünen Atatürk 29 Mayıs 1934 tarihinde, 1.255 tonluk bir akaryakıt gemisini Gölcük Tersanesi’nde kızağa koydurarak gemi yapılması yolunda Cumhuriyet döneminde ilk adım atılmıştır.¹⁹⁰

Batıdaki ideolojik farklılıkların ötesinde kutuplaşmalara doğru gidildiğini fark eden Türkiye, bu dönemde askeri yönden daha güçlü olmaya çalışmıştır. İtalya’dan 4 muhrip (Adatepe, Kocatepe, Tınaztepe, Zafer), 2 denizaltı (Sakarya, Dumlupınar), 3 avcı botu (Doğan, Martı, Denizkuşu), 1936 yılında İspanya’dan alınan Gür Denizatlısı ile Atatürk Dönemi’nin donanması şu şekilde oluşmuştur:

- Harp Filosu: Yavuz (Muharebe Kruvazörü), Adatepe, Kocatepe, Tınaztepe ve Zafer (İhtiyat Filosu), Hamidiye, Mecidiye, Peyk-i Şevket, Berk-i Satvet (Torpido Kruvazörleri),

- Denizaltı Filosu: I. ve II. İnönü, Dumlupınar, Sakarya ve Gür Denizatlıları ile Erkin Ana Gemisi,

- Mayın Tarama Filosu: Hızır reis, İsa reis ve Kemal Reis Gambotları,

Bunlara ek olarak Gür denizaltı gemisi de satın alınmıştı:750/960 ton,1 tane 10.2’lik top,6 tane torpido kovanı ve 20 mil hız.”

¹⁸⁸ Büyüktuğrul, “Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı”, **Bellekten**, s.511-512

“Taşoz, Basra ve Samsun ufak muhripleri kadrodan çıkarılmış,

Yavuz ve 4 yeni muhriple “Harp filosu”;

Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri ve Berk ve Peyk gemilerinden bir “İhtiyat filo”

5 denizaltı gemisiyle bir “Denizaltı filosu”;

3 gambottan kurulu “Mayın arama-tarama” ve

3 avcı bottan bir “Avcı botu filotillası” meydana getirilmişti.”

¹⁸⁹ Demirel, s.10

¹⁹⁰ **Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.31

- Hücumbot Filosu: Martı, Denizkuşu ve Doğan Avcıbotları.

Bunların dışında, isimlerini bizzat Atatürk'ün verdiği (Saldıray, Batıray, Atılay, Yıldırıy) dört adet daha denizaltı Almanya'dan sipariş edilmiştir.¹⁹¹ Batıray dışındaki denizaltılar, Atatürk'ün vefatı sonrası donanmaya katılmıştır.¹⁹²

c. Hava Kuvvetleri

Kurtuluş Savaşında sayısı 40 kişiyi geçmeyen havacılar; 20 kadarı pilot, rasatçı ve teknisyen subaydan, 10 kadarı sivil ve astsubay pilottan, geriye kalanları ise makinist ve tamircilerden meydana gelmektedir.¹⁹³ Kurtuluş Savaşı sonrasında kalan uçaklardan oluşan hava kuvvetleri, Lozan Barış Antlaşmasından sonra İzmir'de toplanmıştır. O dönem için, Kuvayi Havaiye Müfettişliğinin emrinde Tayyare Mektebi, Tayyare İstasyonu ve her bölükte 2 ile 7 tayyare bulunan 1 inci, 2 nci, 3 üncü Tayyare Bölüğü gibi bir kuvvet bulunmaktaydı. Bu Müfettişliğin karargâhı, biri harekât, ikmal ve meteoroloji işlerinde, diğeri fenni ikmal ve araştırmalara, bir diğeri de sağlık, levazım ve evrak kısımlarına bakan üç şube halinde çalışıyordu.¹⁹⁴

Cumhuriyetin ilk yılında düşmandan ele geçirilen 15 uçakla görevlerini sürdürmeye başlayan Türk Hava Kuvvetlerinde, Breguet-14, Rohrbach, Spad-XIII, Gotha, De Havilland ve Albatris-C XV tayyareleri bulunmaktaydı.¹⁹⁵

1923 yılında, Avrupa ülkelerindeki gelişmeleri inceleyip bünyemize uygulanmasını sağlamak için dışarıya bir kurul gönderilmesi, Türk Hava Kuvvetlerini geliştirmek ve güçlendirmek için girişilen ilk teşebbüs olmuştur. Anılan kurulun görevi; İtalya, Fransa, Almanya ve İngiltere'deki uçak sanayini incelemek,

¹⁹¹ BCA, Belge Tarihi:15.04.1936, Sayı/Dosya:2/4394, Yer No:65-15, Konusu: 4 adet denizaltı gemisi satın alınması ile Gölcük Tersanesinin yaptırılması (Bkz.EK-17)

¹⁹² "Saldıray, Yıldırıy, Atılay, denizaltıları: Suyun üstünde 934 ton, dalmışken 1210 tondurlar. Süratleri su üstünde 20 mil, dalmışken 9 mildir. 2 tane dizel motoru vardır. Birer tane 100 mm.lik top birer tane 20 mm.lik dava defî topu, dördü başta, ikisi kışta olmak üzere 6 tane 533'lük kovanları vardır. Planları German-Krupp, tipleri islah edilmiş Gür'dür. Boyları 78.80 metre enleri 6.30 metre, çektikleri su 4.25 metredir.

Batıray Denizaltısı: İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle Almanlar tarafından müsadere edilmiştir. Su yüzünde 1044, dalmışken 1357 tondur. Silahları diğey ay sınıfı denizaltılarındakilerin aynısıdır. Fazla olarak meçhul miktarda mayındır. Mürettebatı 47 kişidir." Bkz. Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ocak 1940

¹⁹³ Bilal Başar, "Hava Kuvvetlerinin Dünü Bugünü Yarını", Silahlı Kuvvetler Dergisi, S. 280, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1981, s.50-52

¹⁹⁴ Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.68

¹⁹⁵ a.g.e., s.70

yeni tip uçaklar ile uçarak, bizim için uygun olan uçaklardan satın almaktı.¹⁹⁶ Nitekim 1924 yılı içinde, hava kuvvetlerimizde Junkers A-20, Junkers A-21, Goudron-27 ve Goudron-59 yeni tip tayyareler hizmete girmiştir.¹⁹⁷

Temeli ilk önce Yeşilköy’de 1911 yılında atılmış olan tarihi Tayyare Okulu, 1923 yılında “Pilot Kursu” adı ile yeniden bir uçuş okulu olarak İzmir-Gaziemir’de açılmıştır.¹⁹⁸

Mustafa Kemal, 1 Kasım 1924 günü Meclis kürsüsünden yapmış olduğu konuşmada, hava kuvvetleri için meclisin özel ilgisini talep etmiştir. Vermiş olduğu direktifler sonucunda, dünyada yeni olan havacılık mesleğini memlekete tanıtarak gençliğe sevdirmek, yurttaki gelişmesini teşvik etmek, milli hava sanayi kurmak ve hava kuvvetlerine eleman ve tayyare sağlamak amacıyla 1925 yılında Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu) kurulmuştur.¹⁹⁹

Tayyare Cemiyeti’nin 1926 yılından itibaren düzenlediği Tayyare Piyangosu ile 1933 yılına dek 43 milyon Türk Lirası para toplanmış ve bu paranın 33 milyon Türk Lirası ordu havacılığına yardım olmak üzere Milli Müdafaa Vekâletine verilmiştir. 16 Şubat 1925 tarihinde kurulan Tayyare Cemiyeti, milli vazifeyi ifa için memlekete 500 şube açmıştır. Öğrencilere tayyarecilik sevgisini aşlamak ve havacılık kafası taşıyan bir gençlik meydana getirmek için memlekette Tayyare Dernekleri kurulmuş, tayyare modelleri müsabakaları açılarak kazananlara hediyeler verilmiştir.²⁰⁰

Halka havacılığı sevdirmek ve havacılığın önemini anlatmak için her fırsattan istifade eden Tayyare Cemiyeti, 15 günde bir yayımlanan “Havacılık ve Spor” adında paralı bir mecmua ile yine 15 günde bir yayımlanan ve parasız olarak verilen “Köylünün Gazetesi” isimli bir gazete çıkarmıştır. Köylünün Gazetesi yalnız tayyarecilikle ilgili değil, köylüye lazım olan her çeşit bilgilerden bahsetmektedir.

¹⁹⁶ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.70-71 ve **Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.40

¹⁹⁷ **BCA**, Belge Tarihi:19.05.1924, Sayı/Dosya:533, Yer No:61-3, Konusu: Avrupa’dan satın alınmasına karar verilen 16 adet Brege uçağının pazarlıkla satın alınması (Bkz. EK-4)

BCA, Belge Tarihi:26.11.1924, Sayı/Dosya:1139, Konusu: 10 adet Junkers madeni tayyaresinin Junkers Fabrikasından satın alınması (Bkz. EK-6)

¹⁹⁸ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.68

¹⁹⁹ **ASD**, C. I-III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.351,352 ve **Atatürk’ün TBMM’ni Açış Konuşmaları**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 1987, s.142

²⁰⁰ **Hakimiyeti Milliye**, 29 Ekim 1933, s.19-23

Hava taarruzlarından korunmak, gazlara karşı tedbir almak gibi hususlar bu gazete ile tüm memlekete duyurulmuştur.²⁰¹

Tayyare Cemiyeti tarafından Mart 1926 tarihinde açılan Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi 1930 yılında Mülki Müdafaa Vekâletine devredilmiştir. Bu zaman zarfında 172 tayyare makinisti yetiştirilmiş, bunlardan 10 kişi tahsil için Avrupa'ya gönderilmiştir.²⁰²

24 Kasım 1930 tarihinde Tayyare Cemiyeti Kongresinin açılışını bir konuşma ile Başbakan İsmet İnönü yapmıştır. Bu konuşmada, havacılık kapsamında yurt dışındaki eğitim faaliyetlerinden de bahsetmiştir: “O ana kadar bu kurum için 150 tayyare alınmıştır. Yeşilköy Tayyare Mektebi’nden mezun olan ve eğitim için Avrupa’daki fabrikalara giden 9 öğrenci staj bitiminde memlekete dönmüştür. Alman mühendis mektebinde 2 öğrenci bulunmaktadır. Fransa Yüksek Tayyare Mühendis Mektebi’nde 6 öğrenci öğrenim görmektedir. 5 öğrenci ise Fransa liselerinde bu okul için hazırlık okumaktadır”²⁰³

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Tayyare Cemiyeti, bugünkü adıyla Türk Hava Kurumu’nun hava kuvvetlerine katkısının büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye Hükümeti ile Alman Junkers Tayyare Şirketi arasında 1925 yılında yapılan bir anlaşma gereğince²⁰⁴ “Türk Motor ve Tayyare Anonim Şirketi” kurularak, Kayseri’de bir motor ve tayyare fabrikasının inşasına başlanmıştır. 6 Ekim 1926’da açılan bu fabrika, havacılıkta ulusal sanayi olarak atılan büyük bir adımdır. 1928 yılında, adı geçen fabrika bütün tesis ve malzemesiyle Türk Hükümeti tarafından satın alınmıştır.²⁰⁵ Bunun yanında, milli bir kuruluş olan Nuri Demirağ uçak tesislerinde de ND 36 tipi 12 uçak ve birçok planör imal edilmiştir.

²⁰¹ **Hakimiyeti Milliye**, 29 Ekim 1933, s.19-23

²⁰² **Hakimiyeti Milliye**, 29 Ekim 1933, s.19-23

²⁰³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Kasım 1930

²⁰⁴ **BCA**, Belge Tarihi:20.11.1927, Sayı/Dosya:5832, Konusu: Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi’nin teşekkül şeklini gösterir T.C.Hükümeti ile Junkers Şirketi arasında yapılan sözleşme (Bkz.EK-9)

²⁰⁵ “*Cumhuriyetin 61 nci Yılında Hava Kuvvetlerimiz*”, **Güncel Konular**, S. 5, s.24

Bütün havacılık kursları, 1927 yılında Eskişehir’de toplanıp birleştirilmiştir. Uçak malzemelerinin muayeneleri için 1930 yılında Ankara’da bir “Hava Laboratuvarı” kurulmuştur.²⁰⁶

Eskişehir’de yapılan Türk tipi tayyarenin tecrübesi başarıyla neticelenmiştir. Tayyare Cemiyeti tarafından Fransa’da yetiştirilen talebelerden Selahattin Reşit Bey, “MMV 1” tipindeki ilk milli tayyareyi Eskişehir’de imali başarılı olmuştur.²⁰⁷

Hava Kuvvetleri teşkilatında yapılan değişiklikler ile tayyare grup ve istasyon komutanlıklarının lağvedilmesi 1930 yılının sonuna rastlar. Tayyare bölükleri birleştirilerek, 1 inci Tayyare Taburu Eskişehir’de, 2 nci Tayyare Taburu Diyarbakır’da ve 3 üncü Tayyare Taburu da İzmir’de olmak üzere önce üç tabur halinde teşkilatlanmıştır.²⁰⁸

Alınan yeni tayyarelerle 1932 yılında tayyare tabur teşkilatı alay teşkilatına dönüştürülerek Eskişehir’de 1 inci Tayyare Alayı, Diyarbakır’da 2 nci Tayyare Alayı ve İzmir’de 3 üncü Tayyare Alayı teşkil edilmiştir. Bunların dışında İzmir-Güzelyalı’da bir Deniz Tayyare Taburu ve İstanbul-Yeşilköy’de bir Hava İrtibat Bölüğü mevcuttur.²⁰⁹

1 Temmuz 1932 tarihli bir kanunla Havacı personel ayrı bir muharip sınıf olarak kabul edilmiş ve 1933 yılından itibaren Türk Havacıları, havacılığın sembolü olan mavi renkli üniformalar giymeye başlamışlardır.

Atatürk’ün 1 Kasım 1935 tarihinde TBMM’nin beşinci dönem, birinci yasama yılını açış konuşmalarında, son dönemdeki meydana gelen dünya olayları neticesinde, kuvvetli bir hava ordusuna sahip olunmasının ne denli önemli olduğunu vurgulamış ve yurdun havadan saldırılarına karşı güvenlik altında bulundurulması için, Türk Hava Kuvvetlerinin de aynı şekilde caydırıcı olması gerektiğinin altını çizmiştir.²¹⁰

²⁰⁶ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.74-75

²⁰⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Ekim 1932

“100 Kg. bomba taşıyabilir, saatte 200 km. sürat yapabilir, Motoru 300 beygir gücünde Pratte Whitney Wasy makinesidir”

²⁰⁸ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.75

²⁰⁹ Terzioğlu, s.96

²¹⁰ **ASD**, C. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.404

Özellikle 1930'lu yıllar sonrasında hava gücünün stratejik önemini kavrayan Türkiye, Hava Kuvvetlerini güçlendirmek maksadıyla birçok uçak satın almıştır.²¹¹ 1930-1939 yılları arasında Türk Hava Kuvvetlerinde kullanılan dönemin modern tayyareleri şunlardı: Curtis Hawk, P.Z.L., Heinkel-III, Martin-139, Wultee, Walrus Amphibian, Supermarina (Southampton), Falcon, Fleshing, Fleet, Dragon Rapid, Monospar, Gotha-149 ve Magister²¹²

Avrupa'daki yaklaşan savaş havası ve özellikle hava gücündeki büyük ilerlemeler, Türkiye için hava savunmasının önemini ülkenin gündemine oturtmuştur. Başbakan İsmet İnönü, 25 Mayıs 1935 tarihinde yapmış olduğu konuşmada "Çetin hadiselerden uğraşa uğraşa kurtardığımız Türkiye'yi hava tehlikesine maruz bulundurmamalıyız. Türkiye için hava tehlikesi vardır. Türkiye'nin havalarını müdafaa için en az 500 tayyareye muhtacız. Bu 500 tayyareyi tedarik etmek ve her zaman savaşa hazır bulundurmak için devletin milli müdafaa

"Son arsulusal hadiseler, Türk milleti için kudretli bir hava ordusunun, hayati önemde tutulmasına bir daha hak verirdi. Çok emekle kurduğumuz, canımızla korumaya and içtiğimiz kutsal yurdun, havadan saldırılara karşı güvenlik altında bulunması demek bize saldıracakların, kendi yurtlarında bizim aynı zararları yapabileceğimize güvenimiz demektir. Bu güveni, her gün artıracak araç bulmakta, büyük Türk ulusunun, ne göksel bir duyguyu kalbinde taşıdığını her ferdinin vatan için tutuşan gözlerinden okumaktayız..."

Bkz. **Atatürk'ün TBMM'ni Açış Konuşmaları**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 1987, s.219

²¹¹ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.78

²¹² **BCA**, Belge Tarihi:09.12.1931, Sayı/Dosya:1991, Yer No:61-17, Konusu: Erkân-ı Harbiye için uçak satın alınması (Bkz:EK-13)

BCA, Belge Tarihi:17.01.1936, Sayı/Dosya:2/2895, Yer No:61-39, Konusu: Hava Kuvvetleri için gerekli uçakların, 1935-1937 yıllarında ödenmesi şartıyla satın alınması (Bkz:EK-16)

BCA, Belge Tarihi:16.09.1936, Sayı/Dosya:2/5362, Yer No:64-41, Konusu: 12 Bristol Blenheim uçağının İngiltere'den pazarlıkla alınması ve gelecek seneye geçici sözleşme yapılması (Bkz:EK-18)

BCA, Belge Tarihi:06.02.1937, Sayı/Dosya:2/5992, Yer No:64-46, Konusu: Hava Kuvvetleri için 20 adet Klen Marten bombardıman uçağının pazarlıkla satın alınması (Bkz:EK-21)

BCA, Belge Tarihi:03.03.1937, Sayı/Dosya:2/6104, Yer No:61-48, Konusu: Amerika'dan 40 adet bombardıman tayyaresi satın alınması (Bkz:EK-22)

BCA, Belge Tarihi:07.04.1938, Sayı/Dosya:2/8507, Yer No:61-52, Konusu: İngiltere'den satın alınacak 6 adet Walrus deniz keşif uçağına ait ihtilafların hakem usulü ile halledileceğine dair sözleşmeye bir kayıt konulması (Bkz:EK-26)

BCA, Belge Tarihi:21.06.1938, Sayı/Dosya:9/9027, Yer No:63-96, Konusu: 8 Fock Wolf 58 bombardıman uçağının Almanya'dan pazarlıkla alınması (Bkz:EK-28)

BCA, Belge Tarihi:21.06.1938, Sayı/Dosya:9/9038, Yer No:63-98, Konusu: 18 Bristol seri bombardıman uçağının pazarlıkla satın alınması, av uçaklarının ise Kayseri Uçak Fabrikası'nda yapılması (Bkz:EK-29)

BCA, Belge Tarihi:29.06.1938, Sayı/Dosya:2/9139, Yer No:63-100, Konusu: Havadan fotoğraf alma işlerinde kullanılacak Koolhoven uçağının Hollanda'dan pazarlıkla alınması (Bkz:EK-30)

BCA, Belge Tarihi:21.02.1939, Sayı/Dosya:2/10398, Yer No:61-55, Konusu: İngiltere'den 24 adet 2 motorlu Avro Anson bombardıman talim uçağının pazarlıkla satın alınması (Bkz:EK-34)

BCA, Belge Tarihi:30.03.1939, Sayı/Dosya:2/10667, Yer No:61-56, Konusu: Hava programı gereğince Almanya'dan satın alınacak 60 adet uçağın hepsinin mamul olarak alınması (Bkz:EK-37)

bütçesine her yıl 30 milyon daha kaynak koymak lazımdır. Bunu bugünkü mali durumla yapmak kabil değildir. Bütçenin yapamadığını ulusun hamiyeti yapmalıdır” demiştir.²¹³

1 Kasım 1936’da, Atatürk, TBMM’nin beşinci dönem, ikinci yasama yılını açış konuşmasında da, Türk Ordusunun en yüksek düzeyde kalmasının gereklerini vurgularken, özellikle hava ordusunun öngördüğü düzeyden uzak olduğunu ifade ederek, milletin havadan yapılabilecek saldırılara karşı hazır bulundurulmasını istemiştir.”²¹⁴

Yapılan çalışmalar sonucunda, hava savunması ile ilgili olarak, 1938 yılında Hava Müdafaa Komutanlığı’nın vazifelerine dair yönetmelik yürürlüğe girmiştir.²¹⁵

Bunun hemen akabinde, Genelkurmay Başkanlığı’nca hazırlanan “Hava Taarruzlarına Karşı Işıkların Söndürülmesi ve Karartılması Nizamnamesi” Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanınca uygun görülerek 15 Şubat 1939 tarihinde uygulamaya girmiştir. Buna göre, harp tehlikesi halinde ışıkların söndürülmesi ve karartılması Genelkurmay Başkanlığı tarafından bildirilecektir.²¹⁶

ç. Jandarma Kuvvetleri

1918 yılında kapatılan Jandarma Astsubay Okulu İzmit’te yeniden açılmıştır. Sabit Jandarma Bölge Müfettişlikleri ve İl Jandarma Alay Komutanlıkları yeniden teşkilatlandırılmıştır.²¹⁷

²¹³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Mayıs 1935

²¹⁴ **ASD**, C. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.408-409

“Aziz Arkadaşlar. Mili müdafaa vasıtalarına senelerden beri verdiğimiz ehemmiyetin yerinde olduğunu, hadiseler her gün göstermektedir. Ordumuzu en yeni vasıtalarla mütemediyen teçhiz etmeye çalışıyoruz. Yüksek kıymetini artırmaya verdiğimiz ehemmiyet ise, daha ziyadedir. Hava ordusuna sarf ettiğiniz himmeti artırmanızı dilerim. Yeni bir programın tatbikat devresinde bulunduğumuz için, hava kuvvetlerimiz arzumuz derecesinden henüz uzaktır. Kuvvetli bir hava ordusu vücuda getirmek yolunda iyi neticelere doğru emniyetle yürümekte olduğumuzu ifade ederken, hava taarruzlarına karşı milletin hazırlanması için de ayrıca alanınızı uyandırmak isterim”

²¹⁵ **BCA**, Belge Tarihi:21.05.1938, Sayı/Dosya:2/8810, Konusu: Hava Müdafaa Komutanlığı’nın vazifelerine dair yönetmeliğin yürürlüğe konulması (Bkz:EK-27)

²¹⁶ **Düstur**, 3 ncü Tertip, C. 20, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1958, s.464

²¹⁷ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 9, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul, 1931, s.188-189

“Seyyar jandarma alayları teşkili ve vazifeleri hakkındaki talimatnamenin tasdik ve meriyete vaz’ı hakkında kararname:

22 Ocak 1928-No:6086

İsyan ve çete hareketleri, organize ve dışarıdan yönlendirilen kimi etnik unsurların bağımsızlıkçı eylemleri ve Padişah taraftarları tarafından yönlendirilen isyanlar ile birlikte 1920 yılında ülkenin iç güvenliği oldukça bozulmuştu. Ülkenin içinde bulunduğu koşulları göz önüne alana Büyük Millet Meclisi, iç güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla 1920’de çıkardığı kanunla “Seyyar Jandarma Müfrezeleri”ni oluşturmuştur.²¹⁸

Alınan kararla, Seyyar Jandarma Müfrezeleri’nin başlangıçta Ankara ve Sivas’ta kurulması ve sayılarının 5.000’er kişiden oluşması planlanmıştı. Kanun, ihtiyaç olması durumunda başka yerlerde de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin oluşturulmasını öngörüyordu.²¹⁹

Tüm yurttaki Büyük Millet Meclisi’nin otoritesi geçerli kılınmasını müteakip Seyyar Jandarma Müfrezeleri 1921 yılında kaldırılmışlardır.²²⁰

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı süresince, hem iç güvenlik görevlerini sürdüren hem de birçok cephede Silâhlı Kuvvetlerin ayrılmaz bir parçası olarak yurt savunmasına iştirak eden Jandarma Birliklerinin, 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilânından sonra devletin birçok kuruluşunda olduğu gibi yeniden yapılanma çalışmaları bir plân çerçevesi içerisinde başlamıştır.

1923 yılında mevcut olan iki jandarma okuluna karşın, bu sayı 1933 yılında 12’ye yükseltilmiştir.²²¹ 1924 yılı içinde İzmit’te yeniden açılan, 1918 yılında kapatılmış bulunan Jandarma Subay ve Astsubay Okulu, sonradan Konya’ya ve oradan da Ankara’ya taşınmıştır.²²²

Madde 1- Esas jandarma kıtalarının icra kudretinden üstün, memleketin her hangi bir yerinde çıkacak fesat ve isyanın söndürülmesinde ve büyük derecedeki eşkıyalık ile memleketin inzibat ve rahatını bozan, fevkalade hallerin ortadan kaldırılmasında kullanılmak üzere yalnız piyade veya diğer sınıflarla karışık seyyar jandarma alayları yapılmıştır.

Madde 5- Seyyar jandarma alayları esas jandarma kıtaları gibi buldukları vilayetlere bağlı olmayıp Dahiliye Vekaletinin emrindedirler. Dahiliye Vekaleti göreceği lüzum ve Umumi müfettişliklerle vilayetlerden olunacak teklifler üzerine bu kıtaların yalnız istihdam için cümlesini veya bir kısmını o makamların emrine verir.”

²¹⁸ İhsan Güneş, “1920’de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler III**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s. 207-210

²¹⁹ a.g.e., s. 211

²²⁰ a.g.e., s. 214

²²¹ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.82

²²² **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.80 ve **Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.65

1923-1933 yılları arasındaki emniyet ve asayişe ait on yıllık istatistiklere bakıldığında; hemen hemen hiç siyasi olay olmayan 1923 yılından 1924 yılına gelindiğinde, olay sayısının 332'ye yükseldiği görülmektedir. Ancak 1932 yılına gelindiğinde bu sayı 2 olaya kadar düşmüştür.²²³

1930 senesinde kabul edilen J1706 sayılı Jandarma Kanunu ile jandarmaya bugünkü hukuki statüsünü kazandırılmış,²²⁴ jandarma kuvvetlerinin denetimi Savunma Bakanlığı'ndan İçişleri Bakanlığına devredilmiştir.²²⁵

1933 yılı itibarıyla Jandarma ve Hudut Taburlarının teşkili şu şekilde idi: Hudut muhafız birlikleri 17 tabur ile bir müstakil bölükten müteşekkildi. Bu taburlar, her hudutta ayrı bir komutanlığa bağlıydı. İçişleri Bakanlığına bağlı olarak memleketin asayişini sağlamakla görevli jandarma kuvvetleri alay ve taburlar halinde teşkilatlanmış olarak memleket sathında genel mevcudu 30 bin kişi civarında idi.²²⁶

Jandarma subaylarının, 1706 sayılı kanun uyarınca Kara Harp Okulundan karışılması esasının kabulü, 1935 yılı içinde jandarma teşkilatında en önemli gelişme olmuştur (bu ders yılında jandarma sınıfına 29 öğrenci ayrılmıştır.) "Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesi" adlı tüzüğün 1937 yılında çıkarılmasıyla Jandarmanın yurt düzeyindeki güvenlik ve huzuru sağlama görevi daha açıklığa kavuşmuştur.²²⁷

²²³ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.82

²²⁴ Mehmet Kırıl, "Türk Jandarması", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 225, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1968, s.13

"Jandarma Kanunu

10 Haziran 1930

Kanun No:1706

Madde 1-Türkiye Cumhuriyeti Jandarması umumi emniyet ve asayişini korumaya, kanun ve nizamlar hükümlerinin icrasını temine ve bunlara müstenit Hükümet emirlerini ifaya memur müsellağ ve askeri bir inzibat kuvvetidir.

Madde 2-Jandarmanın vazife ve hizmet itibarıyla mercii Dahiliye Vekaletidir. Askeri talimü terbiye hususunda Büyük Erkanı Harbiye Reisliğine, silah ve mühimmatıyla, seferberlik ve seferde ordu emrine intikal edeceklerin maaş, işe ve ilbas ve teçhizatı ve bilimum masarifatı hususlarında ordudakinin aynı olmak üzere Milli Müdafaa Vekaletine merbuttur.

Madde 3-Seferde ordu emrine geçecek aksam ve bunların seferi vazifeleri ve yine bunların yerine jandarmanın sureti ikmal ve takviyesi seferberlik kanunu mucibinde seferberlik talimatnamesinde gösterilir." Bkz: **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 11, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1930, s.1845

²²⁵ Hale, s.79

²²⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ekim 1933, s.9

²²⁷ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.80-82 ve **Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.65

d. Savunma Sanayi ve Askeri Fabrikalar

Bir ülkenin yeterli seviyeye ulaşmış savunma gücü, kendi varlığını sürdürebilmesinin en önemli unsurlarından biridir. Uluslar arası etkinliğin sağlanmasında ve bağımsızlığın korunmasında önemli bir yer tutan milli savunma gücünün ana kaynağı, milli savunma sanayidir.²²⁸

Kara, deniz ve hava kuvvetlerinin yanında, ülkenin ağır sanayideki potansiyeli ve harp sanayisi savaş gücünün belirlenmesinde dikkate alınmaktadır. Savaş sanayine sahip olmayan bir devletin, barışçı ve bağımsız bir dış politika izlemesinin oldukça zor olduğu bir gerçektir.²²⁹

Kurtuluş Savaşı devam ederken, I. İnönü Muharebeleri esnasında özellikle cephane sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Anadolu’da tüfek imal edecek fabrika yoktur. Osmanlı tüfeklerine imal eden fabrika ise o dönemde İstanbul’da işgal altındaydı. Bu nedenle, bir İmalat-ı Harbiye Fabrikası’na ihtiyaç vardı ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin ilgili birimlerince yapılan inceleme sonucunda, bu fabrikaların Yahşihan tarafında yapılması kararlaştırılmıştır. Kurtuluş Savaşı döneminde, harbin kazanılması için gerekli mühimmatın diğer silâhlara uydurulması üretilmesi ve düzeltilmesi, hartuç hazırlanması, harp gereçleri yapımı, açılan bu fabrika ve onarım evleri sayesinde gerçekleşmiştir.²³⁰

Askeri fabrikalar, ülke bütünlüğü ve milli varlığı koruyacak, dış politikada milli menfaatler istikametinde karar alınmasına imkân sağlayacak savaş ve gereçlerin üretimini gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur.²³¹

Kurtuluş Savaşı sonrasında, memleket içerisinde kullanılabilir durumdaki tüm harp silah, araç ve teçhizatları toplanmış, gerekli olanların ıslahı yapılarak ordunun

²²⁸ Ahmet Ayhan, **Dünden Bugüne Türkiye’de Bilim-Teknoloji ve Geleceğin Teknolojileri**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2002, s.131

“Savunma sanayi kavramı; askeri anlamda her türlü, stratejik ve taktik, saldırı ve savunmaya yönelik silah sistemleri ve askeri donanımları geliştiren ve üreten özel ve kamu kuruluşu niteliğini taşıyan firmalar topluluğunu ifade etmektedir.”

²²⁹ Aras, s. 174

²³⁰ Emrullah Gök, **Mareşal Fevzi Çakmak’ın Askerî ve Siyasî Faaliyetleri (1876-1950)**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997, s.49,50

²³¹ Mehmet Evsile, *“Askeri Fabrikalarda Ücret ve Maaşlar (1931-1948)”*, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.II, (23-25 Ekim 1995), İstanbul, Genelkurmay Basımevi, 1997, s.219

kuruluş ve kadrosuna katılmıştır. Cephelere lazım gelen malzeme ve teçhizatı karşılayacak gerekli depolar inşa ve ikmal edilmiştir.²³²

Böylece devletin kurumsal ve iktisadi şekillenmesinde, silah sanayinin yeniden ele alınmasına, askeri fabrikalar aracılığıyla tanık olunmaktadır. 10 Ocak 1921 tarihinde kurulan İmalat-ı Umum Müdürlüğü bünyesinde 1921-1939 yılları arasında tesis edilen başlıca askeri fabrikalar şunlardır: Ankara Marangoz Fabrikası (1921), Ankara Silah Fabrikası (1923), Ankara Top ve Silah Tamirhanesi (1924), Ankara Fişek ve Marangoz Fabrikaları (1924), Kırıkkale Topçu Mühimmatı Fabrikası (1925), Kırıkkale Çelik Döküm ve Haddehanesi (1926), Topçu Mühimmatı Fabrikası (1925), Kırıkkale Pirinç Döküm ve Haddehanesi (1926), Ankara Fişek Fabrikası (1928), Kayaş Kapsül ve İmlâ Fabrikası (1930), Kuvvet Santrali ve Çelik Fabrikası (1931)²³³, Kırıkkale Tüfek Fabrikası (1935), Kırıkkale Nitroselülozlu Barut Fabrikası (1935), Kırıkkale Top Fabrikası (1937),²³⁴ Nal Fabrikası, Dişli Fabrikası, Muhabere Tamirhanesi²³⁵. Askeri Fabrikalara bağlı diğer kuruluşlar olarak da Erzurum Silah Fabrikası, İzmir Silah Fabrikası, Çorlu Silah Tamirhanesi, Çanakkale Silah Tamirhanesi, Güherçik Kalhaneleri, Akyazı Kereste Fabrikası mevcuttu.²³⁶

Aynı zamanda, Osmanlı Devleti'nden kalan Bakırköy Barut Fabrikası, Zeytinburnu Tapa Fabrikası, Zeytinburnu Silah Tamirhanesi, Maliye Bakanlığı'ndan devralınan İstanbul'daki Silaharağa Barut Fabrikası ve Elmadağ Barut ve Patlayıcı Maddeler Fabrikası ile 1934 yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan İstanbul'daki Av Fişek ve Elmadağ Barut Fabrikaları, 1943 yılında ise Kızılay'dan devren alınan Gaz ve Maske Fabrikası askerî fabrikalarla birlikte ele alınmalıdır.²³⁷ 1925 yılında

²³² **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.52 ve **Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.6

²³³ Suat Söylerkaya, *“Türkiye’de Millî Harp Sanayi”*, **Türkiye Millî Harp Sanayi Semineri (2-4 Ocak 1975)**, Ankara Ticaret Odası Araştırma Yayınları, Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1975, s.76,77

²³⁴ Evsile, s.219

²³⁵ **BCA**, Belge Tarihi:25.09.1924, Sayı/Dosya:943, Yer No:60-19, Konusu: Mermi fabrikası yapılması için gerekli tahsisatın Müdafaa-i Milliye Vekaletince temin edilmesi (Bkz:EK-5), **BCA**, Belge Tarihi:03.12.1935, Sayı/Dosya:2/3636, Konusu: Ordunun nitrogliserinli ve nitroselülozlu barut ihtiyacını sağlamak üzere kurulacak fabrikanın pazarlıkla yaptrılması (Bkz:EK-14) **BCA**, Belge Tarihi:05.12.1935, Sayı/Dosya:2/3643, Konusu: Ordunun top ve mermi kovani ihtiyacını gidermek üzere iki fabrikanın pazarlıkla kurulması (Bkz:EK-15)

²³⁶ Tuğrul Baykent, *“Atatürk Devrinde Türk Savunma Doktrininin Oluşması ve Muhabere Sınıfının Bu Doktrin İçerisindeki Yeri”*, **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 90-91, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1997, s.30-31

²³⁷ Söylerkaya, s.76,77

hizmete açılan Eskişehir Uçak Tamir Fabrikası, 1926 yılında hizmete giren Kayseri Uçak Fabrikası, 1939-1941 yılları arasında kuruluşu tamamlanan Etimesgut Uçak Fabrikası da 1948 yılında hizmete açılan Ankara Orman Motor Fabrikası da bu listeye dahil edilebilir.²³⁸

Osmanlı dönemindeki askeri fabrikaların büyük bir kısmı İstanbul ve civarındadır. Kurtuluş Savaşı ile birlikte, milli hükümet ordunun silâh ve malzemesini tamir ve ıslah için askeri fabrikaları Ankara ve civarında kurma yoluna gitmiştir.²³⁹

Savunma sanayinde faaliyet gösteren özel teşebbüsler kapsamında, İstanbul'da bulunan Nuri Killigil tesisleri tabanca, 81 mm. Havan ve mühimmatını ile tahrip kalıpları, patlayıcı ve yanıcı maddeler üreterek harp sanayine katkıda bulunmuşlardır.²⁴⁰

Alman Junkers Şirketi ile 1925 yılında bir ortaklık anlaşması yapılarak, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu tüm uçakların ülkede üretilmesi amacıyla "Tayyare ve Motor Türk A.Ş." adında bir ortaklık kurularak, hava kuvvetleri ile ilgili olarak önemli bir harp sanayi tesisi meydana getirilmiştir. Dünyada dönemin modern uçak fabrikalarından birini oluşturan bu ortaklık 1928 yılında lisans anlaşmasında çıkan sorunlar nedeniyle feshedilmiş ve tesisler Türkiye tarafından satın alınmıştır. 1928 yılında kapatılarak "Kayseri Uçak Fabrikası" olarak faaliyete geçirilen bu tesislerde 112 adet uçak üretilmiş, ancak üretin II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Amerikan yardımı sebebiyle tümüyle durdurulmuştur. İzmir Halkapınar Tayyare Tamirhanesi'nden ayrılan bir kısım üniteler, 1925 yılında Eskişehir Hava Tamirhanesi olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.²⁴¹

Yavuz Kruvazörünün 1929 yılında onarılmasına karar verilerek, bu iş için Haliç'te bulunan tersane tesisleri Gölcük'e taşınmıştır. Yavuz'un onarımını yapabilecek donanımına kavuşan bu tesislerde daha sonra askeri gemilerin onarım ve inşaatını gerçekleştirilmiştir. İstinye, Haliç ve Camialtı tersanelerinde de Devlet Denizyollarının yolcu ve yük gemilerinin onarımları yapılmış, ayrıca şehir hatları

²³⁸ Evsile, s.219

²³⁹ Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.52

²⁴⁰ Söylerkaya, s.76

²⁴¹ Ayhan, s.139 ve Söylerkaya , s.77,78

gemileri inşaatları da gerçekleştirilmiştir. Küçük bir tamirhane olarak Haliç'te bırakılan Taşkızak Tersanesi ise 1941 yılından itibaren geliştirilmiş ve sonraları bazı bölümleri Denizcilik Bankasına devredilmiştir.²⁴²

Birinci ve İkinci Sanayi Şuraları planlarının uygulanmasına bağlı olarak, 1936 yılında Nuri Demirağ adlı sanayici uçak sanayi ile ilgili Beşiktaş'ta yatırım yapmış ve bir meslek okulu açmıştır. Türk Tayyare Cemiyeti için planör ve eğitim uçağı üreten bu özel uçak fabrikası 1944 yılına kadar başarılı bir gelişme göstermiştir. Ancak sonrasında lisans anlaşması ve yerli destek sağlanamaması bu teşebbüsün sonuna gelinmiştir.²⁴³

Bunun yanında, ülke içerisinde üretilmesi mümkün olmayan silah ve bunlara ait malzemeler dışarıdan satın alınarak Kara kuvvetlerinin ihtiyaçları karşılanması yoluna girilmiştir.²⁴⁴

Atatürk'ün 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM'nin beşinci dönem üçüncü yasama yılını açış konuşmalarında; “Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş ifadesidir... Teslihat ve teçizat programımızın tatbikatı, muvaffakiyetle ilerliyor. Bunları memleketimizde yapmak emelimiz, tahakkuk yolundadır. Harp sanayi tesisatımızı, daha ziyade inkişaf ve tevsi için alınan tedbirlere devam edilmeli ve endüstrileşme mesaimizde de ordu ihtiyacı ayrıca göz önünde tutulmalıdır” diyerek milli bir savunma sanayi kurulmasının önemine bir kez daha değinmiştir.²⁴⁵

1940 yılında askeri fabrikaların tamamında 5.691 işçi ve 231 idareci olmak üzere 5.922 kişinin çalıştığı belirlenmiştir.²⁴⁶

²⁴² Ayhan, s.141 ve Söylerkaya, s.77

²⁴³ Ayhan, s.139

²⁴⁴ **BCA**, Belge Tarihi:13.11.1936, Sayı/Dosya:2/5564, Yer No:41-117, Konusu: Vlessing Şirketi'nden 28/45 cm.lik sahil toplarının gizli pazarlıkla alınması (Bkz:EK-19)

BCA, Belge Tarihi:27.11.1936, Sayı/Dosya:2/5646, Yer No:41-118, Konusu: Hollanda'dan 8 adet 28/45 cm.lik sahil topları satın alınması (Bkz:EK-20)

BCA, Belge Tarihi:22.04.1937, Sayı/Dosya:2/6451, Yer No:41-126, Konusu: Ordu için Çekoslovakya'dan pazarlıkla tüfek satın alınması (Bkz:EK-24)

²⁴⁵ **ASD**, C. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.420-421

²⁴⁶ Evsile, s.221-225

“Bu personel, memur ve işçi kadroları olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilir:

-Memur Kadroları (Subaylar, Askeri Memurlar, Sivil Memurlar)

-İşçi Kadroları (Sanatkar İşçiler, Gayri Sanatkar İşçiler).”

4. Eğitim, Tatbikatlar ve Askeri Okullar

Cumhuriyet yönetimi, askeri eğitim konusunda önemli bir devre açmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı teşkilat ve muharebe tarzları üzerinde değişiklik ve bilimin süratli ilerlemesi, silâhlarının gelişmesi sonrasında muharebe sahası hakkındaki yeni düşünceler, talim ve terbiye, sevk idare ve teşkilat için birçok yeni esaslar ortaya koymuştur. Ordu, asrın bu yeni isteklerine uygun nazari bilgileri, uygulamalı eğitim ve tatbikatın yanında askeri neşriyatla elde etmiş ve subayların bilgi seviyesi yükseltilmiştir. Bu maksatla bu ana kadar ihmal edilmiş olan pek çok kıymetli tecrübeleri, sevk ve idare usullerini, tarihteki önemli Türk savaş ve seferleri, en son tecrübeler sahne olan yeni muharebeler ve Avrupa cephelerini esaslı tetkik etmek için harp tarihine ait eserler, ordunun talim ve terbiyesine esas olacak talimatnameler, sevk ve idare ve hizmetlerinin yürütülmesine ait talimatlar, yabancı orduların gelişmelerini gösteren eserler yayımlanmıştır. Bu amaçla bir yıl zarfında ekserisi 300-500 sayfalık 1.750 eser (askeri mecmualar hariç) neşredilmiştir. Bu çerçevede, 1928 ile 1941 yılları arasında 200'ün üzerinde resmi ve askeri yayın yayımlanmıştır.²⁴⁷

Bunun yanında, 1922 yılında Ankara'da kurulan Harita Dairesi, on yıl içinde 1/200.000 ölçekli haritaların noksanlıklarını tamamlamış ve 1/25.000 ölçekli haritaların üzerinde çalışmaya başlamıştır. O dönemde, Harita Dairesi yalnız ordunun değil bütün vekâletlerin harita ihtiyacını teminine başlamıştır.²⁴⁸

Gelişen teknolojiye göre muhabere sınıfında sistemli bir eğitime geçilmesi ancak Cumhuriyetin ilânından sonra mümkün olabilmiş, 1925 yılında İstanbul'da muhabere subayları için bir kursla işe başlanmış ve 1 Eylül 1926'da ise istihkam muhabere ve demiryolu subay ve astsubaylarını yetiştirmek üzere Fen Tatbikat Okulu hizmete sokulmuştur. Bu okulda muhabere subayları 1932 yılına kadar 3 yıl, 1932'den 1948'e kadar da 2 yıl süreli öğretim yaptıktan sonra kıtalara gönderilmiştir.²⁴⁹

Cumhuriyet döneminde, bütün Türk Ordusunda kışlalar yalnız asker ocağı değil, aynı zamanda ulusun bilgi ve kültür kaynağı olan bir okul olmuştur. Zorunlu askerlik

²⁴⁷ (Bkz. EK-51)

²⁴⁸ **Hakimiyeti Milliye**, 29 Ekim 1933, s.19-23

²⁴⁹ Lütfü Sel, "*Kara Kuvvetleri Muhabere Sınıfının Tarihçesi*", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 270, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1979, s.4-5

sistemi ile birlikte, Anadolu köylerinden gelen gençler, askerlik hizmetiyle birlikte dış dünyaya açılmış oluyorlar ve bu durum onların ufkunu açacak bir ortam yaratıyordu. Askerlik hizmeti, tüm erkek nüfus için ortak bir tecrübeydi.²⁵⁰ Orduya gelen bütün neferler okuyup yazma öğrendikten sonra terhisi hedef olarak alınmıştı. Bunun için özellikle yeni Türk harflerinin kabulünden sonra azami mesai sarf edilmiş ve okuma yazma öğrenen miktar üç yılda 10.000, müteakip senelerde 45.000, 1930'lu yıllarda 60.000 ve daha yukarı derecelere çıkarılmıştır.²⁵¹

Ayrıca askere gelen memleketin gençlerine yurt ve sağlık bilgisi, hesap, hayvan bakımı ve medeni bilgilerden herkese lazım ve çok faydalı olurken, gösterilen genel bilgilerin çoğalmasını sağlamıştı. Memleketin ziraatına yardım etmek amacıyla, ordudaki ders programlarına ziraat dersleri ilave edilerek, eski ve yeni ziraat usulleri arasında bariz farklar ve yenilikler anlatılmıştır.²⁵²

1930 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin çıkardığı bir posterde, ordu "Halk Okulu" olarak ifade ediliyordu. Buna göre, orduya toy bir genç olarak giren acemi askere, okuma ve yazma öğretilir, spor imkânı tanınır, sağlık hizmeti verilir ve acemi askerin yurt sevgisi artar.²⁵³ Böylece, modern iletişim ve teknik beceriler sağlayarak cehaleti yok etmedeki yararı göz önünde bulundurulduğunda, ordunun rolü ulusal düzeyde modernleştirici bir güç olarak ortaya çıkmaktadır.²⁵⁴ Atatürk, Medeni Bilgiler adlı eserinde de, kışla-okul anlayışını "Ordu Mekteptir" başlığı altında ifade etmiştir.²⁵⁵

²⁵⁰ Rustow, s.42

²⁵¹ **Hakimiyeti Milliye**, 29 Ekim 1933, s.19-23

²⁵² **Hakimiyeti Milliye**, 29 Ekim 1933, s.19-23

"04 Mayıs 1929

Kanun No:1434

Hazarda askerlere ziraat usulleri öğretilmesi hakkındaki talimatnamenin meriyete vaz'ına dair kararname:

09 Ekim 1929-No:1336

Hazarda askerlere ziraat usulleri öğretilmesi hakkındaki 14 Şubat 1340 tarih ve 415 numaralı kanunun tatbikine dair tadilen yapılan merbut talimatnamenin tatbiki; İktisat Vekaletinin 21/8/1929 tarihli ve 60622/21 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 9/10/1929 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur. [138]"

Bkz: **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 10, Başvekalet Matbaası, Ankara, 1934, s.1935

²⁵³ Hale, s.80

²⁵⁴ a.g.e., s.276-277

²⁵⁵ Veli Yılmaz ve Mehmet Uysal, **Atatürk'ün Ordu, Askerlik, Harp ve Sulh Hakkındaki Düşünceleri ve Genç Subaylara Öğütleri**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1993, s.4

a. Askeri İdadiler

Cumhuriyetin ilk yıllarında Askeri İdadilerin ders programı şöyleydi: Edebiyat, Fransızca, Tarih, Coğrafya, Fizik, Cebir, Hendese, Resm-i Hattı, Felsefe, İçtimaiyat, Mekanik, Kozmografya, Kimya, Terbiye-i Bedeniye, Arziyat (Yeryüzü Bilgisi), Arapça, Farsça, Müsellesat, Hayvanat, Nebatat.²⁵⁶

1926-1927 yılında ders programına Malumat-ı Askeriye ve Askerliğe hazırlık dersleri konmuştur. 1928 yılında ise Arapça ve Farsça dersleri kaldırılarak bunların yerine jimnastik ve askerlik dersleri getirilmiştir. Aynı yıl, Fizyoloji, Musiki, Atölye El İşleri yeni konan derslerdir.

1930'lu yıllardan sonra tarih derslerine önem verildiği, Atatürk'ün direktifi ve katkısıyla hazırlanan dört ciltlik "Genel Tarih" dersinin okutulduğu görülmektedir. 1936 yılında Felsefe ve İçtimaiyat dersleri yerine Psikoloji dersi konmuş, bunun dışında Tabii İlimler ve Jeoloji diğer ilâve edilen dersler olmuştur. 1938 yılında ise bütün sınıfların programına Geometri dersi eklenmiştir.²⁵⁷

b. Harp Okulları

Cumhuriyet Devrinden önce Harbiye Mektebi'nden sadece Piyade ve Süvari subayları yetişiyordu. Topçu ve İstihkâm subayları ise Halıcıoğlu'ndaki eski "Mühendishane-i Berri-i Hümayun"dan mezun oluyorlardı. Ancak Ankara'daki talimğâh açıldıktan sonra bütün hazırlık tedrisatı Harp Okulu'nda yapılmak üzere birleştirilmiştir. Okulun eğitim öğretim süresi iki yıl olarak düzenlenmiş ve her sınıf

"Memleketin her tarafında nur ocakları memleket evladının dimağlarını aydınlatmaya çalışmaktadır. Bütün bu ocakların yanında asker ocağı da aynı vazifeyi görmektedir. Asker ocağı, teşkilatı ile millet ve hükümetinin itimadına layık, ilim ve ahlakça yüksek, fedakarlık fikirleri ve özellikleri ile üstün, vazife aşkı ile dolu subaylardan oluşan eğitim kadrosu ile, milletin yetişmiş gençlerini yalnız askerlik konusunda değil kültür konusunda da eğiten bir okul, bir terbiye ocağıdır. Bu ocakta vatandaşlar, eşitliği öğrenirler, cesaret ve girişkenlik fikirlerini geliştirirler. Bu ocakta bütün vatandaşlar hep aynı toprağın evladı olduklarını en iyi şekilde hissederler. Bütün vatandaşların millet ve memleketine bağlı olma gereği orada en iyi şekilde anlaşılır. Vatandaşlar milletin kıymetli, kudretli ve yüksek medeniyetli olması için yegana muhafızın ordu olduğunu, milleti dünya karşısında hürmete layık yapan şeyin de ordu olduğunu, en iyi şekilde ordu mensubu oldukları zaman öğrenirler."

²⁵⁶ Işıklar Askeri Lisesi Tarihi, 2. Baskı, Işıklar Askeri Lisesi Matbaası, Bursa, 1999, s.179

²⁵⁷ a.g.e., s.180,181

bir bölük olarak kabul edilmiştir. Okulda mevcut sınıflar ise Piyade, Süvari, Topçu, Sınıf-ı Fenniye, İstihkâm ve Muhabere idi.²⁵⁸

Savaş süresince eğitim ve öğretimine ara veren Harp Okulu ve Harp Akademisi, Kurtuluş Savaşı sonrasında savaş döneminin tecrübeleri ve yeni bilgilerle Ankara'da eğitim ve öğretimine başlamıştır.

1926 yılında, Harp Okulu'nda okutulan dersler, "Fenni Dersler", "Umumi Dersler", "Ameli Talim ve Tatbikatlar" olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Bu düzenleme ile fenni derslerin sayısı ve saatleri artırılmış, ancak askeri dersler ağırlığını korumuştur.²⁵⁹

Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı nedeniyle, Harp Okulunda eğitim ve öğretimini yarıda bırakmak zorunda kalan subaylar, 1931 yılına kadar "İkmal-i Tahsil"lerini tamamlamışlardır. 1931 yılında tabur kuruluşunda olan Harp Okulu Alay kuruluşuna geçmiştir.²⁶⁰

1936 yılına gelindiğinde okulda 12 sınıf ve mesleki branş bulanmaktadır (Süvari, Topçu, Tankçı, Havacı, İstihkam, Muhabere, Demiryolu, Nakliye, Levazım, Harita ve Jandarma). Mezun olan öğrenci, kendi sınıfı ile ilgili sınıf okuluna giderek, okulda edindiği bilgilerini pekiştiriyordu.²⁶¹

1923-1939 yılları arasında Kara Harp Okulu'ndan 6.352 subay mezun olmuştur.²⁶² İstibdat zamanlarında Harp Okulu'nun mezun miktarı yıllık 250, Meşrutiyet döneminde ise 300 civarında²⁶³ iken 1923-1939 döneminde bu sayı 420 öğrenciye tekabül etmektedir.²⁶⁴

c. Deniz Askeri Okulları

Bahriye Mektebi'ne ilk olarak 1924 yılında Güverte, Makine ve Katip sınıflarında okutulmak üzere öğrenci alınmıştır. Bu dönemde Güverte ve Makine sınıfları için öğretim süresi 1 yılı hazırlık sınıfı olmak üzere 4 yıldır. Mezun olanlar, okul

²⁵⁸ İsrail Kurtcephe, Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1991, s.74-75 ve Alaettin Avcı, **Türkiye'de Askeri Yüksek Okullar Tarihiçesi (Cumhuriyet Devrine Kadar)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963, s.35

²⁵⁹ İsrail Kurtcephe, Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, s.181

²⁶⁰ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 2000, s. 262

²⁶¹ İsrail Kurtcephe, Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, s.82

²⁶² **Harp Okulu Tarihiçesi (1834-1945)**, Kara Harp Okulu Yayınları, Ankara, 1945

²⁶³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Ağustos 1934

²⁶⁴ (Bkz.EK-52)

gemisinde "Deniz Talebesi" olarak gördükleri bir yıllık eğitimi müteakip Mühendis (Teğmen) rütbesi ile donanmada göreve başlamaktadır.

Genelkurmay'ın 27 Mayıs 1928 tarihinde yayımlanmış olduğu emir, okullar ile ilgili bir takım düzenlemeler getirmiştir. "Heybeliada'da Bahriye Mektebi Haziran iptidasından itibaren Deniz Lisesi namını alacak ve talim ve terbiye ve tedrisat işleri için doğruca Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine ve idari ve mali muamelat cihetine Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne merbutan ifayı vazife edecektir". Bu düzenleme ile Mekteb-i Bahriye'nin adı Deniz Lisesi ve Deniz Harp Mektebi olarak değişmiştir. Deniz Lisesi Heybeliada'da konuşlanırken, Harbiye Kısmı (1928-1930) Kasımpaşa'da konuşlanmıştır.²⁶⁵ 1928'de başlanan bu yeni eğitim/öğretim biçimi sadece 2 yıl uygulanmış, Deniz Lisesi ve Deniz Çekirdek Okulu Heybeliada'daki tesislerde tekrar birleştirilerek adı "Deniz Harp Okulu ve Lisesi" olmuştur.

Bunların dışında "Deniz Telsiz ve Elektrik Fen Tatbikat Okulu", "Deniz Erbaş Hazırlama Okulu" adlarıyla yeniden düzenlenmiştir. Gemilerde eğitim verilerek yetiştirilen astsubayların bu yönteminden vazgeçilerek, çeşitli sınıflara göre Haliç ve Gölcük'te astsubay sınıf okulları açılmıştır. Aynı şekilde er eğitimleri de gemilerden kara tesislerine alınmış ve Kasımpaşa'da "Deniz Yeni Erat Talim Alayı" kurulmuştur.²⁶⁶ Bunun yanında, yurt dışı eğitimi kapsamında, 1934 yılında Deniz Harp Okulunu başarı ile bitiren öğrenciler Almanya'ya mühendislik tahsiline gönderilmiştir.²⁶⁷

ç. Gülhane Askeri Tıp Akademisi

İstiklâl Savaşı sonrasında Gülhane'nin eski binası iki yıllık bir onarım geçirmiş ve Gülhane 2 Ekim 1923 tarihinde Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'nden tekrar eski yerine taşınmıştır.²⁶⁸

Sivil hekimlere askeri staj ve eğitim zorunluluğu getiren kanun 1924 yılında çıkarılmış ve tıbbiye'yi bitiren tüm öğrenciler Gülhane'ye devam etmiştir. 1923

²⁶⁵ Ünlü, s.169-171

²⁶⁶ Demirel, s.9

²⁶⁷ Hayati Tezel, **Deniz Harp Okulumuz**, Silahlı Kuvvetler Dergisi, S. 247, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1973, s.107-108

²⁶⁸ "Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Batıdaki Benzeri Askeri Tıp Eğitim Kuruluşları", **Güncel Konular**, S. 8, Genelkurmay Askeri Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987, s.26

yılında Ankara’da açılan dış müessesesi, 1928 yılında kadrolarıyla birlikte Gülhane’ye dahil olmuştur. Uzmanlık süresi ise iki yıl olarak düzenlenmiştir. 1930 yılında iç hastalıkları ve cerrahi uzmanlığı üç yıla, laboratuvarla ilgili bölümler ise dört yıla çıkarılmıştır.²⁶⁹

d. Harp Akademileri

1923 yılında Erkan-ı Harbiye’nin adı “Mekteb-i Ali Askeri” olarak değiştirilmiştir. Yeni bir eğitim öğretim talimatı düzenlenerek dersler gruplaştırılmış, yabancı dil dersleri kaldırılmıştır. Bir yıl sonra okulun ismi tekrar Erkan-ı Harbiye Mektebi olarak düzenlenmiştir.²⁷⁰

1923 yılında, birinci sınıfta, Alay (Pekiştirme), Tugay, Tümen, ikinci sınıfta, Tümen ve Kolordu, üçüncü sınıfta ise Kolordu ve daha büyük kıtaların sevk ve idaresi konuları eğitim seviyesini belirliyordu.²⁷¹

1923-1925 yılı ders programı: Taktik ve Kurmay Görevleri, Türk ve Yabancı Harp Tarihi, İstihkam Mevzi ve Kale Muharebeleri, Harp Silah ve Araçları, Hava Taktiği, Deniz Taktiği, Muharebe, Coğrafya, Siyasi Tarih, Devletler Hukuku, T. İdare Usul ve Kanunları, Ekonomi, Ulaştırma Araçları. Bu dersler arasından, Taktik ve Kurmay Görevleri, Türk ve Yabancı Harp Tarihi dersleri idi. Bu ders programı, daha önceki ders programlarıyla karşılaştırıldığında taktik arazi tatbikatlarına ve tatbiki öğretime ağırlık verildiği görülmektedir. Hava taktiği dersi de, ilk defa olarak akademik programın içerisinde yer almıştır.²⁷²

Askeri Akademiler Talimatı 26 Mart 1927 tarihinde yayımlanarak, Akademinin yeni idare ve eğitim sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Okulun adı “Harp Akademisi” olarak değişmiş, müdürlük ise komutanlık şekline dönüştürülmüştür. Bu talimata göre; Harp Akademisinin amacı, orduya, sevk ve idare esaslarını bilen, kurmay hizmetlerine, yüksek komuta makamlarına geçmeye elverişli, anlayışlı, soğukkanlı, yüksek seviyeli, fikren ve bedenen her iklimde, her yerde ve en zor şartlar altında düzenli iş yapmaya kudretli ve çalışkan subay yetiştirmektir.²⁷³

²⁶⁹ a.g.e., s.26

²⁷⁰ Avcı, s.52

²⁷¹ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, s.293

²⁷² a.g.e., s.292,293

²⁷³ a.g.e., s.294

1927 yılında okula “Yüksek Levazım Mektebi”, “Büyük Komuta Kursu”, “Levazım Umera Kursları” dahil edilmiş ve Harp Akademisine bağlanmıştır. Böylece teşkilatı genişleyen okul, 1928 yılından itibaren “Harp Akademileri Komutanlığı” olarak anılmaya başlamıştır.²⁷⁴

Öğrencilerin yabancı dil bilgilerini artırmak maksadıyla, akademiye bağlı olarak 1927 yılında çeşitli dil kursları açılmıştır. İngilizce, Fransızca, Rusça, Rumca, Romence, Bulgarca ve Farsça kursları 1929 yılına kadar sürmüştür.²⁷⁵

2 Kasım 1930 tarihinde, Deniz Harp Akademisi, Yıldız sarayındaki kendisine ayrılan yerde üç yıl süreli olan eğitim-öğretim faaliyetine başlamıştır.²⁷⁶ Deniz Harp Akademisi'nin ilk komutanı; Gv.Yb.Yusuf Ziya Kalafatoğlu'dur. Akademi'nin kuruluş talimatının ana hatları ise şöyledir;

- Akademi'nin gayesi, deniz sevk ve idare esaslarını bilen, kurmay hizmetlerine elverişli, kavrayışlı, soğukkanlı, yüksek seciyeli, fikren ve bedenen her yerde, deniz ve havanın en güç hallerinde muntazam iş görmeye kudretli, çalışkan ve mütevazı subay yetiştirmektir.
- Deniz Harp Akademisi, Kara Harp Akademisi Komutanlığı'na bağlı bir müdürlük olacaktır.
- Eğitim fasılasız üç yıl devam edecektir.
- Eğitim her sene 1 Ekim tarihinde başlayacak ve 30 Temmuz'da sona erecektir.
- Günde 50 dakika süreli 6 dersten, haftada 34 ders yapılacaktır (Cumartesi günleri 4 ders).
- Dersler taktir, konferans, münakaşa, harp oyunları, arazi tatbikatı, gezi, donanma ve hava stajlarını ihtiva edecektir.
- Kara Harp Akademisi'nde olduğu gibi Alman öğretmenler getirilecektir.

²⁷⁴ Avcl, s.52

²⁷⁵ Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim, s. 294

²⁷⁶ Avcl, s.52

- Dersler, meslek konuları, genel kültür konuları, kara tabiyesi ile kara, deniz, hava harp silahları ve yabancı dil olarak gruplandırılacaktır.²⁷⁷

Kurulduğundan beri Hava Kuvvetleri'nin Komutan ve Kurmay Subay ihtiyacı, Harp Akademisi'nden karşılanmaya çalışılmıştı. Fakat dünyada havacılık nazariyesi, tekniği, taktiği ve stratejisinin gelişmesi, kaynaktan Havacı Kurmay Subaylara olan ihtiyacı çoktan hissettirmişti. Bu ihtiyacı duyan Türk Silahlı Kuvvetleri, Hava Kurmay Subay yetiştirecek bir eğitim-öğretim kurumunun teşkiline karar vermişti. 1937 yılında da Hava Akademisi açılarak Harp Akademilerine bağlanmıştır. 1 Eylül 1937'de Kurmay Başkanı olarak atanan Kur.Yb.Seyfi Turagay Hava Harp Akademisi'nin ilk "Komutan"ı olarak bilinir. Aynı yıl birinci sınıfı akademilerde okuyan Zihni Gökçal, Kemal Çolakoğlu ve Arif Hikmet Erkuş ile Muhittin Asral ikinci ve üçüncü sınıfları Hava Harp Akademisi'nde okuyarak 1938-1939 eğitim-öğretim yılında Hava Harp Akademisi'nin "1 nci Dönem Mezunları" olmuşlardır. Eğitim-öğretim müfredatının çoğunluğunu kara ve deniz askeri konuları oluşturuyorsa da, havacılık konularının zorlamasıyla zamanla Hava Harp Akademisi müfredatında da havacılık konularına ağırlık verilmeye başlanmıştır.

1923-1939 yılları arasında, Kara Harp Akademisi'nden 490, Deniz Harp Akademisi'nden 37, Hava Harp Akademisi'nden 21 (Bunlar Kara Harp Akademisi'nden mezun olan hava subaylarıdır) olmak üzere toplam 548 kurmay subay mezun olmuştur.²⁷⁸

e. Askeri Tatbikatlar

Osmanlı Ordusunda tatbikatlarının çok zayıf olduğu, hatta eğitimin son safhası olarak adlandırılan bu tatbikatların yok denecek kadar az gerçekleştirildiği bilinmektedir. Cumhuriyet devri ile birlikte askeri eğitim konusunda büyük aşamalar kaydedilmiş, tatbikatlar ve harp oyunlarına önem verilmeye başlanmıştır.

Mustafa Kemal, 22 Kasım 1924 tarihinde İzmir'de yapılan harp oyunlarından sonra ordunun öğretim ve eğitimi üzerine bir konuşmada, Türk Ordusunun olması

²⁷⁷ “Deniz Harp Akademisi ilk mezunlarını 1933 yılında vermiştir. (Gv.Bnb. Mithat Işın, Gv.Bnb.Necati Özdeniz, Gv.Yzb. Sadık Altıncan, Gv.Yzb. Tacettin Talayman, Gv.Yzb. Fuat Uzgören, Gv.Yzb. Fahri Korutürk, Gv.Yzb. Teyfik Samurkaş)“

²⁷⁸ Turgut Yurdabak, **Harp Akademilerininin 127 Yılı**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Kara Kuvvetleri Matbaası, Ankara, 1975 (Bkz.EK-53)

gereken gücünü, düşman kuvvetleri ile bir kıyas yaparak belirlemiştir: “Burada Türk ordusunun kıymetini ifadede vahidi kıyasi şudur: Türk ordusunun bir cüzü tamı, muadilini behemehal mağlup eder; iki mislini tevkif ve tespit eder. Şimdilik bundan fazlasını talep etmiyorum. ...Bunu askeri bir esas, bir düstur olarak nazarı dikkatte tutmalıdır. Bu kıymet mahfuz kaldıkça teşkilatımızı, talim ve terbiyemizi, sevk ve idaremizi bu hedef ve gayeye yürüttükçe, Türkiye'nin her türlü taarruzdan, tecavüzden masun ve mahfuz kalacağına kimsenin şüphesi kalmaz.”²⁷⁹

Askeri tatbikatlar ile ilgili olarak, 24 Nisan 1929 tarihinde ordunun her yıl yapacağı manevra ve tatbikatlar hakkındaki talimatname uygulanmaya başlanmıştır.²⁸⁰ Böylece Cumhuriyet döneminde ordunun yapacağı tatbikatlar ilk kez planlı bir takvime konulmuş olmaktadır.²⁸¹

1929 yılı Ekim ayında icra edilen, büyük ölçüde bir Kara-Deniz-Hava işbirliğini kapsayan, Cumhuriyetin ilk büyük manevrası olan ve Mudanya iskelesinden yüklenen kuvvetlerin Donanma himayesinde ertesi sabah erkenden Maltepe, Pendik kıyılarına çıkarılmasıyla son bulan Bursa Manevrası o dönemin eğitim alanındaki en önemli olaydır.²⁸²

Bu dönemde, ordunun yapmış olduğu bazı önemli tatbikatlar şöyledir:

- 21-25 Ağustos 1935 tarihlerinde Trakya Manevraları, (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ağustos 1935).
- 3 Haziran 1936 tarihinde Maltepe Piyade Atış Mektebi'nde, uçaklar ve tankların iştiraki ile yapılan muharebe tatbikatı. Bu tatbikatın amacı, hava taarruzlarına karşı kıtaların yürüyüş esnasında korunma tecrübelerini artırmaktı.
- 7 Ağustos 1936 günü gece 24.00'da Hayrabolu bölgesinde başlayan Trakya Manevraları.
- 13 Ekim 1936 tarihinde, İzmir Ovası'nda başlayan büyük manevralar.

²⁷⁹ ASD, C. II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.175

²⁸⁰ BCA, Belge Tarihi:24.04.1929, Sayı/Dosya:7913, Yer No:48-12, Konusu: Cumhuriyet Ordusunun her yıl yapacağı manevra ve tatbikatlar hakkındaki talimatnamenin uygulanması (Bkz:EK-10)

²⁸¹ Düstur, 3 ncü Tertip, C. 10, Ankara Başvekalet Matbaası, 1934, s.859

²⁸² Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.64

- 27 Ekim 1936 tarihinde Topçu Atış Mektebi 16 ncı kursunu bitiren subayların Metris Çiftliği'nde icra ettikleri ve Sovyet generali Eydeman ile bütün yabancı askeri ataşelerin izlediği atış tatbikatı.

- 11-14 Mart 1937 tarihlerinde Karadeniz'de yapılan Donanma tatbikatı.

- 16-20 Ağustos 1937 tarihlerindeki Büyük Trakya Manevraları. Sekiz tümenin iştirak ettiği manevralara altı devlet Genelkurmay Başkanı ile 30 yabancı gözlemci katılmıştır.

- 9-13 Ekim 1937 tarihlerindeki 2 nci Ordu Komutanlığı tarafından düzenlenen Ege manevraları. Mareşal Fevzi Çakmak Ege manevraları hakkında verdiği beyanatta; “Modern silahların kullanımında büyük terakki görüyorum. Bundan evvelki manevralara nazaran bu manevra daha muvaffakiyetli olmuştur. Çok çetin ve arızalı arazide bütün sınıfların yorgunluğa karşı gösterdikleri mukavemet, zindeliği ve tükenmez gayret hakikaten takdire değer mertebededir. Hava harbinde vazifeyi tamamen idrak eden bir tarzda cereyan etmiştir. Bu manevralardan her cihetle çok memnunum” demiştir.²⁸³

Zaman zaman Atatürk de bu tatbikatları izlemiş ve izlediği manevralar ile ilgili olarak Atatürk, 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM'nin beşinci dönem, üçüncü yasama yılını açış konuşmalarında, ordu ve mensuplarına takdirlerini ifade etmiştir.²⁸⁴

²⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ekim 1937

²⁸⁴ Atatürk'ün TBMM'ni Açış Konuşmaları, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 1987

“Ordu, Türk Ordusu... İşte bütün ulusun göğsünü güven ve gurur duyguları ile kabartan şanlı ad. Onu bu yıl için kısa aralıklarla iki kez, büyük küteller halinde yakından gördüm. Trakya ve Ege büyük manevralarında... Disiplinini, enerjisini, subaylarının bilgili çabalarını, büyük komutan ve generallerimizin yüksek yönetme ve yönlendirme yeteneklerini gördüm; derin övünç duydum, takdir ettim”.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA TÜRK ORDUSUNDAKİ STRATEJİK VE DOKTRİNER DEĞİŞİKLİKLER (1939-1950)

1. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Genel Durum

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılında, Türkiye, 18 milyon (1940 nüfus sayımında 17.820.000) nüfusunun %75.6'sı köylerde yaşayan, tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahipti. Türkiye bu yapıyla, savaşa yetersiz ve hazırlıksız bir durumdaydı.¹

Savaşın başlamasıyla birlikte, Türkiye seferberlik uygulamasına başlamış ve bir milyon insanın silâh altına alınması sağlanmıştır. Ülkenin gelirlerinin büyük bir bölümünün savunma harcamalarına ayrılması, tarım ve sanayideki iş gücü sıkıntıları hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Böylece savaşın en büyük etkisi ekonomik alanda görülmüştür.²

Savaştan taraflar, jeopolitik önemi nedeniyle Türkiye'yi kendi taraflarında savaşa sokmak üzere büyük çaba harcamış, ancak Türkiye'nin bu savaş süresince uygulamaya gayret gösterdiği dış politika esas, savaşın dışında kalmak ve ülkeyi bu savaşın etkilerinden mümkün olduğu kadar uzak tutmak esasına dayanmıştır.³

I. Dünya Savaşı'nda gerçekçi bir dış politika ve savaş politikası izlemeyen Osmanlı Devleti bunun bedelini ağır ödemişti. II. Dünya Savaşı'nda ise durumun gerçeğini anlayan Türkiye, savaşı ülkesinden uzak tutarak ve tarafsızlığını uygulayarak savaşın büyük tahribatından ülkesini koruyabilmiştir.⁴

Bununla birlikte, ülke ve ordu savaş için hazırlıklarını yapmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü, meclis açılışı nedeniyle 1 Kasım 1939 tarihinde yapmış olduğu konuşmada,

¹ Roger Owen ve Şevket Pamuk, **20.Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi**, Çev.Ayşe Edime, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.39

² Abdullah İlgazi, "İkinci Dünya Savaşı'nın İç Politika Üzerindeki Etkileri ve Savaş Yıllarında Yaşanan Bazı Sorunlar", **Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C.II, (23-25 Ekim 1995), İstanbul, Genelkurmay Basımevi, 1997, s.316

"1938 yılında ihracat 144.9 milyon TL, ithalat 149.8 milyon TL iken; 1941 yılında ihracat 123.8 milyon TL'ye ve ithalat 74.8 milyon TL'ye gerilemiştir."

³ Ali Güler, "İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Konferanslarda Türkiye'nin Savaşa Sokulması ile İlgili Müttefik Teşebbüsler", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.105

⁴ Fahri Çeliker, "Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde Türk Savaş Politikaları", **Askerî Tarih Bülteni**, S. 17, Ağustos 1984, s.79-84

savaşın yaklaşan yüzüyle karşılaşan ülke için Cumhuriyet ordusunun önem ve ihtiyacının en üst seviyede olduğunu belirterek, ordunun alacağı herhangi bir vazifeyi başarıyla yerine getireceğini belirtmiştir.⁵

Savaş, Türk dış politikasında da büyük bir değişiklik yapmıştır. Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması ile birlikte, Türk Rus ilişkileri 1925-1933 tarihleri arasında son derece olumlu olarak sürdürülmüştü. Ancak Türkiye'nin imzaladığı Balkan Paktı, İngiltere ve Fransa ile yakınlaşması ile Rusya-İtalya Saldırmazlık Paktı iki ülke ilişkileri gölgelemeye başladı. 25 Eylül 1939 tarihinde Moskova'yı ziyaret eden dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu başkanlığındaki heyet ile yapılan görüşmelerde Sovyetlerin Boğazlarla ilgili talepleri bu ziyareti sona erdirmişti.⁶

1 Kasım 1939 tarihinde İngiltere'de, Winston Churchill ve Birinci Deniz Lordu ile görüşen Rauf Orbay'a, Türkiye'nin Rusya tarafından tehdit edilmesi durumunda, Karadeniz'e Ruslara karşı üstün bir deniz kuvveti gönderebilecekleri ifade edilmiştir. Ancak bu resmi bir taahhüt altına alınmamıştır. Türkiye'nin ancak kendisini tehlikede gördüğü veya savaşa girdiği zaman İngiltere'den yardım isteyeceği kabul edilmiştir. Nitekim Churchill de kendi anlarında, İngiltere'nin elindeki araçlarının yetersizliğini belirterek, Türkiye'ye neler vereceklerini düşünüp durduklarını ifade etmektedir.⁷ Sonuçta 19 Ekim 1939'da imzalanan Ankara anlaşması, Nazi-Sovyet paktı ile yıkılan Türk-Sovyet diplomatik iş birliği yerine, Fransız-İngiliz iş birliğini

⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Kasım 1939

"..İçinde bulunduğumuz beynelmilel vaziyet, Cumhuriyet ordusunun ehemmiyet ve ihtiyacını gözlerinizin önünde birinci derecede canlandırdığınıza şüphem yoktur. Bütün Türk milleti dikkati nazarında, bu devrede, bilhassa müdafaa vasıtalarını teveccüt etmiş bulunuyor. Cumhuriyet Hükümeti, müdafaa tedbirlerini tekemmül ettirmek için hiçbir hizmeti esirgememe azmindedir. Mali ve fenni noktai nazarda çok külfetli ve masraflı bir hal almış olan müdafaa vasıtalarında ihmal etmemek gayreti, hükümet ve millete ağır bir kayıp olursa, erlere meydan görüldüğü zaman da vatandaşlar yapılan fedakârlıkları hiçbirisine acımayarak mesud neticeler elde edeceği muhakkaktır. Büyük meclis, büyük Türk milleti emin olabilirler ki Cumhuriyet orduları emir aldıkları zaman vazifeyi ifa edecek kıymettedirler. Yaptığımız ve yapacağımız fedakârlıklar Cumhuriyet orduları layık olduklarını ispat etmeye her an hazırdırlar."

⁶ İsrail Kurtcephe, *"İkinci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye Üzerinde Rus Baskısı"*, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.127,126

⁷ Winston S. Churchill, **II. Dünya Savaşı Hatıraları, Savaşın Alacakaranlık Dönemi (1939-1940)**, Çev. Mehmet Ali Yalkın, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004, s.231, 446-447

getirmiş ve bu andan itibaren Türkiye'nin başarılı fakat bazen onu güç durumlarda bırakacak olan tarafsızlık politikası başlamıştır.⁸

Anlaşıldığı üzere savaşın başlarında Türkiye'nin çıkarları Akdeniz'deki mevcut kuvvetler dengesinin sürdürülmesinde yatmaktaydı. Mihver devletlerin İngiltere'yi saf dışı bırakması Türkiye'nin çıkarları ile uyuşmamaktaydı. Mihver devletlerin savaşı kazanması durumunda Doğu Akdeniz İtalya'nın kontrolüne girebilirdi. Müttefiklerin kazanması durumunda ise, Avrupa'nın Sovyetlerin yardımıyla çöküşü demektir. Bunun sonucunda da güçsüz kalacak Avrupa'nın Bolşevik rejimi etkisine girmesiyle sonuçlanabilirdi. Durumu böyle değerlendiren Türkiye, savaştaki gelişmeleri izleyerek, hangi tarafa ağırlığını koyacağını açıklığa kavuşturmaya çalışmış ve dengeleri gözetmiştir.⁹

19 Şubat 1940 tarihinde Başbakanlığa yazdığı yazıda Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ordunun muhtemel bir savaştaki tutumunun ne olacağını açıklamıştır: "Genelkurmay'ın yegâne maksadı muhtemel tecavüze karşı hazır ve kuvvetli bulunmak; böyle bir tecavüz halinde askeri mukavelenin birinci maddesi mucibince inisiyatif düşmana kaptırmadan harekete geçebilmek ve müttefiklerimizin çok önemli olan yardımlarından azami derecede istifade edebilmektir".¹⁰

10 Haziran 1940'da İtalya savaşa girdiğini ilân etmesi sonucunda, Türkiye, İngiltere ve Fransa arasındaki 1939 tarihinde imzalanan ittifak antlaşması gereği, İngiliz ve Fransız elçileri Türkiye'nin Ankara Paktı dolayısıyla yükümlülüğünü yerine getirmesini istemişler ve Türkiye'nin savaşa dahil olması için baskılarını arttırmışlardı. Ancak, Türk Dışişleri Bakanı, Türk Ordusunun elindeki silah ve gereçleriyle böyle bir savaşa katılmasında fayda görmediğini belirterek, gönderilmesi gereken modern harp malzemesinin teslim alınmadığını ifade etmiştir.¹¹ Nitekim Türkiye, özellikle ordusunun bu savaşa girmek için yeterli silâh ve donanıma sahip olmadığını ileri sürerek, askerî malzeme isteklerinde bulunarak

⁸ Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973", **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975, C. XXXIX, S. 153-156, s.271

⁹ Nurer Uğurlu, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar (1939-1944)**, Örgün Yayınevi, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 2003, s.187-188

¹⁰ Cemalettin Taşkiran, "1941 Yılı Başında Türk-İngiliz Siyasi ve Askeri Görüşmeleri (Ocak-Şubat-Mart 1941)", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.291

¹¹ Kurat, s.272

ordusunun yenileştirilmesi gerektiğini öne sürmüş ve tarafsızlığını sürdürmüştür.¹² Savaşa yönelik olarak müzakerelerde bulunan İngiltere ve Fransa ile Türkiye arasındaki müzakerelerde, en çok zorluk çıkararak konu askerî malzemeler olmuştur. Görüşmelerde Numan Menemencioğlu tarafından Türkiye'ye hemen teslim edilmesini istediği malzeme listesinin başında ise, uçaksavar ve tanksavar topları geliyordu. Bu da yaklaşan savaşta tank ve uçakların büyük bir rol oynayacağını işaretliydi. Ancak Türk ordusunun da en zayıf olduğu noktaları.¹³

28 Ekim 1940 tarihinde İtalya'nın Yunanistan'a karşı savaş ilân etmesi Türkiye'yi daha da kaygılandırmıştır. Yunanistan'ın İtalya'yı püskürtmesi ve birliklerine ağır darbeler indirmesi Almanya'nın bölgeye gelmesine neden olmuştur. 1941 yılı Mart ayında Bulgaristan'ın da Alman İttifakına katılması, Alman tanklarını Türk-Bulgar sınırına kadar getirmişti.¹⁴

İsmet İnönü, Almanya'nın olası bir saldırısının Romanya, Bulgaristan üzerinden gelebileceğini değerlendiriyordu. Bu durumda, Fransa ve İngiltere'nin Türkiye'ye vermiş oldukları yardım vaatleri bu ülkelerin konumu nedeniyle zor görünüyordu. Buna karşın, Sovyet Rusya'nın olası Almanya saldırısına karşı Türkiye'nin Sovyet Rusya ile bir ittifaka girmesi daha uygundu.¹⁵

Savaşın hemen başlarında, Hitler'in İsmet İnönü'ye yazmış olduğu 1 Mart 1941 tarihli mektubunda, gelecekte Almanya ile Türkiye'nin karşı karşıya getirebilecek bir nedenin oluşmayacağı, iki ülkenin birbirine yaklaşmasının mihver devletlerinin çıkarına olacağını, Alman birliklerinin Türk sınırından belirli bir mesafede olacağını belirtmiştir. İsmet İnönü de 12 Mart 1941 tarihli cevabi mektubunda, Türk ve Alman ordularının karşı karşıya getirecek bir sebebin ortada olmadığını, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını devletler arasındaki siyasi ve askeri kombinasyonlara göre belirlemeyeceğini, Türkiye'nin barışçı bir yol izleyeceğini, kendi ülkesini savunmak için gerekli tedbirlere gerek duymayacak bir tutum izlendiği sürece Alman birliklerine karşı aynı şekilde davranılacağını ifade etmiştir.¹⁶ Ancak, Alman ve

¹² Güler, s.118

¹³ Kamuran Gürün, "Savaşın İlk Yılı ve Türkiye", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.15

¹⁴ Kurat, s.272

¹⁵ Uğurlu, s.50-51

¹⁶ a.g.e., s.262-267

Bulgar ordularının 1941 yılı Nisan ayında Batı Trakya'ya yürümesi, Türkiye için Meriç ırmağı üzerindeki İpsala ve Edirne'deki köprüleri havaya uçurmayı zorunlu kılmıştır.¹⁷

Yabancı askerleri Türkiye sınırlarından uzak tutarak, bir tarafsızlık siyaseti izleyen Türk dış politikası, savaşa katılmadan Türkiye'nin toprak bütünlüğünü koruma amacıyla olmuştur. Türkiye'yi savaşa sürükleyecek bir siyasetin yerine, bir "Müttefik" veya "Mihver" zaferine ağırlıklı olarak Türkiye'nin güvenliğini sağlamayı uygun bulmuştur.

18 Haziran 1941 tarihinde Almanya ile bir saldırmazlık paktı imzalayarak tarafsızlık politikasına güç katan Türkiye, bu antlaşmada mevcut taahhütlerini saklı tutarak, Türk-İngiliz ittifakından doğan yükümlülüklerine sadık kalmıştır.¹⁸ Bir yandan Sovyetler Birliği ile dostluk ve tarafsızlık antlaşması, diğer yandan İngiltere ile karşılıklı yardım ve saldırıya karşı koyma antlaşması ile bağlı olan Türkiye, Almanya ile imzaladıkları dostluk antlaşmasının üç gün sonrasında Almanya'nın Sovyetler Birliğine karşı saldırıya geçmesi karşısında uluslar arası konumda oldukça hassas bir durumda kalmıştı.¹⁹ Almanya'nın Rusya'ya saldırması, Türkiye'ye karşı potansiyel tehdidi azaltmış ve kısmen bir rahatlama getirmiştir.²⁰ Türkiye, savaş süresince uygulamaya gayret gösterdiği tarafsızlık politikasını, Almanların Sovyet Rusya'ya saldırması ile birlikte, daha kolay bir şekilde sürdürmeye devam etmiştir. Savaşın başında Fransa ve İngiltere ile imzalanan ittifak anlaşması, İtalya'nın savaşa dahil olması, Almanya'nın Fransa'yı işgali ve İngiltere'ye karşı tavır alması Türkiye'nin daha tarafsız bir politikanın içine girmesine yardımcı olmuş, Almanya ve İtalya'nın Balkanlar'ı işgal etmesi sonrasında da silahlı bir karşı harekete geçmemiştir.²¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 17 Mart 1942 tarihinde "Bizi muharebe eden taraflarla çatışmaya götürecek açık meselemiz yoktur. Yakın ufkumuzda bulutlar

¹⁷ Kurat, s.272

¹⁸ Çeliker, "Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde Türk Savaş Politikaları", **Askeri Tarih Bülteni**, S.17, s.79-84

¹⁹ Uğurlu, s.104

²⁰ Güngör Cebecioğlu, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Silahlı Kuvvetleri", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.352

²¹ George McGhee, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu...**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s.43

görünmüyor. Kararımız açıktır: Harp dışında kalmaya çalışacağız ve eğer harpten kaçmak mümkün olmazsa, vatan borcumuzu, şerefle haysiyetle ödeyeceğiz” şeklinde bir açıklama yapmıştır.²²

Bu arada, Almanların Türk kromunu elde etmek için gösterdikleri çabalar sonuç vermiş ve 9 Ekim 1942’de 100 milyon liralık Türk-Alman ekonomik anlaşması sağlanmıştır. Bu anlaşmaya göre 1943 ve 1944 yıllarında Almanya’ya verilecek krom 90 bin tondur. Bunun karşılığında Türkiye Almanya’dan çelik ve savaş malzemesi alacaktır. Avrupa’daki müttefikler bu anlaşmada bir sakınca görmemişler, fakat ABD Almanya’ya krom satışına tepki göstermiştir.²³ Ama zaman içerisinde Türkiye’den Almanya’ya sevkıyatı devam eden krom madeni müttefik ülkeleri endişelendirmeye başlamıştır. Çünkü krom madeninin Almanların harp sanayine katkısı büyük idi.²⁴

Almanların Ruslara saldırması sonrasında, Türkiye savaşta tarafsız kalacağını belirtmiştir. Ancak Ruslar, Almanların Rus toprakları içinde ilerlemesi süresince, Türkiye’nin müttefikler yanında harbe katılmasını istemiş, bu isteklerini doğrudan Türkiye’ye değil İngiltere aracılığı ile yapmışlardır. Stalin’e göre Türkiye’nin harbe girmesi ile birlikte Almanlar Doğu cephesinden 10 kadar tümenini çekmek zorunda kalacaklardı.²⁵

Türkiye üzerindeki 1941 ile 1942 yıllarındaki Alman baskısı bir sonuç vermemiştir. Almanların, 19 Kasım 1942’de Stalingrad’ta başlayan taarruzlarının Ruslar tarafından püskürtülmesi ile birlikte, Türkiye’nin tehdit algılaması Almanya’dan Rusya’ya doğru kaymaya başlamıştır.²⁶ Rusların Türkiye’nin savaşa girmesi ile ilgili düşünceleri artık değişmeye başlamış, hatta savaşın sonuna doğru Türkiye’nin harbe katılmasını istememişlerdir.²⁷

²² **Akşam Gazetesi**, 18 Mart 1942

²³ Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, 1974, s.172

“Nisan 1944 ayında müttefiklerin Almanya’ya yapılan krom satışının durdurulması yönündeki Türkiye üzerindeki baskıları artmış ve 30 Nisan 1944 tarihinde Türk-Alman Ticaret Anlaşması sona erdirilmiştir.”

²⁴ Uğurlu, s.126, 203

²⁵ Kâmuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.239, 257

²⁶ Cebecioğlu, s.354

²⁷ Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, s.239

Churchill, Stalin'e 24 Kasım 1942 tarihli göndermiş olduğu kişisel mesajda, Türkiye'nin savaşa katılmasının önemli olduğunu ve bunun 1943 yılının baharında gerçekleşmesini beklediğini iletmiştir. 1942 sonbaharından itibaren Türkiye üzerinde ortaya çıkmaya başlayan Müttefik baskısının sebebi, Almanların kesin bir yenilgiye uğratılması için Türkiye'nin stratejik konumundan yararlanma gerekliliği idi. İngiltere Genelkurmayı, Türkiye üzerinden Balkanlar'a doğru bir harekâtı esas alan bu planının gerçekleşmesine, Türk Ordusunun mevcut durumu bir katkı sağlayamayacağını düşünüyordu. Onlara göre, İngiliz Ordusu Türk topraklarından yararlanmalıydı. Bu arada, İngilizler tarafından Türkiye'ye Ortadoğu üzerinden 200 tankın da yer aldığı mühimmat yardımı da bu arada devam etmektedir. Churchill'e göre, Türkiye'nin savaşa girmesi ile birlikte, Kafkas petrolünün savunması, Türkiye'nin topraklarından da Romanya'nın petrol alanlarının vurulabilmesi daha kolay gerçekleşebilecekti.²⁸

23 Kasım-1 Aralık 1943 tarihlerinde İngiltere, Rusya ve ABD başkanlarının katılımıyla düzenlenen Tahran Konferansı'nda Türkiye'nin savaşa girmesi kararlaştırılmıştır. Tahran Konferansı sonrasında Churchill ve Roosevelt, İnönü'yü bu konuyla ilgili olarak Kahire'ye davet etmişlerdir. İnönü Kahire'de Türkiye'nin askeri durumu hakkında bilgi vermiş, silahlanma programının gerçekleşmemesi nedeniyle savaşa bu aşamada girmenin Türkiye'yi zor duruma düşüreceğini bildirmiştir. Zira o dönemde Balkanlar ile Ege adalarında modern silahlar ile donatılmış 17 Alman tümeni mevcuttur.²⁹ 4-6 Aralık 1943 tarihindeki Kahire'deki zirvede, bunun yanında, Balkanlar ile ilgili olarak, Yunanistan'a çıkarma yapma, Türkiye'deki hava alanlarında üslenme ve ülkede radar şebekesi kurma konuları da konuşulmuştur.³⁰ Müttefiklerin Doğu Akdeniz'de Oniki Adaya, Girit'e ve Yunanistan'a asker çıkarma kapsamındaki gerçekleştirmeyi düşündükleri bir harekâta Türk limanlarının ve hava alanlarının kullanılması son derece önemliydi.³¹ Bu önerilere pek sıcak bakmayan Türkiye için, Almanların Balkanlara hakim oldukları sürece tarafsızlık politikasından ayrılmamak en doğru yoldu. Bu şartlarda savaşa girilmesi durumunda, Batı Trakya ve Bulgaristan'daki üslerden kalkacak Alman uçaklarının, başta İstanbul olmak üzere

²⁸ İzzet Öztoprak, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü", **Bellekten**, C. LXIII, S. 237, Türk Tarih Kurumu, 1999, s.597 ve Uğurlu, s.94-95

²⁹ Cebecioğlu, s.364-365

³⁰ Kurat, s.276

³¹ Uğurlu, s.109

Türkiye'nin üç büyük şehrini kolaylıkla yıkabilmek imkân ve kabiliyetine sahip olacaktı.³²

Kahire toplantısı sonrasında, İngiliz hükümet ve askeri yetkilileriyle devam eden görüşmeler sonunda, 3 Şubat 1944 tarihinde İngiliz Askeri Heyeti Ankara'yı terk etmiş ve İngiliz yardımı durmuştur. Bu tarihe kadar yapılan askeri yardımlar kapsamında, Türkiye'ye 1.500 adet 37 mm.lik, 400 adet 55 mm.lik, 38 adet 7,5 cm.lik uçaksavar topu ve diğer muhtelif silah ve teçhizat gönderilmiştir. Ancak gönderilen malzemelerde önemli noksanlıklar da yer almaktadır.³³ İngilizlerin yardımı durdurma kararından sonra, 1 Nisan 1944 tarihinde ABD'nin "Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu" çerçevesinde yaptığı yardımlar da durdurulmuştur.³⁴ 11 Mart 1941 tarihli "Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu" çerçevesinde, ABD'nin savaş süresince Türkiye'ye verdiği harp silâh ve araçlarının parasal tutarı 95 milyon dolardır.³⁵

1944 ilkbaharından itibaren taarruz hazırlıklarına girişen Sovyet Rusya'nın Türkiye'yi tarafsızlık tavrından dolayı kınamaya başlamasıyla, Türkiye açısından tarafsızlık politikasında bir takım değişiklikler yapmak zorunlu olmuştur. Sonuçta Türkiye, 4 Ocak 1945'de Almanya ve 23 Şubat 1945'de de Japonya'ya karşı sembolik bir savaş ilân ederek Nisan sonunda San Francisco'da açılan Birleşmiş Milletler Konferansına üye olarak katılmıştır.³⁶

Sıcak savaşın tahribatından korunmuş olsa da, kendisini savaş ekonomisinin dışında tutamayan Türkiye, büyük bir ordunun silâh altına alınması, beslenmesi, giydirilmesi, kuşatılması zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. 1929 dünya ekonomik bunalımı sonrasında, devletçilik politikası izleyerek ekonomisini dengeli ve kararlı bir büyüme çizgisine oturtan Türkiye, yeterli olmayan üretimle birlikte ithalatının çarpıcı ölçüde kısıtlanması ve silahlı tarafsızlık politikasının getirdiği büyük bir ordunun beslenmesi nedenleriyle zorunlu olarak yeni bir ekonomik denge

³² Kurat, s.276

³³ Cebecioğlu, s.366,367

³⁴ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.193,194

³⁵ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.225 ve Hasret Çomak, "*İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Plânı)*", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C.I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.468

³⁶ Kurat, s.276-280

arayışına girmiştir. Savaş süresince, savaşa katılmamakla birlikte genel seferberlik durumu yürürlükte kalmıştır. O dönemde yaşanan ithalattaki büyük düşüş ve ülkenin kaynaklarının, mevcudu bir milyonu aşan bir ordunun idamesine ayrılması, hem sanayi hem de tarımda büyük zorluklara neden olmuştur.³⁷

Ekonominin bu olumsuz görünümünden kurtulmak amacıyla, dönemin hükümeti 18 Ocak 1940 yılında Milli Korunma Kanunu'nu TBMM'de kabul ettirmiştir. Hükümete geniş ekonomik yetkiler tanıyan bu kanun, savaş ekonomisine ve seferberlik alanında Türkiye'nin hazırlıksız olduğunu göstermiştir.³⁸ Ancak, uygulamalarda kazançların vergilendirilmesi bazı eşitsizliklere yol açmış, ücretli kesim vergilerini tam olarak öderken, çok sayıda özel kuruluş kazançlarını düşük gösterip vergilerini tam olarak ödememişlerdir. Elleri büyük sermaye bulduran bu kişiler, ülke çapındaki stok hareketlerini kontrol ederek büyük paralar kazanmışlardır.³⁹ Bu durum karşısında Hükümet, ekonomide faiz ve fiyatları kontrol altına almaya çalışmış, 14 Ocak 1942'de ekmek karne ile dağıtılmaya başlanmıştır.⁴⁰ Fakat ekonomik ve politik zorluklar neticesinde alınan bu tedbirler yeterli kaynak yaratamamıştır. Bunun neticesinde, 1942 yılının son aylarında, vergiler ile ilgili olağanüstü malî düzenlemelere gidilerek, TBMM 11 Kasım 1942 tarihinde Varlık Vergisi Kanunu'nu çıkarmıştır.⁴¹ Yürürlükteki vergilerin dışında kalan sermaye ve gelirlerden alınacak yeni vergileri düzenleyen kanunla, acil ihtiyaçlar ve özellikle askeri harcamalar karşılanacaktı. Savaş sonunda kaldırılan bu vergi, uygulama süreci içerisinde ülkede bulunan gayri Müslim sermayede büyük tahribat yapmış ve sermaye Türk iş adamlarına doğru el değiştirmiştir. II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde sanayileşme yönünde kamunun gayret ve payında artış görülmekle birlikte, bu durum savaşla birlikte tersine dönmüştür. Buna karşılık, özel fabrikaların savaş öncesi yüzde 34 dolaylarında olan sanayiye katkısı, savaş ile birlikte yüzde

³⁷ Roger Owen ve Şevket Pamuk, s.39

³⁸ İlga, s.316

³⁹ a.g.e., s.316-326

⁴⁰ **Akşam Gazetesi**, 14 Ocak 1942

"Ekmek 750 gr. ve 12,5 kuruş üzerinden satılmıştır."

⁴¹ J. Stanford Shaw, **Turkey and The Holocaust**, The Macmillan Pres Ltd., Hong Kong, 1993, s.39
"1943 yılının başlarında, sadece Ordunun mobilize hale getirilmesi, savunma harcamalarını 164 milyon TL'den, 542 milyon TL'ye yükselmekteydi. Normal vergiler ile bu miktarın ancak üçte biri karşılanabilirdi."

43'e yükselmiştir.⁴² Vergilerini ödemeyenlere karşı zorlayıcı tedbirleri de içeren bu kanunla, 1942 yılında toplanan vergiler 463 milyon TL'ye ulaştı. Kısa sürede olumlu sonuçları görülen Varlık Vergisi Kanunu, birçok gayri Müslim tacir ve sanayiciyi zor duruma sokmuş ve kabulünden itibaren olumsuz tepkilerle karşılaşılana bu kanun 15 Mart 1944 yılında kaldırılmıştır.⁴³

1939 yılından itibaren milli savunma harcamaları, 1947 yılı ödeneği dahil olmak üzere 2 milyar 530 milyon liraya ulaşmıştır. Yıllar bazında 1939 ile 1947 arasındaki savunmaya ayrılan bütçe payına bakıldığında; savaş döneminde yaklaşık yüzde 30-35 arasında olan savunma bütçe payı, savaşın hemen bitiminden sonra Sovyet tehdidi nedeniyle yüzde 50 civarlarına yükselmiştir. Bu durum, Türkiye'nin her sahasında normal hayat şartlarına kavuşmasına engel olmuştur.⁴⁴

Yıllar	Milli Müdafaa	Jandarma	Umumi Emniyet	Tahmini Tutar	Tüm Bütçenin Yüzdesi
1939-40	76,9	11,0	7,4	95,3	36,4
1940-41	64,8	12,2	7,4	84,4	31,3
1941-42	64,8	16,6	7,8	89,3	27,8
1942-43	94,8	15,2	10,7	120,8	30,4
1943-44	116,0	26,8	13,1	156,0	32,0
1944-45	515,7	28,4	14,1	558,2	58,5
1945 (7 aylık)	266,4	17,7	10,2	294,4	48,7
1946 (12)	264,9	30,8	28,3	314,0	31,7
1947 (12)	357,5	37,3	30,9	425,7	44,0

(Kemal Baltalı, 1936-1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1959)

Hikmet Özdemir'in "Türkiye Cumhuriyeti'nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme" kitabında ise bu dönemde gerçekleşen savunma harcamaları şöyledir.⁴⁵

Yıllar	Toplam Bütçe Harcaması (Milyon TL)	Savunma Harcaması (Milyon TL)	Savunma Harcamalarının Toplam Harcamaya Oranı (%)
1939	387	195	50,4
1940	536	324	60,4

⁴² Ahmet N. Yücekök, **Türkiye'de Parlatonun Evrimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, A.Ü. S.B.F. ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1983, s.119

⁴³ İlğazi, s.316-326

⁴⁴ Kemal Baltalı, **1936-1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1959, s.160

⁴⁵ Hikmet Özdemir, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.250,251

1941	575	360	64,3
1942	885	538	60,8
1943	1,019	656	64,4
1944	1,077	634	58,9
1945	601	285	47,4
1946	1,019	409	40,1
1947	1,564	566	36,2
1948	1,402	489	34,9
1949	1,572	519	33,0
1950	1,467	442	30,1

(Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, 1995)

Buna göre İkinci Dünya Savaşı boyunca toplam bütçe harcamasının yaklaşık yüzde 60-65'i askeri amaçlar için kullanılmıştır. Savaşın sona ermesi ile birlikte savunma harcamasının toplam bütçe harcamasına oranı 1945'te yüzde 40'lara daha sonra 30'lara inmiştir.⁴⁶

Savaş yıllarında Türkiye'de gelişen önemli iç olaylardan birisi ise Turancılık akımlarıydı. Alman ordularının Sovyetler Birliği'nde Türk kökenli halkların yaşadığı bölgelere girmeleri, bu halkların Almanya tarafından Türkiye üzerinde propaganda aracı olarak kullanılmalrı, Türkiye'de Turancı akımları körüklemiştir. Ancak Sovyet ordularının Almanlar karşısında zafere ulaşmaları Türk dış politikasının Sovyetler yönünde değişmesine yol açmıştır. Bu durum, savaşın başından beri bütün Türklerin birleşmeleri yönünde çağrıda bulunan Turancıların, yayınlanan bir bildiri ile basın ve halk tarafından hoşnutsuzlukla karşılanan tutuklanmalarına sebep olmuştur.⁴⁷ Konuyla ilgili olarak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1944 Mayıs'ında "Vatanımızı ırkçı ve turancılar fesatlarına karşı da kudretle müdafaa edeceğiz" demiştir.⁴⁸

Bir yandan da, savaş boyunca basında çıkan yazı ve yorumları sıkı bir şekilde denetim altında tutan Hükümet, 1939-1945 yılları arasında toplam 23 gazeteyi kapatma kararı almıştır.⁴⁹

⁴⁶ a.g.e., s.245,246

"1945 yılı toplam bütçe ve savunma harcamalarında 1944 yılına göre yüzde 44 ve 55 oranındaki düşmenin nedeni, 1945'te mali yılın takvim yılına dönüştürülmesinden dolayı harcama rakamlarının yedi aylık olmasıdır."

⁴⁷ İlgazi, s.316-326

⁴⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Mayıs 1944

⁴⁹ İlgazi, s.316-326

Savaş, iç politika üzerinde oldukça büyük değişiklikler yaratmış, ekonomik zorluklar, turancılar ve basın ile ilgili alınan kararlar ve tedbirler halkın Hükümete karşı hoşnutsuzluğunu arttırmasına yol açmıştır.⁵⁰

Görüldüğü üzere hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşı'nda ittifak sistemi içinde yer alan Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti, iki savaşta farklı politikalar izlemişlerdir. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından üç ay gibi kısa bir süre savaşa dahil olurken, Türkiye Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşı başında ilan ettiği silahlı tarafsızlığını savaş sonuna dek koruyabilmiştir. Tabii olarak bu farklılıkların temelinde, o dönemde, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal hedefleri arasındaki farklılıklar yatmaktadır.⁵¹

1935-1945 yılları arasında Türkiye'nin takip etmiş olduğu dış politika süreci; 1935-1939 yıllarında "kolektif emniyet müdafaacılığı" dönemi ve 1939-1945 yıllarında ise "ittifak devri" dönemi olarak iki dönem halinde değerlendirilebilir.⁵²

2. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Ordusunun Teşkilat ve Yapısı

II. Dünya Savaşı öncesinde, savaşın gelmekte olduğunun farkına varan Cumhuriyet, ordusunu bu tehlikeye karşı hazırlamaktaydı. Atatürk'ün 1 Kasım 1938 tarihinde meclisin beşinci dönem dördüncü toplanma yılının açılışında Başvekil Celal Bayar tarafından okunan konuşmasında bu hazırlık açık bir şekilde göze çarpmaktadır: "Muhterem Arkadaşlarım! Vatanın ve rejimin koruyucusu olmakla kalmayıp en geniş ve hakiki manasıyla bir sulh amili ve bir eğitim ve öğretim ocağı olan yenilmez ordumuzun geçen sene de işaret ve izah ettiğim gibi son sistem silah ve motorlu vasıtalarla cihazlandırılması yolundaki çalışmalara hız verilmiştir."⁵³

Savaş öncesinde ülkenin emniyetle savunulması için Üçüncü İkmal Planında saptanan esasların tümü yerine getirilememiştir. Dünyadaki politik ve askeri durumun giderek kritikleşmesi ve harp ihtimalinin artması üzerine yarım kalan üçüncü plan terk edilerek, 1938 yılı sonunda 4'üncü ikmal planı hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu dönem içinde, silâhlı kuvvetlerinin gelişmesi memleketin

⁵⁰ Aynı yer

⁵¹ Çeliker, "Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde Türk Savaş Politikaları", **Askeri Tarih Bülteni**, S.17, s.79-84

⁵² Tevfik Rüştü Aras, **Atatürk'ün Dış Politikası**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 157

⁵³ **ASD**, C.I , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.429

ekonomik gücüne ve devlet bütçesine bağlı olarak dördüncü ikmal planına uygun olarak düzenlenmiştir. Bu plana göre, 14 kolordu, 1 süvari kolordusu ve 1 zırhlı tugay öngörülmüştü. Türk Ordusu'nun savaş öncesindeki barış kadrosu ise 22 piyade tümeni, 3 süvari tümeni, 8 bağımsız tugay ile 1 zırhlı tugaydan ibaretti.⁵⁴

31 Ağustos 1939 tarihinde alınan Bakanlar Kararı ile Trakya ve Ege Bölgelerindeki birliklerin sefer mevcutlarına ulaştırılması maksadıyla, yeterli sayıda yedek subay, erbaş ve er silah altına alınmıştır.⁵⁵ Ekim 1939 ayında da, askeri iş yerlerinde günlük çalışma müddetleri 11 saate çıkarılmıştır.⁵⁶

Savaşın meydana getirdiği şartlar göz önüne alınarak, 1939 yılında kabul edilen bir kanunla da, askeri fabrikalar için alınacak her türlü malzeme, eşya ve edevatın gizli pazarlıkla alınmasına karar verilmiştir.⁵⁷

Savaşın başlamasıyla, askerlik hizmet sürelerinde değişikliklere gidilmiş, öncelikle 11 Eylül 1940 tarihinde 1111 sayılı Askerlik Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilerek "Talim ve terbiye ve manevra maksadıyla silâh altına alınmış ve alınacak olan usta erat, fevkalade hallerde, iki sene kaydına bakılmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararıyla silah altına alınabilir ve talim müddeti de lüzumu kadar uzatılabilir" hükmü ilâve edilmiştir.⁵⁸ Bunun akabinde ise 6 Ocak 1941 tarihinde, 1111 sayılı Askerlik Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilerek askerlik muvazaflık hizmet süresi bir yıl uzatılmıştır.⁵⁹ 21 Ocak 1942 tarihinde ise, 1111 sayılı Askerlik

⁵⁴ Muzaffer Erendil, "Hatıralar", **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 50 ve **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, s.7

⁵⁵ Cebecioğlu, s.335

⁵⁶ **BCA**, Belge Tarihi:18.10.1939, Sayı/Dosya:2/12175, Konusu: Askeri iş yerlerinde günlük çalışma müddetlerinin 11 saate çıkarılması (Bkz.EK-41)

⁵⁷ **BCA**, Belge Tarihi:07.09.1939, Sayı/Dosya:2/11904, Yer No:60-108, Konusu: Askeri fabrikalar için alınacak her türlü malzeme, eşya ve edevatın gizli pazarlıkla alınması (Bkz.EK-39)

⁵⁸ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 21 (İkinci Basılış), Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1961, s.1027
"Askerlik Kanununun 58 inci maddesine ilave edilen fıkranın değiştirilmesi hakkında kanun:

Kabul tarihi:11 Eylül 1940

Kanun No:3917

Madde 1- 1111 sayılı Askerlik Kanununun 58 inci maddesine 3810 sayılı kanun ile eklenen fıkra aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Talim ve terbiye ve manevra maksadıyla silah altına alınmış ve alınacak olan usta erat, fevkalade hallerde, iki sene kaydına bakılmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararıyla silah altına alınabilir ve talim müddeti de lüzumu kadar uzatılabilir".

⁵⁹ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 22 (İkinci Basılış), Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1961, s.112

"Askerlik Kanununun beşinci maddesine muvakkat bir fıkra ilavesi hakkında kanun:

Kabul tarihi:6 Kanunusani 1941

Kanunu'nun beşinci maddesine, "Halen silâh altında bulunan ve bundan sonra silâh altına alınacak olan muvazzaf erattan tam hizmetlilerin muvazzaflık müddetleri, sınıf tefrik edilmeksizin, fevkalade halin devamı müddetince üç ve kısa hizmetlilerin (Yedek subay yetişecekler hariç) iki senedir" ifadesi eklenmiştir.⁶⁰

Savaş hazırlıkları kapsamında kara ordusunun 41 tûmene çıkarılması planlanmıştı. Seferberlik ile birlikte piyade bölüklerinin bazılarında yaşlı 3 yedek subay ve 30-40 yaş arasında 40-50 yedek er bulunuyordu. I. Dünya Savaşı'ndan kalan seferber olma usulleri ile birlikte barış ordusunun düzeni tamamen değişmişti. Bu görünümüyle kara ordusu, sadece insan, hayvan ve topa dayanan bir kalabalığı andırıyordu.⁶¹

Savaş öncesinde İstanbul ve Trakya'da bulunan 1 nci Ordu'ya rağmen İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını savunacak kuvvet yok gibiydi. Almanya'nın Polonya'ya saldırması üzerine, Ankara'daki 32 nci Piyade Alayı İstanbul Boğazı'nın iki yanına sevk edilerek Boğazın savunması görevi bu alaya verilmiştir.⁶²

Askeri literatürde, "at mı, motor mu" tartışmaları yapılan bu dönemlerde Türk topçusu bütünüyle koşulu ve katana denilen ağır atlarla çekiliyordu. II. Dünya Savaşı sırasında Türk Ordusu'nun elinde bulunan ateşli silahlar sanki bir silah müzesi görünümü vermekteydi.⁶³ Tank, uçaksavar, tanksavar topu, zırhlı araç, kamyon ve otomobil yok gibiydi. Tabur, Alay ve Tümenin ikmal kuruluşları tamamen hayvan ve tekerlekli tahta arabalara dayanıyordu. Piyade Alaylarında telsiz bulunmamakta, tek irtibat aracı olarak sahra telefonu kullanılmaktaydı. Türk ordusunun gerçek gücünü piyadesi oluşturuyordu. Müteakip dönemlerde müttefikler tarafından karşılanacak

Kanun No:3972

Madde 1-1111 sayılı Askerlik Kanununun beşinci maddesine aşağıdaki muvakkat fıkra ilave edilmiştir.

Muvakkat fıkra-Halen silah altında bulunan 1335 ve daha evvelki doğumlu muvazzaf erat ile bu doğumlulardan muvazzaf hizmete tabi eratin, sınıflarına mahsus muvazzaflık müddetleri birer sene uzatılmıştır. (Bu kanun 4173 sayılı kanunun 2 inci maddesiyle kaldırılmıştır.)"

⁶⁰ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 23 (İkinci Basılış), Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1962, s.127

⁶¹ Nurettin Türsan, **İkinci Dünya Savaşı**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998, s.79

"Bir piyade tîmeni 16.000-17.000 kişiden oluşuyordu."

⁶² a.g.e., s.79

⁶³ Erendil, "Hatıralar", **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, s. 32, 52

"Piyadenin tek er silahlarından Alman Mauser (mavzer) tüfekleri, çeşitli tip tabancalar (bunlardan birisi de Rus tokaref tabancası); brünn ve koçkis hafif makineli tüfeği; maksim, hoçkis, şvartlöze ağır makineli tüfekleri; mantelli, şnayder, krupp, bofors (dağ, 7,5/20'lik) Rus obüsü, Alman obüsü, rheinmetal 10.5/30'luk, İngiliz hafif sahra (105'lik), 15/24'lük Skoda sahra obüsü, vickers-armstrong (İngiliz) uçaksavar toplarıyla, müstahkem mevkiilerde çeşitli çakılı toplar."

olan bu silah ve araçların yokluğunda Türk Ordusu'nun bir taarruz ordusu olmadığı açıkça görülmekteydi.⁶⁴

Alman subaylar ve Alman talimnamelerinin çevirileriyle planlanan eğitimlerin çoğu, tank ve motorize birliklerin olmaması nedeniyle yaya olarak yapılıyordu. Kara ordusunun manevra kabiliyeti tamamen yaya yürüyüşlerine bağlı idi. Bu kabiliyeti geliştirmek maksadıyla Mareşal Fevzi Çakmak daha savaş öncesinden Piyade Alaylarının 24 saatte 80 kilometre yürümesini, bu süre içerisinde sadece 3 saat uyunmasını emretmişti.⁶⁵

Savaş başladığında, Türk Ordusu özellikle zırhlı ve motorlu birlikler ile tanksavar ve uçaksavar silâhları yönünden oldukça zayıftı. Donanma ise İtalya ile İngiltere'den sağlanan gemilerle modern fakat küçük bir donanma idi. Hava Kuvvetleri, olası bir savaşta karadan ve denizden yapılacak nakliyatı koruyamayacak bir seviyedeydi.⁶⁶ Seferberlik ile birlikte Türk Silâhlı Kuvvetlerinin durumu aşağıdaki şekilde oluşmuştur:

Kara Ordusu: Toplam 50 tümen (43 piyade, 4 süvari, 2 zırhlı, 1 dağ) ve 1,5 milyon asker.

Deniz Kuvveti: 10 denizaltı, 3 hücumbot, 3 kruvazör, 2 torpido kruvazörü, 6 destroyer.

Hava Kuvveti: 1939 yılında toplam 432 uçak (175 adedi eğitim uçağı) mevcuttu. 1940-1944 yılları arasında ise 625 savaş, 28 nakliye ve 145 eğitim uçağı olmak üzere toplan 798 uçak satın alınmıştır.⁶⁷

Savaşın ilk yıllarında Almanya'nın Fransa'yı ve müteakiben Balkanlar'ı istilası tanksavar eğitimini ön plana çıkarmıştır. Almanların Girit Adası'nı havadan indirme birlikleriyle işgali, paraşütçü ve hava indirme birlikleri ile taarruz doktrinini ortaya çıkarmıştır.⁶⁸ Bu yeni gelişmeye bağlı olarak yurdun düşman paraşütleri ile havadan

⁶⁴ Hüseyin Işık, **Yabancı Gözüyle Türkler ve Türk Ordusu**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995, s.95 ve Türsan, s.80, 84

⁶⁵ Türsan, s.85

⁶⁶ Cebecioğlu, s.332-333

⁶⁷ Rifat Uçarol, *"İkinci Dünya Savaşı, Misak-ı Millî ve Türkiye'nin Savaşa Girmemek İçin Direnişi"*, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.528

⁶⁸ Türsan, s.85

birlikler indirmelerine karşı korunması için plânlar ve hazırlıklar yapılmış, bu hususta hazırlanan bir yönetmelik Temmuz 1940 ayında yılında yürürlüğe girmiştir.⁶⁹

Savaş devam ederken müttefikler tarafından karşılanacak olan bu silah ve araçlar ile ilgili görüşmeler de sürdürülmekteydi. Bununla ilgili olarak yapılacak Adana toplantısı öncesinde, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün aklındaki iki düşünceden birisi İngilizlerin savaş araç ve gereçleri ile silah yardımlarını arttırmalarını sağlamaktı.⁷⁰

Churchill'in esas düşüncesi ise Türk Ordusu'nun teçhiz edilmesini müteakiben topraklarından ve üslerinden yararlanılmasının sağlanması ve son aşamada da Türkiye'nin savaşa sokulması idi. Bir saldırı esnasında, İngiltere'nin 25 uçak filosu, uçaksavar ve tanksavar birlikleri, iki motorlu tümeni ile Türkiye'ye yardıma geleceğini ifade ediyordu. Churchill bu düşünceleriyle, Türkiye'nin savaşa girmemek için gösterdiği yetersiz askeri donanım ve Sovyet tehdidi gerekçelerini temelsiz kılmayı amaçlıyordu.⁷¹

30 Ocak 1943 tarihinde Adana'nın Yenice istasyonunda bir araya gelen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile İngiltere Başbakanı Churchill durum değerlendirmesi yapmışlardır. Churchill, Türk Ordusu'nun piyade ve teçhizatı yönünden oldukça kuvvetli olduğunu ancak modern harbin gerektirdiği motorize araç ve gerekli silahlardan mahrum olduğunu biliyordu. Burada, Mareşal Fevzi Çakmak ile General Alan Brooke başkanlıklarındaki Türk-İngiliz askeri heyetlerin görüşmelerinde ana konuyu, Türkiye'ye yapılacak askeri yardımlar oluşturmuştur. Mareşal Çakmak, Türk Ordusu'nun ihtiyacı olarak; öncelikle ağır ve hafif tanklar, ağır toplar, hava savunma topları, anti tank silahları, 50 mm veya daha büyük hafif makineli tüfekler, el bombaları, anti tank füzeleri öngörüyordu. Bunlara ilave olarak, acilen ihtiyaç duyulan arazide kullanılacak motorlu araçların talebinde bulunulmuştur. Hava kuvvetleri için de 500 savaş uçağı ile lokomotif, maden kömürü ve benzin istekleri de yapılmıştır. Askeri ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak bir plân oluşturulmuştur. Bu kapsamda, İngiliz ordusu, Türk askerini eğitim yönüyle

⁶⁹ BCA, Belge Tarihi:22.07.1940, Sayı/Dosya:2/14001, Yer No:74-111, Konusu: Yurdun düşman paraşütleri ile havadan birlikler indirmelerine karşı korunması için hazırlanan yönetmeliğin yürürlüğe konulması (Bkz.EK-43)

⁷⁰ Öztoprak, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü", s.600

⁷¹ a.g.e., s.601

desteklemeyi kabul etmiştir. Aynı zamanda görüşmelerde karar verilen “Malzeme Takip ve Tahakkuk Bürosu” Birinci Ordu bünyesinde kurulmuştur. 24 Şubat 1943 tarihine kadar Birinci Ordu’ya 151 tank (49 Stuard, 102 Valentine) gelmiştir. Mayıs sonuna kadar bu sayı 262’ye ulaşmıştır. Yapılan bu yardımlar ile Türk Ordusu, özellikle zırhlı araçlar ile tanksavar ve uçaksavar silahları yönünden önemli aşamalar kaydetmiştir⁷²

26 Şubat 1943 tarihinden itibaren Türk-İngiliz askeri heyetleri arasında yapılan toplantılarda İngiliz askeri heyetine Tümgeneral A.C. Arnold, Türk askeri heyetine ise Genelkurmay İkinci Başkanı Asım Gündüz başkanlık etmiştir. Türkiye’yi askeri yönden desteklemenin dört aşamada gerçekleşmesi öngörülmüştü: Birinci aşamada havaalanlarının savunması için uçaksavar topları ile birlikte 25 hava filosu; ikinci aşamada uçaksavar topları ile 25 hava filosu daha; üçüncü aşamada, iki ağır, iki hafif uçaksavar bataryası ve tanksavar taburu; dördüncü aşamada ise, iki zırhlı alayın gelmesi planlanmıştı.⁷³

Savaş esnasında müttefiklerin ikmal işleri, Mısır’da bulunan ordu donatım tesis ve personeli ile İngilizler tarafından yürütülmekteydi. Özellikle zırhlı birlikler yönünden büyük eksiklikler bulunan Türk Ordusu’ndan toplam 192 teknisyen, kurs ve eğitim görmesi için Mısır’a gönderilmiştir. Bunun yanında Tümgeneral Zekai Okan’ın başkanlığında 15 subay, bir ay süreyle Mısır, Suriye ve Filistin’de zırhlı birlikler ile bunlara ait tamirhane ve diğer ünitelerde kurs görmek üzere Genelkurmay Başkanlığı’nın 26 Mart 1943 tarihli yazısı ile görevlendirilmişlerdir. İngilizlerin bu sisteminden faydalanılarak o zaman için Türk Ordusu’nda bulunmayan ordu donatım teşkilatı için bir ön çalışma yapılmıştır.⁷⁴

Türkiye, Adana görüşmelerinde ortaya konulan İngiliz önerilerinden bir kısmını reddetmiştir. Müttefiklerin Türk topraklarından yararlandırılması hususu bunların başında geliyordu. Verilecek üs ile Romanya petrolerinin vurulması hedeflenmekte

⁷² Öztoprak, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü”, s. 601, 606 ve Cebecioğlu, s.356-358

⁷³ Öztoprak, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü”, s. 614

⁷⁴ Erendil, “Hatıralar”, **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, s. 91 ve Öztoprak, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü”, s. 613

ancak bu durumda araç, silah ve malzeme yönünden yetersiz bir ordu ile Türkiye de savaşa girmiş olacaktı.⁷⁵

1943 yılında Amerika'nın da desteği ile İngilizler Türkiye'ye yaklaşık 80 milyon dolarlık askeri yardımda bulunmuştur. İkinci Kahire Konferansı esnasında 5 Aralık 1943 tarihinde General Wilson Türkiye'ye yapılan yardımları şu şekilde özetlemiştir: 350 tank, 48 otomatik silah, 300'e yakın uçaksavar topu, 300 sahra ve orta çaplı top, 200 havan topu, 500'e yakın tanksavar silahı, çok büyük çapta otomatik silah, 420 hafif havan topu ve Türkiye'nin savunması için gerekli bir milyona yakın tank mayını.⁷⁶

Bu arada ordu personelinin teçhizat, malzeme ile donatılmasına devam edilmiş, ordunun kara, deniz ve hava kısımları ile jandarma teşekküllerinde görevli subaylardan, barışta takım ve bölüklerde ve sınıf okullarında bulunan asteğmen, teğmen, üsteğmen, yüzbaşıya; erata mahsus birer kat elbise, birer kaput, çizme veya potin verilmesine dair kanun 11 Ağustos 1941 tarihinde kabul olunmuştur. Bu husus, seferde tüm subaylar, kısmi seferberlikte seferber olanlar ve büyük manevralarda manevraya iştirak edenler için de geçerliydi.⁷⁷ 10 Temmuz 1944 tarihinde kabul edilen "Muvazzaf subay ve askeri memurlara verilecek elbise ve teçhizat hakkında kanun" ile bahse konu şahıslara mezuniyetleri ile birlikte bir defaya mahsus olmak üzere (Kara Ordusu mensupları için 16 kalem, Deniz Ordusu mensupları için 11 kalem, Hava Ordusu mensupları için 15 kalem elbise ve teçhizat) verilmeye başlanmıştır.⁷⁸ 1945 yılında Ordu Kıyafet Kararı'nın bazı maddelerinde değişiklikler yapılmış ve kara ordusunun gelişmekte olan tank sınıfının kıyafetleri yeniden tanımlanmıştır.⁷⁹

10 Temmuz 1945 tarihinde İç Hizmet Kanunu'nun ikinci maddesi değiştirilerek ordudaki rütbe sırası yeniden düzenlenmiştir:

- Erbaşlar: Onbaşı, Çavuş, Üstçavuş, Başçavuş, Başgedikli.
- Ast Subaylar: Asteğmen, Teğmen, Üsteğmen, Yüzbaşı.

⁷⁵ Öztoprak, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü", s.611

⁷⁶ a.g.e., s.618

⁷⁷ **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 22 (İkinci Basılış), Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1961, s.587

⁷⁸ **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 25, Devlet Matbaası, Ankara, 1944, s.1163-1165

⁷⁹ **BCA**, Belge Tarihi:09.08.1945, Sayı/Dosya:3/2974, Yer No:74-34, Konusu: Ordu Kıyafet Kararında değişiklik yapılması (Bkz.EK-46)

- Üst Subaylar: Binbaşı, Yarbay, Albay.
- Generaller: Tuğgeneral (Tuğamiral), Tümgeneral (Tümamiral), Korgeneral (Koramiral), Orgeneral (Oramiral), Mareşal (Büyükamiral).

Bu dönem içerisinde ordu açısından önemli bir gelişme de uzun süre ordunun başında bulunan Mareşal Fevzi Çakmak'ın 12 Ocak 1944 tarihinde yaş haddinden dolayı emekliye sevk edilmesidir. Uzun bir dönem Genelkurmay Başkanlığı yapan mareşalin ordudan emekli olması ile birlikte, silâhlı kuvvetlerde beklenen bazı reformların yapılabileceği umudu doğmuştur.⁸⁰ Uzun yıllar Mareşal'in şahsında ordu saygı görmüş, ordu da onun şahsına bağlı tutulmuştur. Ancak Mareşal'in son yıllarında orduda yapılacak yeniliklerin önünde engel olma durumuna düştüğü ve makamında birkaç kişinin tesiri altında görevini yapar duruma geldiği yönünde bir değerlendirme bulunmaktadır.⁸¹

Milli güvenlik gerekçesiyle, Mareşal Çakmak'ın fabrika kuruluş yerlerinin seçiminden, zabıta konularına kadar devletin her şeyine karışması, hatta devletin diğer işlerini Genelkurmay vizesine tabi kılan yönetim anlayışı, bu tasfiyenin nedeni olduğu belirtilmektedir. Ancak bunun yanında Mareşal'in tasfiyesi ile ordunun başına yeni dış politikanın gereklerine uygun olarak müttefikler yanlısı ekibin iş başına getirildiği ve ordu politikasında esaslı bir değişiklik yapıldığı öne sürülmektedir. Fakat Atatürk'ün ölümünden sonra İkinci Dünya Savaşı süresince Türk Genelkurmayında açık bir şekilde gözlemlenebilen Nazi etkisinin varlığı bu tasfiyenin asıl nedeni olarak ifade edilmektedir. Bu hususlara ordunun savaşa katılamayacak durumu olduğunun anlaşılması da eklenince, genelkurmayda esaslı bir değişikliğe gidilmesi kaçınılmaz olmuştur.⁸²

a. Kara Kuvvetleri

Türk Silahlı Kuvvetlerinin, özellikle Kara Kuvvetlerinin takviyesi için 1939 yılı önemli bir faaliyet yılıdır. Bunun için Milli Müdafaa Vekâletine ait 1938 ve 1939

⁸⁰ Erdal İnönü, **Anılar ve Düşünceler**, C.I, İdea Yayınları, İstanbul, 1996, s.182

⁸¹ Cemal Kutay, **Örtülü Tarihimiz**, C. I, Hilal Matbaası, İstanbul, 1975, s.503,504

⁸² Özdemir, s.26,27

bütçelerine ek ödenek konulmuştur. Çünkü savaş tehlikesinin Türkiye'nin kapılarını çalması, ihtiyaçların seferi kuruluşlar esas tutularak karşılanmasını gerektiriyordu.⁸³

28 Ağustos 1939 tarihinde Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan dönemin bakanlar kurulu, Trakya ve Batı Anadolu'da bulunan dört kolorduya mensup tümenlerin seferberlik ilân edilmeden takviyesine, terhis zamanı gelmiş olan Trakya'daki askerlerin terhislerinin durdurulmasına, bu kolordulara ait araçların tamamlanmasına, görülecek yeni durumlara göre genel seferberlik kararı verilmesi hususlarının safha safha takibine ve icrasına karar verilmiştir.⁸⁴

Yurdun herhangi bir saldırıya karşı korunması için olağanüstü tedbirler alınan bu dönemde, Kara Kuvvetleri tam mevcutlu 50 tümene kadar yükseltilmiştir. Ancak, bu mevcudu savaş şartlarına göre hazırlamanın ve idame ettirmenin zorluğu daha sonradan anlaşılmıştır. Bunun bir göstergesi olarak 1942 yılında ordunun ekmek istihkakı 600 grama indirilmiştir.⁸⁵

Bu yeni duruma göre Kara Kuvvetleri, 14 kolordu (üçer tümenli), 1 süvari kolordusu (üç tümenli) ve 1 zırhlı tugaydan oluşmakta idi. Bu yıllar içerisinde meydana gelen siyasi olaylar, Dördüncü İkmal Planı üzerinde daha da önemle durmayı gerektiriyordu.⁸⁶ Bu dönemde Kara Kuvvetleri için planlanan süreç altı safhayı kapsamaktaydı:⁸⁷

- Birinci Safha: Başta Trakya bölgesi olmak üzere Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi kıyılarının savunulması tedbirleri ve bu bölgelerdeki Kara Kuvvetlerinin öncelikle barış zamanı çekirdek olan birliklerin, özellikle topçu birliklerinin seferi duruma çıkarılmasını ve müteakiben tüm Kara Kuvvetleri birliklerinin noksan olan personel kadrolarının seferi mevcuda yükseltilmesini kapsamaktadır.⁸⁸

⁸³ **BCA**, Belge Tarihi:24.03.1939, Sayı/Dosya:2/10623, Yer No:40-165, Konusu: Ordunun kuvvetlendirilmesi ve bütün birliklerin tam kadroya çıkarılması için 1938 ve 1939 yıllarına ait Milli Müdafaa Vekaleti bütçelerine ek ödenek konulması (Bkz.EK-36)

⁸⁴ Cebecioğlu, s.335

⁸⁵ **BCA**, Belge Tarihi:07.05.1942, Sayı/Dosya:2/17946, Yer No:42-219, Konusu: Cumhuriyet Ordusu ekmek istihkakının 600 grama indirilmesi (Bkz.EK-44)

⁸⁶ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.84

⁸⁷ a.g.e., s.84-85

⁸⁸ **BCA**, Belge Tarihi:31.08.1939, Sayı/Dosya:2/11843, Konusu: Trakya ve Ege Bölgesindeki birliklerin seferi mevcuduna çıkarılması için gerekli sayıda yedek subay ve ihtiyat erin celbi (Bkz.EK-38)

- İkinci Safha: İngiltere ve Fransa hükümetleri ile 8 Ocak 1940'ta yapılan siyasal anlaşma ve ittifak esaslarına göre 25 Milyon sterlinlik askeri malzeme kredisi sağlanmıştır. Bu kredi ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri için en önemli ve zaruri ihtiyaçlar sağlanmıştır.

- Üçüncü Safha: Kara Kuvvetlerinin Batı Anadolu'daki birliklerinin takviyesini kapsamaktadır.

- Dördüncü Safha: Doğu sınırlarımızdaki birliklerimizin takviyesi ile ilgilidir.

- Beşinci Safha: Kış hazırlıkları bölümüdür. Bu safhada doğuda ve batıda iki cephede de yeterli derecede kuvvetli olabilmek için, bütün sınıflar silah altına celp edilerek, noksan bulunan muhabere ve istihkâm birliklerinin, zırhlı tugayların ve ölçme alaylarının kadroları takviye edilmiştir. Barışta; özellikle bütçe yetersizliği nedeniyle teşkil edilememiş olan, ağır makineli tüfek bölükleri, koşulu ve çakılı bataryalar ve nakliye kolları tamamlanarak silah güçleri artırılmıştır.

- Altıncı Safha: Seferberlik hazırlıklarının, savaşa girme ihtimali karşısında daha üst dereceye çıkarılması safhasıdır.

Seferberlikle birlikte, barış durumundaki tümenler seferi duruma getirilmiş, sefer tümenleri teşkil edilmiştir. İstanbul Komutanlığını da içine alan Kara Kuvvetleri için, yeniden teşkil edilen beş kolordu (10, 12, 17, 18, 20 nci Kolordular) ile birlikte, her biri üçer tümenli 15 kolordu meydana getirilmiş⁸⁹ ve paraşüt birlikleri teşkil edilmiştir.⁹⁰ Böylece, 1939 ile 1943 yılları arasında, Türk Ordusu birlikleri ile ilgili olarak, 10 olan kolordu sayısı 15'e, 21 olan piyade tümeni 41'e yükselmiş, 1 zırhlı tümen, 2 zırhlı tugay ile 1 savunma tugayı kurulmuştur. Böylece Haziran 1943 itibarıyla Kara Kuvvetleri, 3 ordu, 15 kolordu, 41 piyade tümeni, 3 savunma tümeni, 1 zırhlı tümen, 3 piyade tugayı, 1 savunma tugayı ile 2 zırhlı tugaydan oluşmaktaydı.⁹¹

⁸⁹ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1999, s.212

⁹⁰ BCA, Belge Tarihi:20.10.1938, Sayı/Dosya:2/9802, Yer No:63-105, Konusu: Almanya veya İngiltere'den alınması kararlaştırılan 583 İrving paraşütünün Amerika'dan satın alınması (Bkz.EK-32)

⁹¹ Cebecioğlu, s.397

Yukarıda bahsedilen iki zırlı tugay, biri Niğde'de, diğeri İstanbul'da olmak üzere İngilizler tarafından 1943 ilkbaharında yapılan askeri yardımlar ile sağlanan tanklar ile kurulmuştur.⁹²

Savaşın sonuna doğru tehdidin azalmasına bağılı olarak, 5 Şubat 1944 tarihinde Genelkurmay Başkanlığınca yayımlanan bir emir ile ordu küçülmeye gitmiş ve beş piyade tümeni, dört piyade tugayı, on dört piyade alayı lağvedilmiştir. Böylece, kara kuvvetleri, 3 ordu, 15 kolordu, 35 piyade tümeni, 3 süvari tümeni, 1 zırlı tümen, 1 dağ tugayı, 1 süvari tugayı, 2 zırlı tugaydan oluşmuştur.⁹³

İngiltere, Fransa ile yapılan ittifak antlaşmasında, Türkiye ile ilgili olarak yer alan askeri maddelerde, savaşa dahil olunması halinde, Oniki Adalara çıkarma yapmak, Selanik bölgesini elinde bulundurmak, Bulgarları kıpırdatmamak gibi stratejik taarruzi manevralar yer alsada, bu hareket türü tamamen gerçekleşecek uygun koşullara bağılı idi.⁹⁴ Doğuda icra edilecek muhtemel bir harekât, düşmanın Van-Sarıkaş-Artvin hattının batısına geçirilmeyecek şekilde planlanmıştı.⁹⁵

Almanya'nın, İkinci Dünya Savaşında, Türkiye'ye taarruz edebilecekleri tek bölge sadece Trakya olabilirdi. Bunun için, yer yer beton, yer yer ağaç takviyeli olarak savunmaya hazırlanan, zamanın Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın ismini taşıyan "Çakmak Hattı"⁹⁶ Trakya hududundan 6-8 km. içerisinden geçiyordu. Oyalama muharebeleri için hazırlanan, Çakmak Hattı'ndan İstanbul istikametinde Çatalca Boğazı ve Gelibolu önlerine kadar olan bölgenin tahkimatları yapılmış ve bu bölgeye bir kısmı motorlu, bir kısmı atlı olan hareket kabiliyetli oyalama birlikleri konuşlandırılmışlardı. Çatalca ve Demirkapı bölgesinde mevziler demir tank engelleri, beton koruganlar, makineli tüfek, tanksavar yuvaları ile tahkimat edilmişti. Çatalca bölgesindeki cephede üç, Gelibolu bölgesindeki cephede bir Kolordu bulunuyordu. Üçer tümenli ve seferberliğini tamamlayan bu kolordulara 10 km. cephe sorumluluğı verilmişti. Bu kolordulara 60 km.lik bir cephenin

⁹² Savaş Beyribey, "Türkiye'de Ordu'nun Modernleşmesi Bağlamında Zırlı Birliklerin Gelişimi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü), s.49

⁹³ Cebecioğlu, s.368

⁹⁴ a.g.e., s.355

⁹⁵ a.g.e., s.343

⁹⁶ BCA, Belge Tarihi:03.10.1939, Sayı/Dosya:2/12084, Yer No:68-31, Konusu: Trakya'daki tahkimat hattının Çakmak Hattı olarak adlandırılması (Bkz.EK-40)

sorumluluğu verilebilecek iken, 10 km.lik bir cephenin sorumluluğunun verilmesi tertiplenmenin derinliğine olmasına imkân sağlıyordu. Kolorduların iki tümeni birbiri gerisine mevzi işgal ederken, üçüncü tümenler, üçüncü bir hat üzerinde ihtiyat görevi üstleniyordu. Böylece Çatalca'dan İstanbul'a, Gelibolu mevziinden Çanakale Boğazına kadar olan bölge savunma için hazırды.⁹⁷ Neden böyle bir savunma hattı kurulmuştu? Herhalde bunda, I. Dünya Savaşı'ndaki kuvvetle tahkim edilen ve modern silah tekniğinin bütün vasıtalarına dayanan savunma cephelerinin aşılmaz olduğu kanaati ve düşünceleri etkili olmuştur.⁹⁸

Trakya bölgesini elde bulundurmak amacıyla ileri strateji prensibini benimseyen Türkiye Çakmak Hattı'nda kuvvet çoğunluğu bulundurmak suretiyle savunma tertibi almıştı. Karadeniz'de İğneada'dan başlayan Mahya Dağı-Demirköy-Kırklareli-Edirne-Meriç'te son bulan bu hat Balkanlar'da, Bulgaristan ve Meriç vadisinden Edirne'ye ve buradan da İstanbul'a gelen ana yaklaşma istikametlerini kapatıyordu.⁹⁹

Kırklareli-Edirne sınırı boyunca savaşı hudutta karşılayabilecek geniş bir savunma sistemi olan Çakmak Hattı'nı ayakta tutmaya gücünün yetmeyeceğini anlayan Türkiye, savunma hattını Çatalca dar sahasına kadar çekmiştir. Çatalca mevzi, 1'inci Ordunun 20'nci, 3'üncü ve 4'üncü kolorduları tarafından; Demirkapı mevzi de 2'nci Ordunun 2'nci Kolordusu tarafından işgal edilmiş ve tasarruf edilen 10'uncu Kolordu da bağımsız olarak tümenlerini Zonguldak, Ankara ve Çerkeş'e konuşlandırmıştır. Daha az kuvvetlerle mukavemete imkân veren bu yeni savunma hattına çekilme sırasında, tahribi daha önceden hazırlanan Edirne civarındaki bazı köprüler de atılmıştır.¹⁰⁰ Savaşın son yıllarında ise Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Cemil Cahit Toydemir tarafından bu koruganlardan çok, tahkimli siperler ve silah yuvalarından oluşan ve Plevne tabyalarını andıran "Yıldız Tabya" sistemini inşa ettirilmiştir.¹⁰¹

Doğu Anadolu'yu savunma görevi ise 3'üncü Ordu'ya verilmişti. Erzurum, Doğubayazıt, Sarıkamış, Ardahan bölgesinde 9'uncu Kolordusu; Diyarbakır, Siirt ve

⁹⁷ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, s.211, 212

⁹⁸ Oğuz Turan, "*Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler (Mete'den Atatürk'e Kadar)*", (**Basilmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü), s. 200

⁹⁹ Erendil, "*Hatıralar*", **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, s. 51

¹⁰⁰ a.g.e., s. 56

¹⁰¹ Türsan, s.82

Elazığ bölgesinde 7'nci Kolordusu; Samsun ve Sivas bölgesinde 8'inci Kolordusu; Trabzon, Erzincan, Bayburt, Aşkale bölgesinde ise 18'inci Kolordusu tertiplenmişti. Sonradan bağımsız olarak kurulan 17'nci Kolordu'ya ise Adana, İskenderun, İslâhiye, Gaziantep, Birecik ve Maraş bölgesinde sorumluluk verilmiştir.¹⁰²

Savaşın başlaması ile birlikte ortaya çıkan “Yıldırım Harbi” doktrini, Türkiye'nin elinde hemen hemen yok olan uçak, tank ve telsiz gibi üç önemli silah ve teçhizata dayanmaktaydı. Çakmak Hattı ile ilgili olarak, Türk Genelkurmayı'nın I. Dünya Savaşı'ndaki aşılmaz olduğu düşünülen ve kuvvetle tahkim edilen savunma cepheleri ile devamında inşa edilen “Maginot” ve “Siegfried” müstahkem hatlarının etkisi altında kaldığı söylenebilir. Elinde büyük bir hava ve zırhlı araç bulduran düşman ordularına karşı ülkenin savunmasını sağlamak için tek çare olarak müstahkem mevziler tesis etmek düşünülmüştü. Ancak, Polonya'nın yaptığı gibi sınırlarda meydan muharebesini kabul etmek büyük bir hata olabilirdi. Balkan Harbi'nde de alınan kötü sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, bir yıldırım harbi baskınına uğramamak için müstahkem savunma hatlarının sınırlardan yeterince uzakta ve derinlikte tesis edilmesi gerekiyordu. Bu kapsamda Trakya'da tesis edilen bu hatlar, Çakmak Hattı, Hadımköy Hattı, Demirkapı (Bolayır) Hattı adını almıştır. Doğu Anadolu'da ise Köprüköy, Zivin-Halas ve Erzurum Müstahkem Mevzileri inşa edilmiştir.¹⁰³

Trakya'da 300.000 kişilik bir kuvvet buldurulmasına karşılık, Türk ordusu, kadanalar tarafından çekildiği toplar, katırların arabalara koşulmasıyla yürütülen bir lojistik uygulamasıyla modern silâhlardan genellikle yoksundu.¹⁰⁴

b. Deniz Kuvvetleri

Kara kuvvetlerine olduğu gibi, deniz kuvvetleri ile hava kuvvetlerine de İngiliz askeri yardımları savaş öncesi ve süresince devam etmiştir. Savaş başlarında 1939 yılı sonlarına doğru, Orgeneral Kazım Orbay'ın İngiltere'ye bulunduğu resmi ziyarette, İngiliz Genelkurmayı ile yaptığı görüşmeler sonunda donanma için gerekli gemiler (dört muhrip, dört denizaltı, iki mayın gemisi, 8 mayın çıkarma botu, on iki

¹⁰² Erendil, “*Hatıralar*”, **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, s. 51

¹⁰³ Türsan, s.81

¹⁰⁴ Kurat, s.273

araba vapuru, bir imla gemisi) için anlaşma sağlanarak Türk Donanmasını kuvvetlendirme yolunda önemli bir adım atılmıştır.¹⁰⁵

Savaşın başlamasıyla, kıyılar bölgelere ayrılarak Deniz Bölge Komutanlıkları kurulmuş ve Donanma personeli seferi kadroya çıkarılmıştır. Donanmanın eğitimleri iç deniz olan Marmara'ya kaydırılarak, Erdek Deniz komutanlığı teşkil edilmiştir.¹⁰⁶ Donanma 1946'da yeniden açık denizlere açılmasına kadar eğitimlerini burada sürdürmüştür.¹⁰⁷ Savaş sırasında İngiltere'den yardım yoluyla alınan avcı botları, liman savunma botları, mayın arama-tarama gemileri, diğer bazı küçük gemiler, biri Almanya'da ikisi Taşkızak Tersanesinde Almanlarca yapılan 3 denizaltı gemisiyle Türk Donanması savaşa hazırlanmaya çalışmıştır.¹⁰⁸

Aynı zamanda savaş sırasında İngiliz yardımlarıyla Boğazlar ile İzmir ve İskenderun körfezlerinde "Denizaltı İhbar İstasyonları" tesis edilmiş,¹⁰⁹ bazı savaş gemileri denizaltı savunma cihazlarıyla donatılmıştır. Ayrıca 1941 yılında "Denizaltı Savunma Okulu" eğitime açılmıştır.¹¹⁰

Tüm bu gelişmeler ve yenilikler ile birlikte, donanmaya 1939-1946 yılları arasında; 6 denizaltı gemisi, 4 muhrip, 27 mayın arama gemisi, 2 mayın gemisi, 3 ağ gemisi, 8 araba vapuru, 5 küçük hücum botu, 8 avcı botu, 8 liman savunma botu, 8 mayın çıkarma botu ve 7 yardımcı gemi katılmıştır.¹¹¹

c. Hava Kuvvetleri

II. Dünya Savaşı başlarında, çeşitli tip ve cinsten 298 harp ve 189 eğitim tayyaresinden oluşan Türk Hava Kuvvetlerinin vurucu silâh gücü, toplam olarak 487

¹⁰⁵ Cebecioğlu, s.360, **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.91, Said Arif Terzioğlu, **Türk Ordusu**, 1965, s.87

¹⁰⁶ Ergün Demirel, "*Cumhuriyetimizin 61 nci Yılında Deniz Kuvvetlerimiz*", **Güncel Konular**, S. 5, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s.12

¹⁰⁷ a.g.e., s.13

¹⁰⁸ Hayati Tezel, "*Deniz Harp Okulumuz*", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 247, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1973, s.107-108

¹⁰⁹ Demirel, s.12

¹¹⁰ Terzioğlu, s.87 ve **Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, s.32

¹¹¹ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.98 ve **Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.32

tayyareden ibaretti.¹¹² Bu güç, Balkanlar'daki en güçlü hava kuvveti haline gelen hava kuvvetlerini muhtemel bir savaşa karşı hazır durumda tutmuştur.¹¹³

Savaşın başlamasıyla, 7 nci Alay Merzifon'a, 8 inci Alay Erzincan'da teşkil edilmiştir. Bu yıldan itibaren toprak pistler beton pist haline dönüştürülmeye başlanmış ve ilk olarak Eskişehir alanı beton pist olarak uçuşa hazırlanmıştır.¹¹⁴

1940 yılı başlarında harekât ve eğitim bakımından Genelkurmay Başkanlığına ve ikmal yönünden de Milli Savunma Bakanlığına bağlı bulunan hava kuvvetinin mevcudu, 1942 yılında, 6 Alay ve 5 Bağımsız Birliğe ulaşmıştır.¹¹⁵

Savaş nedeniyle, uçakların ihtiyaç duyduğu mühimmatın büyük bir kısmı yurt içinden karşılanma yoluna gidilmiş, yurt içinden sağlanamayanlar ise yurt dışından getirilmiştir.¹¹⁶

Bu döneme kadar, hemen hemen yok gibi olan havacılık ile ilgili talimname ihtiyacı, muharebe tecrübesine sahip İngiliz Hava Kuvvetlerine ait birçok talimnamenin Türkçe'ye çevrilmesi ve adapte edilmesiyle karşılanmıştır.¹¹⁷ 1941 yılından itibaren pilot subayların eğitimi için, pilotlar İngiltere ve Kanada'ya gönderilmiş, havacılık konusunda bu ülkelerdeki yönergelerin çevirilerinin ve uyarlamaları yapılmış ve görev ve sorumluluklar belirlenmiştir.¹¹⁸

Mayıs 1943 ayında İngiltere'den 10 adet Hurrigan uçağı alınmıştır. Bu arada, 239 İngiliz teknisyenin çalışmalarında yer aldığı ülkenin çeşitli bölgelerinde hava meydanları hazırlanmaktaydı.¹¹⁹

¹¹² **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.102 ve **Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.41

¹¹³ "Dünden Bugüne Türk Hava Kuvvetleri", **Ulusal Strateji**, Savunma ve Sivil Havacılık Dergisi, Mayıs 2003, S. 35, s.75,76

¹¹⁴ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.77

¹¹⁵ Terzioğlu, s.96

¹¹⁶ **BCA**, Belge Tarihi:03.04.1940, Sayı/Dosya:2/13212, Yer No:41-144, Konusu: 3719 adet uçak bombasının Nuri Killioğlu'nun fabrikasında pazarlıkla yaptırılması (Bkz.EK-42)

BCA, Belge Tarihi:25.05.1942, Sayı/Dosya:2/17983, Yer No:41-156, Konusu: Harp uçakları için İsviçre'den 100.000 adet Orlikon top mermisinin pazarlıkla temini (Bkz.EK-45)

¹¹⁷ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.103

¹¹⁸ "Cumhuriyetin 61 nci Yılında Hava Kuvvetlerimiz", **Güncel Konular**, S. 5, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s.26

¹¹⁹ Cebecioğlu, s.361

"Afyon, Eskişehir, Tavşanlı, Alayunt, Çardak, Dinar, Baladız, Uşak, Akşehir, Konya, Karaman, Çakmak, Mersin, Adana, İskenderun, İzmir, Bandırma, Balıkesir, Karacabey, Ankara, Ulukışla, Gemlik, İnegöl, Yenişehir, Çan."

1943 yılında hava birlikleri, yeni alınan uçaklar ve çeşitli hava harp silâh ve gereçleriyle tugay yerine, tümen halinde teşkilatlandırılmış, seferi kuruluş ve konuşlar savaş bittikten sonra barış konuşları olarak yeniden düzenlenmiştir.¹²⁰

1944 yılında hava birliklerinin tek bir komuta altında toplanmasına karar verilmiş ve bu amaçla 31 Ocak 1944 tarihinde Hava Kuvvetleri Komutanlığı Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde ayrı bir komutanlık hüviyetine kavuşmuştur.¹²¹ Teşkilat yönünden görülen ihtiyaçlar sonunda Hava Kuvvetleri Komutanlığının kurulması, bu devreye rastlayan en önemli faaliyetlerden birisidir.¹²²

1942’de Etimesgut’ta kurulan Türk Hava Kurumu uçak fabrikasında Hava Kuvvetleri lisansı altında 150 Magister ve bilahare Türkiye’nin kendi tasarımı olan 60 adet iki kişilik “Uğur” tipi eğitim uçağı ile çeşitli maksatlarla kullanılmak üzere THK-1’den EHK-11’e kadar seri numarası olan tek ve çift motorlu uçaklar üretilmiştir. Bunun yanında, 1945 yılında Ankara Gazi Orman Çiftliği’nde bir uçak motor fabrikası da kurulmuştur.¹²³

ç. Jandarma Kuvvetleri

1939 yılında jandarma Kuvvetleri teşkilatı üç bölüm halinde teşkilatlanmıştır: Sabit jandarma Birlikleri, Seyyar jandarma Birlikleri ve Okullar.¹²⁴

Bu dönemde, seferi duruma geçen silahlı kuvvetlerin bir takım birliklerindeki personel noksanlıklarını gidermek maksadıyla, bazı bölgelerde kısmen seyyar jandarma birlikleri ile jandarma okullarından faydalanma yoluna gidilmiş, bir kısım jandarma birlikleri kara kuvvetleri emrine alınarak Edirne, Çanakkale gibi önemli mevkilerde görevlendirilmiştir.¹²⁵

Tabur ve alay kadrosu halinde olan Seyyar jandarma birlikleri, sabit jandarma birliklerinin ulaşamadığı bölgelerde, özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde

¹²⁰ **Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.41

¹²¹ “*Dünden Bugüne Türk Hava Kuvvetleri*”, **Ulusal Strateji**, Mayıs 2003, S. 35, s.75,76

¹²² **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.107

¹²³ Bilal Başar, “*Hava Kuvvetlerinin Dünü Bugünü Yarını*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 280, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1981, s.50-52

¹²⁴ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.110

¹²⁵ **Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.66

olayları bastırmada, çevre emniyet ve asayişini sağlamada ve takip işlerinde kullanılmışlardır.¹²⁶

Diğer taraftan yasak bölgelerde herhangi bir hareketi veya baskını karşılamak görevini yürütmekte olan okullar, Jandarma Kuvvetlerinde görev alacak jandarma erlerinin genel ve mesleki eğitimleri üzerinde çalışmaktaydı.¹²⁷

5 Eylül 1948 tarihinde, Jandarma Kıyafet Kanunu'nu yürürlüğe koyan Bakanlar Kurulu kararı ile jandarma sınıfının kıyafetleri de Ordu Kıyafet Kararı'nda yer alan kara ordusu için kabul edilen kıyafet olmuştur.¹²⁸

3. İkinci Dünya Savaşı'nın Stratejide ve Doktrinde Getirdiği Yenilikler

I. Dünya Savaşı'nın karakteristik özelliklerinden biri olan hareketsizliği ortadan kaldırmak ve muharebe sahasında makineli tüfekler ve topçu mermilerine karşı koruma sağlayacak, zırhlı, hareketli ve ateş gücü yüksek silâh, yani tanklar gündeme gelmiş ve ilk olarak I. Dünya Savaşı'nda kullanılan tanklar bu savaştan sonra geliştirilebilmiş ve II. Dünya Savaşı'nda uçaklarla birlikte büyük rol oynamıştır.¹²⁹

Askeri teknoloji alanındaki gelişmelerle birlikte II. Dünya Savaşı, daha önceden piyadeyi esas alan ve geçerliliğini kaybetmiş savaş planlarına dayalı ordu örgütlenmelerinin ortadan kaldırılmasını gündeme getirmiştir.¹³⁰

I. Dünya Savaşı ile karşılaştırıldığında II. Dünya Savaşı'nda muharebe sahası, daha çok zırhlı araçlar ve uçakların egemenliğinde gelişme göstermiştir. Böylece muharebe sahasının taktik ve stratejik olarak değişiminde, tank birlikleri ve uçaklardaki teknik ve teknolojik değişiklikler etkili olmuş, muharebe sahasındaki birlikler tank ve uçaklar ile birlikte büyük bir hareket kabiliyeti kazanmışlardır. I. Dünya Savaşı'ndaki asıl cepheler hareketsiz bir konumda iken, II. Dünya Savaşı'nda cepheler, hareketli birlikler ile birlikte büyük bir derinlik kazanmıştır.¹³¹ I. Dünya Savaşı karada ve denizde yapılan muharebeleri kapsamışken, II. Dünya Savaşı'nda

¹²⁶ Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.110

¹²⁷ Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.110 ve Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.66

¹²⁸ Düstur, Üçüncü Tertip, C. 30, Devlet Matbaası, Ankara, 1949 s.3-5

¹²⁹ Nejat Eslen, Tarih Boyu Savaş ve Strateji, Truva Yayınları, Kilim Matbaacılık, İstanbul, 2005, s.93

¹³⁰ Özdemir, s.83

¹³¹ Server Tanilli, Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, C. VI, 20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Aranışında, Adam Yayınları, İstanbul, 1999, s.253-254

kara ve deniz muharebelerinin yanında asıl güç olarak hava kuvvetleri ön plana çıkmıştır. Hatta denilebilir ki II. Dünya Savaşı'nın temel stratejisi hava üstünlüğüne dayanmıştır. Bu hava üstünlüğü, uçak gemileri ve denizaltıları ile desteklenmiştir. Böylece, o zamana kadar dünya yüzeyindeki mücadele artık atmosfere de taşınmıştır.¹³²

II. Dünya Savaşı'nda Alman askeri stratejisi, hava kuvvetleri desteğinde, zırhlı, motorlu ve hava indirmeleriyle baskın ve süratle dayalı “Yıldırım Harbi” konseptine dayandırılmıştır.¹³³ Muharebe alanlarında, zırhlı birlikler, hareket kabiliyeti yüksek topçu ve muharebe uçaklarının iş birliğiyle uygulanan¹³⁴ bu konseptin gereği olarak, Almanlar, savaşın başında 18 Eylül tarihinde asgari olarak 116 tümen seferber etmişlerdir. Bu tümenlerin 42'si batı cephesinde, 16'sı orta Almanya'da, 58'i ise doğu cephesinde bulunmaktaydı. Almanlar, toplam 108 ile 117 arasında bulunan tümenlerin en iyilerinden oluşan 58 tümenle Polonya'ya taarruz etmişlerdir.¹³⁵ Öte yandan müttefiklerin cephesinde ise, taarruz edeni, belirli cephelerde tevkif ve ablukaya alarak, harp kaynaklarını hava bombardımanlarıyla tahrip etmek ve onu kayıtsız şartsız teslimine zorlama ilkesi benimsenmiştir.¹³⁶

I. Dünya Savaşı'nda denenen radyo haberleşmesinde II. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede büyük gelişmeler yaşanmış ve II. Dünya Savaşı'nda kullanılan tank ve uçakların hızıyla birlikte, saldırı sürati iletişim hızına bağlı olarak artmıştır.¹³⁷

Düşmanın, harp gücünü seferber etmesine vakit bırakmadan, ona karşı üstün harp kuvvetleriyle taarruz ederek kesin sonucu süratle elde etmek maksadıyla yapılan harp şekline “Yıldırım Harbi” denmektedir.¹³⁸ Almanların uyguladığı “Yıldırım Harbi Doktrini”nin ana dayanağını hareket kabiliyeti yüksek zırhlı birlikler ile hava gücü oluşturmaktadır. Bu doktrin, I. Dünya Savaşı'ndaki mevzi harbinin üstünlüğünü

¹³² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, C.I, Baskı 7, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s.421 ve Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, Önsöz Basım-Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.139

“İlk kez 1899'da Hollanda'da denize indirilen denizaltılar, 1914'te askeri amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır.”

¹³³ Muzaffer Erendil, **Tarihte Strateji**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.141-145

¹³⁴ Erendil, *“Hatıralar”*, **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, s. 55

¹³⁵ Churchill, s.129

¹³⁶ Erendil, **Tarihte Strateji**, s.141-145

¹³⁷ John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev. Füsün Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995, s.282

¹³⁸ Muhittin Kurtuluş, **Milli Savunma Ekonomisi Ders Notları**, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1967, s.223

ortadan kaldırmıştır. Aynı zamanda, bu savaşla birlikte elektronik anlamda istihbarat önem kazanmaya başlamıştır. Böylece, savaş sonrası, tank, top, roket sistemleri geliştirilmiş, telsiz ve radarlar yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle hava kuvvetlerinin savaştaki stratejik rolü anlaşılmış, uçak gemileri inşa edilmiş, atom bombası ile birlikte nükleer harp kavramı doktrine girmiştir.

I. Dünya Savaşı'na göre, deniz savaşlarında da büyük değişimler yaşamıştır. Deniz savaşlarında, uçak gemileri ile denizaltılar büyük rol oynamış, harekât hem nicelik hem de çap olarak artmıştır.¹³⁹ Dünya ölçüsünde yaygınlık gösteren muharebeler ile birlikte, denizlere hâkimiyet ve deniz stratejisi önemini korumuştur. Uzak bölgelere deniz yoluyla yapılan cephe ikmalleri, denizde güçlü olan devletlerin denizden uyguladıkları ablukalar, denizaşırı harekât alanlarına uçak gemileri ile götürülen uçaklar, denizaltı harekâtı deniz kuvvetlerinin büyük bir stratejik önemini olduğunu göstermiştir.¹⁴⁰

Tüm kaynakların savaşa yönlendirilmesine yol açan ilk kitlesel savaş özelliğini taşıyan I. Dünya Savaşı, tüm dünyaya yayılmış ve bu savaşla birlikte halkların bütünü hedef alınır olmuştur.¹⁴¹ Özellikle durağan cephelerin oluşması sonrasında, iç cepheyi çökertmek amacı güdülerek, ruhsal ve manevi kuvvetler hedef alınarak, düşman faaliyetleri bu cephelerin derinliklerine halk kitlelerinin üzerine yönelmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan alınan bu derslere II. Dünya savaşı'na ışık tutmuş, savaş hazırlıkları bu bilgi ve tecrübeler kapsamında yapılmıştır. Bu bilgi ve tecrübeler sonucunda “Topyekun Harp” kavramı ortaya çıkmıştır.¹⁴²

Savaşın başında, İngiltere ile Almanya arasında var olan sivil hedefleri bombalamama konusundaki anlaşmanın Hitler tarafından feshedilmesi üzerine, İngiltere 1940 yılında Alman kentlerini bombalamaya başlamış ve böylece savaş farklı bir boyuta taşınmıştır.¹⁴³ Savaşın sonunda ise ilk defa ortaya çıkan “Nükleer Harp” kavramı, sivil hedeflere doğru kayan muharebe alanları inanılmaz boyutlara taşımıştır. Böylece, büyük şehirler, limanlar, ulaştırma merkezleri, sanayi merkezleri

¹³⁹ Tanilli, s.256-257

¹⁴⁰ Erendil, **Tarihte Strateji**, s.141-145

¹⁴¹ Dedeoğlu, s.138

¹⁴² Muzaffer Erendil, **İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Oluşan Silâh Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.42,43

¹⁴³ Keegan, s.286

gibi önemli coğrafyalar bu silahların tehdidinde maruz kalmaya başlamıştır. Nükleer silahların varlığı, klasik anlamdaki muharebelerinin önem ve gerekliliğinin tartışılmasını başlatmış, bütün bir ülkenin imha edilebilirliğini gerçeğe çevirmiştir. II. Dünya Savaşı'nda muharebe bölgelerinde kullanılan bu yeni sistem ve silâhlar, Topyekün Harp anlayışını daha da geliştirerek bir doktrin haline gelmesini sağlamıştır.¹⁴⁴

“Konvensiyonel Harp” terimi de daha çok II. Dünya savaşı sonrasında kullanılmaya başlanmıştır. Konvensiyonel harp, nükleer silahların kullanılmadığı, muharebelerin geleneksel ve bilinen silahlarla sürdürüldüğü bir harp şeklini belirler. Nükleer silahlara göre daha dar bir alanda etkilerini gösteren konvensiyonel silahların niteliklerinde II. Dünya Savaşı sonrasında büyük gelişmeler kaydedilmiş, böylelikle kuvvetlerin yapısı da değişmiştir.¹⁴⁵

Görüldüğü üzere, II. Dünya Savaşı ile birlikte yeni silâh sistemleri, hem hedefte sağladığı etki, hem de atış menzilleriyle savaş alanının boyutunu tamamen değiştirmiştir. Bunun karşılığında savunma stratejileri; nükleer silâh bulundurma, havada üstün bir güce, etkili bir radar sistemine, sivil savunma için sığınaklara sahip olmayı gerektirmiştir. Normal olarak tüm bunlar, büyük bütçeleri gerektiriyordu. Çoğu ülke için bu ihtiyaçlar ise karşılanamayacak kadar kendi imkân ve kabiliyetlerinden uzaktı.¹⁴⁶ Bunun sonucu olarak savunma harcamalarının yükselmesi, ordu ile birlikte sermaye çevreleri arasındaki ilişkileri artırmış, topyekün savaş doktrini ile birlikte harbin yönetim anlayışı değişerek harp karargâhların içinde siviller de bulunmaya başlamış ve silahlı kuvvetler siyasi platformda daha belirgin bir hale gelmiştir.¹⁴⁷ İnsan yoğunluğundan makine yoğunluklu bir yapıya dönüşen kuvvetlerle, tüm düşman kuvvetlerine ve düşman cephesinin gerisine taarruz ve nüfuz ederek, hızla düşmanı savaş dışı bırakma metotlarını muharebe sahasında uygulama imkânı veren II. Dünya Savaşı, beraberinde getirdiği yeni stratejileri

¹⁴⁴ Erendil, **Tarihte Strateji**, s.141-145

¹⁴⁵ Erendil, **İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Oluşan Silâh Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri**, s.75-77

¹⁴⁶ Tanilli, s.296-297

¹⁴⁷ O. Metin Öztürk, **Ordu ve Politika**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s. 14

böylece ekonomi, politika ve diplomasi sahasına da sokmuştur. Artık savaş sadece ekseri strateji ile değil, yüksek strateji ve uluslar arası ilişkiler ile sonuç bulacaktır.¹⁴⁸

Ülkenin askeri, siyasi, ekonomik ve buna benzer her türlü gücünün, insan gücü ile birleştirilerek harbe katılmak olarak tanımlanabilen “Topyekun Harp” ilk olarak I. Dünya Savaşı’nda görülmüş olmakla birlikte, II. Dünya Savaşı, gelecekteki savaşların da topyekun harpten başka türlü olmayacağını açık bir şekilde göstermiştir.¹⁴⁹

Bu savaş, cephelerinin geniş ve çok olması, kullanılan yeni silah, malzeme ve teçhizatların çeşitli oluşu nedenleriyle strateji ve taktik savaş doktrinleri üzerinde geniş tartışmalara yol açan tesirler yapmıştır.¹⁵⁰ Savaş doktrinleri üzerinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki belli başlı tartışma konuları şunlar olmuştur:

- Büyük bir harp yalnız stratejik hava bombardımanı ile kazanılabilir mi?
- Yeni silâhlar (Atom ve Hidrojen bombaları, füzeler, şimik silahlar) strateji ve taktik üzerinde ne gibi tesirler yapacaktır?
- Bir deniz kuvvetinin terkihi ne olmalıdır? Deniz üstü ve denizaltı gemilerinin, uçak gemilerinin rolleri ne olacaktır?
- Zırhlı birlikler, yeni savunma silâhları karşısında önemlerini ne derece kaybetmişlerdir?¹⁵¹

Dünyayı etkileyen bu savaş karşısında, 1,5 milyona yakın insanını silah altında tutan Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en sıkıntılı yıllarını geçirmiştir. Savaş yıllarının sıkıntıları ve tecrübeleri sonucu, Silâhlı Kuvvetler ile milli kaynakların geliştirilmesinin ve güçlendirilmesinin zorunlu olduğu ortaya çıkmıştır.

Savaş sırasında, Türk Ordusu, beliren tehditlere karşı, oluşturduğu askeri stratejide, kuvvet çoğunluğunu Trakya’da yığınaklandırmıştır. Askeri birliklerin

¹⁴⁸ Muzaffer Özsoy, “*Dünü ve Bugünüyle Türk Savunma Stratejisi*”, **Türkiye’nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.62

¹⁴⁹ Kurtuluş, s.225

¹⁵⁰ Seyfi Kurtbek, “*Harp Doktrinler*”, **Ordu Dergisi**, S. 155, Askeri Basımevi, İstanbul, 1950, s.1-2

¹⁵¹ Aynı yer

konusu durumu incelendiğinde, Türk Ordusunun Trakya ve Ege bölgesinde stratejik taarruz, Doğu’da ise stratejik savunma manevraları uygulayacağı anlaşılmaktadır.¹⁵²

Dünya tarihinin şimdiye kadar kaydetmiş olduğu en büyük mücadele olan II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan neticelerinden önemli olan bir nokta da, uluslar arası politikada “alan genişlemesi”dir. 1945 yılına dek uluslar arası ilişkilerin yoğunlaştığı bölge Avrupa idi. Avrupa devletlerinin ürettiği politika dünya için geçerli idi. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında, Afrika’da ortaya çıkan bağımsız devletlerin sayısındaki artış, uzak doğuda Çin ve Hindistan gibi büyük nüfuslu ülkeler dünya politika alanının genişlemesine sebep olmuştur.¹⁵³

Savaş sonrasında, ABD ve SSCB’nin liderliğinde oluşan iki kutuplu ideolojik yapılanma zemini, kendi ideolojilerini diğer unsurlara yayma çabaları sonucu uluslar arası ilişkilere “ideoloji” ve “doktrin” unsuru girmiş ve uluslar arası sistem kendi içinde daha çatışmacı bir ilişkiler ağı ortaya çıkarmıştır.¹⁵⁴

4. İkinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler

Siyasal dengelerin henüz yerine oturmadığı İkinci Dünya Savaşı sonrası, savaştan etkilenen uluslar kayıpların telafisi ve yaraların sarılması gayreti içerisine girmişlerdir. Başta Avrupa kıtası olmak üzere birçok yerlerde, savaşın izleri sürmekte, maddi ve manevi yıkıntılar temizlenmeye çalışılmaktadır.¹⁵⁵

Savaş öncesinde, siyasi platformda etkin ve baskın olan Batı Avrupa Devletleri, II. Dünya Savaşı ile birlikte çok büyük yıkımlara sahne olmuş ve savaşın etkisi tüm ülke ve toplumlar üzerinde hissedilmiştir.¹⁵⁶

Savaş boyunca muharebe dışı kalmayı başaran Türkiye bu süre zarfında az çok huzur içinde bulunmuştur. Bununla birlikte savaşın belirsizliği içinde geleceğinden emin olamamış, binlerce askerini hudutlarda nöbet başında tutmak zorunda kalmıştır.¹⁵⁷

¹⁵² Cebecioğlu, s.370

¹⁵³ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.421

¹⁵⁴ Hüseyin Emiroğlu, “*Türk Dış Politikasında Kuvvet Kullanımı*”, (**Basilmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), s.59

¹⁵⁵ Sedat İlhan, “*Uluslar Arası Kuruluşlar ve Silahlı Kuvvetler*”, **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 58, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1976, s.26

¹⁵⁶ Emiroğlu, s.59

¹⁵⁷ Aras, s. 35

Savaş sonrası durumu hiç iyi olmayan yanmış ve yıkılmış Avrupa'nın ekonomik durumu çok kötüydü. Sovyetler bu durumu fırsat bilip, komünizm propagandasını Avrupa ülkeleri üzerinde yoğunlaştırmış ve bu ülkelerdeki komünist partilerin kışkırtmaları ile çıkan grevler ülkelerin ekonomilerini felce uğratmıştı. Bundaki amaç, Komünist partilerin iktidara gelmeleri için uygun şartları sağlamak idi.¹⁵⁸ Sovyetlerin savaş sonrası bu yayılcı tutumu, savaş sonrasında kendi milli politikasına dönmek isteyen ABD'ni bu yolundan çevirmiştir.¹⁵⁹

Savaş sonrasında, ABD ve İngiltere savaş süresince elinde bulundurduğu asker sayısını azaltma yoluna gitmiştir. 1945 yılında ABD'nin elindeki kuvvet 3.100.000 iken, 1946 yılında bu sayı 391.000 idi. Aynı şekilde 1945 yılında elindeki kuvvet 1.321.000 olan İngiltere, bu kuvveti 1946 yılında 488.000'e indirmiştir. Buna karşın Sovyetler Birliği, savaştaki 6 milyonu aşan silahlı kuvveti ile harp sanayini savaş sonrasında aynı şekilde elinde tutmaya devam etmiştir.¹⁶⁰

1945 yılının başlarında ABD, İngiltere ve SSCB arasında yapılan Yalta Konferansında (4-11 Şubat 1945), SSCB tarafından şartların değiştiği ileri sürülerek Boğazların statüsünün yeniden düzenlenmesi talebi İngiltere ve ABD tarafından kabul görmüştü.¹⁶¹ Yalta Konferansının sonrasında, Molotof 19 Mart 1945 tarihinde saat 15.00'de Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper'i kabul ederek, 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasını yeni şartlara uymadığı gerekçesiyle feshettiğini bildirmiştir. Bu, Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin dostluğunun artık sona erdiğinin bir göstergesiydi.¹⁶² Bu gelişmeler sonrasında Ankara'ya gelen Selim Sarper Moskova'ya dönüşü sonrasında 7 Haziran 1945 tarihinde Molotof ile tekrar görüşmüştür. Bu görüşmede Sovyetler, Montreux Boğazlar Sözleşmesinin iki tarafın

¹⁵⁸ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.443-444

¹⁵⁹ Kurtcephe, "*İkinci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye Üzerinde Rus Baskısı*", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, s.151

¹⁶⁰ Erendil, **İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Oluşan Silâh Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri**, s.32

¹⁶¹ Kurtcephe, "*İkinci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye Üzerinde Rus Baskısı*", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, s.129

¹⁶² Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, s.276

katılımıyla yeniden düzenlenmesini, üstü kapalı olarak Türkiye'nin Doğu sınırının yeniden değerlendirilmesi taleplerinde bulunuyordu.¹⁶³

Diğer taraftan, Ankara'daki Sovyet Elçisi Vinogradov, 12 Haziran 1945'de Sovyet Hükümetinin, Türkiye ile yeni bir dostluk antlaşması imzalaması için aşağıdaki şartlara bağlı olduğunu bildirmiştir.

- Kars, Ardahan ve Artvin bölgelerinin Rusya'ya iadesi,
- Boğazlarda Rusya'ya üsler verilmesi,
- Montreux Antlaşmasının tadili,
- Trakya'da Bulgaristan ve Yunanistan lehine hudut tahsisatı yapılması.¹⁶⁴

Molotof'a göre Sovyetler Birliği ve Türkiye Boğazları müştereken müdafaa etmelidirler, Boğazlar Rusya'nın kapisidir ve Türkiye yalnız başına onları müdafaa edecek kadar kuvvetli değildir.¹⁶⁵ Zaten, Stalin'in "Rusya gibi büyük bir devlet, Türkiye gibi küçük bir devletin elinin boğazında olmasını kabul edemez" şeklindeki sözleri Boğazlar konusunda Rusya'nın tavrını çok açık bir şekilde ortaya koyuyordu. Stalin sadece Boğazlardan serbest geçiş ile yetinmek istemiyor, Boğazlarda üs istiyordu.¹⁶⁶

Savaş sonrasında, müttefiklerin askerlerini terhis etmesine karşılık, harp süresince ABD desteği ile gelişen ordusunu terhis etmeyen Sovyet Rusya'nın Boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'dan toprak istemesi Türkiye için dönemin en önemli olayı idi. Savaş sonrasında bütün dünya, barışı yaşarken, Türk Ordusu, Rusya'nın bu tutumu nedeniyle uzun süre mevcut yapısını korumak durumunda kalarak sefer şartlarını yaşamaya, hiç değilse hazırlık olarak devam etmiştir.¹⁶⁷

17 Temmuz 1945 tarihinde ABD, SSCB ve İngiltere'nin katılımı ile yapılan Postdam Konferansında, Stalin, Türkiye ile 1921 tarihinde Doğu sınırının belirlenmesinde Sovyetler aleyhine durum oluştuğunu ve Boğazların savunmasının

¹⁶³ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.152 ve Kurtcephe, "*İkinci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye Üzerinde Rus Baskısı*", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, s.134

¹⁶⁴ Baltalı, s.114-115

¹⁶⁵ Aynı yer

¹⁶⁶ Taner Baytok, **Bir Asker Bir Diplomat, Güven Erkaya-Taner Baytok Söyleşi**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s.19

¹⁶⁷ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, s.214-215

Türkiye ile Sovyetler Birliği'nce müştereken yapılmasını istemiştir. Sovyetlerin bu taleplerine, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945 tarihinde Meclis açılış konuşmasında sert bir dil ile cevap vermiştir: "...Açıkça söyleriz ki, Türk topraklarından ve haklarından kimseye verilecek bir borcumuz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz".¹⁶⁸

1945 yılı içerisinde Sovyet Rusya'nın Doğu Anadolu ile Boğazlar hakkında Türkiye'den taleplerini, iki ülkenin kendi meseleleri olarak değerlendiren ABD, 1946 yılında bu tutumunu değiştirmeye başlayacaktır. Ocak 1946 aylarının başlarında, ABD, Rusya ile Türkiye arasındaki gerginliği dikkatle takip ettiğini, konunun ikili ilişkiler boyutunu aşarak Birleşmiş Millet Anayasası çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁹

1946 yılının başında, uzun yıllar ABD'de Türkiye Büyükelçisi olarak görev yapan ve oradaki kordiplomatın en kıdemlisi haline gelen Münir Ertegün vefat etmiş ve ABD 8 Mart 1946 tarihinde, Münir Ertegün'ün cenazesini Türkiye'ye USS Missouri zırhlısı ile göndermeye karar verdiğini açıklamıştır. Bu karar duyulduğunda Cumhurbaşkanı İnönü "Münir Bey bütün hayatında Türkiye'ye hizmet etti. Şimdi öldükten sonra da hizmet ediyor"¹⁷⁰ demiştir. 5 Nisan 1946 tarihinde Büyükelçi Münir Ertegün'ün cenazesi, 270 metre boyunda, 57.500 ton ağırlığında ve 1.600 mürettebata sahip olan dünyanın ikinci büyük zırhlısı USS Missouri tarafından Türkiye'ye getirilmiştir. ABD'nin, bir büyükelçinin ölümü üzerine giriştiği bu görülmedik olay, pek çok kimse tarafından Amerika'nın Sovyet tehdidine karşı Türkiye'yi yalnız bırakmayacağı şeklinde yorumlanmıştır.

Savaş sonrasında kendisini doğrudan ilgilendiren hayati çıkarları ile ilgili iki dış politika olayı ile karşı karşıya bulan Türkiye, Batı'dan hiçbir resmi destek sözü almadığı halde SSCB'nin toprak ve Boğazlardaki isteklerine askeri önlemleri uygulayarak tek başına karşı durmuştur.¹⁷¹ Sovyetler Birliği'nin taleplerine karşılık olarak 22 Ağustos 1946 tarihinde Türkiye tarafından verilen nota Rus maslahatgüzarına iletilmiştir: "Boğazların müşterek müdafaası teklifi Türkiye'nin

¹⁶⁸ Kurtcephe, "İkinci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye Üzerinde Rus Baskısı", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, s.142-143

¹⁶⁹ Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, s.303,304

¹⁷⁰ İnönü, s.182

¹⁷¹ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, s.218

hiçbir suretle feragat edemeyeceği ve tazyidini kabul eyleyemeyeceği egemenlik haklarına ve egemenliğine aykırıdır.”¹⁷²

Türkiye üzerindeki askeri baskısını 1946 sonbaharında arttıran Sovyet Rusya, Kafkaslara 190.000, Bulgaristan’a da 90.000 kişilik kuvvet yığmıştı. Bu durum karşısında Türkiye, yedekleri silâh altına çağırması ve Pasinler bölgesinde yığınaklanma yapmaya başlamıştır. 24 Eylül 1946 tarihinde yeni bir nota daha veren Rusya, aynı taleplerini sürdürmekte ve Boğazlar meselesinin de Postdam Konferansında öngörüldüğü üzere hükümetler arası müzakere edilmesini istemektedir. Türkiye, 18 Ekim 1946 tarihinde notaya cevap vermiş ve Boğazlar için Karadeniz’e kıyısı olan devletlere ayrıcalık tanınmayacağını belirtmiştir.¹⁷³

Sovyetler Birliğinin, 1945-1946 yıllarında Doğu Anadolu toprakları ile Boğazlar üzerindeki taleplerini resmen açıklaması, Türkiye’yi Ulusal Kurtuluş Savaşından sonra en kritik safhaya sokmuştur. Bu olay, İkinci Dünya Savaşının başlangıcından beri fiili tarafsızlığını koruyan Türkiye’nin kısa bir süre içinde bu politikasını terk ederek, batı ile yakın iş birliği araması, özellikle ABD ile ilişkileri güçlendirmesine yol açmıştır.¹⁷⁴ Savaş sonrasında karşılaştığı SSCB tehdidine karşı tek başına karşı koyamayacağını değerlendiren Türkiye, 1947 yılından itibaren “Truman Doktrini” ile sağlanan askeri nitelik taşıyan yardımların zaman içerisinde ekonomik boyutu taşınmasıyla ABD’nin stratejisinin bir parçası olmaya başlamıştır.¹⁷⁵ Böylece, Truman Doktrini ile birlikte ulusal çıkarlarının ötesinde ABD’nin ulusal çıkarlarını ön plana alan Türkiye’nin tek kutuplu dış politika süreci başlamış oluyordu.¹⁷⁶ Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde yardım almak biçiminde başlayacak olan bu ilişki, yakın bir gelecekte NATO gibi gerçekten bir denge unsuru olabilecek

¹⁷² **Cumhuriyet Gazetesi**, 23 Ağustos 1946

¹⁷³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Ekim 1946 ve Kâmuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.306,307

¹⁷⁴ Mehmet Gönübol, “*Dış ve İç Etkenler Açısından NATO ve Türkiye*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Nisan 1971, S. 43, s.34, ve **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 74, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1981, s.97

¹⁷⁵ Tanilli, s.514

¹⁷⁶ Sabri Yirmibeşoğlu, **Askeri ve Siyasi Hatıralarım**, Kastaş Yayınevi, Zafer Matbaası, İstanbul, 1999, s.55

bir kuvvete dayanmak zorunluluğu ortaya koyacak, Atlantik Pakti'na girme çabalarını artıracak, sonunda Türkiye'yi NATO üyeliğine dek götürecektir.¹⁷⁷

Türkiye'yi, Ortadoğu ülkelerini Sovyetler Birliğinin komünist yayılmacılığına karşı koruyabilecek bir sigorta olarak gören ABD, Türkiye'yi kaybettikleri takdirde Ortadoğu'yu savaşa savunma yeteneğini tümüyle kaybedeceklerini biliyordu. Sovyet baskılarına karşı doğal bir engel olarak nitelendirilen Türkiye'nin bu baskılara karşı koyabilmesi için Batının yardımı gerekiyordu. O dönemde Türkiye'nin elinde 600.000 kişilik bir kuvvet, 300 kadar uçak ve yetersiz bir donanma mevcuttu. Bu kapsamda yapılacak yardımın niteliği konusunda ABD makamları tarafından yapılan inceleme neticesinde, öncelikle; kara kuvvetlerinin hava saldırılarına karşı güçlendirilmesi, elindeki silahların yenileştirilmesine, muhabere ve lojistik sistemlerinin geliştirilmesine, uçak ve diğer harp malzemelerinin sağlanmasına ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Türkiye'nin yakın bir gelecekte kendi askeri ihtiyaçlarını geliştirmesinin çok zor olduğu görülmektedir.¹⁷⁸

Truman Doktrini ile Marshall yardımı Sovyetlerin yayılmacı faaliyetlerine karşı alınmış önemli tedbirlerdir. Ancak 1948 Berlin Buhranı Sovyet tehdidinin çok daha büyük ve devamlı olacağını göstermiştir.¹⁷⁹ 1948 tarihinde İngiltere, Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda'nın kurmuş olduğu Batı Birliği Savunma Örgütü'nün, Amerika'nın katılımı olmadan Sovyetler için fazla bir caydırıcılığı olmayacağı anlaşılmıştır.¹⁸⁰ Böylece Amerika, Sovyetleri durdurma yani "Containment" politikasını yürürlüğe koymuş ve bunun sonucunda 4 Nisan 1949 tarihinde NATO ittifakı teşkil edilmiştir.¹⁸¹

Savaş sonrasında oluşan iki kutuplu dünya düzeninde, Amerika stratejisi, Kuzey Avrupa'da İskandinav Kıyılarından başlayarak Güneydoğu Avrupa, Yugoslavya, Yunanistan, Karadeniz, İran kuzeyine kadar yay biçiminde uzanan bir hatta sıkışmıştı. ABD'nin bu hattı savunmasının desteklenmesi için büyük bir deniz ve

¹⁷⁷ Gönübol, "Dış ve İç Etkenler Açısından NATO ve Türkiye", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, s.34 ve **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 74, s.97

¹⁷⁸ McGhee, s.56-58

¹⁷⁹ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.447-448

¹⁸⁰ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.543

¹⁸¹ Donald Kagan, **On The Origins Of War**, Published By Doubleday, USA, 1995, s.444, Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.447-448 ve İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslar Arası Siyasal Bağlıları**, C. II (1945-1990), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.391

hava ulaştırma gücüne sahip olması gerekiyordu. Sovyetler Birliği için ise geniş bir cephe üzerinde büyük bir kara kuvvetine ihtiyaç duyulmaktaydı.¹⁸²

Dış politikayı bir büyük güce dayandırarak yürütme geleneği Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminden itibaren başlamıştı. Cumhuriyet döneminde, Batılı Devletlerle girişilen mücadelede Sovyetler Birliği'ne dayanmak şeklinde ortaya çıkan bu süreç, 1930'lu yıllarla birlikte dünya konjonktüründe meydana gelen değişikliklerle İngiltere ve Fransa'ya doğru yönelmiştir. Dünya Savaşı sonrası askeri ve ekonomik açıdan yıkıma uğrayan İngiltere ve Fransa'nın bunu sürdürmeleri imkânsızdı. Sovyet yayılcılığı ve tehdidi ile birlikte, yaklaşık 150 yıldır izlenmekte olan bir büyük güce dayanma yönündeki dış politika stratejisinin eksenini Amerika Birleşik Devletleri'ne doğru kaymıştır.¹⁸³

5. Truman Doktrini ve Marshall Plânı

Yukarıda belirtildiği üzere, 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktı Sovyetler tarafından Mart 1945'de feshedilmiştir. Bunun hemen ardından Haziran ayında Sovyetlerin Kars ve Ardahan'ı istemeleri Türk-Sovyet ilişkilerini gerginleştirmişti.¹⁸⁴

Bu esnada, Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk'taki komünist rejimler tarafından desteklenen, Yunanistan'da da Moskova'dan yönetilen iç savaşlar sürüyordu. Bu tabloya göre Sovyetlerin ne yapmak istediği açıktı:

- İran üzerinden Orta Doğu ve Basra Körfezi,
- Türkiye üzerinden Boğazlar, Doğu Karadeniz kıyıları ve Ege Denizi,
- Yunanistan üzerinden Doğu Akdeniz yönünde yayılmak.

Bu üç istikamet İngiltere için hayati önemi haiz bölgeleri kapsıyordu. O ana dek Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesi, İngiltere'nin ilgi alanı içerisinde idi. Gelişen durumlar karşısında İngiltere'nin kendi çıkarları açısından Yunanistan ve Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı koruması ve desteklemesi gerekiyordu.¹⁸⁵

¹⁸² Özsoy, s.64,65

¹⁸³ Emiroğlu, s.199

¹⁸⁴ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.152

¹⁸⁵ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.441-442

II. Dünya Savaş ve sonrasında Sovyet tehdidi ile birlikte uzun süren seferberlik, endüstri ve tarımı kalifiye işgücünden yoksun bırakmıştı. Savunma masrafları artmış ve vergilere genişletilmişti. Savaş sonrasında sıkıntısı duyulan birçok maddenin ithal edilmeye başlanması ticaret dengesini bozmuştu. Aynı zamanda, II. Dünya Savaşı Türk Ordusunun modern bir savaşın gereklerini yerine getiremez durumda olduğunu açığa çıkarmıştı. Tüm bunlar Türkiye'yi dış yardıma iten sebepler idi.¹⁸⁶

11 Mart 1941 tarihli Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu 1945 yılında ABD tarafından durdurulmuştu. Ancak, bu kanundan tekrar yararlanmak üzere Türkiye ile ABD arasında imzalanan 23 Şubat 1945 tarihli anlaşma maddeleri, henüz verilmesi belirlenmeyen savunma malzemelerinin, nasıl kullanılacağından geri verilmelerine, patent ve haklarından doğması muhtemel ödemelerin Amerikan Hükümeti'ne nasıl yapılacağına kadar Türkiye'nin uyması gereken şartları kapsıyordu.¹⁸⁷

Bunu müteakiben, 27 Şubat 1946 tarih ve 4882 sayılı kanunla kabul edilen, Türkiye ile ABD arasında 10 milyon dolarlık kredi anlaşması ile savaş sonrasında tasfiye edilen Amerikan malzemesi satın almak şartıyla açılmıştır. Savaş artığı olan bu malzemelerin çoğundan tam olarak yararlanamayan Türkiye, yararlanabildiği küçük bir bölüm malzemenin yedek parçaları ile ilgili olarak da Amerika'ya döviz ödemek zorunda kalmıştır.¹⁸⁸

Katılmadığı bir savaşta milli kaynaklarının büyük bölümünü kaybeden Türkiye askeri yönden yapmak istediği modernleşme hamlelerini dış kaynaklı gerçekleştiremezdi. XX. Yüzyılın başlarında o dönemin askeri yönden en güçlü devletleri arasında yer alan Almanya'ya yakınlaşan Türk Ordusu'nun, II. Dünya Savaşı sona ermeden ABD'ye doğru açılması basit bir komuta ve kontrol ilişkisi değildir.¹⁸⁹

Savaş sonunda, İngiltere ekonomisi savaşın olumsuz etkilerinden dolayı tahribata uğramış ve 1947 yılından itibaren İngiltere, Yunanistan'da bulunan askerî kuvvetlerini destekleme ve Türkiye'ye uyguladığı mali yardımı sürdürmez duruma gelmişti. Ancak bu yardımın sektöre uğraması, Yunanistan ve Türkiye'nin SSCB'nin

¹⁸⁶ Özdemir, s.92

¹⁸⁷ Haydar Tunçkanat, **İkili Anlaşmaların İçyüzü**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s.17,18

¹⁸⁸ a.g.e., s.22

¹⁸⁹ a.g.e., s.48

baskısı altına girmesi demektir.¹⁹⁰ Sovyetlerin karşısına bir denge unsuru olabilecek tek güç o zaman için sadece ABD görünüyordu. Bu nedenle İngiltere'nin 1947 yılında ABD'ne vermiş olduğu Türkiye ve Yunanistan hakkındaki memorandumlar, Türkiye ve Yunanistan'ın Batı'nın savunması için kilit önem taşıdığını vurgulamakta, hatta Yunanistan'daki askerleri geri çekmek zorunda olduğunu ifade etmekte ve bu görevin ABD tarafından yerine getirilmesini istemektedir.¹⁹¹ Bunun üzerine, ABD Başkanı Truman, zaman kaybetmeden bu boşluğun ABD tarafından doldurulmasının gerektiğini Kongre karşısında ifade ederek, dünyanın özgür halklarına karşı olabilecek baskılara karşı koyabilmelerini kolaylaştırabilecek mali yardım önermiştir. ABD böylece, dış siyasette 1945 yılından sonra izlemek istediği Avrupa'nın sorunlarından uzaklaşma çizgisini terk etmiştir.¹⁹²

ABD Başkanı Truman, 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'de, Senato ve Temsilciler Meclisi'nin ortak toplantısı önünde yaptığı konuşma ile Truman Doktrini denen yeni Amerikan politikasını açıklamıştır.¹⁹³

Görüldüğü üzere II. Dünya Savaşı sonrasında, müttefikler arasındaki iktisadî ve sosyal yapıdaki farklılıklar, çıkar çatışmaları çerçevesinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar zaman içerisinde derinleşmiş ve 12 Mart 1947 tarihindeki "Truman Doktrini"nin devreye girmesi ile birlikte "Soğuk Savaş" dönemi fiilen başlamıştır.¹⁹⁴

Savaş sonrasında yoksullaşan Avrupa'daki komünizm tehlikesinin önlenmesinin bir gereği olarak ortaya çıkan Truman Doktrininin 1947 yılı başında Amerikan Cumhurbaşkanı tarafından resmen ilan edilmesiyle, bağımsızlıkları komünist tehdidi karşısında tehlikeye giren memleketlere askeri yardımlar başlamıştır. 1947 Haziran ayında Amerika Milli Savunma ve Dışişleri Bakanlıklarının yaptıkları müşterek bir tetkik şu sonucu vermiştir: "Türkiye'nin Silahlı Kuvvetlerinin tesir kudretini artırmak ve ordusunu modern bir hale sokmak için lüzumlu yardımlar ilk önce askeri olmalıdır ve ayrılan tahsisatın büyük bir kısmı da bu amaç göz önünde tutularak

¹⁹⁰ Kagan, **On The Origins Of War**, s.442 ve J.M.Roberts, **Yirminci Yüzyıl Tarihi**, Çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s.407,408

¹⁹¹ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.152

¹⁹² Roberts, s.407,408

¹⁹³ Jeremy Isaacs and Taylor Downing, **Cold War, An Illustrated History, 1945-1991**, Little, Brown and Company, USA, 1998, s.44 ve Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.152

¹⁹⁴ Tanilli, s.290-292

kullanılmalıdır.”¹⁹⁵ Bunun sonucunda, 22 Mayıs 1947 tarihinde Senato ve Temsilciler Meclisi’nin toplantısında yapılan müzakereler sonrasında Yunanistan’a 300 Milyon, Türkiye’ye ise 100 Milyon Dolarlık yardım yapılması kabul edilmiştir.¹⁹⁶

II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan soğuk savaş döneminde, kendisine batının ileri karakolu olarak rol biçilen Türkiye’ye yapılan ABD’nin yardımı, 1945 yılına kadar 95 milyon dolar dolaylarındaydı. 1945 yılında durdurulan yardımlar, 1947 yılında Truman Doktrini kapsamında yeniden başlatılmış oluyordu.¹⁹⁷

Esas itibariyle, Türkiye ve Yunanistan’a askeri yardımı gerektiren Truman Doktrini sonucunda “Türkiye ve Yunanistan’a Yardım Yapılmasına Dair Kanun” Türk ve Amerikan Hükümetleri arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanmıştır.¹⁹⁸

Türkiye ve Yunanistan’a askeri yardımı öngören ve 22 Mayıs 1947 tarihinde yürürlüğe giren Truman Doktrini hakkındaki yasanın iki önemli maddesi bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi; yapılacak askerî yardım malzemesinin ABD’nin bilgisi dışında kullanılmaması, ikincisi ise; bu araç, gereç ve silâhların uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığının ABD tarafından denetleneceğidir.¹⁹⁹

22 Mayıs 1947 tarihinde Ankara’ya gelen Amerikan Askeri Heyetinin başkanı General Oliver “Alakalı Türk makamları ile iyi bir iş birliği yapacağımızdan eminim” diye konuşmuştur.²⁰⁰ 24 Mayıs tarihinde Amerika askeri heyeti ile ilk toplantı Genelkurmay Karargâhında saat 10.30’da yapılmış²⁰¹ ve bu görüşmelerde Amerikan heyetine General Oliver, Türk heyetine ise Genelkurmay İkinci Başkanı Korg. Muzaffer Tuğsavul başkanlık etmiştir.²⁰²

Görüşmelerde, Türkiye’nin savunması, Ortadoğu ve Akdeniz’in savunması meselesi olarak ele alınmış, bu konulardaki ihtiyaçlar, önemi ve öncelikleri

¹⁹⁵ Thomas E De Shazo, “Türkiye’ye Yardım”, Çev.Ömer İnönü, **Ordu Dergisi**, S. 150, Askeri Basımevi, İstanbul, 1949, s.131

¹⁹⁶ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.158

¹⁹⁷ Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, Dünya Savaşı’ndan 1971’e, Çev. Babür Kuzucu, Belge Yayınları, İstanbul, 1980, s.172-173

¹⁹⁸ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.162

¹⁹⁹ Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, Altın Kitaplar Yayınevi, Ankara, 1987, s.58

²⁰⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 23 Mayıs 1947

²⁰¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Mayıs 1947

²⁰² **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Mayıs 1947

bakımından sıraya konarak tespit edilmiştir. Tespit edilen ihtiyaçların başında, birliklerin motorize hale gelmesi ve başlıca asker ve iktisadi yollarla limanların inşası konularındır.²⁰³ Aynı zamanda Amerikan Askeri Heyeti, limanlar ve yollar üzerinde ihtiyaçları gösteren raporlar etrafında Nafia Bakanlığı temsilcilerinden de bilgiler almışlardır.²⁰⁴ Özellikle İskenderun’u Karadeniz’e bağlayan bir yolla, İskenderun’da doğu hudutlarına uzanacak diğer bir yolun etütleri üzerinde durulmuştur.²⁰⁵

Amerikan Askeri Heyeti Başkanı General Oliver “İnsan unsuru bakımından çok üstün olan Türk ordusunun her sahada her türlü malzemeye ihtiyacı var. Modern silahlarla mücehhez bir Türk tümenine komuta etmekten başka büyük zevk tasavvur edemem” diyerek, Türk ordusunun mevcut haliyle silâh ve teçhizat yönünden yetersiz olduğunu belirtmiştir.²⁰⁶

Kara, hava ve deniz gruplarından oluşturulan Amerikan yardım heyeti muvakkat karargâhı Washington’da 1947 Ağustos ayında kurulmuştur. Kıdemi sebebiyle kurulun başkanlığını Kara Grubunun başında olan Tümgeneral Horace L. Mc Bride üzerine almıştır. Kara kuvvetleri grubu TUSAG kısaltılması “Amerika Kara Kuvvetleri Türkiye’ye Yardım Kurulu” ismiyle tanınmıştır.²⁰⁷

Truman Doktrini’nin öngördüğü 100 Milyon ABD Dolarının kuvvetlere tahsisi ise şöyleydi: Kara Kuvvetleri 48,5 Milyon Dolar, Hava Kuvvetleri 26,75 Milyon Dolar, Deniz Kuvvetleri 14,75 Milyon Dolar, mühimmat takviyesi 5 Milyon Dolar, yolların inşası 5 Milyon Dolar.²⁰⁸

Truman Doktrini’nin kabul edildiği 1947 yılının Eylül ayı sonlarına doğru, Türk Hükümeti ekonomik nedenlerden dolayı, Ankara’daki ABD büyükelçiliğine 485.000 kişilik orduyu 350.000’e indirmek istediğini bildirmiştir. Kuvvetlerin indirilmesine hem ABD, hem de İngiltere karşı çıkmamıştır.²⁰⁹ Amerikan askeri yardımı ile ilgili olarak Org.Nuri Yamut, Times muhabirine Ağustos 1947’de verdiği bir beyanatta

²⁰³ Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1947

²⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 25 Mayıs 1947

²⁰⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Mayıs 1947

²⁰⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 18 Haziran 1947

²⁰⁷ Thomas E De Shazo, s.131

²⁰⁸ McGhee, s.90

²⁰⁹ a.g.e., s.89

ise ordudaki insan unsuru fazlalığının azaltılabilmesi için ordunun ateş gücünün artırılması gerektiğini ifade etmiştir.²¹⁰

1 Ağustos 1946-8 Haziran 1949 tarihleri arasında Genelkurmay Başkanlığı görevini yürüten Org. Salih Omurtak başkanlığındaki 13 kişilik askeri heyet, 5 Ekim 1947 tarihinde ABD'ye resmi bir ziyarette bulunmuşlardır.²¹¹ Bu ziyarette Org. Salih Omurtak basına yaptığı beyanatta; “Böyle bir yardım bahsinde, karşımıza çıkabilecek olan muhasımların kuvveti göz önünde tutulmalıdır. Mesela 300 milyon dolarlık bir yardım bizi çok daha memnun ederdi...Yardım lazımdır. Zira İkinci Dünya Harbi ufkumuzdaki kara bulutları dağıtmamıştır. Amerika yardımının muhtemel neticelerinden biri de, Türkiye Silahlı Kuvvetlerinin mutasavver azaltılması olacaktır” demiştir.²¹²

Amerikan askeri yardımı malzemelerini taşıyan ve 1948 yılı Mart ayında, Derince limanına gelen gemiden tahliye edilen malzemeler içinde; tank, 5-6 tonluk kamyonlar, jeepler, 300'den fazla hiç kullanılmamış taşıt, çok miktarda elektrik cihazı, alıcı-verici telsiz bulunmaktaydı.²¹³ Aynı ay içerisinde Amerikan askeri yardım malzemelerini taşıyan iki gemi daha gelmiştir. Charles Glopper isimindeki gemiden, çok miktarda tank, sahra topları, çeşitli muhabere vasıtaları, top taşıyan kamyonlar, jeepler, E.Drake isimli gemiden ise, gemi topları, gemi inşa malzemeleri, çok miktarda denizaltı ağı, şamandıralar, dalgıç malzemeleri, seyir aletleri, yangın söndürme cihazları çıkmıştır.²¹⁴

İstanbul'a 28 Nisan 1948 tarihinde gelen Rendova uçak taşıt gemisi de Amerikan askeri yardımı kapsamında, AT-6 tipinde yaklaşık 100 eğitim uçağı getirmiştir.²¹⁵ Bunun sonrasında Mayıs ayı içerisinde ise, Siboney uçak taşıt gemisi İstanbul'a gelmiş²¹⁶ ve beraberinde 42 Amerikan tayyare makinisti de gelmiştir. Rendova gemisi ile gelen 6 makinist ile birlikte bu makinistler uçak bakım ve tamirlerine

²¹⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Ağustos 1947

“...Halen orduda bulunan köylülerin tarlalarına iadesi meselesi Türk Silahlı Kuvvetlerinin ateş kudretinin artmasına bağlıdır...”

²¹¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Ekim 1947

²¹² **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Ekim 1947

²¹³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 27 Mart 1948

²¹⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Mart 1948

²¹⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Nisan 1948

²¹⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Mayıs 1948

nezaret etmişlerdir.²¹⁷ 25 Mayıs 1948 tarihinde İzmir Limanına gelen “Joe Man” isimli ABD gemisi de ikinci seferi olarak askeri malzeme getirmiştir.²¹⁸

Türkiye ABD Askeri Yardım Heyeti (TUSAG, Turkish United States Army Group) üyesi M.John Souvallzi Ankara’ya yaptığı ziyarette yaptığı açıklamada, Mayıs 1948 itibarıyla yardım grubunda hepsi asker 100 üye bulunduğunu, heyetin vazifesinin, Türk ordusuna en modern Amerikan sitemine göre lüzumlu yardımları yapmak ve personele en yeni harp silahlarını kullanma taktiklerini öğretmek olduğunu belirtmiştir.²¹⁹

Askeri yardım programında Haziran 1948 ayına gelindiğinde, Türk askeri okullarında, yardım kapsamında sağlanan yeni Amerikan silâhlarının kullanımı ile ilgili eğitime ağırlık verilmiştir. Kara kuvvetlerine mensup subaylarının eğitimi tamamlanmış, hava kuvvetlerine ait programda öngörülen uçaklarının % 75’i Türkiye’ye gelmiş bulunuyordu. Hava kuvvetleri ile ilgili olarak yardım malzemesine ilişkin 50’den fazla kursu mevcuttu. Deniz kuvvetleri için ise 4 denizaltı ve 11 küçük gemi teslim edilmişti. O döneme kadar da 215 km.lik yolun inşası da tamamlanmış idi.²²⁰

ABD Başkanı Truman, Türkiye’ye yapılan bir yıllık askeri yardımın bilânçosunu 1948 yılı Ekim ayında kongreye verdiği bir raporla bildirmiş ve bu rapora göre Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kara Kuvvetlerine 62 milyon dolar, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin her birine ise 13 milyon dolar yardım yapıldığı, verilen malzemenin toplamının ise 140.000 ton tuttuğu belirtilmiştir.²²¹

YAPILAN ASKERİ YARDIMIN			TOPLAM
KUVVETİ	CİNSİ	TUTARI (\$)	
Kara	Muhabere	10.216.845	62.131.722
	İstihkam	4.506.830	
	Sıhhiye	346.080	
	Erbaşlar	503.850	

²¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1948

²¹⁸ Hürriyet Gazetesi, 26 Mayıs 1948

²¹⁹ Hürriyet Gazetesi, 8 Mayıs 1948

²²⁰ McGhee, s.91

²²¹ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ekim 1948

	Topçu	39.755.455	
	Nakliye (Yalnız denizaşırı)	4.686.372	
	Talim ve Terbiye	2.100.000	
	Muhtelif	16.290	
Deniz	Topçu	2.592.763	12.932.828
	Gemi tamir ve idame masrafları	2.817.852	
	Verilen gemilerin değeri	3.940.568	
	Muhabere ve elektronik malzemeler	1.153.756	
	Nakliye, ambalaj vesaire	1.167.267	
	Talim ve terbiye	1.260.622	
Hava	Hava Kuvvetleri	13.108.278	13.108.278
TOPLAM		88.172.828	

(Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ekim 1948)

Kara kuvvetleri heyetinin asıl faaliyeti, Türk ordusunun tatbikat okullarında eğitim ve öğretim programlarının gelişmesine, özellikle atış eğitimlerine, teçhizat ve motorlu taşıtların bakımına ağırlık vermiştir. Piyade Okulunda 90 mm.lik tanksavar toplarının kullanılması için açılan kurslarda, Türk ordusu subaylarına bu topun kullanılış teknik ve taktikleri öğretilmiş ve kendilerinin bu konuda öğretmenlik yapabilmeleri sağlanmıştır. Aynı şekilde, Topçu Okulunda da öğrencilere kurslar verilmiş, Türk ordusuna mensup birçok subay Amerikan tatbikat okullarında kurs görmek üzere Amerika'ya gönderilmişlerdir.

Nisan 1948 tarihinde, Amerikan Askeri Yardım Heyeti Deniz Kuvvetleri Başkanı Amiral Settle, Türk Deniz Kuvvetleri için “Çok miktarda denizaltı ile uçak gemileri lazım. Personel bakımından Türk donanması, bilhassa subayların zekâ ve askeri görevlerini çok kuvvetli buldum. Yeni gemilerle gittikçe kuvvetini artıran Türk donanmasının bütün aletleri moderndir” şeklinde konuşmuştur.²²²

19 Nisan'da Türk personeli ile Amerika'dan hareket eden Brill, Boarfish, Blueback ve Chubb²²³ (1 nci ve 2 nci İnönü ile Sakarya ve Dumlupınar) isimli

²²² Cumhuriyet Gazetesi, 10 Nisan 1948

²²³ “Bu gemilerin her birinin maliyeti 6-8 milyon dolardır.”

Amerikan denizaltıları Amerikan yardımı heyeti tarafından İzmir’de 23 Mayıs tarihinde Türk bahriyesine devredilmiştir. Denizaltıların kullanılması ve bunların manevrasını öğretmek üzere bu gemi mürettebatından bazı öğretmen grupları birkaç ay Türkiye’de kalmıştır. Albay Moseley ile birlikte 102 kişilik bu grup Gölcük’te açılacak olan denizaltı kursunu idare etmişlerdir.²²⁴

Bunun yanında, birçok Türk subay ve erbaşı New London Amerikan denizaltı okullarında 6 ay kurs gördükten sonra bu gemilerle ülkeye dönmüşlerdir. Tatbikat okullarında kurs gören daha birçok Türk bahriye subayı bu dönemde halen Amerika’da bulunmaktadır. Norfolk’ta, 11 Haziran 1948 tarihinde Türkiye’ye 11 küçük gemi devredilmiştir. Bunlar 8 küçük mayın tarama gemisi, 1 ağ gemisi, 1 tanker, 1 de makinelerin tamiri için atölye gemisinden ibarettir.

Türk Hava Kuvvetlerine verilmesi göz önünde bulundurulmuş uçakların yüzde 75’i Haziran sonuna kadar gelmiş bulunuyordu. Türk Hava Kuvvetlerine mahsus 50’den fazla eğitim uçağı ile açılan kursların eksiklikleri tamamlanmış durumda idi. Bu kurslarda şunlar öğretilmekte idi: Makinelere alışmak ve intibak devresini geçirmek üzere yapılan uçuşlar, uçakların gözden geçirilmesi ve bakımı, P 47 topçu atışlarının eğitimi, bombardıman, teçhizat ve nişan konuları, hava durumunun keşfi, uçan hedeflere karşı hava pistlerinin tamiri. Birleşik Amerika Hava Kuvvetleri teşkilatını, talim ve terbiye ve muhabere, radar, muharebe ve hafif bombardıman birlikleri teçhizatı işlerini öğrenmek üzere 45 Türk subayı bu dönemde halen Birleşik Amerika’da bulunmakta idi. Bundan başka Almanya’da Nuranau şehrinde 19 Türk öğrencisi Amerika ordusunun mühendis okulunun kurslarına devam etmekteydi.²²⁵

1947-1948 yıllarında 100 milyon dolara ulaşan askeri yardımın, 5 milyon doları liman, 5 milyon doları tersane inşaatına, diğer kalan bölümü ise kara, deniz ve hava kuvvetleri arasında paylaştırılmıştır.²²⁶ Truman Doktrini kapsamındaki askeri yardımlar da dahil, 1947-1949 yılları arasında verilen yardımın tutarı 152,5 milyon dolara ulaşmıştır. Bunun 147.5 milyon dolarlık bölümü kara, deniz ve hava kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanılmış, diğer 5 milyon dolarlık bölüm ise, olası bir Sovyet saldırısının durdurulabileceği Torosların güneyi ile İskenderun

²²⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Mayıs 1948

²²⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ekim 1948

²²⁶ Yerasimos, s.178-179

arasındaki ikmal yollarının tamamlanması için kullanılmıştır. Söz konusu yardımın miktarı 1947-1951 arasında 400 milyon dolara çıkmıştır.²²⁷

1948 yılı sonunda ABD askeri yardım heyetinin mevcudu Türkiye’de 363 kişiydi. İlk tahminlerin ötesinde büyük bir askeri misyon gerektiği düşünülen Türkiye’de, sivillerin de dahil edilmesi ile birlikte bu sayı 25.000’i bulacaktır. Bu sayının büyük bir bölümü, Türkiye’nin uygun konumu itibariyle telsiz dinleme personelini oluşturuyordu.²²⁸

Truman Doktrinin uygulamaya konulmasıyla birlikte, Karadeniz sahillerinde radar istasyonları, roket üslerinin kurulmasında, askere hizmete alınanların okuma ve yazma öğrenmeleri için ders kitaplarının hazırlanmasına kadar geniş bir yelpazede Türk-Amerikan iş birliği gerçekleşmekteydi. 1947-1962 yılları arasında Türkiye’ye olan Amerikan askerî yardım miktarı 2.228 milyon dolar olarak tahmin edilmektedir.²²⁹

ABD açısından, Türkiye’ye yapılan askeri yardımın iki amacı bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi; Türk ordusunu modern silahlarla donatarak, bu silah ve teçhizatın kullanımı için orduyu eğiterek, savunma gücünü artırmak, daha küçük ve daha etkili, ateş gücü yüksek bir ordu yaratmak, ikincisi ise; bütçenin yaklaşık yarısını tutan savunma harcamalarının ekonomiye olan yükünü hafifletmek idi.²³⁰ Nitekim ABD yardımlarının başladığı dönemdeki mevcut 500.000 asker sayısı, 1950 Martında 300.000’e indirilmişti.²³¹ Amerikan askeri yardımı ile birlikte, Türkiye bütçesindeki askeri harcamalarının payı da, 1947 yılında % 37.2 iken, 1948 yılında %30.3’e, müteakip yıllarda ise % 29 seviyelerine düşmüştür.²³²

Truman Doktrini kapsamında Türkiye’ye verilen malzemelerin çoğu, II. Dünya Savaşı artığı olarak değerlendirilebilecek araç gereç ve malzemeler olmakla birlikte, o dönemde Türk ordusunun elinde bulunanlardan çok daha modern idi. Hava kuvvetleri ile ilgili olarak Proje-500 olarak adlandırılan bir yardım programında, Amerikan Hava Kuvvetleri’nin envanterinden çıkarılarak Türkiye’ye verilen uçaklar

²²⁷ Oran, s.534-535

²²⁸ McGhee, s.81

²²⁹ Dankwart A. Rustow, **Türkiye’de Ordu**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970, s.10

²³⁰ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.234

²³¹ McGhee, s.117

²³² Yerasimos, s.178-179

arasında, 241 adet P-47 avcı uçağı, 32 adet A-26 saldırı ve hafif bombardıman uçağı, 100 adet AT-6 ileri eğitim uçağı, 67 adet AT-11 eğitim uçağı ve 50 adet C-47 nakliye uçağı bulunmaktadır. Bu uçakların o dönemin üstün donanım ve özelliklere sahip olduğu düşünüldüğünde, Truman Doktrininin Türk ordusuna katkısının yadsınamayacağı açıktır.²³³

Truman Doktrini, Amerika'nın Yakın ve Orta Doğu politikalarında yaptığı büyük değişikliklerin yanında, Türkiye'nin de dış politikasında bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Türkiye, bu doktrinle şimdiye kadar Sovyet Rusya karşısında bir denge unsuru olarak yanında yer aldığı İngiltere'nin yerine, daha güçlü bir denge unsuru olarak gördüğü ABD'lerini yerleştiriyordu.²³⁴ Doktrin, Türk-Amerikan ilişkilerini sıcak seviyeye getirmiş ve Sovyet taleplerinin geri çevirmesine yardımcı olmuştur. Ancak bu ilişki, Sovyetlerin Ortadoğu'da izlediği politikalar neticesinde, İngiltere'nin de etkisiyle, Türkiye'nin tamamen Batı ve Amerikan yanlısı bir dış politika yürütmesine neden olacaktır.²³⁵

1950 yılı Aralık ayında Ankara'da Türk ve ABD askeri yetkililerin yapmış olduğu toplantıda, Genelkurmay Başkanı Org.Nuri Yamut, olası bir saldırıda Türkiye'nin Trakya bölgesinde vereceği savaş zamanı kazanmaya yönelik olacağını, Doğu'da yapılacak muharebelerde Kuzeydeki dağları savunarak güneye doğru çekilme ortamında oyalama taktiği ile düşmana azami kayıplar verdirilmeye çalışılacağını ifade etmiştir.²³⁶

Savaş sonrasında Amerika Birleşik devletleri ile daha yakın bir işbirliğine yönelen Türkiye'nin, Amerika'nın etkinlik alanına giderek fazla girmesiyle birlikte, 1948 yılından itibaren Marshall Planı çerçevesinde askeri ve ekonomik yardımın da başlamasına yol açmıştır.²³⁷

Savaş sonrasında ekonomik yönden kötü durumda bulunan Avrupa'yı Sovyet komünist yayılcılığından korumak için bu devletlere 1945-1946 yılları arasında yaklaşık 15 Milyar Dolar ekonomik yardım yapan ABD, daha fazla yardım için bir plan geliştirmiştir. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından 5 Haziran 1947

²³³ Oran, s.535

²³⁴ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.188

²³⁵ Oran, s.535

²³⁶ McGhee, s.138

²³⁷ Roger Owen ve Şevket Pamuk, s.142-143

tarihinde gündeme getirilen ve “Marshall Planı” olarak adlandırılan plan 27 Haziran 1947 tarihinde Paris’te görüşülmüştür.²³⁸

Başlangıçta, Marshall Planı’nın milli bir ekonominin finansmanı için olmadığını, savaşta yıkılan ve zarar gören Avrupa ülkelerinin kalkınması için olduğunu düşünen ABD yönetimi, savaşta zarar görmediği için Türkiye’yi başlangıçta plan dışında tutmuştur. ABD, yapılan askeri yardımların ekonomik bir rahatlama sağlamadığını belirterek tepki gösteren Türkiye’yi haklı görmüş ve plana Türkiye’yi de dahil etmiştir.²³⁹

İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç’in katılımıyla 12 Temmuz’da toplanan 16’lar konferansı, çalışmaları sonucunda 22 Eylül’de ABD’lerine sunulmak üzere Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırlamıştır. Bunun üzerine ABD 3 Nisan 1948 tarihinde “Dış Yardım Kanunu” çıkararak programın ilk yılında 6 Milyar Dolarlık ekonomik yardım yapmayı öngörmüştür. 16 Nisan 1948 tarihinde ise 16 Avrupa ülkesi “Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı”nı kurmuşlardır.²⁴⁰

Amerikan Kongresi tarafından, 3 Nisan 1948 ile 30 Haziran 1952 tarihine kadar geçen süre zarfında Türkiye’ye 221 milyon dolar kaynak tahsisi öngörülmüştür. En büyük kaynak tahsisi 3,2 milyar dolar ile İngiltere’ye, en düşük kaynak tahsisi ise 29 milyon dolar ile İzlanda’ya planlanmıştır. Kaynak tahsisi büyüklüğü göz önüne alındığında, Türkiye, bu 16 ülke arasında 11 inci sıradaydı.²⁴¹

Türkiye ile Marshall yardımı ile ilgili olarak 4 Temmuz 1948’de Ankara’da bir anlaşma imzalanmış ve bu plan çerçevesinde 1948-1952 yılları arasında Türkiye’ye yapılan yardımın tutarı 352 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu gelen yardımların yüzde 60’lık gibi büyük bir bölümü tarım alanında kullanılmıştır. Böylece, Türkiye o dönemin dünyadaki önemli bir buğday üreticisi durumuna gelmiştir. Bunun yanında, ABD, Türkiye’nin bu yardımları karayolları yapımında kullanmasını da istemiş ve yönlendirmiştir. Böylece Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde

²³⁸ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.443-444

²³⁹ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.236,237

²⁴⁰ İsmail Soysal, **Türkiye’nin Uluslar Arası Siyasal Bağlıları**, C. II (1945-1990), TTK Basımevi, Ankara, 1991, s.288 ve Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.443-444

²⁴¹ Jeremy Isaacs and Taylor Downing, **Cold War, An Illustrated History, 1945-1991**, s.60

demiryollarına verilen önem bir kenara bırakılmıştır. Yapılan yardımların büyük bir bölümü, yedek parça bağımlılığı, bakım-onarım gibi nedenlerle geriye dönmüştür. Böylece, Truman Doktrinde olduğu gibi Marshall yardımları da, dışa bağımlılığın önemli bir sürecini oluşturmuştur.²⁴²

Güçlü devletler tarafından, gelişmekte olduğu tabir edilen ülkelere yönelik yapılan yardımlar, bir destek olarak görülmektedir. Doğrudan o ülkenin sorumluluğu altında olan gelişme, yardımların bir ikame olmadığını öngörür. İnsancıl yanı olan bu yaklaşımın takdir edilecek yanı bulunmaktadır. Ancak bu mekanizma askeri yardımlarda ters işlemektedir. Giderek destek olmaktan çıkan askeri yardımlar ile birlikte malzeme standardı tam bir ikameye dönmekte ve bu durum, yardım yapan ülkenin, yardım alan ülkenin dış politika tutum ve davranışına müdahale imkânını vermektedir.²⁴³ Görüldüğü üzere, 1945-1950 yıllarında yapılmış olan anlaşmaların bazı hükümleri, Türkiye'yi Amerika'nın mali, askeri ve kültürel etkisine sokar niteliktedir.²⁴⁴

II. Dünya savaşı sonunda Faşizm'in yenilgisi sonrasında, "Truman Doktrini" ve "Marshall Planı" ile birlikte ABD ile SSCB'nin karşılıklı temsil ettiği iki kutuplu bir politik sistem ortaya çıkmıştır. Savaş öncesinde, güçler arasında dengede kalmaya çalışan Türkiye, savaş sonrasında kendisinin dışında oluşan bu koşullar altında bir blok ile bütünleşmeye doğru gidecektir. Batı sistemi ile olacak olan bu bütünleşme ile batı sadece kendi politik sistemini değil aynı zamanda kendi kapitalist sistemini de Türkiye'ye getirecektir. Bu süreç özellikle 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte başlayacaktır.²⁴⁵

Savaş sonrasında, Truman Doktrini ve Marshall Planı yardımı ile Türkiye'ye akmaya başlayan önemli miktardaki askeri ve iktisadi yardım, Amerika Birleşik Devletleri'yle yapılan ikili anlaşmalarla sağlanan fonlar, NATO yardımı ve bazı çok taraflı dış borçlarla devam etmiştir.²⁴⁶

²⁴² Oran, s.542

"Marshall Planındaki 1948-1949 yıllarındaki yardım 49 milyon doları bulmuştur." Bkz: Metin Yılmaz, *"Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri"* s.132

²⁴³ Metin Yılmaz, *"Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri"* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü), s.152

²⁴⁴ Metin Yılmaz, *"Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri"*, s.152

²⁴⁵ Gevgilili, s.12-14

²⁴⁶ Terzioğlu, s.87

Doğal olarak, büyük çaptaki askeri yardım ve silah satışları ordunun mesleki eğitim ve kültürü üzerinde de belli etkiler yapmaktadır. Büyük ölçüde Nizam-ı Cedit ordusu ile başlayan süreçte, zaman zaman Batıdaki askeri gelişmeler ve askeri doktrin silahlı kuvvetlerin bünyesine dahil edilmiştir. Tabii ki bu süreç, sadece teçhizat ve silah alımı ile sınırlı kalmamış, silahlı kuvvetler personelinin düşünce zemininde de etkiler yaratmış, kültürel değişiklikler meydana getirmiştir. I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki Alman askeri yardımlarının etkisi sadece ordu sınırlı kalmamış, İttihat ve Terakki iktidarının asker kanadında ve onların yürüttüğü politikada da belirli sonuçlar doğurmuştur. ABD yardımlarının da benzer sonuçları özellikle 1950 yılından sonra hızla görülmeye başlanacaktır.²⁴⁷

6. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Teşkilat ve Yapısı

Savaş sonrasında, her ordunun bütün savaşlardan sonra yaptığı gibi, Türk Ordusu da geçen savaşın tecrübeleri incelemiş ve bunlardan gelecek için dersler ve esaslar çıkarmaya çalışmıştır.²⁴⁸

"Topyekûn Harp" kavramının ortaya çıkmasıyla, Genelkurmay Başkanlığı'nın, memleketin topyekûn harbe hazırlanması bakımından bütün devlet teşkilatının faaliyeti ile ilgili teknik bir ihtisas kurulu ve makamı olması göz önünde tutulmuş, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın 12 Ocak 1944'te emekliye sevkini takiben 5 Haziran 1944 tarih ve 4580 sayılı "Genelkurmay Başkanlığının vazife ve yetkileri hakkında kanun" yürürlüğe girmiş, bu makam 13 Haziran 1944 tarihinde Büyük Millet Meclisi'ne karşı sorumlu olan Başvekâlete (Başbakanlığa) bağlanmıştır.²⁴⁹

²⁴⁷ Metin Yılmaz, "Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri" s.154

²⁴⁸ Kurtbek, s.1-2

²⁴⁹ **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 25 (İkinci Basılış), Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1970, s.283

"Genelkurmay Başkanlığının vazife ve yetkileri hakkında kanun:

Kabul tarihi: 05 Haziran 1944

Kanun No:4580

Madde 1-Harp kuvvetlerinin hizada emir ve komutasına memur en büyük askeri makam Genelkurmay Başkanlığıdır.

Hizada Genelkurmay Başkanlığı Başvekile bağlı ve emir ve komutadan ve Genelkurmay işlerinden ona karşı mesuldür.

Hizada Genelkurmay işlerinden ve hazar ve seferde harp kuvvetlerinin emir ve komutası işlerinden Büyük Millet Meclisine karşı Başvekil mesuldür.

Madde 2-Genelkurmay Başkanı Başvekilin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tayin olunur.

4580 sayılı yasanın getirdiği hükümler, 1924'teki 429 sayılı yasa ile karşılaştırıldığında, Genelkurmayın aşırı merkezci yapısında bir değişiklik yapılmadığı, sadece hükümet ile ilişkilerini düzenlediği görülmektedir.²⁵⁰

Özellikle zırhlı birliklerin etkisiyle, savaş sırasında uygulanan yıldırım harbi ve topyekûn harp doktrini, zırhlı ve motorlu birliklerin muharebe meydanlarında yaptıkları tahripler, karşı silahlarda ve muharebe araçlarında birçok önemli ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Bu durum karşısında noksanları anlaşılan Türk Silahlı Kuvvetleri için, Genelkurmay Başkanlığı emrinde çalıştırılacak “Zırhlı Birlikler Müşavirliği”ne ait kadro 12 Temmuz 1946 tarihinde onaylanmıştır.²⁵¹

Savaş sırasında eksikliklerini gören ordu, yeniden yapılanmasını buna göre planlamıştır. Yeni teçhizat ve malzemelerin teminine çalışılmış, yabancı ülkelerden çeşitli uzmanlar getirilerek birlik ve kurumlarda çalıştırılmışlardır. Bu uzmanlar artık Almanya'dan değil savaşın galibi olan ABD ve İngiltere gibi ülkelerden getirilmiştir.²⁵² ABD askeri yardımıyla birlikte, yapılan eğitim ve öğretim anlaşmaları gereği, birçok sınıf okulunda müşavir statüsünde ABD'li subaylar bulunmuştur. Amerikan eğitim sistemi, kulaktan daha çok göze hitap edecek tarzda bir metodu içermektedir. Her meslekte olduğu gibi, silahlı kuvvetlerde de teknolojinin gelişmesiyle birlikte, uzmanlık büyük önem arz etmektedir.²⁵³

Amerika askerî yardımı kapsamında gelen araç, gereçlerin teknik konuları dışında, eğitim sisteminde önemli değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, Kara Kuvvetlerinde, uçaksavar, radar, tıp, ulaştırma, mühendislik, askeri yönetim konularında, Deniz Kuvvetlerinde denizüstü ve denizaltı muharebeleri konusunda, Hava Kuvvetlerinde radar sistemleri, pilot eğitimi ve meteoroloji konularında özel

Madde 3-Genelkurmay Başkanı, vazifelerini ilgilendiren işlerde Başvekil tarafından tayin ve icabında tadil olunacak esaslara göre Vekillikler ile doğrudan doğruya muhabereye salahiyyetli kılınabilir.

Madde 4-Ordu müfettişleri ve muadili vazifeliler, Genelkurmay Başkanlığının mütalaası alınarak Başvekilin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tayin ve tebdil olunur.

Madde 5-429 sayılı kanunun 9, 10, 11 ve 12 nci maddeleri ile 636 sayılı Askeri Şura Kanununun 3 nci maddesinin bu kanuna münafi hükümleri kaldırılmıştır.

Madde 6-Bu kanun neşri tarihinden meridir.

Madde 7-Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”

²⁵⁰ Özdemir, s.85

²⁵¹ BCA, Belge Tarihi:12.07.1946, Sayı/Dosya:3/4471, Yer No:33-245, Konusu: 150 Genelkurmay Başkanlığı emrinde çalıştırılacak Zırhlı Birlikler Müşavirliğine ait kadronun onanması (Bkz.EK-48)

²⁵² BCA, Belge Tarihi:21.03.1946, Sayı/Dosya:3/3918, Konusu: 150 İngiliz uzmanının Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri birlik ve kurumları ile radar teşkilatlarında çalıştırılması aşısı (Bkz.EK-47)

²⁵³ Yirmibeşoğlu, , s.66

eğitim veren okullar açılmıştır. Birçok subay ve astsubay eğitim için yurt dışına gönderilmiştir. Kuvvet Komutanlıkları kurulmuş, ordu müfettişlikleri kaldırılarak bunların yerine ordu komutanlıkları ihdas edilmiş ve ordunun personel mevcudu 700.000’den 400.000’e indirilmiştir.²⁵⁴

Bu arada, her rütbede fiili olarak en az bulunulacak müddet ile ilgili terfi kanununun 10 uncu maddesi değiştirilerek 16 Haziran 1947 tarihinde kabul edilmiştir. Buna göre rütbe bekleme süreleri şu şekilde düzenlenmiştir: Asteğmen 6 ay, Teğmen 3 yıl, steğmen 3 yıl, Yüzbaşı 9 yıl, Binbaşı 4 yıl, Yarbay 3 yıl, Albay 3 yıl, generaller her rütbede 3’er yıl²⁵⁵ Aynı yıl içerisinde, Türk Kara Kuvvetleri kıyafetlerinde meydana gelen değişikliklerle, ceketlerin kapalı dik yakası yerine, batılı devletlerin çoğunda olduğu gibi, açık yaka ve kravat kabul olunmuştur.²⁵⁶

Bu esnada, 1946 ve 1950 yıllarında Seçim Kanunu, subayların ve harp okulu ğrencilerinin oy kullanma hakları ortadan kaldıracak şekilde düzenlenmesi, orduyu politikadan uzaklaştırmaya yönelik düzenlemelerdi.²⁵⁷

1945’te çok partili döneme geçişle birlikte, asker ve sivil ilişkilerinde yeni bir modele doğru gidilmişti. 1944 yılında, Başbakanlığa karşı sorumlu hale getirilen Genelkurmay Başkanlığı, 1949 yılında Savunma Bakanlığına karşı sorumlu hale getirilmiştir. Ayrıca, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma bakanı’nın önerisiyle Başbakan tarafından atanacaktır. Böylece teorik olarak, ordu üzerinde sivil yönetimin bir anayasal yetki kazandığı söylenebilir.²⁵⁸

Genelkurmay ile ilgili olarak 1944-1949 arasında uygulanan süreçte iki husus ortaya belirgin olarak çıkmıştır: uygulamalarda iki başlılık ve kuvvet komutanlıklarının yeterli yetki ile rgtlenememesi. Genelkurmay Başkanlığı’nın 1949 yılında Savunma Bakanlığına karşı sorumlu hale getirilmesiyle iki başlılık ortadan kalkmış, Kuvvet Komutanlıklarına dayalı Genelkurmay modeli oluşturularak Kuvvet Komutanlıklarının rgtlenmesi sağlanmıştır.²⁵⁹

²⁵⁴ William Hale, **Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, ev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, Umut Matbaacılık, İstanbul, 1996, s.89

²⁵⁵ **Düstur**, nc Tertip, C. 28, Devlet Matbaası, Ankara, 1947, s.1275

²⁵⁶ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.91

²⁵⁷ Hale, s.89

²⁵⁸ a.g.e., s.262

²⁵⁹ zdemir, s.88

Askeri yardımların verimli kullanımını sağlamak ve kontrol etmek amacıyla, ABD'nin Genelkurmay'ın yeniden yapılandırılmasını istemesi normal olarak söylenebilir. Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması, kuvvet komutanlıklarının kurulması ve topyekun savunma işlerini koordine etmek üzere Milli Savunma Yüksek Kurulu oluşturulmasında (1949) ABD gerçeğini görmek gerekir.²⁶⁰

1949 yılına kadar, ordu komutanlıkları ile teşkilleri; harekât ve eğitim yönünden Genelkurmay Başkanlığına, personel ve lojistik destek bakımından ise Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı bulunan Kara Kuvvetleri, bu tarihten itibaren Kuvvet Komutanlığı haline dönüşmüştür. 1950 yılından itibaren ise bütün sınıf okulları ve eğitim merkezlerini bünyesine almıştır. Yine aynı şekilde, 1928 yılından 1949 yılına kadar Genelkurmay Başkanlığı karargâhında Deniz Müsteşarlığı olarak temsil edilen Deniz Kuvvetleri, Yüksek Askeri Şura'nın 15 Ağustos 1949 tarihinde almış olduğu bir kararla Kara ve Hava Kuvvetleri ile birlikte Deniz Kuvvetleri Komutanlığı olarak yeniden teşkil edilmiştir. Dönemin hükümeti, böyle bir düzenlemeye gidilmesinde iki amaç olduğunu belirtmiştir: Birincisi; Türk ordusunu günün gereklerine göre daha verimli ve daha kabiliyetli kılmak ve teknik cihaz, araç, gereçleri süratle işler durumda bulundurmak, ikincisi; kendisine doğrudan doğruya sorumluluk yükleyerek bütün alt unsurlarını harbe hazırlayabilecek inisiyatifi sağlamak.²⁶¹

Ordunun özellikle alt kademelerindeki yaygın olan rejime müdahale eğilimi, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin psikolojik yatıştırma etkisi ile birlikte zayıflama göstermiştir. Savaş sonrasında faaliyete başlayan Demokrat Parti, Cumhurbaşkanı ve etrafındakilere muhalefet eden ordu mensupları için bir umut gibi gözüküyordu. Sovyetler Birliği ile olan anlaşmazlıklar ve 1944'ten beri müttefikler ve özellikle ABD ile başlayan askeri ilişkinin orduda geliştirdiği yeni eğilim de bu duruma etki etmiştir.²⁶²

Bu arada, savaşa girmemekle birlikte, savaş döneminde seferi bir hazırlık içerisinde bulunan Türk ordusunun eksikliklerinin belirgin bir halde ortaya çıkması, genç subayların yüksek komuta heyeti ve İnönü'nün şahsında somutlaşan devlet

²⁶⁰ a.g.e., s.93

²⁶¹ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Mayıs 1949

²⁶² Özdemir, s.43,44

yönetimine karşı güvenlerini sarsmış ve ordu içinde gizli örgütlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ordu, rejim içindeki ağırlığını kaybetmeye başlamış ve özellikle savaş yıllarında devletin ve ordunun iyi idare edilmediği düşüncesini taşıyan subaylar, geniş tabanlı gizli örgütler kurarak yönetimi ele geçirme çalışmalarında bulunmuşlardır. 1949-1950 yılları arasında ordu içindeki gizli örgütler aktif, ordu ise pasif olarak DP'yi desteklemişlerdir.²⁶³

Ordu içerisinde 1947'de darbe hazırlığı yaptığı belirlenen subayların başındaki General Fahri Belen'in 1950'de DP'den milletvekili seçilerek Bayındırlık Vekili olması, muhalif subayların sivil muhalefete geçtiklerini göstermekteydi. Bunun yanında, Mareşal Fevzi Çakmak'ın 1946 seçimlerinde, General Ali Fuat Cebesoy, General Refet Bele gibi Atatürk'ün bazı eski silah arkadaşları olan komutanların da 1950 seçimlerinden hemen önce Demokrat Parti'ye katılmaları bu göstergeyi güçlendirmektedir.²⁶⁴

CHP'ye ve İnönü'ye muhalif askerler tarafından DP'nin desteklendiği görüntüsü verilmek istenmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanan DP'nin seçimlerden üç hafta bile geçmeden 6 Haziran 1950 kendilerine muhalif üst düzey generalleri tasfiye edebilmeleri, DP'ye ordu içinde verilen desteğin çok açık kanıtıdır.²⁶⁵

İstiklal Harbi (1919-1922) ile dünyanın son harp tecrübesine sahip olan Türk Ordusu'nun İkinci Dünya Savaşı sırasında mevcudu aniden dört beş katına çıkmış, yeni silah ve teçhizatla desteklenememiş ve savaş tecrübelerinden uzak kalmıştı.²⁶⁶ Türkiye'de iç ve dış siyasette değişikliklerin yoğun ve hızlı yaşandığı 1944-1950 dönemi nüfuz ve etki bölgelerinin el değiştirmesiyle dünya haritası yeniden şekillenmiştir. Söz konusu yıllarda Türk Silahlı Kuvvetlerinin rejim içindeki konumunda ve bünyesinde de bir dizi değişiklik gerçekleşmiştir. Bu değişiklikleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- “ABD'nin ve Batı'nın savunma sisteminde yer almak için hazırlıkların yapılmasıyla, milli savunma anlayışındaki milli-bağımsızlıkçı tutumdan uzaklaşmak,

²⁶³ Gül Tuba Dağcı, **Osmanlıdan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi**, İlgi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 22

²⁶⁴ Özdemir, s.44,45

²⁶⁵ a.g.e., s.45

²⁶⁶ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, s.212

- Yavaş yavaş Alman askeri doktrininin bırakılarak Amerikan askeri doktrininin benimsenmesi,

- Subayların, CHP-DP arasındaki siyasi çatışmada ağırlıklı olarak CHP karşıtı bir tutum almasıyla ordu içindeki gizli örgütlerin tekrar çalışmaya başlaması ve Yüksek Komuta Heyeti'nde CHP ve DP'li hiziplerin belirmesi,

- 30.05.1949 tarih ve 5398 sayılı “Milli Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun”un kabulü ile TSK'nin rejim içindeki siyasal ağırlığının bir kurum olarak ortadan kalkması”.

Özellikle 1948 yılı Amerikan askeri yardımının çok yoğun ve hızla devam ettiği bir yıl olmuştur. Silah ve malzeme akışının yanında kıta ve karargâhlar yeniden yapılıyor ve askeri yöntemler değişiyordu.²⁶⁷ 1949 yılında Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri kurulurken, küçük karargâhlarda “S” (staff: erkân, kurmay heyeti), tümen, kolordu ve ordularda “G” (general staff: kurmay heyeti) ve büyük karargâhlarda “J” (Joint: müşterek karargâh) gibi karargâh bölümleri oluşturulmuştu. Ordu malına düzenli ve planlı kademe bakımı uygulanması da bu yardımlar sonrasındadır. Topçu ateşlerinin tanziminde, ileri gözetleyicilere dayanan yöntemler ve atış usulleri gelmiştir. Savaş öncesinde silah ve malzemedeki çeşitlilik azalmış, yardımlar sonrasında silah ve malzeme standardı da sağlanmıştır.²⁶⁸

Truman Doktrini sonrasında başlayan Amerikan yardımlarıyla birlikte, Amerikan subay, astsubay ve erler uzman adı altında Türk Silahlı Kuvvetleri karargâh ve birliklerinde göreve başlamışlardır. Yardım kapsamında verilen silah, araç ve gereçlerin kullanılması, bakımı ve lojistik desteği hakkında Türk subay, astsubay ve erlerine kurslar açılarak eğitilmeleri sağlanmış, bir kısım personel Amerika'da yerinde eğitime tabi tutulmak için oraya gönderilmiştir. Savaş ve öncesinde Alman ve İngiliz askeri doktrinleri ışığında düzenlenmiş kadro, kuruluş ve teşkilatı, eğitim sistemlerinin, talimnamelerin değiştirilmesi için geniş bir hazırlığa girişilmiştir. Bu döneme iyi bir savaşçı olan Alman Ordusu'nu ve onun savaş kurallarını örnek alan Türk Kara Ordusu artık ABD askeri doktrin ve teşkilatına göre düzenlenmekteydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, Fransız havacılığının etkisi

²⁶⁷ Erendil, “Hatıralar”, **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, s. 122

²⁶⁸ a.g.e., s. 123

altında kalan ve kara ordusu gibi teşkilatlandırılan (bölük, tabur, alay vb.) Hava Kuvvetleri, savaş esnasında İngiltere’de eğitim gören Türk subaylarının yurda dönüşleriyle birlikte İngiliz Hava Kuvvetlerini örnek alınarak teşkilatlanmıştır. Aynı şekilde Deniz Kuvvetleri’nde de İngiliz denizciliği örnek alınarak teşkilat ve eğitim ona göre düzenlenmiştir.²⁶⁹

Savunma sanayi bu dönemde ekonomik krizler ve II. Dünya Savaşı sırasında çok büyük bir gelişme gösterememiştir. Bu döneme ait savunma sanayi tesisleri şöyle sıralanabilir: 1941 Taşkızak Tersanesi, 1941 Türk Hava Kurumu tarafından Ankara’da kurulan Etimesgut Uçak Fabrikası, 1943 Mamak Gaz Fabrikası (gaz maskesi üretimi), 1945 Türk Hava Kurumu Motor Fabrikası, 1950 Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğünün Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğü (MKEK)’ne dönüştürülmesi ve 1957 NATO standartlarına uygun mühimmat fabrikası.²⁷⁰

1939 yılında kuruluş çalışmaları başlatılan ve 1941 yılında, Türk Tayyare Cemiyeti tarafından üretime açılan Etimesgut Uçak Fabrikası ile 1945 yılında kuruluşuna başlanan ve 1948 yılında üretime geçen Türk Tayyare Cemiyeti Uçak Motor Fabrikası o dönemde Türkiye’de havacılık sanayinin çekirdeğini oluşturuyordu. Uçakların tasarım ve test çalışmaları için gerekli rüzgâr tünelinin inşaatına 1947’de başlanmış ve 1950 yılında tamamlanmıştır. O günkü devlet bütçesinin üçte biri kadar bir harcama yapılan “Ankara Rüzgâr Tüneli” savunma sanayinde dış yardımın ön plana çıkarılmasıyla daha sonraki yıllar hiç kullanılmamıştır.²⁷¹

1928 yılında kurulan Kayseri Uçak Fabrikası’nda, kurulduğu günden itibaren 112 adet uçak üretilmiş ancak üretim II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Amerikan yardımı sebebiyle tümüyle durdurulmuş, sadece bakım-onarıma yönelik hizmet vermeye başlamıştır.²⁷²

Görüldüğü üzere, bağışlar veya satın almalar ülkede silah yapım sanayi kapasitesini daraltmış, bu alanda araştırma ve geliştirme imkânlarını ortadan

²⁶⁹ Tunçkanat, s.141,142

²⁷⁰ Ahmet Ayhan, **Dünden Bugüne Türkiye’de Bilim-Teknoloji ve Geleceğin Teknolojileri**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2002, s.136, 137

²⁷¹ a.g.e., s.139,140

²⁷² a.g.e., s.139

kaldırmıştır. Kurulma ve işletme maliyetleri oldukça yüksek olan savunma sanayi, geliştikçe masraflarını düşüreceği bir gerçektir.²⁷³ Truman Doktrini sonrasında yapılan askeri yardımlar ile silahlarda belli bir standart yakalanmış olsa da bu durum uzun Türkiye'yi silah yedek parça bağımlısı haline getirmiş ve gelişme çağındaki savunma sanayinin duraklamasına neden olmuştur.²⁷⁴

a. Kara Kuvvetleri

Bütçeye uygunluk veya dost devletler tarafından verilenleri alıp kullanmak zorunluluğunda kalındığı için, Türk zırhlı birlikleri, 1947 yılına kadar kuruluşunda belirli bir tank tipine sahip olamamıştır. O tarihlere kadar, zırhlı birliklerin kadrolarında T-26, Renault, Vickers, Valentine, Sherman, Stuart, T-3, T-4 gibi çeşitli tip ve nitelikte tanklar yer almıştır. Türk zırhlı birlikleri standart bir hale gelebilmesi ancak Amerikan yardımıyla birlikte, kuruluş, kadro, sevk idare ve eğitim sistemlerinin Amerika ordusuna göre plânlanması ve uygulanmasıyla sağlanabilmiştir.²⁷⁵

1948 yılına gelindiğinde zırhlı birliklerin mevcudu altı zırhlı tugaya yükseltilmişti: 1'inci Zırhlı Tugay (Kartal/Maltepe), 2'nci Zırhlı Tugay (Etimesgut/Ankara), 3'üncü Zırhlı Tugay (Davutpaşa/İstanbul), 4'üncü Zırhlı Tugay (Aşkale/Erzurum), 5'inci Zırhlı Tugay (Mamak/Ankara), 6'ncı Zırhlı Tugay (Kandilli/İstanbul).²⁷⁶

Topçu teşkilatında hava gözetlemesi ile başlayan kara havacılığı da, bu devrede gelişmelerde büyük önem taşıyan bir örnektir. Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesine, 1948 yılında topçu havacılığı adı altında giren kara havacılığı, gün geçtikçe köklü bir sınıf haline gelmiştir. Kore'de Türk Tugayı emrine, 1950 yılında verilen iki adet L-18B uçağı ile Kara Kuvvetleri pilotları ilk defa muharebe görevi almışlardır.²⁷⁷

Savaş sonrasında muhabere sistemlerinin öneminin ortaya çıkmasıyla, 1948 yılında Amerikan yardımının başlamasıyla muhabere birlikleri de Amerikalı uzmanların yardım programlarına uygun şekilde hazırladıkları kadrolara göre

²⁷³ Metin Yılmaz, "Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri", s.153

²⁷⁴ a.g.e., s.197

²⁷⁵ Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.91

²⁷⁶ Beyribey, s.53

²⁷⁷ Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.88-90

yeniden teşkilatlandırılmıştır. Ordu muhabere alayları, dinleme ve kestirme birlikleri lağvedilmiş, Ordu ve Kolordularda muhabere taburları, tümenlerde muhabere bölükleri kurulmuştur. Yeni verilen malzeme ve sistemleri öğrenmek üzere Amerika'ya çok sayıda personel gönderilmiştir. 1948 yılında istihkâm ve demiryolu personelinin eğitimleri İstanbul'da kurulan İstihkam Okuluna devredilmiş, Mamak'ta bulunan Fen Tatbikat Okulunun ismi Muhabere Okulu olarak değiştirilmiş ve aynı yıl Amerikan Yardım Programına göre okuldaki bütün öğretim "Kurs" şekline sokulmuştur.²⁷⁸

Savaş sonrasında askeri fabrikaları yeniden teşkilatlandırmak ve yapılandırmak maksadıyla, 1948 yılında General Fahri Ateşalp komutasında 5 subay ve 1 sivil uzmandan oluşan heyet ABD ordusuna ait beş tesis ve yedi sanayi merkezinde incelemelerde bulunmuşlardır.²⁷⁹

1948 yılında ordudaki sınıflara ordunans (şimdiki ordu donatım) sınıfı eklenmiştir. Bu sınıf, harp silâh ve vasıtalarının bakımı, düzeni ve en küçük birliklere kadar ikmal işini üzerine almıştır. Böylece, Subaylar Terfi Kanunu'nun birinci maddesi (b) fıkrasındaki yardımcı sınıflar şu şekilde sıralanmıştır: Demiryol, otomobil, nakliye, sıhhiye, veteriner, levazım, harita, mühendis, harp sanayi ve ordonans.²⁸⁰

Savaş sırasında hava savunmasının ne kadar önemli olduğu görülmüş ve 1950 yılında Tuzla'da bir uçaksavar okulu açılmıştır.²⁸¹

b. Deniz Kuvvetleri

1948 yılında, ABD askeri yardımı kapsamında donanmaya 11 gemi daha katılmıştır. Bu gemilerin sekiz adedi, 207 tonluk arama tarama, diğerleri ise tamir ve onarı ile ağ ve yağ gemileridir.²⁸²

²⁷⁸ Lütfü Sel, "*Kara Kuvvetleri Muhabere Sınıfının Tarihçesi*", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 270, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1979, s.4-5

²⁷⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Mayıs 1948

²⁸⁰ Türsan, s.83 ve **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Aralık 1948

²⁸¹ **BCA**, Belge Tarihi:07.12.1950, Sayı/Dosya:3/12192, Yer No:19-211, Konusu: Tuzla'da yeni tesis edilen Uçaksavar Okulunun eğitim ve atışlarının yapılması için lüzumlu bulunan arazilerin kamulaştırılması (Bkz.EK-49)

²⁸² **Hürriyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1948

Bu dönem içerisinde, sadece subaylar değil, donanmaya mensup erbaş ve erler de ABD’de birçok kursa katılmıştır. Örneğin, 27 er ve çavuş, Şubat 1949 ayında ABD Illinois’de Elektronik Teknisyenler Kolejinde mezun olmuşlardır.²⁸³

Amerikan yardımından sağlanan G sınıfı 4 muhribin (Gelibolu, Giresun, Gemlik, Gaziantep) 1949 yılında donanmaya katılmasıyla, beraberinde Deniz Kuvvetlerine radar cihazlarının girmesi gerçekleşmiştir.²⁸⁴ 28 Nisan 1949 tarihinde törenle devredilen Giresun ve Gelibolu muhriplerinden 12 Subay, 62 erbaş ABD’de staj görmüştür.²⁸⁵ Gaziantep ve Gemlik muhriplerine ise Amerika’nın Charleston limanında 10 Haziran 1949 tarihinde bayrak çekme töreni yapılarak Türk donanmasına devredilmiştir.²⁸⁶

1948 yılına kadar Harita Genel Müdürlüğü’nün 7 nci Şubesi olarak çalışmış olan Seyir ve Hidrografi Şubesi, Seyir ve Hidrografi Dairesi adıyla genişlemiş olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın emrine girmiştir.²⁸⁷

Amerikan Askeri Heyeti ile ana görüşme konularının içerisinde yer alan İskenderun Limanı’nın önem kazanması nedeniyle İskenderun’da bir deniz komutanlığı kurulmuştur.²⁸⁸

Temmuz 1950 ayında, yüzde yetmiş yerli üretimle gerçekleşen taşkızak gemisi denize indirilmiştir. Bu 1942 yılında itibaren denize indirilen on birinci gemidir.²⁸⁹

c. Hava Kuvvetleri

Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde 31 Ocak 1944 tarihinde müstakil olarak teşkil edilen Hava Kuvvetleri 1947 yılında ordu seviyesine çıkartılmış, 1950 yılında

²⁸³ **Hürriyet Gazetesi**, 18 Şubat 1949

²⁸⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 30 Temmuz, 9 Ağustos 1949 ve **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.99

²⁸⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Nisan 1949

²⁸⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 17 Haziran 1949

²⁸⁷ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.99 ve **Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.32

²⁸⁸ Demirel, s.12

“Hükümet burada iki hedef takip etmiştir: Birincisi, Türk ordusunun bugün icaplarına göre daha verimli ve daha kabiliyetli ve teknik vasıtalarla deha gösterebilecek bir istifadede maharetle ve süratle işler bir duruma getirmek, ikincisi kendisini doğrudan doğruya mesuliyetle karşılaştırmak suretiyle bütün uzuvlarını hazırlamak olmasıdır.”

²⁸⁹ **Milliyet gazetesi**, 23 Temmuz 1950

“Bu gemi 2.100 ton akaryakıt taşıyabilmektedir.”

ise Harp Akademisi dışındaki hava harekât, eğitim ve lojistik birliklerini emrinde toplamıştır.²⁹⁰

Yine bu dönemde, hava teknik eğitim birlik ve müesseseleri de yeniden organize edilerek Hava Okulu'nun bünyesinde Hava Makinist Astsubay Okulu açılmıştır. 1947 yılında her iki okulun bir araya gelmesi ile Hava Okullar Komutanlığı oluşmuştur.²⁹¹

ç. Jandarma Kuvvetleri

1949 yılında, nüfusu fazla olan illerde, polis görevli Jandarma Birlikleri kurulmuştur. (Bu birlikler 1960 yılında kaldırılmıştır).²⁹²

1 Şubat 1950 tarihinde, Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin bazı maddeleri değiştirilmiştir.²⁹³

²⁹⁰ Başar, "Hava Kuvvetlerinin Dün Bugünü Yarını", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, s.50-52 ve "Cumhuriyetin 61 nci Yılında Hava Kuvvetlerimiz", **Güncel Konular**, S. 5, s.26

²⁹¹ **Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.41

²⁹² a.g.e., s.66

²⁹³ **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 31, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1950, s.844-845

"Jandarma teşkilat ve vazife nizamnamesinin bazı maddelerinin değiştirilmesine, bazı maddelerin kaldırılmasına ve bu tüzüğe bir madde eklenmesine dair olan tüzüğü yürürlüğe koyan Bakanlar Kurulu Kararı:

1 Şubat 1950-No:10528

Jandarma Teşkilat ve Vazife Tüzüğü'nün bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bazı maddelerinin kaldırılmasına ve bu tüzüğe bir madde eklenmesine dair olup İçişleri Bakanlığınca ve Danıştay'ca incelenmiş olan ilişik tüzüğün yürürlüğe konulması; Bakanlar Kurulunca 1/2/1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1-1/12/1937 tarihli ve 2/7756 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul olunan ve 27/10/1939 tarih ve 2/12239 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla bazı maddeleri değiştirilen Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin 9, 13 ve 21 inci maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 9-Türkiye Cumhuriyeti jandarmasının kuruluşu aşağıda gösterilmiştir:

- a.Jandarma Genel Komutanlığı
- b.Jandarma Müfettişlikleri
- c.İl Jandarma Komutanlıkları
- d.İlçe Jandarma Komutanlıkları
- e.Bucak Jandarma Komutanlıkları
- f.Jandarma Karakol Komutanlıkları
- g.Seyyar Jandarma Tabur, Alay veya Tugay halinde
- h.Toplu piyade ve süvari bölükleri
- i.Muhafız Jandarma Kıtası
- j.Jandarma Subay Tatbikat Okulu
- k.Jandarma Gedikli Erbaş Okulu
- l.Jandarma Gedikli erbaş Hazırlama Ortaokulu
- m. Jandarma er okulları (Tabur ve Alay halinde)
- n.Jandarma satın alma komisyonları
- o.Jandarma yoklama komisyonları
- p.Jandarma levazım teftiş kurulları
- r.Jandarma harbiye ayniyatı teftiş kurulları

d. Eğitim, Tatbikatlar ve Askeri Okullar

Almanların Belgrad'ı bombardımanı sonrasında, İstanbul'a konuşlanmış okullar Anadolu'da çeşitli şehirlere dağıtılmıştır. Harp Akademileri Ankara'ya muhafız tümeni kışlasına; Topçu Okulu Halıcıoğlu'ndan Polatlı'ya; Süvari Okulu Ayazağa'dan Söke'ye; Fen ve Tatbikat Okulu (Muhabere-İstihkam Okulu) Maçka'dan Ankara'ya; Deniz Harp Okulu ve Lisesi Heybeliada'dan Mersin'e, Talim Alayı İskenderun'a gönderilmiştir.²⁹⁴

II. Dünya Savaşı sonrasında, savaşta edinilen tecrübeler, her askerin savaş için özel olarak yetiştirilmesi ve eğitilmesi gereğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, her ülke milli gücü nispetinde ileride karşılaşılabileceği savaşlar için toprak bütünlüklerini ve milli egemenliklerini korumak maksadıyla savaş bilgilerinin muhtelif branşlarını ihtiva eden özel eğitim programları hazırlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu durum, Genelkurmay Başkanlığınca yayımlanan eğitim direktiflerinde dikkate alınmış ve gerekli hususlar belirtilmiştir. Bu direktiflerde teferruatı ile açıklanan eğitim konularının uygulaması kıtaların ve ilgili komutanların sorumluluğuna bırakılmış, acemi erden başlayarak yukarıya doğru kademelenen savaşçı asker yetiştirilmesi hedeflenmiştir.²⁹⁵

III. Selim ve II. Mahmut döneminde uygulanan devrimler neticesinde, subay sınıfının batılı usul ve programlara göre eğitilmesi sağlanmıştı. Buna karşılık, II. Dünya Savaşı sonrasında uygulanan programlar ile batılı eğitim ve usulleri erlere kadar yaygınlaştırılarak verilmiş ve onlara küçümsenemeyecek bir ölçüde teknoloji eğitimi sağlanmıştır.²⁹⁶

Savaştan edinilen tecrübeler ile Amerikan talimnameleri ışığında yayımlanan milli taktik ve teknik talimnameler eski talimnamelerin yerini almış ve bunlara uygun

s.Jandarma konaklama ve yollama

ş.Jandarma Dikimevi

t.Jandarma ilaç ambarı

u.Jandarma eşya ve levazım ambarları

v.Jandarma basımevi

y.Jandarma Badosu

z.Jandarma silah ve malzeme onarım evi..."

²⁹⁴ Erendil, "Hatıralar", **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, s. 62

²⁹⁵ Orhan Gürler, "Orduda Acemi Eğitimi ve Eğitim Merkezleri Kurulması", **Ordu Dergisi**, S. 155, İstanbul Askeri Basımevi, 1950, s.70

²⁹⁶ Rustow, s.44

bir eğitim uygulanmaya başlanmıştır. Eskiden çok basit, ilkel durumda olan topçu ateş idare ve komuta muhabere sistemi güvenli şekilde sokularak, atış esasları önemli değişikliklere uğramıştır. Birinci hat birliklerinde (cephedeki piyade bölükleri yanında) bulunan topçu ileri gözcülerinin gözetlemesi ve topçu taburu ateş idare merkezinin kıymetlendirmesi esaslarına göre taburun ateş idaresi yeniden yapılandırılmıştır.²⁹⁷

II. Dünya savaşı sonrası, yapılan Amerikan askeri yardımları ile birlikte, silahlı kuvvetlerinde Amerikan askeri doktrini uygulanmaya başlamıştır. ABD Yardım Heyetinde görevli General Mc Bride, Mayıs 1948 yılında yaptığı açıklamada, askeri meslek okullarında uzman öğretmenler nezaretinde çalışmalara başlandığını ve eğitimde Amerikan usullerini tatbik ettiklerini ifade etmiştir.²⁹⁸

Bu arada, bu dönem içerisinde 1 Mart 1949 tarihinde Yıldız'da Yüksek Kumanda Akademisi açılmıştır. Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri için olgun subaylar yetiştirmek amacıyla açılan akademide Amerikan sistemine göre eğitim ve öğretim yapılacaktır. Akademide açılış nedeniyle orada bulunan ABD'li general Mc Bride yaptığı konuşmada "...Türk Genelkurmayı da kendi okul sistemlerini Amerikan sistemine benzetmeye karar vermiş bulunuyor...Geçen yıl piyade, topçu, uçaksavar, istihkâm, muhabere, zırhlı ve ordu donatım kursları açılmıştır. 1 Ocak 1949 tarihine kadar 10.000'den fazla Türk subay bu kurslardan mezun olmuş, yüzlercesi ABD ve Almanya'da kurslara gönderilmiştir..." şeklinde açıklamalar yapmıştır.²⁹⁹

Askeri yardım kapsamında alınan birçok araç, gereç, malzeme ve silah için teknik kurslar düzenlenmiştir. Örneğin Selimiye Teknik Kurslarında 17 Ağustos 1950 tarihinde yapılan törenle, kursların altıncı dönemini bitiren öğrencilere diplomaları verilmiş, törende Türk ve İngiliz komutanlar ile basın mensupları hazır bulunmuşlardır. İngiliz askeri uzmanlarının öğretmenlik yaptıkları Tank, Optik, Elektrik ve Top branşlarının 34 haftalık eğitimlerini bitiren 153 gedikli üstçavuş "makiniist uzmanı" olarak diploma almışlardır. Selimiye Teknik Kurslarından o ana

²⁹⁷ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.86-88

²⁹⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 26 Mayıs 1948

"Askeri meslek okullarında mütehassıs öğretmenler nezaretinde çalışmalara başlanmış bulunuyor. Sırf muhabere tedrisatı için 60 bin sandık tedris malzemesi getirdik. Eğitimde Amerikan usullerini tatbik ediyoruz. Askeri mekteplerdeki tedrisatta tamamıyla Amerikan sistemi tatbik ediyoruz."

²⁹⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 2 Mart 1949

kadar 534 astsubay ve 699 er mezun olmuştur. Bir Türk Albayının komutasında bulunan bu kurslarda 18 İngiliz uzmanı öğretmen olarak çalışmıştır.³⁰⁰

(1) Harp Akademisi

İkinci Dünya Savaşı başlangıçta, Harp Akademilerinin eğitim öğretimlerini etkilememiştir. Fakat savaşın yayılması Türkiye'nin askeri tedbirler almasını gerektirmiş, neticede Gnkur. Bşk.lığının seyrekleştirme tedbirleri kapsamında, okul, İstanbul'dan, Ankara Muhafız Alayı 2 numaralı kışlasına intikal etmiştir. Bu arada Kuvvet Harp Akademilerindeki tüm öğrenciler Mayıs ayında başlayan 3-4 aylık kıt'a stajları ve oryantasyon kurslarına gönderilmişlerdir. Harp Akademileri Ekim 1941 tarihinden İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Ankara'da eğitime devam etmiştir. Savaş sonrasında Harp Akademileri, tekrar İstanbul Yıldız Sarayı'na dönmüş ve 13 Kasım 1946 tarihinde eski yerlerinde eğitim-öğretime başlamıştır.

1949 yılına kadar Alman teknik ve taktiğine göre yetişen kurmaylar, bu yıldan sonra ABD metotlarını kabul etmiştir. Amerika'dan uzman öğretmenler getirilmiş ve aynı zamanda ABD'ne öğrenciler gönderilmiştir.³⁰¹ Bir kısım kurmay subay da Fransız, Alman, Kanada, Pakistan ve İran Harp Akademilerinde öğrenim görmesi için yurt dışına gitmiştir.³⁰²

İkinci Dünya Savaşı'nda elde edilen tecrübelerle göre, ihtisaslaşmaya geniş ölçüde yer verilmiş, Kuvvet Harp Akademileri birinci sınıfında bulunanlardan başlayarak, "Harekât Kurmayı" ve "İkmal Kurmayı" yetiştirilmeye başlanmışsa da iki yıllık denemeden sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir. 1949-1950 öğretim yılından itibaren 3 yıl olan Akademi öğrenimi 2 yıla indirilmiştir.

1939-1950 yılları arasında, Kara Harp Akademisi'nden 415, Deniz Harp Akademisi'nden 51, Hava Harp Akademisi'nden 62 olmak üzere toplam 528 kurmay subay mezun olmuştur.³⁰³

³⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ağustos 1950

³⁰¹ Alaettin Avcı, Türkiye'de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi (Cumhuriyet Devrine Kadar), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963, s.52

³⁰² Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 2000, s.296

³⁰³ Turgut Yurdabak, Harp Akademilerinin 127 Yılı, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Kara Kuvvetleri Matbaası, Ankara, 1975, (Bkz. EK-53)

(2) Harp Okulu

1939 yılında Harp Okulu'ndaki dersler şunlardı: Tabiye (taktik), Harp tarihi, İstihkâmcılık, Muhabere, Ordu Bilgisi, Ordu teşkilatı, Hıfzısıhha (Sağlığı Koruma), Levazım Hizmeti, Yabancı Dil, Hayvan Bakımı, Askeri Ceza ve Askeri Kitabet.³⁰⁴

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte subaya olan ihtiyaç artmış, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi öğrenciler altı aylık hızlandırılmış eğitime tabii tutularak sınıf okullarına gönderilmişlerdir.³⁰⁵

1941 yılında, Savaşın Balkanlar'a sıçramasıyla Deniz Harp Okulu ve Lisesi ise Mersin'e (tadil edilen Piyade Kışlasına) taşınmış, Heybeliada'ya getirildiği 1946 yılının öğretim sonuna kadar orada kalmıştır. Savaş sonrasında ise, Amerikan askeri doktrini ile birlikte, Deniz Harp Okulunu başarı ile bitiren öğrenciler Amerika Birleşik Devletleri'ne mühendislik tahsiline gönderilmiştir.³⁰⁶

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 28 Eylül 1945 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'nın emriyle, Harp Okulu'nda askeri bilgilerin yanında, kültür ve teknik derslerin de okutulacağı, sınıflara ayrılmanın ise iki yıllık öğretimin sonunda gerçekleşeceği belirlenmiştir.³⁰⁷

1947 yılında Tümen kuruluşuna geçen Harp Okulu'ndaki tahsil müddeti, ikisi öğrenci ve biri de subay öğrenci (meslek hazırlama sınıfı asteğmen) olmak üzere üç sene çıkarılmıştır.³⁰⁸

1949 yılında, Harp Okulu Talimatı D-25 yayımlanmış, savaş sonrası ABD ile artan askeri ilişkiler ile birlikte Harp Okulu, Amerika Harp Okulu "West Point" sistemi ile yeniden yapılandırılmış ve "askeri fakülte" haline getirilme yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Bu dönemde temel bilimler ile sosyal derslerin oranı artırılmıştır.³⁰⁹

³⁰⁴ Erendil, "Hatıralar", **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, s. 39,40

³⁰⁵ İsrail Kurtcephe ve Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1991, s.83

³⁰⁶ Tezel, s.107-108

³⁰⁷ İsrail Kurtcephe ve Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, s.220

³⁰⁸ Avcı, s. 262

³⁰⁹ İsrail Kurtcephe ve Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, s.84

1939-1950 yılları arasında, Kara Harp Okulundan mezun olan subay sayısı 9.248'dir. Bu sayı, 1923-1960 dönemi mezun olan subayların % 47'si ve yıllık mezun ortalaması ise 840'tır.³¹⁰

(3) Gülhane Askeri Tıp Akademisi

Akademi, 21 Temmuz 1941 tarihinde, 28 vagonluk bir katar ile Gülhane Sirkeci'den Ankara'ya yola çıkarak Ankara'ya taşınmıştır. Geride bıraktığı binalar Sarayburnu Askeri Hastanesi, sonrasında Verem hastanesi olarak kullanılmıştır.³¹¹

1945 yılında çıkarılan 4761 sayılı kanun ile Ankara Tıp Fakültesi'nin kurulma çalışmalarını yürüten Gülhane, bu tarihten itibaren fakülte ile ortak çalışmalara başlamıştır.³¹²

(4) İstihkâm ve Demiryolu Subay Okulu

İstihkâm ve Demiryolu Subay Okulu 8 Kasım 1948 tarihinde Halıcıoğlu'nda açılmıştır. Okul, Amerikan yardım malzemesi ile eğitim ve öğretimine başlamış ve İngiliz ve Amerikan öğretmenlerden istifade edilmiştir. Topçu, Piyade, Süvari sınıflarında olduğu gibi, bu okulun açılmasıyla teknik sınıflara da önem verilmeye başlanmıştır.³¹³

O dönemde okul, biri Türk diğeri Amerikalı iki müdür (Tuğg. Rıza Çal, Yb.Thomas H. Lipocord) tarafından idare ediliyordu. Okuldaki eğitim ve öğretim ile ilgili olarak Yb. Thomas H. Lipocord, Türk ordusunda personelin öğrenmeye istekli olduğunu fakat okulun eğitim destek malzemeleri ile özellikle doküman yönünden yetersiz olduğunu, yalnız askeri okul veya akademisinden mezun olmanın o günkü şartlarda yeterli olmayacağını, akademiden mezun genç bir subayın üniversite tahsili yapmasının şart olduğunu ifade etmiştir.³¹⁴

³¹⁰ **Harp Okulu Tarihiçesi (1834-1945)**, Kara Harp Okulu Yayınları, Ankara, 1945 ve Kara Harp Okulu Tarihiçesi, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1973, (Bkz. EK-52)

³¹¹ "Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Batıdaki Benzeri Askeri Tıp Eğitim Kuruluşları", **Güncel Konular**, S. 8, Genelkurmay Askeri Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987, s.27

³¹² Aynı yer

³¹³ **Hürriyet Gazetesi**, 9 Kasım 1948

³¹⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Aralık 1948

"Türk subaylarına inşaat tekniğini öğretmeye çalışıyoruz. Ancak bize en çok engel olan şey dil farklılığı. Ben dünyanın hiçbir yerinde öğrenmeye bu kadar istekli olan insan görmedim. Ancak istek yeterli olmaz. Öğrenmek için vasıtalar olması lazımdır. Vasıtalar ise kitaplar, kütüphanelerdir. İçeride odada yalnız altı kişi Amerikan askeri terimleri Türkçe'ye çevirmekle meşgul. Muvazzaf,

(5) Askeri Tatbikatlar

Bu dönemde, ordunun yapmış olduğu bazı önemli tatbikatlar şöyledir:

- 15 Ağustos 1939 tarihinde başlayan Trakya manevraları, Edirne, Kırklareli, Hasköy arasında kalan bölgede icra edilmiştir. Org. Fahrettin Altay'ın komuta ettiği manevraları Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de izlemiştir.³¹⁵

- Muhtelif birliklerin İstanbul şehrine uğramadan Rumeli kıyısından Anadolu yakasına geçirme tatbikatı, 30 Haziran 1941 tarihinde başarıyla tamamlanmış ve tatbikatı Genelkurmay İkinci Başkanı Org. Asım Gündüz, Org. Fahrettin Altay ve diğer askeri yetkililer izlemiştir.³¹⁶

- Hadımköy ve Uzuncaova bölgelerinde 12 Kasım 1947'de başlayan tatbikatı Cumhurbaşkanı, Başbakan, Milli Savunma Bakanı ve diğer yetkililer takip etmiştir. 1 inci Ordu birlikleri tarafından yapılan tatbikatın amacı, orduya kazandırılan yeni ve modern silâh, teçhizatlar ile motorize birliklerin harp kabiliyetlerini, tesir derecelerini ölçmek ve öğrenmektir.³¹⁷

- Şile, Ömerli, Ağva ve Kocaeli bölgelerinde, ilk defa olarak kara, deniz ve hava kuvvetlerin aynı anda yer aldığı müşterek tatbikat, 6 Ekim 1948 tarihinde başlamış ve beş gün sürmüştür.³¹⁸

- Hava, kara, radar malzemesi, ulaştırma araçlarının kullanıldığı, 1 inci Ordu Komutanlığı birlikleri tarafından, Şubat 1949 ayı içerisinde sert kış şartlarının altında bir tatbikat icra edilmiştir.³¹⁹

- Ankara Ayaş'ta tanklar, topçu ve piyadelerin katıldığı, 24 Haziran 1949'da icra edilen tatbikatı Gnkur.Bşk. Org. Abdurrahman Nafiz Gürman'ın da katıldığı bir heyet izlemiştir.³²⁰

ihhtiyat ve bir çok sivil çalıştı bu kültür yuvasında, Türk subayının istifade edebileceği tek bir yardımcı kitap yoktur. Yalnız askeri okul veya akademisinden mezun olmak bugünkü şartlara kağı değildir. Akademiden mezun genç bir subayın üniversite tahsili yapması şarttır. Ben akademiden sonra "Cornell" Üniversitesi yahut mühendislik diploması almak için senelerce çalıştım. Amerikan hükümeti bunu artık her subaydan istiyor. Türk subayları bu hususu ihmal etmektedirler."

³¹⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Ağustos 1939

³¹⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Temmuz 1941

³¹⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Kasım 1947

³¹⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 7 Ekim 1948

³¹⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 26 Şubat 1949

³²⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 1949

- Trakya’da 1 nci Ordu Komutanlığının birliklerinin katıldığı, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanı, Hava Kuvvetleri Komutanı ve ABD’li generallerin de izlediği, ABD tarafından yardım kapsamında verilen tüm malzeme ve teçhizatın hepsinin ilk defa olarak Türk askerleri tarafından kullanıldığı, 6 Eylül 1949’da başlayan Trakya tatbikatı icra edilmiştir.³²¹

- Amerikan askerî yardımının başlamasından bir yıl sonra, Türk Silahlı Kuvvetleri, yardım kapsamında alınan yeni malzeme ve teçhizatın da kullanıldığı bir tatbikat icra etmiştir. Şile, Ömerli, Ağva ve Kocaeli civarında icra edilen tatbikat 6 Ekim 1948 tarihinde başlamıştır. Beş gün süren bu tatbikata kara kuvvetlerinin yeni silahlarla teçhiz edilmiş birlikleri ile deniz ve hava kuvvetleri birlikleri de katılmıştır. Amerikan yardım heyeti ile yabancı askeri ataşelerin de davet edildiği bu tatbikatta, kara, hava ve deniz birlikleri mavi ve kırmızı olarak iki kısma ayrılmışlardır. Mavi kuvvetler Şile civarında bir çıkarma hareketi yaparak bu bölgeyi Dudullu’nun kuzeyine kadar işgal etmiş farz edilmiş, kırmızı kuvvetler ise mavi kuvvetlere kıyasla beşte bir nispette bir kuvvetle bu istila teşebbüsünü püskürtmek vazifesini üzerlerine almıştır.³²² Askeri tatbikatın sona ermesi sonrasında Amerikalı generaller “Türk ordusu yardım malzemesini yeni almış olmakla beraber en ince teferruatına kadar kullanmasını öğrenmişlerdir” yorumunda bulunmuşlardır.³²³

- Ankara Etimesgut askerî alanında 12’şer uçaklık iki filo halinde yarımşar saat ara ile havalandırılan takviyeli tabur ve batarya, Konya hava meydanına inmiştir. Tatbikatın konusunu, dost kuvvetlerin elinde olduğu farz edilen Konya hava alanını desteklemek gayesiyle Ankara’dan bir taburluk kuvvet sevki teşkil etmekteydi. Tatbikatta C-47 nakliye uçaklarıyla nakledilen taburu bir avcı alayının koruduğu farz edilmiştir.³²⁴

- Trakya’da 9 Eylül 1949 tarihinde başlayan ve kara, deniz, hava birliklerinin müşterek yaptığı askeri tatbikat 2 gün sürmüştür.³²⁵

- Tanklar ve uçakların da katıldığı, Mudanya ve Darıca arasında, düşmanın uçak ve denizaltı taarruzlarını bertaraf ederek Mudanya’dan kalkan konvoyun

³²¹ **Hürriyet Gazetesi**, 7 Eylül 1949

³²² **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Ekim 1948

³²³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Ekim 1948

³²⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Eylül 1949

³²⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Eylül 1949

emniyet altında Darıca'ya kadar ulaşmasını temin senaryosu olan 10-15 Eylül 1950 tarihlerinde tatbikat icra edilmiştir.³²⁶

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında yapılan tatbikatlarda göz önüne alınan düşman Almanya iken, savaş sonrasında bunun yerini Sovyet Rusya almıştır. Buna ilave olarak yapılan tatbikatların içeriği de kısmen değişmiştir. Savaş sonrasında yapılan ve icra edilen tatbikatlarının yapısı ve amacı da, ABD'lerinin Sovyet Rusya'yı sıcak denizlere inmesini önleyecek stratejiler temelinde şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki tatbikatların çoğu, bundan öncesinde olduğu gibi kara birlikleri temel alınarak değil; kara, deniz ve hava kuvvetlerinin yer aldığı koordineli ve müşterek olarak yapılmaya başlanmıştır.

³²⁶ **Milliyet Gazetesi**, 11 Eylül 1950

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TÜRK ORDUSUNDAKİ STRATEJİK VE DOKTRİNER DEĞİŞİKLİKLER (1950-1960)

1. 1950’li Yıllara Girerken Siyasi, Askeri Gelişmeler ve Kore Savaşı

1945 yılından sonra, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve oluşan ittifaklar dünya çapında etkili olmuş ve dolaylı olarak bu yeni oluşumlar silahlı kuvvetlerin gelişme faaliyetlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu gelişmeler, silahlı kuvvetleri, gelecekte olabilecek ekonomik, teknik ve politik değişiklikler ile kendi bünyesi üzerinde olabilecek etkileri önceden tahmin etme ve bünyesinde yapacağı ön değişikliklerle bu etkileri en aza indirme zorunluluğuna inandırmıştır. Dolayısıyla, silahlı kuvvetleri etkileyen ve ileride meydana gelmesi muhtemel faktörlerin incelenmesi ve bunun devamlı, planlı bir hale getirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, uluslar arası kuruluşların sayısının artması, bu alanlara da dönük incelemelerin yapılmasını gerektirmiştir. Olması gereken herhangi bir değişiklik için mali kaynak sağlansa bile bunun yeterli olamayabileceği, askeri politik dış etkenlerin dolaylı etkilerinin bazen gelişmeyi geciktirebileceği veya durdurabileceği unutulmamalıdır.¹

Bunun yanında 1945 yılı sonrasında Türkiye’nin iç politikasında önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında izlenen ekonomik politikalardan dolayı ortaya çıkan toplumsal tepki ile 1923 yılından beri iktidarda bulunan CHP’nin ciddi bir yıpranma sürecine girmiş olması ve kendini yenileme ihtiyacı hissetmesi bu değişimin iç dinamiğini oluşturmaktaydı. II. Dünya Savaşı’nı Batı demokrasilerinin kazanmış olması ve kurulan dünyada yeni dengelerin ortaya çıkması, iç politikadaki bu değişimleri zorlayan asıl dış dinamiklerdi. Yeni dünya düzeninde yer alabilmek için Batı standartlarının kabul edilmesi bir zorunluluktu. Bu sırada gerçekleşen Sovyet tehdidi, yüzünü Batıya dönen Türkiye’nin Batı dünyası ile ilişkilerini hızlandırtan asıl etken olmuştur.²

¹ Sedat İlhan, “Uluslar Arası Kuruluşlar ve Silahlı Kuvvetler”, **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 58, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1976, s.26

² Temuçin Faik Ertan, “Atatürk Sonrası Türkiye, İç Politika”, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ekim, 2005, s.405-421

İsmet İnönü'nün, 1 Kasım 1945 yılında Meclis açış konuşmasında çok partili hayata geçiş konusundaki kararlılığını belirtmesi, çok partili siyasi hayat yönündeki adımları cesaretlendirmiş ve 7 Ocak 1946 tarihinde CHP'den ayrılmış olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü'nün önderliğinde Demokrat Parti kurulmuştur. Savaş sırasında ihmal edilen köylü ve savaştan olumsuz olarak etkilenen iş çevreleri ile demokrasi özlemi duyan aydınlar tarafından, kendilerini ifade etmeleri için önemli bir siyasi platform olarak görülen DP, 21 Temmuz 1946'da yapılan ilk seçimlerde çoğunluğu alamamış, fakat halktan büyük bir ilgi görmüştür. Seçim yasasında yapılan değişiklikler ve halkın yoğun ilgisi ile birlikte 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde ise DP üstünlük sağlamış ve CHP'nin 23 yıllık iktidarı sona ermiştir.³

1945 yılında çok partili döneme girilmesiyle birlikte, Cumhuriyet Halk Partisinin 1948 yılında kurulan kabinesinde askerlik mesleğinden gelen herhangi bir kişinin bulunmaması, artık askerlik ile politikanın tamamen birbirinden ayrılması yönündeki adımları gösteriyordu. 1950 yılında yapılan seçimler ile de Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığına, Adnan Menderes'in Başbakanlığa getirilmesi, sivil idareyi sağlam bir temel üzerine oturtmuş oluyordu.⁴

Bilindiği üzere, savaş sonrasında Doğu Avrupa'nın Sovyet nüfuzu altına girmesi, bazı Batı Avrupa ülkelerinde de komünist partilerin yükselişleri ABD'yi endişelendirmişti. ABD için Atlantik kıyılarını ve dünya ticaret yollarını güvenlik altına almak gerekiyordu. Savaşın yoksullaştırdığı Avrupa'nın bu komünist yayılıma engel olabilecek bir durumu yoktu. Bu nedenle, Batı Avrupa'yı hem ekonomik, hem de askerî yönden desteklemek ve örgütlemek amacıyla, ABD 1947 yılında Truman Doktrini ve Marshall Plânını devreye sokarak, 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütünün ve nihayet 1949 yılında ise Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO)'nın oluşumunu sağladı. Böylece, soğuk savaşın fikir babası olarak gösterilen Amerikalı diplomat George Kennan'ın "Containment yani Komünizme Set Çekme" teorisi uygulamaya konulmuş oldu. 1952 Kasım ayında yapılan

³ Aynı yer

"DP, yüzde 53,3 aldığı oy oranında 408 milletvekili çıkarmıştır. CHP ise yüzde 39,9 oy alarak 69 milletvekiline sahip olmuştur."

⁴ Dankwart A. Rustow, **Türkiye'de Ordu**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970, s.21

Amerikan seçimlerinde Eisenhower'ın başkanlığa seçilmesi ve Dışişleri Bakanlığına Foster Dulles'in getirilmesiyle, söz konusu "Containment" yani "Komünizme Set Çekme" teorisi Asya, Ortadoğu ve Afrika'ya da genişleyerek, "Rolling Back Communism / Komünizmin Geri Atılması" politikasına dönüşmüştür.⁵

1947 yılında "Truman Doktrini"ni ile başlayan soğuk savaş döneminde, iki kutup arasındaki ilk sıcak çatışma Kore Savaşı ile 1950 yılında başlamıştır. Kuzey Kore kuvvetlerinin, 25 Haziran 1950 günü saat 04.00'te Kumpo (Seoul'ün batısında) yarımadasına topçu ateşi ile değişik noktalardan Güney Kore'ye doğru başlayan saldırının arkasında Sovyet Rusya'nın olduğu, Kuzey Kore'nin saldırıda kullandığı uçak ve malzemeden anlaşılmaktadır.⁶

Saldırının başladığı aynı gün Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanmış ve konsey, Sovyet Rusya'nın gelmediği bu toplantıda dokuz lehte, bir çekimser oyla şu kararı almıştır: "Kuzey Kore'nin tutumu uluslar arası barışı bozmaktadır. Çarpışma derhal durdurulacak ve Kuzey Kore Silahlı Kuvvetleri 38'inci paralele çekilecektir. Birleşmiş Milletler Kore Komisyonu bu kararların yerine getirilip getirilmediğini inceleyecektir." Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 27 Haziran 1950 tarihinde yaptığı toplantısında ise, Amerikan delegesi W.Auistin'in önerisini bire karşı yedi oyla kabul etmiştir. Konsey bu kararla, "Kuzey Kore'yi barışı bozmakla suçlu" itham ederek, "Silahlı taarruzları püskürtmek ve barışı iade için de Kore Cumhuriyeti'ne yardım yapılmasını" bütün üye devletlerden istemiştir.⁷ Konsey aynı zamanda bu kararla, Kore'de savaşıyor Birleşmiş Milletler Kore Silahlı Kuvvetler Komutanlığını alarak oraya bir komutan atmasını üye devletlerden istemişti. ABD bu sorumluluğu derhal kabul ederek bu göreve General Mac Arthur'u atamıştır.⁸

⁵ Mahmut Dikerdem, **Ortadoğu'da Devrim Yılları**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1977, s.161,162

⁶ Himmet Gündüz, "*Kore Savaşı'nın Başlamasının Türk Basınına Yansımaları*", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 377, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2003, s.48-53

⁷ Aynı yer

"*Milliyetçi Çin, Küba, Ekvator, Fransa, Norveç, İngiltere ve ABD lehte oy kullanırken Yugoslavya çekimser kalmıştır. Hindistan ve Mısır ise hükümetlerinden talimat almadıklarını ileri sürerek oylamaya katılmamışlardır. Sovyet Rusya delegesi konseyin bu toplantısına da katılmamıştır.*"

⁸ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, C.I, Baskı 7, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s.455

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yapmış olduğu bu çağrıya, Türkiye tarafından müspet cevap verildiğini 30 Haziran 1950 tarihinde açıklamıştır.⁹

Konseyin aldığı bu karar sonrasında, Kore'ye askeri kuvvet göndereceklerini bildiren devletler şunlardır: Kara kuvveti; Avustralya, Belçika, ABD, Filipin, Fransa, Habeşistan, Hollanda, İngiltere, Kanada, Lüksemburg, Portoriko, Tayland, Türkiye, Yeni Zelanda ve Yunanistan. Hava kuvveti; Avustralya, Belçika, ABD, Güney Afrika Birliği, İngiltere, Kanada ve Yunanistan.¹⁰

Her şeyden önce, ülkenin egemenliğinin sarsılmaması ve milli çıkarların korunması temeline dayanan Türkiye Cumhuriyetinin dış politikası, diplomaside iyi komşuluk ilişkilerini geliştirme ve bu amaçla dünya politikasında ağırlığı olan bazı ülkelerle iş birliği yapma çabasını ortaya çıkarıyordu.¹¹ Bu ülkelerin başında şüphesiz Amerika Birleşik devletleri geliyordu. O dönemde Amerika'da Mayıs 1950 ayında yayımlanan bir dergide yer alan makale, Amerikan kamuoyundaki Türk ordusu hakkındaki izlenimleri göstermesi yönünden ilginç notlar taşımaktadır. Bu makalede, Ruslar ile Türklerin tarihte birçok kez karşı karşıya geldikleri, cesur, savaşçı ve mukavemetli olarak bilinen Türklerin, muhtemel bir Rus tehdidinde, canlarını dişlerine takıp savaşacakları bahsinde, genel bir kanaat verdikleri ifade edilmektedir.¹²

⁹ **Milliyet Gazetesi**, 1 Temmuz 1950

¹⁰ Gündüz, s.48-53

¹¹ Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973", **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975, C. XXXIX, S. 153-156, s.265

¹² **Tarih Orduya Sesleniyor**, S. 1, Nisan-Mayıs 1950, s.58 (Reader's Digest dergisinden tercüme edilen yazı)

"Amerikalılar, bir memleketin askeri kudretini, ordularının Ruslara karşı ne kadar müddet dayanabileceği mikyasıyla ölçüyorlar. Bu bakımda, İtalya ve Fransa orduları da dahil olarak, en iyi durumda görülen memleket Türkiye'dir. Halbuki Türkiye'nin nüfusu yirmi, Fransa ve İtalya'nunki ise kırk milyonun üstündedir. Tarihte, birbirleriyle en çok dövüşmüş olan iki millet, Türkler ve Ruslardır. Bir zamanlar, Türkler büyük bir imparatorluk iken dahi, sayıları Rusların çok altında idiler. Fakat öyle devirler olmuştur ki, Türkler, müsaade etmedikleri müddetçe Ruslar, Karadeniz'de balık avlayamamışlardır ve bu devreler içinde Rus elçileri, kıyafetleri Padişahın huzuruna çıkmaya müsait olmadığı için iade edilmişlerdir. Demek ki Türklerle Ruslar arasındaki mücadele sadece nüfus meselesi değildir. Amerikalılar, İkinci Dünya Harbi içinde, gerek Ruslara karşı vakarla benliklerini müdafaa etmiş ve nereden gelirse gelsin bütün taarruzlar karşı koyacaklarını ilan etmiş olan Türkleri ve ordularını takdir etmektedirler. Türkler bugün, rahat rahat iki milyon asker çıkarmaktadırlar. Türkler, otuz yıla yakın bir devre içinde sulh ve sükûn içinde yaşamaktadır. Bu sebeple ordularını gençleştirmişlerdir. Atavik kıymetler bakımından harpçi, cesur ve mukavemetli olan Türkler, Ruslardan geldiği takdirde, canlarını dişlerine takıp savaşacakları bahsinde, umumi bir kanaat vermişlerdir. Amerikalılar, Türk Ordusunu malzeme bakımından çok geniş imkânlarla

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet tehdidiyle karşılaşan ve büyük bir yalnızlık içine giren, bu yalnızlıktan kurtulmak amacıyla hızla batı bloğuna yaklaşan, ancak henüz kendisini güvenlik içine alacak bir ittifaka girememiş olan Türkiye için Kore Savaşı batı bloğuna bir giriş zemini oluşturmuştur. Nitekim Türkiye, savaşın başlamasından bir ay sonra 26 Temmuz 1950’de Kore’ye 4.500 kişilik bir kara gücü gönderilmesi kararını alarak, BM ve ABD’nin attığı adımları fiili olarak da desteklemiştir.¹³

Soğuk Savaş’ın ilk sıcak çatışması olan Kore Harbi’ne, Türkiye 15 ülke içerisinde ABD’den sonra en büyük kuvvetle katılmıştır.¹⁴ NATO’nun kurulmasından 14-15 ay gibi kısa bir süre sonra ortaya çıkan Kore Savaşı’na Türkiye’nin önemli bir kuvvetle katılması ve askeri yeteneğini orada ispat etmesi de, bir çok NATO üyesinin Türkiye’nin askeri değeri hakkındaki fikirlerini değiştirmiştir.¹⁵

Türk hükümeti aldığı bu kararlar, özgür ulusların gelişen ortak savunma azmine inandığını göstermeyi amaçlamış ve fikrin yaşamasına katkıda bulunmak istemiştir.¹⁶ Bunun yanında, DP’nin Kore’ye asker gönderilmesini, NATO’ya üye olunması yolunda önemli bir fırsat olarak gördüğü yönünde değerlendirmeler de mevcuttur. Nitekim Kore’ye asker gönderilmesinin üzerinden bir hafta geçtikten sonra, Türkiye NATO üyeliği için ikinci kez başvurusunu yapmıştır.¹⁷ Sonuç olarak, Türkiye için savaşın en büyük gerekçesi, komünist yayılcılığına karşı kendi güvenliğini

cihazlamaktadırlar. Türkler aynı zamanda İngilizlerle de yakın dostluk münasebeti idame ettiriyorlar. Ruslar, en nazik bölgeleri olan Kafkasya’ya hudut olan bu cengâver ve gün geçtikçe askeri kudreti artan komşunun durumunu dikkate tetkike mecburdurlar.”

¹³ **Milliyet Gazetesi**, 26 Temmuz 1950 ve Gündüz, s.48-53 ve Bora Kutluhan, “Kore Savaşı’nın 50. Yıl Dönümü”, **Savunma ve Havacılık Dergisi**, S. 83, s.107

“Ankara’da konuşlu olan 28 nci Tümen tarafından teşkil edilen, Kore’ye gidecek Türk Tugayı; 241 inci Piyade Alayı (3 piyade taburlu), motorlu topçu taburu (Etimesgut’ta bulunan 2 inci Zırhlı Tugay’ın 2 nci Motorlu Topçu Taburu), motorlu istihkâm bölüğü, muhabere takımı, ulaştırma bölüğü, tanksavar takımı ve uçaksavar bataryasından (8 inci Kolordu’nun) oluşuyordu. 1 nci Tugay 259 subay, 395 astsubay, 18 askeri memur, 4 sivil memur ve 4.414 erbaş ve er olmak üzere toplam 5.090 personel mevcudunda idi.”

¹⁴ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.546-547

¹⁵ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.181

¹⁶ Nusret Özselçuk, “Kore Savaşı ve Türkiye”, **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 85, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1990, s.24-25

¹⁷ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.545

sağlamak için batının ortak savunma sistemine bütünleşme amacı olarak varsayılabilir.¹⁸

Kore Savaşında, 14 kez başarılı muharebe veren Türk Tugayı, bu muharebelerin dördünde cephenin ve muharebelerin seyrini ve kaderini olumlu yönde değiştirmiş, özellikle Kanuri’de cepheyi çökmekten, 8 inci ABD ordusunu imha olmaktan kurtarmıştır.¹⁹ 8 inci Ordu Komutanı General Walker “Türk Tugayı kahramanlık sembolüdür. Düşman çok üstün bir kuvvetle karşımızda belirmediği ve onun önünden çekilmek zorunda kaldığımız zaman Türkleri muharebeye soktum. Eğer elimin altında Türk birliği mevcut olmasaydı bugün bütün Amerikan kıtaları imha edilmiş bulunacaklardı” demiştir.²⁰ 1953 yılında harekâtın bitimine kadar ateş hattında kalan Türk birliği, toplam 717 şehit, 5.247 yaralı, 229 sonradan geri alınan esir ve 167 kayıp vermiştir.²¹ Kore’de iki yıl içinde, 41 gümüş yıldız, 67 bronz yıldız ve beş liyakat madalyası alan Türk askerleri, Sovyetlerin dibindeki Türkiye’nin gösterdiği kahramanca çabalar olarak ABD Başkanı tarafından takdir edilecektir.²²

Batılı güçler, özellikle çağın en ileri teknolojisini kullanan ABD ordusu ile birlikte ve onun verdiği silâh ve malzemeyi kullanarak dahil olunan Kore Savaşı, Türk Ordusu için üç konuda gösterge olmuştur: Ordunun modern silahlara ve II. Dünya Savaşı sonrası taktik ve stratejisine göstereceği uyum, diğer ordularla aynı safta ve aynı şartlarla yapılan muharebelerde gösterilen dayanıklılık ve 1922 yılından beri muharebe alanında savaşmamış olan ordunun muharip durum ve özelliklerinin ortaya konması.²³

II. Dünya Savaşı’nda Almanların uygulamış olduğu “Yıldırım Harbi” doktrini, Kore Savaşı’nda görülmemiş, bunun yerine, müttefikler Kore Savaşı’nda “Yıpratma Harbi” doktrinini uygulamışlardı. Ülkenin ani bir taarruz karşısında kalması durumunda, harp gücünü seferber edebilmek maksadıyla zaman kazanıp, düşmanı savunma ile oyalamak ve yıpratmak suretiyle yapılan harp olarak tanımlanan

¹⁸ Özselçuk, s.24-25

¹⁹ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1999, s.216-217

²⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Aralık 1950

²¹ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, s.216-217

²² Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, Altın Kitaplar Yayınevi, Ankara, 1987, s.82

²³ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, s.215

“Yıpratma Harbi” ekonomik kaynakları zengin olan ülkeler tarafından uygulanabilmektedir.²⁴

2. Türkiye'nin NATO'ya Üye Olması ve Türk Silahlı Kuvvetleri

1950-1960 döneminde, Türk Silahlı Kuvvetlerini etkileyen ve değişime uğratan en önemli unsurun, Türkiye'nin NATO topluluğu içerisine dahil olması olarak değerlendirilebilir.

XX. Yüzyılın ilk yarısında, Almanya ve Rusya'daki totaliter ve aynı zamanda militer rejimler, Avrupa'ya iki büyük savaş felaketi yaşatmıştır. Bu faciaların tekrarını önlemek için, Birleşmiş Milletlerin işlevini ve Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması yönünde atılan adımlar sonucunda da NATO kurulmuştu.²⁵

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD, Türkiye'nin Akdeniz Paktına girmesi için çaba gösterirken, SSCB ise eğer böyle bir durumun oluşması halinde buna şiddetle karşı çıkacağını belirtiyordu. Dönemin dünya koşulları altında, Türkiye, silahlı veya silahsız bir tarafsızlığın sürdürülemeyeceğini anlıyordu.²⁶

Eğer Rusya, 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını feshederek, Türkiye üzerindeki toprak ve Boğazlar ile ilgili taleplerini yapmamış olsaydı, Türkiye'nin belki de Batıya yanaşması söz konusu olmayacak, Türkiye'nin NATO'ya üye olması da düşünülmecekti.²⁷

İstekleri ile Türkiye'yi hedef seçen SSCB'nin, merkezden dışarıya açılması durdurularak, Doğu Bloku'nun yıkılması sürecine katkıda bulunulan Kore Savaşı, Türk Ordusu'nun İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki silah, teçhizat ve çağdaş eğitim eksikliğinin giderilmesini²⁸ ve aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin NATO ittifakına girmesine katkı sağlamıştır.²⁹

²⁴ Muhittin Kurtuluş, **Milli Savunma Ekonomisi Ders Notları**, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1967, s.223

²⁵ Taner Baytok, **Bir Asker Bir Diplomat, Güven Erkaya-Taner Baytok Söyleşi**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s.34

²⁶ Sabri Yirmibeşoğlu, **Askeri ve Siyasi Hatıralarım**, Kastaş Yayınevi, Zafer Matbaası, İstanbul, 1999, s.71

²⁷ Kâmuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.306,307

²⁸ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, s.217

²⁹ Gündüz, s. 48-53

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği ile ilgili süreçte önemli bir yere sahip olan Kore Savaşı devam ederken, Kuzey Atlantik Paktı Konseyi 19 Eylül 1951 tarihinde Ottawa'da yapmış olduğu NATO Konseyi toplantılarında, Türkiye ve Yunanistan'a NATO üyeliği için resmi davette bulunmuştur.³⁰ Bunun hemen arkasından, ABD Müşterek Kurmay Heyeti Başkanı General Omar Bradley, İngiltere Gnkur. Bşk. Mareşal Slim ve Fransa Gnkur. Bşk. General Delarimeee 12 Ekim 1951 tarihinde Ankara'ya gelmişler ve düzenlenen Ankara Konferansında NATO üyeliği ile Ortadoğu'nun güvenliği hususlarında anlaşmaya varılmıştır.³¹

Bunun sonucunda Türkiye'nin, NATO üyelik anlaşmasını 22 Ekim 1951 tarihinde Londra'da imzalaması Sovyetler Birliğini oldukça rahatsız etmiş ve SSCB Sovyet Büyükelçisi Lavrisef kanalıyla, Türkiye'nin Atlantik Paktına katılmasını kendi emniyet ve savunma sistemine zarar edici bir hareket olduğunu belirterek 3 Kasım 1951 tarihinde Ankara'ya nota vermiştir. Bunu 6 Kasım 1951 tarihinde Bulgaristan ve Romanya'nın benzer şekildeki notaları takip etmiştir.³² 7 Ocak 1952 tarihinde Türkiye ile Amerika arasında ortak güvenlik anlaşması imzalanmış ve 15 Ocak 1952 tarihinde Türkiye'nin NATO'ya girişi ABD Senatosu tarafından onaylanmıştır. 10 Mart 1952 tarihinde TBMM tarafından onaylanan ortak güvenlik anlaşmasının ikinci maddesine göre Türkiye, ABD'nin askeri girişimlerini desteklemek ve gerekirse yardım etme taahhüdü altına da girmiştir.³³

1949 yılında kurulan NATO'ya, Türkiye'nin çeşitli diplomatik manevralar, uzun ve yorucu bekleyişlerinden sonra Yunanistan ile birlikte 1952 yılında isteksizce kabul edilmesi bile, gerek iktidar gerekse muhalefet çevrelerinde olumlu karşılanmış hatta bir dış politika zaferi olarak nitelendirilmiştir.³⁴

Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Türkiye'nin NATO'ya üye olarak kabul edilmesi sonrasında yaptığı bir açıklamada NATO'ya üye alınma sürecinde Kore Savaşı'nın konumunu şu şekilde açıklamıştır: "...Şunu hemen işaret edeyim ki bazı

³⁰ **Milliyet Gazetesi**, 21 Eylül 1951

³¹ **Milliyet Gazetesi**, 13,15 Ekim 1951

³² **Milliyet Gazetesi**, 7 Kasım 1951

³³ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.184

"TBMM 18 Şubat 1952 tarihinde saat 15.00'da yapmış olduğu toplantısında, Kuzey Atlantik Paktına iltihakını ittifakla tasvip etmiştir." Bkz: **Milliyet Gazetesi**, 19 Şubat 1952

³⁴ Mehmet Gönlübol, "Dış ve İç Etkenler Açısından NATO ve Türkiye", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Nisan 1971, s.43

insanlar, NATO'ya alınmamızla Kore'ye asker göndermemizi, aynı politikanın iki parçası gibi görürler. Dış politikamızın iki parçası olduğu muhakkaktır. Fakat Atlantik Paketi'na alınmamızı sağlamak için Kore'ye asker gönderdiğimiz düşüncesi yanlıştır. Kore'ye asker göndermemiz, Birleşmiş Milletler idealine samimiyetle bağlı olduğumuzu ispatlar. Atlantik Paketi'na girmek için hevesimiz olmasaydı da biz Türkiye olarak Kore'ye asker gönderirdik. Fakat askerlerimizin Kore'de yarattığı destan, bütün dünyada Türk milletini yeni baştan herkese tanıttı, büyük şeref kazandık. Belki böyle bir yoldan, Atlantik Paketi'na alınmamıza da etki yapmış olabilir.”³⁵

Ancak Türkiye'nin NATO üyeliğini gerektiren daha önemli bir gelişme Kore Savaşı öncesinde gerçekleşmişti. 1949 yılında Sovyetler Birliğinin ilk atom bombasını yapması, o zamana kadar nükleer silâh tekeli elinde bulunduran ABD için bir dönüm noktasıdır.³⁶ Kore'de yaklaşık 55 bin ölü ve 104 bin yaralı veren ABD, bu yeni ortamda nükleer silahların bölgesel çatışmaları çözümlemede yetersiz kalacağını anlamıştı. Kore Savaşı sonrasında Türkiye ve Yunanistan, NATO'nun askeri stratejisinin doğrudan denetimi altında tutulması gereken iki jeopolitik bölge olarak ortaya çıkmıştı. O dönemdeki mevcut askeri teknoloji ve silâhları ile Sovyetlerin Urallardaki sanayi ile Kafkaslardaki petrol bölgeleri menzil dışında idi. Bu bölgeler, ancak çevresindeki yakın bölgelerden etki altına alınabilirdi. Bu ise ancak Türkiye'nin NATO üssü haline getirilmesi halinde sağlanabilecekti. Bu anlamda Türkiye'nin NATO'ya üye olarak kabul edilmesi bir jestten öte o dönemin stratejisinin bir gerekliliğiydi. Ancak, Türkiye'de batı stratejisi kendisini sadece askeri anlamda değil, politik, ekonomik ve sosyal boyutlarda da kendini gösterecek ve Türkiye'nin içsel dinamikleri de dış dinamiklerin etkisi altına girecektir. Bunun yanında, NATO Batı Avrupa ülkelerindeki varlığını Sovyetlere karşı tek bir komuta altında birleştirecek ve silahsızlandırılan Batı Almanya, artık bu dönemle birlikte Sovyet Rusya'ya karşı silahlandırılması gereken bir ülke olacak ve 1955 yılında NATO şemsiyesinin altına girecektir.³⁷

³⁵ Celal Bayar, “NATO'ya Nasıl Girdik?”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Nisan 1987, S. 26, s.27

³⁶ Donald Kagan, **On The Origins Of War**, Published By Doubleday, USA, 1995, s.441

³⁷ Gevgilili, s.83-86

1945 yılındaki Sovyet talepleri ise toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdittir. NATO'ya dahil olması ile birlikte Türkiye, müşterek savunma düzeninin kendisine sağladığı güvenliğin yanında, ittifakın tümü ve diğer üye ülkelerinin tehdit algılamalarını da paylaşmak zorunda kalmıştır. Bunun yanında, Sovyet Rusya'ya komşu durumunda bulunan Türkiye, olası bir gerginlik ve savaşta en fazla etkilenecek NATO üyesidir.³⁸

Kolektif bir savunma teşkilatı olarak ortaya çıkan NATO'nun savunma politikası, tecavüzü caydırarak, üye ülkelerin güvenliğini korumak olmuştur. Bunun için de, karşı kutup ile askeri dengeyi koruyacak, inandırıcı caydırıcılık sağlayacak ölçüde yeterli kuvveti hazır bulundurmak gerekiyordu.³⁹

Türkiye'nin 18 Şubat 1952 tarihinde resmen NATO'ya üye olması, yoğun bir askeri heyet trafiğini de beraberinde getirmiştir. 1952 yılında belki tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar çok sayıda yabancı komutan Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bunların başında 3 Mart'ta Ankara'ya gelen NATO Başkomutanı General Eisenhower yer alıyordu. Onu 12 Mart'ta NATO Güneydoğu Başkomutanı Amiral Carney izledi. 23 Nisan'da NATO Hava Kuvvetleri Komutanı Mareşal Saunders, 11 Mayıs'ta NATO başkomutan Yardımcısı Mareşal Montgomery, 16 Ağustos'ta ABD Ordu Bakanı Pace, 5 Eylül ve 4 Kasım'da NATO Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı Orgeneral Ridgway, 2 Ekim'de NATO Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral McCormick ve 13 Ekim'de ABD Donanma Bakanı Kimball Türkiye'yi ziyaret etmiştir.⁴⁰ 1953 yılında da devam eden bu ziyaretler kapsamında 29 Ocak 1953 tarihinde NATO Akdeniz Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Lord Mountbatten, 22 Mayıs 1953 tarihinde ise NATO Hava Kuvvetleri Komutanı Org.Sounders Ankara'ya gelmişlerdir.⁴¹

³⁸ Seyfi Taşhan, "Türkiye'nin Tehdit Algılamaları", **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.32-40

³⁹ Muzaffer Erendil, **İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Oluşan Silâh Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.53

⁴⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 1952, **Milliyet Gazetesi**, 4,13 Mart 1952, 14 Mayıs 1952, 6 Eylül 1952, 3 Ekim 1952,

"NATO Orduları Başkomutan Yardımcısı General Montgomery 13 Mayıs 1952'de Harp Okulu ve motorize birlikleri de ziyaret etmiştir. Bkz:**Milliyet Gazetesi**,14 Mayıs 1952"

"General Ridgway, 7 Eylül 1952'de, beraberinde K.K.K. Org.Şükrü Kanatlı ve ABD Askeri Yardım Heyeti Başkanı Tümğ.Arnol ile birlikte Erzurum'a geçmiştir. Bkz: **Milliyet Gazetesi**, 8 Eylül 1952"

"İki gündür Türkiye'de bulunan General Ridgway, 5 Kasım 1952'de Batı Trakya'daki Türk ve Yunan birliklerini teftiş etmiştir. Bkz:**Milliyet Gazetesi**, 6 Kasım 1952"

NATO'nun ilk kurulduğu dönemlerde, ABD'nin nükleer gücünün yetersiz olması nedeniyle SSCB karşısında askeri sayısal üstünlüğü esas alan bir strateji oluşturan NATO, 1952 yılında Lizbon'da belirlenen "Sınırlı Savaş Stratejisi" ile hızla asker sayısını yükseltmeyi planlamıştır. Türkiye'nin üyeliğe kabul edildiği yılda kabul edildiği bu stratejiye göre, 22 tümenlik bir güce sahip Türk ordusunun olası bir Sovyet saldırısını, Torosların güneyine kadar olan bölgede oyalayarak geri çekilmesini ve sonrasında ABD'nin hava gücüyle birlikte düşmanın imha edilmesi öngörülmüştür.⁴² 1950'li yıllarının sonuna doğru yapılan NATO tatbikatların özünü de bu oluşturmaktaydı. Ancak bu geri çekilme stratejisi, Türk ordusundaki bazı komutanlar tarafından hiç hoş karşılanmamıştır.

Bu tür yorumlara karşın, Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması (NATO), kuruluş amaç ve hedefleri yönünden Türkiye'nin milli stratejisine uygun bulunmuştu. Bu, uluslar arası bir iş birliğinin içine girmiş ve onunla ilgili görevleri de üzerine alan Türk Silahlı kuvvetlerinin milli görevleri ile NATO görevlerinin uyum içinde olduğu anlamına gelmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın acı dersleri karşısında, İttifakın Türkiye'ye değil, Türkiye'nin sadece ittifaka çalışacağı gibi bir durumun kabulüne artık imkân yoktur.⁴³ Üzerinde bulunduğu hassas coğrafyanın getirdiği risk ve tehditlere karşı, Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlaması yönünde, NATO'ya dahil olunmanın getirdiği katkısı büyüktür. Böylece soğuk savaş dönemini kazasız atlatabilmiştir.⁴⁴

Nihat Erim, 20 Şubat 1952 tarihli Ulus gazetesinde yazmış olduğu makalesinde Türkiye'nin NATO'ya üye olmasının Batılı devletler açısından kazançlarını vurgulamıştır: "...Hür Avrupa'nın en kuvvetli ordularından birisi Türk ordusudur. Amerika ve İngiltere'nin hava, deniz ve diğer kaynaklar bakımından üstünlükleri bilinmektedir. Fakat diğer pakt üyeleri henüz 5 veya 10 tümen asker çıkarmışlardır. Türkiye'ye esaslı hava deniz ve malzeme yardımı yapıldığı takdirde cephenin bu kısmı tutunabilecektir. Bu netice Avrupa'yı sağ yanından çevrilmekten koruyacaktır.

⁴¹ **Milliyet Gazetesi**, 14 Mayıs 1952, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1953

"NATO Orduları Başkomutan Yardımcısı General Montgomery 13 Mayıs 1952'de Harp Okulu ve motorize birlikleri de ziyaret etmiştir."

⁴² Oran, , s.570

⁴³ Mert Bayat, "Cumhuriyetimizin Milli Gücü", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Ekim-Kasım-Aralık 1988, s.44-46

⁴⁴ Baytok, s.18

Ayrıca muhtemel mütecaviz, Türk Ordusu'nun karşısına büyük kuvvetler koymak zorunda kalacaktır. Bu da Batı merkez cephesindeki tecavüz kuvvetlerini eksiltecektir.”⁴⁵

Türkiye, ittifakın merkezinden uzakta ve savunmanın açık kanadında olması nedeniyle, savunmasını esnek, çok boyutlu bir harekât platformu üzerinde tutması gerekiyordu. Türkiye'nin burada, Sovyet tehdidine karşı sınırlı savaş denilen bir doktrin uygulaması söz konusuydu. “Sınırlı Savaş”, genel savaş kavramı dışında kalan; amaçlar, coğrafi bölge, kullanılacak kuvvet ve silahlar yönünden sınırlandırılmış bir savaş anlamındaydı. Bu savaşın amacı, düşmanın gücünü zayıflatmak, yıpratmak idi. Bu stratejinin altında, oluşan tehdidin büyüklüğüne göre, ittifak için zaman kazanmayı amaçlayan geçici bir duraklama ve fasıla fikri yatmaktadır. Sınırlı savaşın konvansiyonel düzeyde kaldığı sürece, Türk savunması savaşın inisiyatifini elinde tutabilecekti. Ancak, nükleer bir harp şekline dönüştüğünde, inisiyatif ittifakın eline geçecekti.⁴⁶

Türkiye'nin NATO'ya üye olarak dahil olması, Sovyet Rusya'nın baskılarına karşı kendisini güçlendirmiştir. Stalin'in 1953 yılında ölümünden iki ay sonra 30 Mayıs 1953 tarihli bir deklarasyonla Türkiye'den toprak talebinden vazgeçtiklerini açıklaması, iki ülke arasındaki soğuklunun devamını engelleyememiştir. Dış politikadaki çok yönlülük, boyutluluğun bir sonucu olarak Türk-Sovyet ilişkileri 1960 sonrasında bir yumuşama görecektir, 1964 yılında 1939 yılından sonra ilk kez Türkiye Dışişleri Bakanı Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunacaktır.⁴⁷

Fakat SSCB'nin nükleer gücünün artmasıyla birlikte, konvansiyonel güçle durdurulamayacağı anlaşılmış, bunun yerine nükleer silahlar devreye girmiştir. 22 Kasım 1954 tarihinde “Kitlesel Karşılık Stratejisi” olarak adlandırılan stratejiye göre, ABD Türkiye gibi Sovyetlere kuşak oluşturabilecek ülkelere nükleer silahlar

⁴⁵ Hüseyin Emiroğlu, “*Türk Dış Politikasında Kuvvet Kullanımı*”, (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), s.209, 210

⁴⁶ Muzaffer Özsoy, “*Dünü ve Bugünüyle Türk Savunma Stratejisi*”, **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.77,78

⁴⁷ İhsan Gürkan, “*Türkiye'nin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi*”, **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.19

yerleştirecektir. Tabii olarak cephenin en önünde yer alan Türkiye olası bir savaşta büyük bir yıkıma uğrayacaktı.⁴⁸

1950’li yıllarda NATO’nun caydırıcılık stratejisinin temelini ABD nükleer gücü oluşturmuştur. 1970’li yıllara kadar süren “Kitlesel Mukabele (Karşılık) Stratejisi” işte bu temel unsurun üzerine inşa edilmiştir. Savunma yükünün hemen hemen tümünü omuzlarında taşıyan ABD’nin kendisi için “pasif caydırıcılık” tutumunu müttefiklerin “aktif caydırıcılığı” ile birleştirmiştir. Bu strateji, 1970’li yıllarda kabul edilen “Esnek Karşılık Stratejisi”ne kadar devam etmiştir. İki savaş arasından çağın gerisinde kalmış bir savunma gücü niteliği ile çıkan Türkiye ise, soğuk savaş ile birlikte kendisini teknik olarak yüksek bir stratejik yöneliş içinde bulmuştur. Ancak, oluşturulan ittifak, o günün koşullarında hem Türkiye, hem de Avrupa’daki müttefik ülkeler için yüksek bir güvenlik garantisi sağlıyordu.⁴⁹

4 Ocak 1958 tarihinde dönemin Gnkur. II. Bşk. Korg.Salih Coşkun, modern orduların NATO standartlarına göre tespit edilen hedeflere varmakta olan ordular olduğunu, NATO’daki kuvvetlerimizin “Kalkan” adıyla isimlendirildiğini ve herhangi bir tecavüz karşısında kara, hava ve deniz kuvvetlerinin modern şekilde teçhiz edilerek ve nükleer silahlarla da desteklenmek suretiyle kendisine verilen vazifeyi yapacak hale geleceğini ifade etmiştir.⁵⁰ Nitekim 1958 yılından itibaren topraklarında nükleer silah konuşlandırılmasına izin veren Türkiye, NATO stratejisinin nükleer planlamalarına katılmış olmaktadır.⁵¹

⁴⁸ Oran, s.570

⁴⁹ Cengiz Oktam, “NATO Stratejileri ve Türkiye Bakımından Sonuçları”, **Türkiye’nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.84

⁵⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Ocak 1958

“...İkinci Dünya Harbi, Kore Muharebeleri ve muhtelif milletlerin tatbik ettikleri yeni metotlardan alınan derslere göre, kara, deniz ve hava kuvvetlerimizin aralarında ahenkli işbirliği sağlamak suretiyle harekât ve muharebe kabiliyetlerini en yüksek dereceye çıkarmaktadır. Ordumuzun eğitimi, en yeni metotlarla yürütülmektedir. Kara, deniz ve hava kuvvetleri modern silah ve malzemeleri kullanmakta, gösterdikleri kabiliyet her türlü takdire diye bir mahiyet taşımaktadır. Hava ordumuz, geniş pilot ihtiyacı kısa zamanda karşılamak için büyük gayretler sarf edilmektedir. Hava Harp Okulumuzdan başka pilotların mühim bir kısmı da, Amerika ve Kanada okullarında yetiştirilmektedir. Ayrıca hava yedek subay talimğâhi açılmıştır. 1953 yılında, Amerika askeri yardımlarıyla kara, deniz ve hava kuvvetlerine sağlanan harp silah ve araçları tamamına yakın bir kısmı yurdumuza gelmiş bulunmaktadır. Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı yolu ile elde edilen yardım sayesinde, yeni ve modern hava meydanları, muhabere şebekeleri, akaryakıt boru ve depoları inşasına başlanılmak üzere. Kuzey Atlantik Paketi teşkilatı içinde muhtelif ordular hep beraber tatbikat yapmaktadırlar. Silahlı Kuvvetler de zaman zaman bu tatbikatlara katılmaktadır. Bu tatbikatlar kumanda birliği ve müşterek harekât bakımından çok faydalı olmaktadır...”

Türkiye'nin NATO'ya üye olmasını müteakip, ABD ile Türkiye arasında birçok askeri ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlardan birisi de 23 Haziran 1954 tarihinde imzalanan "Askeri Tesisler Anlaşması"dır. Askeri tesisler anlaşması ile birlikte, Amerikan ordusunun Türk topraklarını kullanmasına izin verilmiş ve bu anlaşmaya dayanılarak, zaman içinde Türkiye'de 90'nın üzerinde askeri ve sivil özellikte tesis meydana getirilmiştir.⁵² Bu anlaşma, 19 Haziran 1951 tarihli "Kuzey Atlantik Antlaşması'na taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme"sini aşarak Türkiye'deki Amerikan personeline, geniş ayrıcalıklar ve bağışıklıklar getirmiştir.⁵³ Zaman zaman bu anlaşmalar TBMM'sine getirilmemiş ve muhalefetin tepkisini çekmiştir. Türkiye ile ABD arasında imzalanan ve TBMM'nin onayından geçirilmeyen anlaşmaların sayısı 1950'li yıllar öncesinde üç iken, 1950-1960 arasında bu sayı 31'dir. 1950 öncesinde anlaşmalar Türkiye'ye yapılacak yardımları kapsayan 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanan anlaşma gereğince yapılmıştır.⁵⁴

Zamanla artış gösteren ABD askeri ve sivil personelinin Türkiye'de bulunmasından kaynaklanan sorunları çözen 1954 yılındaki "Kuvvetler Statüsü Anlaşması" ile birlikte, Türkiye'de bulunan ABD personel sayısında büyük artış gerçekleşmiştir. Nitekim bu sayı 1970'li yıllarda 25.000 kişi civarındadır. Başlangıçta, ikmal, eğitim projeleri için bulunan bu personelin görev alanı zamanla havaalanları, deniz üsleri, elektronik istihbarat üsleri, savaş ve keşif uçakları ile orta menzilli füzelere kadar genişlemiştir. 1960 yılında İncirlik üssünden kalkan ABD'ye ait U2 casus uçağının SSCB tarafında Sovyet toprakları üzerinde düşürülmesi, Türkiye'nin topraklarındaki ABD faaliyetlerinden ilk kez kaygı duymaya başlamasına sebep olmuştur.⁵⁵

Marshall Planı yardımı ile Türkiye'ye akmaya başlayan önemli miktardaki askeri ve iktisadi yardım, Amerika Birleşik Devletleri'yle yapılan ikili anlaşmalarla sağlanan fonlar ile NATO yardımı ve bazı çok taraflı dış borçlarla devam etmiştir.⁵⁶ Askeri ve iktisadi yardımlar hakkında konuşan ABD Büyükelçisi, Türkiye'ye 1947

⁵¹ Ali L. Karaosmanoğlu, "Savunma Politikamızı İncelemek", **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.7,8

⁵² Oran, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, s.558

⁵³ Haydar Tunçkanat, **İkili Anlaşmaların İçyüzü**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s.179

⁵⁴ Mehmet Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, 1974, s.253

⁵⁵ George McGhee, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu...**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s.165

⁵⁶ Said Arif Terzioğlu, **Türk Ordusu**, 1965, s.87

yılında 1959 yılına kadar geçen 12 yıllık süre zarfında Amerikan askeri yardımı dışında türlü yollarla yapılan yardım ve yatırımın 1 milyar dolara ulaştığını açıklamıştır.⁵⁷

Batı ittifakı içindeki Türkiye'nin güvenlik politikası, büyük ölçüde ittifak amaçları ile sınırlandırılmış bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen ikili savunma anlaşmaları ile pekişen bu sınırlamalar, Türkiye'nin taktik düzeyde dahi farklı bir alternatif getirmesini zorlamıştır. Türkiye'nin jeopolitik konumu göz önüne alındığında, hepsi benzer coğrafi özellikler gösteren ve Sovyet topraklarından elli bir tampon bölge ile ayrılan diğer NATO üyesi Avrupa ülkelerinin konumuna hiç benzemediği görülecektir. Türkiye bir kanat ülkesi ve Sovyetler Birliği'nin komşusu olarak temas hattında yer almaktadır. Buna ilave olarak, Türk ordusunun modernizasyon ihtiyaçları istendiği zaman karşılanmamış, siyasi bazı gerekçe ve şartlara bağlanmak istenmiştir. Ayrıca, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Balkanlarla ilişkilerinde de Batı ittifakının politika ve stratejileri ekseninde ele alınması Türkiye için ileride telafisi mümkün olmayan savunma boşlukları yaratacaktır.⁵⁸

NATO'nun uyguladığı stratejiler dönemin politik, siyasi, ekonomik şartları altında değişen tehdit algılamasına bağlı olarak değişiklikler göstermiştir. İlk kurulduğu yıllarda, topyekun mukabele stratejisinin geçerli olduğu dönemlerde, askeri faktörlerin ağırlığı daha fazlayken, detant yani yumuşama dönemi ile birlikte NATO'nun stratejilerinde politik ve ekonomik manevra süreçlerinin ağırlığı artmıştır.⁵⁹

Sovyet tehdidi ve buna karşı alınması gereken tedbirlere dönük olarak işleyen Türk dış politikası için Batı'da tüm oluşumlara dahil olmak birincil önem taşımaktaydı. Özellikle 1950-1960 dönemindeki süreçte dış politikasındaki karar alıcılar, global ve bölgesel gelişmeleri tamamıyla Batı eksenli değerlendirmişlerdir. Bu dönemde izlenen aktif dış politika, dünyada meydana gelen gelişmeleri belirli bir eksene oturtması ve gelişmeleri bu eksene yakınlık ya da uzaklık noktasında

⁵⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1959

⁵⁸ Özsoy, s.80,81

⁵⁹ Oktam, s.83

değerlendirmesi nedeniyle olayları sağlıklı bir analize tabi tutamamış ve Türk dış politikası manevra alanı olmayan bir zemine oturtulmuştur.⁶⁰

NATO'ya üye olmasından sonra Batı'ya bağımlı bir çizgi takip edilen süreçte, güvenlik endişeleri ile başlayan ilişkilerin boyutu, zaman süreci içinde iç ve dış politikada çok değişken bir yapı arz etmiştir.⁶¹

3. Balkan ve Bağdat Paktları, Ortadoğu'daki Karışıklıklar ile Diğer Askeri, Siyasi Gelişmeler

Atatürk döneminde ve devamındaki İnönü döneminde, dış politikada, Türkiye tarafından Arap devletlerine karşı, bir düşmanlık gösterilmeden onları kendi hallerine bırakma şeklinde özetlenebilecek siyaset, Türkiye'nin batıya yönelik çağdaşlaşma ve devrimlerine olan inancın bir gereği olarak değerlendirilmiştir. Ancak, 1950 yılında Demokrat Parti'nin gelişiyle birlikte, Türkiye'nin Arap ülkelerine karşı yürüttüğü politikada da bir yön değişikliği olmuştur. DP ile birlikte, dış politikada Arap dünyasına yaklaşma, Arap devletlerinin dostluğunu kazanma eğilimleri görülmeye başlanmıştır.⁶² Savaş sonrasındaki dünyadaki dengelerindeki değişiklikler, Türkiye'nin Ortadoğu'da daha faal bir siyasete yönelmesini gerektirmiştir.⁶³

1950'li yıllarla birlikte Batı, Sovyetler Birliğinin yayılmacılığına karşı, hem Balkanlar'da hem de Ortadoğu bölgelerinde pakt oluşturulmasını istemiş ve bunlardan ilki Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın bir araya gelerek 1954 yılında meydana getirdikleri Balkan Pakti, diğeri ise; Türkiye, Irak ve İran arasında 1955 yılında oluşturulan Bağdat Pakti olmuştur.⁶⁴

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1 Kasım 1950 tarihinde Meclis açılış konuşmasında “Kuvvetli ve şerefli ordusu ile Türkiye, yalnız kendi emniyeti için değil, Doğu Akdeniz ve Ortaşark'ın da sulh ve emniyeti hususunda en mühim unsurdur” şeklinde ifade bulunmuştur.⁶⁵

⁶⁰ Emiroğlu, s.220

⁶¹ a.g.e., s.66

⁶² Dikerdem, s.10-15

⁶³ Ercüment Kuran, **Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 259

⁶⁴ Gevgilili, s.92

⁶⁵ **Milliyet Gazetesi**, 2 Kasım 1950

1951 yılının başlarında, ABD’li diplomat ve ataşelerin de katıldığı İstanbul ve Ankara Konferanslarında, özellikle Ortadoğu’nun güvenliği için alınacak emniyet tedbirleri görüşülmüş, bu toplantılarda Türkiye’nin Ortadoğu’nun bir hava limanı haline getirilmesi ve bu kapsamda ABD Hava Bakanı tarafından Adana hava alanı inşaatının stratejik önemde olduğu ifade edilmiştir.⁶⁶ Ancak Ortadoğu’nun savunulması için 1951 yılında önerilen “Ortadoğu Komutanlığı” başarısızlıkla sonuçlanmış, müteakiben ortaya atılan “Ortadoğu Savunma Örgütü” kavramı da bir türlü hayat bulamamıştır.⁶⁷

NATO üyeliği sonrasında, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı 30 Mayıs 1953 tarihinde, Türkiye’nin Moskova’daki büyükelçisine, eski toprak taleplerinden vazgeçtiğini, Boğazlar ile ilgili olarak da Sovyetlerin emniyetinin Türkiye için kabul edilebilir şartlarla sağlanabileceğini beyan etmiştir.⁶⁸ Sovyetlerin Türkiye’ye karşı olan tutumunda bir yumuşama olması beklenmesine rağmen bu gerçekleşmemiştir. Bilakis Türk-Sovyet ilişkileri daha gergin bir döneme girmiştir.⁶⁹

Bu durum Türkiye’yi, kendi bölgesinde yeni savunma sistemleri kurmaya götürmüştür. 1952 yılında yapılan karşılıklı ziyaretler ile çok iyi bir döneme giren Türk-Yunan ilişkilerine Yugoslavya’da dahil edilerek 28 Şubat 1953 tarihinde Ankara’da, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, Türkiye’nin 1953 ve 1954 yıllarında göstermiş olduğu çabaları ile birlikte 9 Ağustos 1954 tarihinde Yugoslavya’nın Bled şehrinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan bir Balkan ittifakına dönüşmüştür. Ancak bu ittifak hem Yunanistan ile olan Kıbrıs sorunu hem de Sovyet Rusya’nın Yugoslavya ile olan ilişkilerini artırması ve iyileştirmesi sebepleriyle bir yıl içinde gücünü kaybetmeye başlamıştır.⁷⁰

⁶⁶ **Milliyet Gazetesi**, 15 Şubat 1951

⁶⁷ İsmail Soysal, **Türkiye’nin Uluslar Arası Siyasal Bağlıları**, C. II (1945-1990), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.489 ve McGhee, s.266,267

⁶⁸ Kemal Baltalı, **1936-1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1959, s.169-175

⁶⁹ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.522

⁷⁰ a.g.e., s.522-523

“Türk-Yunan-Yugoslav askeri görüşmeleri 18 Şubat 1953 tarihinde saat 15.00’da Genelkurmay Başkanlığında başladı. Türk heyetini temsilen Milli Savunma Bakanı Seyfi Kurtbek, Genelkurmay İkinci Başkanı Org.Zekai Okan, Hrk.Bşk. Korg.Necatî Tacan, K.K.Kur.Bşk.Muavini Tümğ.Canip İskilibgil, Hv.K.Kur.Bşk.Tümğ.Tümğ.Asım Uçaner, Dz.K.K.Kur.Bşk.Tüma.Zeki Özar, Gnkur. Haber

İşte bu noktada Türkiye, ABD'nin Ortadoğu'daki nüfuzunun pekişmesi için önemli bir rol almıştır. Bir savunma sistemi olan Bağdat Paktı, Türkiye ve Irak arasında 24 Şubat 1955 tarihinde imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur. 4 Nisan 1955 tarihinde İngiltere, 23 Eylül 1955 tarihinde Pakistan ve 3 Kasım 1955 tarihinde İran Bağdat Paktı'na dahil olmuşlardır. Ne var ki, Suriye, İsrail, Suudi Arabistan, Yemen'in pakta karşı cephe alması, Ürdün ve Lübnan'ın kenarda kalması, Arap dünyasını ikiye bölmüştür. Balkanlar'da komünizmin yayılmasını önlemek için çaba gösteren NATO, aynı çabayı Ortadoğu için de göstermek zorunda kalmıştır. Ortadoğu'ya Sovyet Rusya'nın sızmasını önlemek maksadıyla, Ortadoğu ülkeleri arasında bir ittifak kurma fikri aslında Amerika'nın fikriydi, fakat bu fikir Bağdat Paktı'nın kurulmasıyla Türkiye tarafından gerçekleştirilmiş oluyordu.⁷¹ Böylece Türkiye, SSCB'ne karşı bir set oluştururken, NATO ile Asya ve Ortadoğu'daki paktlar arasındaki ilişkilerde de kilit bir nokta teşkil etmiş oluyordu.⁷²

Ortadoğu'nun savunması ile ilgili olarak yapılan çalışmalar neticesinde, ABD askeri yetkilileri tarafından Sovyetler Birliğini İran dağlarında tutabilmek için 10 tümene ihtiyaç olduğu belirlenmişti. Türkiye'nin bu savunmaya 6 tümenini tahsis edebileceğini belirtmesi, aslında Ortadoğu'nun savunmasının Türkiye'ye ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir.⁷³

Sovyetler Birliği tarafından Ortadoğu'ya yönelik olası bir saldırının durdurulması için, Türkiye'nin güneyindeki Toros Dağlarından İran ve Irak'taki Zağros dağlarına kadar olan hattın savunulması kilit önem taşımaktaydı. Kara harekâtının asıl noktasını, Sovyetlerin Ortadoğu'ya inebileceği tek güzergâh olarak görünen bu dağlardaki geçitlerin savunması oluşturuyordu. Ancak Birleşmiş Milletler altında Kore'de yapılan harekâta savunulan 150 millik hat göz önüne alındığında, 1.780 mil uzunluğundaki bu dağ geçitlerinin oluşturduğu hattın savunmasının ne kadar zor olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.⁷⁴

Bşk. Tuğg.Mithat Akçakoca, Hrk.D.Bşk. Tümğ.Cevdet Sunay hazır bulunmuşlardır. Toplantı 20 Şubat'ta sona ermiştir. (Bkz.Cumhuriyet Gazetesi, 18 Şubat 1953)"

⁷¹ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.491

⁷² Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, Dünya Savaşı'ndan 1971'e, Çev. Babür Kuzucu, Belge Yayınları, İstanbul, 1980, s.217

⁷³ McGhee, s.213

⁷⁴ a.g.e., s.246

Bu nedenle Türkiye'nin müttefikler tarafından mutlak suretle desteklenmesi şarttı. Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte müttefikler tarafından takviye edilmesi ve desteklenmesi, Ortadoğu'nun savunması yönünde önemli stratejik avantajlar içermektedir. Böylece; Sovyetler Birliğinin ileri hareket yolu kapanmış, herhangi bir petrol kaynağına el atması önlenmiş, Sovyetler Birliği, İran ve Irak istikametinde uzun, dağlık ve çölleşmiş bir arazide harekâta zorlanarak Ortadoğu bölgesinde kuvvet toplanması için zaman kazanılmış olacaktı. Bunun yanında Türkiye toprakları üzerine konuşlanacak müttefik hava kuvvetleri ile de Sovyet Rusya'nın Don bölgesindeki endüstri alanları vurulabilecekti.⁷⁵

Görüldüğü üzere, NATO'ya üye olunduktan sonra, Türkiye daha faal bir politika izleyerek, savunma sistemini Atlantik kıyılarından Balkanlara, Ortadoğu'ya, Hint Okyanusuna kadar genişletmişti.⁷⁶

1950'li yılların Türkiye açısından bir diğer önemli dış politika sorunu Kıbrıs idi. Konuyla ilgili olarak dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün Yunan gazetelerine "Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs diye bir sorun yoktur" şeklinde bulunduğu beyanat, aslında DP hükümetinin konuya genel yaklaşımını da ifade ediyordu. Fakat II. Dünya Savaşı sonrasında savaştan oldukça yıpranmış bir ekonomiyle çıkan İngiltere, sömürgelerini tasfiye etmek zorunda kalmış ve Rumlar'ın adada İngilizlere karşı tutumu da iyice sertleşmiştir. Kıbrıs Türkleri, İngiltere'nin adadan çekilmek zorunda kalacağını ve Rumların ise asıl amacının adayı Yunanistan ile birleştirmek olduğunu görerek, bu konuda yardım etmesi için Türkiye'yi zorlamaya başlamıştı. 1954 yılındaki seçimlerin ardından DP hükümetine Dışişleri Bakanı olarak giren Fatin Rüştü Zorlu Kıbrıs konusu için bakanlıkta bir komisyon kurdu muştur. Bu komisyon çalışmasının temel esasları, Kıbrıs üzerinde en az Yunanistan kadar Türkiye'nin hak sahibi olduğu ve sorun çözülmüncye kadar Kıbrıs Türklerine gereken desteğin verilmesi olarak belirlenmiştir.⁷⁷

29 Ağustos 1955 tarihinde Londra'da İngiltere'nin davetiyle Türkiye ile Yunanistan'ın katılımı ile üçlü konferans düzenlenmiş ve Türk heyeti burada, İngiltere'nin Lozan'da Türkiye'den devraldığı adadaki egemenlik haklarını, başka

⁷⁵ Özsoy, s.75

⁷⁶ Baltalı, s. 169

⁷⁷ Dikerdem, s.122,125

hiçbir ülkeye devredemeyeceğini belirterek, bunu devretmesi halinde Kıbrıs'ın asıl sahibine yani Türkiye'ye döneceğini ifade etmiştir.⁷⁸

Ancak, Londra Konferansı henüz daha devam ederken 6-7 Eylül 1955 tarihinde, "Atatürk'ün Selanik'teki evinde bomba patladığı" haberi üzerine İstanbul'da meydana gelen olaylar neticesinde, hükümet İstanbul, Ankara ve İzmir'de sıkıyönetim ilan etmiştir. 6-7 Eylül olayları ile birlikte, Türkiye'nin politik gündeminde Kıbrıs artık sürekli yer alacak ve Türk-Yunan ilişkileri de bir daha gerçek anlamda öncesi gibi iyi bir çizgiye oturmayacaktır.⁷⁹

Aynı dönemlerde, 26 Temmuz 1956 tarihinde Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı alması üzerine İsrail, İngiltere ve Fransa Ekim ayında Mısır'a saldırarak, 1949 yılından beri sessiz olan Ortadoğu birden hareketli bir döneme girmiştir. 1956 yılında Arap-İsrail Savaşı ve bu savaşta İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a saldırımları, bütün Arap dünyasında bir Batı aleyhtarlığını gündeme getirmişti. Bu durum Ortadoğu ülkelerinin bir kısmını özellikle Sovyet Rusya'ya daha da yakınlaştırmıştır.⁸⁰ Bu durum hem Türkiye hem de ABD'ni endişelendirmiş ve ABD Başkanı Eisenhower, Ortadoğu devletlerinde komünist nüfuzunun önüne geçmek maksadıyla bu ülkelere askeri ve ekonomik yardımları içeren bir program hazırlayarak 5 Ocak 1957'de Kongre'ye onay için göndermiştir. Daha sonradan "Eisenhower Doktrini" olarak adlandırılacak bu program, Türkiye tarafından olumlu karşılanmış ve ABD'nin Ortadoğu'daki politikalarını yürütmesi açısından Türkiye'ye olan ihtiyacı artmıştır.⁸¹

Doktrine tepki duyan Arap ülkeleri ile Sovyet Rusya'nın Türkiye ile ilişkileri gerginleşmiş ve bu gergin durum sonucunda Irak, Suriye hududu 24 Kasım 1956 tarihinde kapatılmıştır.⁸²

Eisenhower Doktrini'nin amacı, Ortadoğu ülkelerinin ekonomilerini güçlendirmek, bu ülkelere komünizm'in tehlikelerini anlatmak ve buna karşı koymalarına yardımcı olmaktır. Doktrinin ana esaslarını, Ortadoğu ülkelerine ekonomik ve askeri yardımın yanında, komünist bir saldırıya maruz kalmaları

⁷⁸ a.g.e., s.130,131

⁷⁹ Oran, s.602

⁸⁰ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.249

⁸¹ Oran, s.564-568

⁸² **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Kasım 1956

durumunda askeri müdahaleyi de kapsıyordu. Bunun gerçekleşmesi için ABD'nin Türkiye'nin jeopolitik konumundan faydalanması kaçınılmaz idi. Nitekim Türkiye gerekli müzakereleri yaptıktan sonra 22 Mart 1957 tarihinde yayımlanan ortak bildiri ile Eisenhower Doktrini'ne katıldığını açıklamıştır.⁸³ Bu durum, hükümetin bu şartlar içerisinde ABD'nin ileri karakolu olmayı kabullendiği ve buna karşılık yardım almayı hedeflediği yönünde yorumlara yol açmıştır.⁸⁴

Süveyş Harekâtı'nın başarısız olması ile birlikte İngiltere Ortadoğu bölgesindeki etkinliğini yitirmiş ve bunun sonucu olarak, Ortadoğu'daki batının çıkarlarını Eisenhower Doktrini ile ABD'ye devretmiştir.⁸⁵

6 Ağustos 1957'de Suriye'nin Sovyet Rusya ile yapmış olduğu bazı anlaşmaların tüm dünyaya açıklanması ile birlikte Ortadoğu'da yeni bir buhran başlamıştır. Krizi tırmandıran gelişme ise gençliğinde Fransız Komünist Partisine üye olan Albay Afif Bırzı'nın 17 Ağustos'ta Suriye Genelkurmay Başkanlığına getirilmesi olmuştur. ABD, Suriye'nin herhangi bir saldırıda bulunması ve bu ülkeye karşı Türkiye, Irak ve Ürdün'ün hareket etmesi gerektiği durumunda kendilerine silah yardımı yapacağını açıklayarak, Akdeniz'deki 6 ncı Filosunu harekete geçirmiştir. Türkiye bu durum karşısında ihtiyatlarını silah altına çağırılmış ve Suriye sınırına kuvvet kaydırması yapmıştır.⁸⁶

Sovyet Başbakanı Bulganin'in 10 Eylül 1957 tarihli notası, Türkiye'yi Suriye'ye tecavüz emelleri beslemekle suçluyor ve Suriye'ye karşı girişilecek bir askeri harekâtın mahalli çapta kalmayacağını belirtiyordu. Bu notanın sekiz gün sonrası 18 Eylül tarihinde ise, 19 kişilik bir Sovyet ekonomi heyeti Şam'a giderek ekonomik iş birliği konusunda görüşmeler yapmıştır. Ekim 1957'de Sovyet-Türk gerginliği daha da artmış, 9 Ekim 1957 tarihinde Kruşçev bir Amerikan gazetesine verdiği demeçte, "Eğer savaş patlak verirse, biz Türkiye'ye daha yakınız ve siz değilsiniz. Silahlar ateş almaya başlayınca roketler uçacak ve o zaman düşünmek için vakit geç olacak"

⁸³ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.240, 249

⁸⁴ Yirmibeşoğlu, s.170-171

⁸⁵ Oran, s.604

⁸⁶ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.251

demıştır. Bu demeç sonrasında ise Türk ordusuna mensup bazı birlikler 13 Ekim 1957 tarihinde Suriye sınırında tatbikat yapmışlardır.⁸⁷

Suriye krizi, II. Dünya Savaşı sonrasında iki kutba ayrılan dünyada, iki kutup arasında gittikçe tırmanan nüfuz ve kuvvet çekişmesinin Ortadoğu'da ortaya çıkan görüntüsüydü.⁸⁸

1957 yılı içinde Sovyetler Birliği'nin kıtalar arası füzeler geliştirdiğinin açıklanması ve Suriye'nin hamisi olarak, Türkiye'yi füzelerle tehdit etmesi ABD'ni harekete geçirmiş ve Türkiye'nin yanında olduğunu açıklamıştır. Çünkü Sovyetlerin, Türkiye'nin güneyine inmeleri, hem Türkiye hem de ABD için ciddi güvenlik endişelerini doğurmuştur. Türkiye'nin krizi yumuşatma yönündeki çabaları nispeten olumlu sonuçlar vermesine rağmen, Aralık ayında Türkiye'ye ilk defa olarak kendi isteğiyle güdümlü füzelerin girdiği görülmektedir. NATO 16-19 Aralık 1957 tarihinde Paris'te yaptığı toplantısında, Avrupa'daki NATO üyesi ülkelere orta menzilli füzeler ile nükleer silahlar yerleştirmeyi kararlaştırılmıştır.⁸⁹ Ancak, nükleer harp başlıkları ABD'nin kontrolünde, diğer atma vasıtaları ise (top, lançer, uçak gibi) destek alan ülkenin kontrolünde olacaktır. Türkiye bu anlaşma ile topraklarında Honest John lançerleri ile harp başlıklarının depolanmasına müsaade ediyordu.⁹⁰ Bu çerçevede, Türkiye'nin Amerika'dan Honest John ve Nike füzelerini alacağı, Başbakan Adnan Menderes tarafından 9 Aralık 1957 tarihinde Anadolu Ajansına yaptığı resmi demeç ile açıklanmıştır.⁹¹ Amerika'nın Türkiye'ye füze üsleri tesis etme kararı Sovyet Rusya'nın protestolarına ve Türk-Sovyet ilişkilerinin yeniden gerginleşmesine sebep olmuştur.⁹²

O dönemde, Sovyetlerin Türkiye'yi, mahalli veya mevzii bir harp konsepti içinde bir hedef olarak seçmesi halinde, amacını yalnız konvansiyonel silahlarla

⁸⁷ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.315-317 ve Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.251

⁸⁸ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.322

⁸⁹ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.253

⁹⁰ Yirmibeşoğlu, s.181-182

⁹¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Aralık 1957 ve Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.253

“ 'Honest John' klasik veya nükleer harp başlığı taşıyabilen vasat menzilli bir sahra topçu roketidir. 8 metre boyunda ve menzili 40 km.dir. İsbet kabiliyeti % 100'dür. 'Nike' ise en süratli uçakları takip ederek vurmaya tasarlanan sesten hızlı hareket edebilen güdümlü bir füzedir. 40 km veya daha uzun menzilde en modern uçaksavar topudur”

⁹² Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.514

gerçekleştireceğini düşünmek hata olurdu. Hedefini en kısa zamanda elde etmek için taktik alanda nükleer silahları kullanabileceği ihtimalini de düşünmek zorunluluğu vardı. Bu nedenle, Türkiye'nin elinde ve kontrolünde olacak, icabında derhal kullanabileceği ve karşı tarafı bu tip silahları kullanmaktan vazgeçirebilecek nükleer silahların bulunması kendi güvenliği bakımından zaruri görülmüştür.⁹³

Bu arada, İngiltere'nin Kıbrıs'taki konumunun gittikçe zayıflaması ile birlikte, adadaki Rumların Türkler üzerindeki baskısı artmış ve bu olaylara tepki olarak Türkiye'de büyük mitingler düzenlenmiştir. 8 Haziran 1958 tarihinde İstanbul'daki mitinge yaklaşık 300.000 kişi⁹⁴, 12 Haziran 1958 tarihinde Ankara'da düzenlenen mitinge ise yaklaşık 150.000 kişi katılmıştır.⁹⁵

Suriye buhranının sona ermesini müteakip 1958 yılında Ortadoğu'da ortaya bu defa Lübnan buhranı çıkmıştır. Lübnan'da yapılan 1957 seçimleri sonrası gelişen olaylar, Lübnan'ın 22 Mayıs 1958 tarihinde Bileşmiş Milletler Güvenlik Konseyinden yardım talep etmesine neden olmuştu. Ortadoğu'da dengeler yeniden değişmek üzere idi.⁹⁶

14 Temmuz 1958 tarihinde General Kasım liderliğinde Irak'ta gerçekleşen darbe neticesinde monarşinin yıkılması ve Kral Faysal ile Bağdat Paktı'nın kurucularından Başbakan Nuri Said Paşa'nın öldürülmesi Bağdat Paktı'na ağır bir darbe olmuştur. Bu gelişmeye bağlı olarak ABD 15 Temmuz'dan itibaren Lübnan'a asker çıkarmaya başlamıştır. Darbe sonrası, 17 Temmuz 1958 tarihinde yayımlanan bir bildiri ABD'nin Bağdat Paktı'na destek vermesi istenmiş ve bunun sonucunda, Türkiye, İran, Pakistan ve İngiltere Başbakanları, 28 Temmuz 1958 tarihinde Londra'da, ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles ile bir toplantı yapmışlardır. Toplantı sonrasında yayımladıkları bildiri, pakt üyelerine olabilecek saldırılara karşı koyma hususunda azimleri teyit edilmiştir. Aynı zamanda, bu bildirgede, ABD ile Bağdat Paktı arasında "güvenlik ve savunma" konularında anlaşmalar yapılacağı açıklanmıştır.⁹⁷

⁹³ Cengiz Kürşat, "Türkiye'nin Çıkarları Bakımından NATO", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Ekim 1969, S. 25, s.17

⁹⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Haziran 1958

⁹⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Haziran 1958

⁹⁶ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.511

⁹⁷ Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.255

Ortadoğu’da gelişen bu olaylar sonucunda, Türkiye, topraklarındaki üsleri, ilk kez NATO amaçları dışında Ortadoğu olaylarında kullanılması için izin vermiştir. Bu çerçevede 1958 yılında ABD tarafından Lübnan ve Ürdün’e yapılan müdahalelerde İncirlik üssü kullanılmıştır.⁹⁸

Üye devletlere askeri bir fayda getirmediği değerlendirilen Bağdat Paktı, aksine Arapları birleştirmiş, Irak’ı zayıflatarak kral ve hükümeti kendi ülkesinde desteksiz bırakmış ve 1958 ihtilaliyle devrilmesine sebep olmuştur. Müteakiben de İngilizlerin aleyhine olarak İngiliz üsleri Irak’tan çıkarılmıştır. Ortadoğu’da komünizm yayılmacılığının önüne geçmek maksadıyla kurulan Bağdat Paktı, Mısır, Suriye ve Irak’ın sola kaymasına ve bölgede Sovyet nüfuzunun artmasına yardımcı olmuştur.⁹⁹

ABD’nin Türkiye’deki üsleri izinsiz olarak kullanarak Lübnan’a müdahale için kullandığı yıl olan 1958 yılında Bağdat Paktı’nın başarısızlığa uğraması ve zayıflaması, DP’nin yürüttüğü Ortadoğu politikasına büyük bir darbe olmuştur. Hem paktın bu durumu, hem de ABD’nin Ortadoğu’ya müdahalesi sonucunda Türk-Amerikan ilişkilerinde oluşan rahatsızlıklar, 5 Mart 1959 tarihinde iki ülke arasında imzalanan güvenlik işbirliği anlaşması ile bir nebze hafifletilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁰ ABD’nin Türkiye, Pakistan ve İran’a garanti veren 5 Mart 1959 tarihli anlaşması, saldırıya uğradıkları takdirde bu ülkelere silahlı yardım yapmayı öngörüyordu. Ancak Türkiye NATO üyesi olduğu için, silahlı bir saldırı durumunda zaten NATO üyelerinden yardım görmesi gerekmektedir. Bu nedenle anlaşmanın Türkiye açısından fazla bir yenilik getirdiği söylenemezdi. Bununla birlikte, 5 Mart 1959 tarihinde, Türkiye ve ABD arasında imzalanan güvenlik işbirliği anlaşması ile birlikte, Atatürk dönemindeki, tamamen milli vazife anlayışına dayanan Türkiye’nin savunması, diğer bir devletin de devreye girmesiyle dayanak yönünden ilk kez farklılık gösteriyordu.¹⁰¹

Bu gelişmeler sonrasında, Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin katılımıyla gerçekleştirilen konferans sonucunda, Yunanistan Türkiye

⁹⁸ Oran, s.568

⁹⁹ Tunçkanat, s.120

¹⁰⁰ McGhee, s.275

¹⁰¹ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, s.331-333, Soysal, **Türkiye’nin Uluslar arası Siyasal Bağlıları**, C. II (1945-1990), s.507 ve Yirmibeşoğlu, s.212

ile uzlaşmış ve 1960 Londra ve Zürih Antlaşmaları imzalanmıştır.¹⁰² Bu anlaşmalara göre Kıbrıs Adası'nda bir Türk Alayı bulundurulmasına karar verilmiş¹⁰³, Türk askeri 82 yıl sonra 16 Ağustos 1960 tarihinde ilk defa Kıbrıs'a ayak basmış ve adadaki Türkler tarafından büyük sevinçle karşılanmıştır.¹⁰⁴

Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin uzlaşmacı tutumu ile birlikte 1960 yılında İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlüğü altında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile çözümlenmiş gibi görünüyordu.¹⁰⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin andlaşmaya taraf olan üç devletin savunması konusundaki yükümü, "İşbirliği yapmak yükümünden" ibarettir. Buna karşın, Türkiye ve Yunanistan, bu andlaşmayla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına veya bütünlüğüne karşı yöneltilen saldırılara "karşı koymak" yükümünü yüklenmişlerdir.¹⁰⁶

4. Türk Silahlı Kuvvetleri İle İlgili İç Gelişmeler ve 27 Mayıs Devrimi

Tek partili dönem içerisinde, muhalefetsiz parlamentoya hakim olan asker-sivil bürokratların çatışmasız siyasal ortamları, devletin girişimci yaratma çabalarının dış dünyanın şartlarıyla birlikte gelişen ve özellikle savaş yıllarındaki ekonomik hayatta ortaya çıkan toplumsal elit ile birlikte bozulmuştur. Artık ileriki dönemde parlamentoda asker-sivil bürokratlar değil, o güne dek sorunlarını anlatamamış halk kitlelerini arkasına alan DP çoğunluğu ele geçirecektir.¹⁰⁷ 1946 yılında çok partili döneme girildiğinde, o döneme kadar kendilerine rağmen yönetildiklerini düşünen kitleler 1950 yılında CHP iktidarına son vermişlerdir. Oluşturulan parlamentoda yer alan DP'nin milletvekillerinin çoğu bu hususta tecrübesiz, yerel bölgelerinin çıkar savunuculuğuna yapacak çoğunluğu avukat ve iş adamlarından oluşmaktaydı.¹⁰⁸

¹⁰² Dikerdem, s.130,131

¹⁰³ Ergün Demirel, "Cumhuriyetimizin 61 nci Yılında Deniz Kuvvetlerimiz", **Güncel Konular**, S. 5, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s.14

¹⁰⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Ağustos 1960

¹⁰⁵ Emiroğlu, s.220

¹⁰⁶ a.g.e., s.229

¹⁰⁷ Ahmet N. Yücekök, **Türkiye'de Parlatentonun Evrimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, A.Ü. S.B.F. ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1983, s.121,122 ve **Milliyet Gazetesi**, 17 Haziran 1950

¹⁰⁸ Yücekök, s.219

Tek parti devrinin adaletsiz olarak düşünölen yönetimin sona ermesiyle özgür ve tarafsız bir yönetimin kurulduğuna inanılmıştı. 1950 seçim sonuçları, 1923 yılında milli mücadelenin sonunda merkezinde asker sivil bürokratların yer alarak kurulan Cumhuriyet'in halk tabanına oturtulması olarak da düşünölebilir.¹⁰⁹ Ekonomik güçlüklerin kısa zamanda giderileceğı beklentisi ve ordunun modern silah ve araçlarla donatılacağı, personelin çok geri kalmış hayat standartlarını ile morallerinin daha üst seviyeye çıkartılması ümidiyle seçim sonuçları askeri çevrelerce umut ve sevinçle karşılanmıştı.¹¹⁰

Tek parti yönetiminin devletçi politikalarla birlikte sona ermesi ve muhalefetin zaferi hakim seçkinlerin yeni çehre kazanmasını sağladı. O ana kadar siyaset sahnesinde yer almayan belli toplumsal kesimler ağırlıklı olarak temsil edilmeye başlandılar. Bununla birlikte Ordu da toplumun genelinde yaşanan benzer bir kimlik arayışı içine girdi. Toplumsal değışimle birlikte siyasi yapı içerisindeki seçkin kesimdeki bu değışiklik, ordu tarafından kendi kurumsal saygınlığına karşı küçültücü, toplum içindeki görüntüsünü tehdit edici bir durum olarak algılandı. Askeri bürokrasiyi denetim altına alan iktidarın 1954 seçimlerini kazanması ile bu duygu daha da şiddetlenmiştir.¹¹¹

Ancak, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, seçim öncesindeki dini siyasi amaçlarla kullanma yolunda taviz kapılarını aralamış ve ezanın Arapça olarak okunmasına müsaade etmiştir. Laiklik kavramı tartışılmaya başlanmış ve sulandırılmıştır. Milletvekillerinden bazıları şeriata dayalı devlet düzenine geçme özlemlerini dile getirmeye başlamışlar ve Atatürkçölük üzerine tartışmalar yapılmıştır. Planlı ekonomiden vazgeçilmiştir.¹¹²

1947 yılında başlayan ve 1950 yılından itibaren keskin bir çizgide yürütölen askeri yardımın, devletçilik kalkınma programını etkilemeyeceğı, dönemin tehditlerine karşı sadece bir askeri yardım programı olduğı değerlendirilmişti. Bu dış

¹⁰⁹ Hikmet Özdemir, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.28

¹¹⁰ Gül Tuba Dağcı, **Osmanlıdan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi**, İlgı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 53

¹¹¹ Semih Vaner, **"Ordu"**, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. Irvin Cemil Schick, Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 256, 257

¹¹² Ergün Aybars, **"İkinci Dünya Harbi Sonrası Türkiye"**, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s.506

yardımlar, zaman içerisinde devlete ileriye dönük kendi inisiyatifinde olamayacak görevler yüklemiş ve sonuçta devletçilik programının bırakılmasını gerektirecek adımları içermiştir.¹¹³

Batı tarafından yapılan yardımlar çerçevesinde, Sovyet Rusya tehdidine karşı ateş hattında bulunan Türk Ordusunun teçhiz edilmesi, buna karşılık ise Türkiye'nin savaşta yıkıma uğrayan Avrupa için gerekli hammaddeleri sağlaması yönünde ekonomide tarım ve madencilik sektörlerine ağırlık vermesi gerekmekteydi. Bunun sağlanması için Türkiye'de ağır sanayinin kurulmasının gerek olmadığını düşünen batı ülkeleri, Karabük Demir Çelik Fabrikasının dahi kapatılmasını istemekte idi. Batının Türkiye'de hafif sanayi kurulması yönündeki yardımı, aynı zamanda kendisine yarar sağlayacaktı.¹¹⁴ Aslında Marshall yardımı ile Türkiye'nin kalkınması öz kaynaklara değil, tamamen yabancı ve özel sermayeye endekslenmesinin arkasındaki gerçek, büyük karlar sağlayacak yaklaşık 2 milyar dolarlık yabancı yatırımın geleceği yönündeki beklentiydi.¹¹⁵

Ekonominin açık finansmanla batı kapitalist sistemi ile angaje edilmesi, enflasyonun ortaya çıkmasına sebep olmuş, toplum içindeki sınıflar arasındaki uçurumu arttırmıştı. İhracat artıracak önlemleri almadan, dış borçların karşılanması için yeniden dış yardıma ihtiyaç duyulmaya başlanması, Türkiye'nin Batı içerisindeki hiyerarşi ilişkisini de bozacak olumsuzlukları ortaya çıkarabilirdi.¹¹⁶

Kore Savaşı'nın arkasından ortaya çıkan sonuçlar da, 1853 Haziran'da biten Kırım Savaşı'nın sonuçlarını andırmaktadır. Savaş sonrasında ABD'nin elindeki büyük stokları dünya pazarlarına sürmesi, buğday fiyatlarının düşmesine sebep olmuş, o zamana kadar dünyanın en büyük hububat ihracatçısı durumunda olan Türkiye'nin elindeki hububat, Avrupa için pahalı gelmeye başlamıştır. Sonuçta dünya hububat ihracatında dördüncü sıraya kadar düşen Türkiye, 1955 yılından itibaren buğday ithal edici duruma düşmüş, kendi ekonomisini dış yardımlara göre planlamasının olumsuz etkilerini hissetmeye başlamıştır. Marshall Planı ile bir tarım ülkesi olması yönünde teşvik gören Türkiye yeni durumda zarar görmüştür. Bu durum aslında Marshall Planı'nın Türkiye'de kalkınma yönünde bir uygulamasının

¹¹³ Niyazi Berkes, **İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1965, s.150

¹¹⁴ Yerasimos, s.174-175

¹¹⁵ Berkes, **İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?**, s.151

¹¹⁶ Gevgilili, s.105-106

olmadığı, planın yalnızca Batı Avrupa ülkelerinin kalkınması için yapıldığı ve uygulandığını ortaya koymaktadır.¹¹⁷ Bu sürecin içinde bazı ekonomik yasal düzenlemeler de gidilmiştir. 1 Ağustos 1951 tarihinde kabul edilmiş olan “Yabancı Sermaye Yatırımları Teşvik Kanunu”nun genişletilerek 18 Ocak 1954 tarihli “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” olarak çıkartılması ve yabancılara ülkede petrol arama ve işletme imkânı tanıyan 7 Mart 1954 tarihinde “Petrol Kanunu”nun mecliste kabulü kendisine yarar sağlama yönünde emperyalizmin yeni müdahalelerinin gerekçelerini oluşturuyordu.¹¹⁸

Dış ticaretin 1954 yılından itibaren açık vermeye başlaması, dünya piyasasındaki gelişmelerle birlikte tarımsal üretimdeki durgunluk ve ihracat hacminin daha da gerilemesi ekonomik durumun bozulmasına neden olmuştur. Ekonomideki bu darboğaz dış yardımlar ve borçlanma yolu aşılmaya çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır.¹¹⁹

DP ile birlikte dış dünyaya açılma gayretleri artmış, ekonominin finans kaynağı olarak dış borçlanma yoluna gidilmiştir. Bu durum ekonomide belli bir süre iyimser hava yaratacak olmasına rağmen, 1950’li yılların sonuna doğru mali bozgun ile ekonominin tıkanması ile karşı karşıya gelinecektir. 1950’li yıllarla birlikte uygulanan bu ekonomik politikalar ve ideolojik unsurlar, Atatürk’ün mirasını korumak ve savunmak konumunda bulunan orduyu oldukça rahatsız edecektir.¹²⁰ Bunun sonucunda da halk kesiminde büyük bir hoşnutsuzlukla birlikte artan muhalefet sonucunda, DP kendisini anayasa dışı faaliyetlere yöneltmiş, uygulanmak istenen baskılar Ordu müdahalesini gerçekleştirmiştir.¹²¹

Hükümetinin programı mecliste okunduğunda, ilgi çeken başlıklardan biri de savunma harcamalarında kısıtlamaya gidilmesi hususu idi. Bu durum, kaynakların etkin kullanılarak orduda gerekli reformların yapılması ve daha küçük ve etkin bir silahlı kuvvetlerin oluşturulması olarak algılanabilirdi. Ancak, Türk Silahlı

¹¹⁷ Berkes, **İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz**.157-160

¹¹⁸ Yerasimos, s.216 ve Dağcı, s. 33

¹¹⁹ Dağcı, s. 33,34

¹²⁰ Erik Jan Zürcher, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma**, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul, 2005, s.307

¹²¹ Yücekök, s.129-131

Kuvvetlerinin aynı personel sayısında kalması durumunda, personel giderlerindeki kısıtlama personelin yaşam standardını oldukça düşürecekti.¹²²

İlk faaliyetlerinden biri ordu içerisinde bazı düzenlemelere gitmek olan Hükümet, bir Albay'ın 5 Haziran tarihinde Başbakan Menderes'e kendisine karşı darbe yapılacağını söylemesi üzerine, 6 Haziran tarihinde Genelkurmay Başkanı da dahil ordunun üst kademesinde o tarihe kadar görülmedik bir şekilde değişikliğe gitmiştir. Ayrıca, 15 general ile 150 Albay da görevinden alınmıştır.¹²³

Bu hareketin, hükümet karşıtı grupları tasfiye için mi, yoksa bir ilke olarak mı yapıldığı tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Hükümet, alınan tedbirlerin orduyu siyasete karıştırmayacak mahiyette olduğunu açıklamıştır.¹²⁴ Konu hakkında basında birçok yazı ve yorum yer almıştır. Dönemin Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce Türk Silahlı Kuvvetleri komuta kademesindeki değişikliklerin kanunun hükümete verdiği yetkilerin kullanılmasından ibaret olduğunu ifade etmiştir.¹²⁵

Temmuz 1952 ayında 22 generalin emekliye sevk edilmesi, bunların arasında emeklilik gerekçesi olarak ilmi yetersizlik gösterilen Genelkurmay II. Başkanı Şahap Gürler'in bulunması, bunun yanında eski bir asker olan Emekli Albay Seyfi Kurtbek'in Milli Savunma Bakanlığına getirilmesi, daha önemlisi Seyfi Kurtbek'in tutum ve davranışları ile ordu içerisinde rahatsızlık devam etmiştir.¹²⁶

Rejimi sivilleştirme vaadi ile geniş halk desteğine dayanarak iktidara gelen DP ciddi bir ordu politikası oluşturmak yerine, kendine bağlı generalleri göreve getirmek şeklinde ifade edilebilecek, kolay, fakat komplocu bir yola girmiştir.¹²⁷

Milli Savunma Bakanlığı'na atanan Seyfi Kurtbek, 1952 yılında orduda bulunan eski subayların temizlenmesi ve daha esnek terfi sistemi getirilmesini öngören bir

"Hükümetin Merkez Bankasına borcu 1950'de 196 milyon lira iken, 1955 yılında 960 milyon liraya çıkmıştır. Bu, tedavüldeki para hacminin takriben yüzde 50'sini oluşturmaktadır. Bkz: Berkes, İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?, s.159"

¹²² Yirmibeşoğlu, s.89

¹²³ Gevgilili, s.77 ve **Milliyet Gazetesi**, 7 Haziran 1950

¹²⁴ **Milliyet Gazetesi**, 10 Haziran 1950

¹²⁵ **Milliyet Gazetesi**, 11 Haziran 1950

"Son günlerde yapılan askeri tebdil ve tayinler ele alınarak yazılan yazıların bazı gazetelerde tahrik mahiyetini almakta olması dikkate şayandır. Bu suretle hareketin memleket yararına olmadığı aşikârdır. Meselenin aslına gelince bu değişikliklerin kanunun hükümete verdiği salâhiyetin kullanılmasından ibraet bulunduğu tavzihe lüzum görüyorum."

¹²⁶ Yirmibeşoğlu, s.115-119 ve **Milliyet Gazetesi**, 7 Temmuz 1950

¹²⁷ Özdemir, s.46

reform programı hazırlamıştır. Ancak, Seyfi Kurtbek'in de tıpkı Enver Paşa'da olduğu gibi orduyu eski subay ve generallerden temizleyip, Savunma Bakanlığı'nı bütün iktidarı ele geçirecek bir araç olarak kullanacağı söylentileri yayılmıştır. Bunun sonucunda da 1953 yılında istifaya zorlanmış ve söz konusu reform programı rafa kaldırılmıştır. Ancak, üst taraftaki komuta kademesinin temizlenmesi düşüncesini savunan alt rütbeli subaylar siyasi faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve bu faaliyetler diğer nedenlerle birlikte hükümetin devrilmesine kadar uzanan bir sürecin başlangıcı olmuştur.¹²⁸ Ordu bu gelişmelerle birlikte, İttihat ve Terakki döneminde olduğu gibi siyasi çekişme ve faaliyetlerin içerisine girmiştir.

Yukarıdaki olaylara benzer olarak, bazı yüksek rütbeli general ve subayların emekliye sevk edileceği yönündeki söylentilerin 7 Ağustos 1954 tarihinde yalanlanmış olmasına rağmen, Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Zekai Okan ve üç korgeneral rütbesindeki general emekli edilmişlerdir. Tüm bu uygulamalar ile birlikte, hükümet ordunun kendi hiyerarşik yapısı içerisinde ve alışkanlıkların dışında bir yöntem uygulamış ve müdahaleci bir tavır izlemiş oluyordu.¹²⁹ Hükümet görev süresince askeri komuta mevkilerine kendi siyasi direktiflerine uygun davranacak subayları getirmek için çaba harcamış, fakat ordunun içindeki yapı buna müsaade etmemiştir. Bunun yanında, 1955 yılı olaylarının suçunun da askere yüklemesi, ordu içerisinde hoşnutsuzlukları artırmıştır.¹³⁰

Terfi ve emekliliklerin yanında, ordu mensupları sık sık atanmaları nedeniyle ekonomik sıkıntıları daha çok hissediyorlar, o dönemdeki lojman yokluğunun da etkisiyle, ordu mensupları toplum içerisindeki sosyal mevkisini korumakta oldukça zorlanıyordu. Subayların çoğu apartmanların bodrum katlarında oturuyor ve bir kısmı geçim zorluğu nedeniyle geceleri taksi şoförlüğü dahi yapıyordu.¹³¹

Muhalefet, basın, üniversite ve adalet sistemi üzerindeki artan hükümet baskıları ile orduyu siyasete çekme temayüllerinin belirtileri, TSK'nde yapılan terfilerin siyasi

¹²⁸ William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, Umut Matbaacılık, İstanbul, 1996, s.93

¹²⁹ Yirmibeşoğlu, s.141

¹³⁰ Rustow, s.23

¹³¹ Özdemir, s.53 ve Yirmibeşoğlu, s.255

nedenlerle olduğu yönündeki izlenimler 1950’li yılların ikinci yarısıyla birlikte daha çok gündeme gelmiştir.¹³²

16 Ocak 1958 tarihinde, dokuz subayın hükümete karşı bir komplo hazırlığı içerisinde olduğu iddiası ile tutuklanması diğeri bir önemli olaydı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu’nun ihbarı üzerine tutuklanan bu subaylar görülen dava üzerine beraat etmişler ve Binbaşı Samet Kuşçu ise bir yıl hapse mahkûm edilmiştir.¹³³ “Dokuz Subay” olayı ve sonrasındaki tutuklamalar, ordu içerisindeki muhalif subayların siyasi faaliyetlerini engellememiş, sadece onların geri çekilmesine ve daha ihtiyatlı olarak bu faaliyetleri sürdürmesine neden olmuştur.¹³⁴

Silah, araç ve malzeme yardımını NATO’ya girişle birlikte kolaycı şekilde elde eden DP, bu zihniyeti ile yabancılara ordunun onuruna ters düşen, tarihi geleneklere aykırı tavizler veriyor, denetim hakkı tanıyor ve ordunun hiyerarşik yapısında rütbe ve kıdem gözetmede yabancılara üstünlük tanıyordu. Bu gelişmeler, silahlı kuvvetlerin siyasi iktidarı yıkma fikrini güçlendiriyordu.¹³⁵

Bu dönem içerisinde, ordu ile DP arasındaki ilişkiler hiçbir zaman sağlam bir ilişki platformu üzerinde olmamış, asker kökenli milletvekilleri tarafından ordunun yönetimi ve sorunları ile ilgili yapılan uyarı ve telkinler DP tarafından dikkate alınmamış, hatta bazı DP milletvekillerinin orduyu küçük düşürücü sözler sarf ettiğı ve ordu düşmanlığı yaptığı ileri sürülmüştür.¹³⁶

Özellikle 1954 yılından itibaren DP’nin tutum ve davranışları ordu içerisinde huzursuzluğu artırmış, Amerikan yardımı ile sağlanan askeri araç, gereç, malzeme ve silahlar ordunun teşkilat ve yapısını iyice değiştirmiş, bu yapı içerisinde özellikle genç subaylar, ordunun komuta kademesine getirilen komutanları yetersiz görürken, diğeri yandan ülkenin kötüleşen sosyal ve ekonomik tablosu karşısında çareler aramaya başlamışlardır. Ülkenin içerisinde bulunan kötü şartlar ile birlikte 1957 seçimlerinde büyük bir güç kaybeden DP, bu telaş içinde baskıcı ve hoşgörüsüz bir tutum sergilemeye başlamıştır. Ülkenin büyük kentlerinde iktidara karşı muhalefet yürüyüşler ve gösterilerine karşı orduyu polis ve jandarma gibi kullanmaya kalkışan

¹³² Yirmibeşoğlu, s.174

¹³³ a.g.e., s.187

¹³⁴ Hale, s.97

¹³⁵ Özdemir, s.49

¹³⁶ Öztürk, s. 67

DP sonuçta bunu başaramamış, 3 Mayıs 1960 tarihinde dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Milli savunma Bakanına bir mektup göndererek, hükümetin istifa etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak bu girişim bir sonuç vermemiştir.¹³⁷

Nisan 1960 ayında İnönü'nün Kayseri'ye giderken tutuklanması emrini alan askerlerin vagona girerek İnönü'nün elini öpmeleri, Hükümet ile ordu arasındaki gerginliğin en açık göstergelerinden birisidir. Bu arada, Harp Okulu öğrencileri de sokağa çıkma yasağına karşı, 21 Mayıs 1960 tarihinde Ankara sokaklarında sessiz bir yürüyüş yapmaları belki de 27 Mayıs'ın gelişini işaret ediyordu. Nihayet, 27 Mayıs 1960 tarihinde ordu, "Milli Birlik Komitesi" adı altında idareyi ele almış ve yeni bir anayasa ile en kısa zamanda sivil idareye geri döneceği vaadinde bulunmuştur.¹³⁸

27 Mayıs askerî darbesi sonrasında, Milli Birlik Komitesi, 3-4 Ağustos 1960 tarihinde 235 general ve yaklaşık 35.000 subayın zorunlu emekliliğine karar vermiştir. Bunun gerekçesi olarak, MBK Başkanı Gürsel, ordudaki 50 komuta kademesine karşılık 240 general, 1.200 kadroya karşılık ise 2.600 albay rütbesinde personel bulunduğunu açıklamıştır. Böylece silahlı kuvvetlerdeki kademe dengesizliği bir ölçüde giderilmiş oluyordu.¹³⁹

Bazı akademisyenler tarafından ordu ve CHP'nin iktidarı ele geçirmesi olarak değerlendirilen 27 Mayıs Devrimi, sivil-asker bürokratlar çoğunluğunun olası tahakkümüne karşı azınlık hak ve özgürlüklerini koruyacak bir anayasa yapmışlardır.¹⁴⁰

1876 ile 1908 devrimlerine bakıldığında, devrimi gerçekleştirenler arasında bir bölünme olduğu görülmektedir. Bu bölünmeyi; 1876 devriminde, muhafazakârlar ve anayasalcılar olarak, 1908 devriminde ise muhafazakârlar, ittihatçılar, liberaller olarak gruplandırabiliriz. 1908'den sonra Mahmut Şevket Paşa gibi orduyu sadece bir savunma gücü olarak politikadan uzak düşünen görüşlere karşılık, Enver Paşa gibi aktivist olarak değerlendirilebilecek komutanlar orduyu bir yönetici güce dönüştürmeyi düşünmüşlerdir. Bu perspektiften bakıldığında, 1960 devriminin

¹³⁷ a.g.e., s.68-70

¹³⁸ Rustow, s.23

¹³⁹ Hale, s.92

¹⁴⁰ Yücekök, s.245

gerçekleşmesi sonrasında da ordu içerisinde benzer bir bölünme görüldüğü söylenebilir.¹⁴¹

Cumhuriyet'in başlarından itibaren temel politika olarak uygulanan tam bağımsızlık, uluslaşma ve millileştirme ilkeleri, T.C. Hükümeti ile ABD Hükümeti arasında ilk yardım anlaşmasının imzalandığı 23 Şubat 1945 tarihine kadar devam etmiştir. Temel politikadan ilk sapmanın görüldüğü bu tarihten itibaren, ABD 1953 yılına kadar Türkiye'de örgütlenme açısından bir hazırlık devresi yaşamıştır. Uygulanan liberal ekonomik politikalarının iflası ve iktisadi sıkıntılar karşısında hükümetin çaresiz kaldığı 1954 yılından itibaren ABD Türkiye üzerinde gerçekleştirmek istediği politikalarına hız vermiştir. Bu hızlı süreç 27 Mayıs 1960 devrimine kadar devam etmiş, sonrasında ise yavaş yavaş hızını kaybederek duraklamıştır.¹⁴²

5. Silahlı Kuvvetlerin Teşkilât ve Yapısı

20 Mart 1950 tarihinde subayların terfi kanununda yapılan bazı değişiklikler neticesinde ordudaki yardımcı sınıflar şu şekilde belirlenmiştir: Nakliye, Sıhhiye, Veteriner, Levazım, Harita, Mühendis, Harp Sanayi ve Ordu Donatım. Bu düzenlemeye göre Demiryol ve Otomobil sınıfları kaldırılmıştır. Nakliye sınıfının ismi de 1952 sonrasında "Ulaştırma" olarak değiştirilmiştir. 1952 yılında kıyafet kararnamesinde değişikliklere gidilerek bu sınıflara ait bölümlerde de değişikliklere gidilmiştir.¹⁴³

Subayların rütbelerdeki terfi bekleme süreleri de aynı kanunla şu şekilde düzenlenmiştir: Asteğmen ve Teğmen beraber 4 yıl (ilk 6 ayı asteğmenliktir), Üsteğmen 6 yıl (Havada ve denizde 5 yıl), Yüzbaşı 6 yıl (Havada 5 yıl), Binbaşı 6 yıl (Havada ve denizde 5 yıl), Yarıbay 6 yıl (Havada ve denizde 5 yıl), Albay 3 yıl, Tuğgeneral ve Tuğamiral 3 yıl (Havada 2 yıl), Tümgeneral ve Tümamiral 3 yıl, Korgeneral ve Koramiral 3 yıl, Orgeneral Oramiral 3 yıl. Ancak bu süreler, savaşta Harp Kuvvetleri Genel Komutanının göstereceği lüzum üzerine Milli Savunma

¹⁴¹ Hale, s.256-257

¹⁴² Tunçkanat, s.260,261

¹⁴³ BCA, Belge Tarihi:17.10.1952, Sayı/Dosya:E3, Konusu: Ordu Kıyafet Kararnamesinde değişiklik yapılması (Bkz.EK-50)

bakanının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla ve iki harp takdirnamesi alanların terfi müddetleri yarıya indirilebilmektedir.¹⁴⁴

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Milli Savunma Bakanlığında Cumhurbaşkanının da katılımıyla yapılan toplantılarda, askerlik süresi, yedek subaylık, tayin bedelleri ile bakanlığı ve orduyu ilgilendiren diğer konular görüşülmüştür. Bu toplantılarda, daha önceden 3 yıla çıkartılan askerlik süresinin 2 yıla düşürülmesi de gündeme gelmiş, ordu masraflarının kısılmasıyla birlikte, askeri gücün daha etkin bir hale getirilmesi yönünde bir program ele alınmıştır.¹⁴⁵ Bunun sonucunda, Meclis askerlik süresini indirmiş ve yedek subay hizmet müddetlerinin gerektiğinde azaltılması için de Bakanlar Kuruluna yetki vermiştir.¹⁴⁶ 12 Temmuz 1950 tarihinde Askerlik Kanunu'nda yapılan bu değişiklikle birlikte, muvazaflık hizmeti, deniz sınıfında üç yıl, jandarma ve gümrük sınıflarında iki buçuk yıl ve bunların dışında kalan diğer sınıflarda iki yıl olarak düzenlenmiştir.¹⁴⁷

1950 yılların başından itibaren Türk Silahlı Kuvvetlerinin komuta mevkileri kademeli olarak gençleştirilmeye başlanmıştır. Bunun ilk başlangıç uygulaması Ağustos 1951 terfi ve emeklilik kararlarında görülmektedir. Bunun neticesinde, 4 Eylül 1951 tarihinde 30 yılını dolduran, 55 yaşını aşan 44 general (3 Orgeneral, 2 Korgeneral, 13 Tümgeneral, 26 Tuğgeneral) ve 77 Albay emekliye ayrılmıştır.¹⁴⁸

Kasım 1950 ayında ise askerî teşkilatta bazı değişiklikler gündeme gelmiştir. Milli Savunma Bakanlığı Komisyonu'nun yapmış olduğu çalışmalara göre, Harp Okulu'nun eğitim öğretim süresinin dört yıla çıkarılması, yedek subayların altı aylık devre eğitimi sonrasında kıtaya rütbesiz takım komutanı olarak çıkmaları, iki ay sonrasında rütbe alarak on ay bu rütbede çalışmaları, akademiye Binbaşı rütbesindeki subayların da kabul edilmesi, özellikle tatbikatlarda başarılı olamayan subayların kendilerine birkaç deneme hakkı daha verilerek başarısızlıkları devam edenlerin müteakiben emekliye sevk edilmeleri hususları gündeme gelmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁴ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 31, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1950, s.1804

¹⁴⁵ **Milliyet Gazetesi**, 25 Mayıs, 8 Haziran 1950

¹⁴⁶ **Milliyet Gazetesi**, 13 Temmuz 1950

¹⁴⁷ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 31, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1950, s.2147

¹⁴⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 4 Eylül 1951

¹⁴⁹ **Milliyet Gazetesi**, 23 Kasım 1950

Yüksek Askeri Şura toplantılarında yapılan çalışmalar sonucunda da 1952 yılında terfi kanununda yapılan düzenlemeler ile rütbe bekleme süreleri kısaltılarak ordunun gençleştirilme çalışmalarına hız verilmiştir. Buna göre, tüm rütbelerdeki subayların asgari 4, azami 6 senede terfi edebilmesi, her rütbede fevkalade temayüz edenler için asgari müddetin ise 3 seneye indirilmesi sağlanmıştır. Hava sınıfındaki uçucu personel (pilotlar), deniz sınıfında denizaltıcılar için asgari ve azami terfi müddetinin 1 yıl aşağı tutulması kararlaştırılmıştır. Yeni terfi kanunu ile bir subay 40 yaşında general olabilecektir. Mevcut kanunda ise bir subay normal şartlarda ancak 52 yaşında general olabilmekteydi.¹⁵⁰

1954 yılıyla birlikte, ordu komuta heyetindeki gençleştirme hareketleri kapsamında genç rütbelere çeşitli komuta kademelerinde görevler tahsis edilmiştir. Özellikle emekliye ayrılan Albayların yerine genç ve daha küçük rütbede subaylar Alay Komutanlığına getirilmiş, böylece ordunun dinamizmi temin edilmeye çalışılmıştır. Bu arada albaylar tugay, tuğgeneraller tümen komutanlıklarına verilmiştir.¹⁵¹

Silahlı Kuvvetlerin gelişimini sağlamak maksadıyla, kara, hava ve deniz kuvvetlerine ait eğitim, okullar, sağlık, levazım, ordonat, inşaat, basın yayın ve diğer araştırmalara ait konuların tatbik ve tespit olunabilmesi için Genelkurmay Başkanlığı'nda 12 kongrenin 4'ü (eğitim, okullar, sağlık ve levazım ile ilgili meseleler görüşülmekte) 5 Ekim 1954 gününden itibaren toplantılara başlamıştır.¹⁵²

Eğitim kongresinde özellikle ihtisas erlerinin yetiştirilmeleri, astsubay ve çavuş kurslarına verilecek yeni şekiller, atom taarruzlarına karşı korunma tedbirleri gözden geçirilmiştir.

Okullar Kongresinde ise Kara Harp Okulu'nda verilen yeni düzen, askeri akademilere verilmesi düşünülen yeni şekil, iyi kaliteli yedek subay yetiştirilmesi için tedbirler ve askerlik şubelerinde çalıştırılmak üzere yeni bir asker alma sınıfının kurulması gibi hususlar en başta gelen konulardır.

Ayrıca, askerlik yoklamalarının seyyar uzman heyetler teşkil edilerek yapılması, askeri tıbbiye mezunlarının emeklilik haklarının okuldan itibaren başlaması, yedek

¹⁵⁰ **Milliyet Gazetesi**, 18 Mart 1952, **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Nisan 1952

¹⁵¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Eylül 1954

¹⁵² **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Eylül 1954

tıp subaylarının muvazzaf sınıfına nakil ve müstakil sıhhiye muayene komisyonları teşkili suretiyle askerlik şubelerinin yoklama işlerinden kurtulması için de sağlık kongresinde çalışmalar yapılmıştır.¹⁵³

21 Mart 1955 tarihinde başlayan Yüksek Askeri Şura toplantılarında ise terfi, personel ve madalya, yedek subay kanun tasarıları ele alınan mevzular arasında olmuştur. Bu toplantılarda personel kanunu ile ilgili olarak, ordu mensuplarına daha iyi yaşam şartları temin edilmesi yönünde çalışmalar da yapılmıştır. Toplantılarda ele alınan başlıca konular şunlardır:

- Harp Okullarında, fakülte tedrisatı (4 yıl) yapılması ve mezunların Teğmen olması,
- Yedek subay adaylarının altı ay mektep ve bir yıl kıta hizmetine tabi tutularak orduda vazifelenmesi,
- Binbaşı rütbesi kıta subayı, bundan sonrakilerin ise üç sınıfa ayrılıp kumanda sınıfı, genelkurmay sınıfı, lojistik sınıfı olarak düzenlenmesi,
- Kıta subaylarından başarı gösterenlerinin teğmen ve üsteğmenlik müddetlerinin kısaltılması ve böylece liyakatli genç subaylara üst kademeye geçme imkânı tanınması,
- Kurmaylara, harp akademilerinde okudukları nedeniyle dört sene kıdem verilmesi, lojistik sınıfına ayrılanlara kıdem verilmemesi,
- Tayin yerlerinin 4 bölgeye ayrılması, en iyi bölgenin “A”, en kötü bölgenin “D” olarak sınıflandırılması,
- Erat yemeklerinin mintikalarına göre ayarlanması.¹⁵⁴

Yukarıdaki çalışmalar kapsamında 15 Mayıs 1957 tarihinde “Ordu Mensupları Nakil ve Tayinleri Hakkında Kanun” kabul edilmiş ve 23 Mayıs 1957 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, ordu mensuplarının bulunduğu ve bulunacağı bölgeler, ekonomik, toplumsal ve ulaşım durumları ile kültür ve sağlık müesseseleri ve bunlara benzer diğer şartlar bakımından bölgelere

¹⁵³ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ekim 1954

¹⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 22-24 Mart 1955

ayrılması ve ordu mensuplarının bu bölgelere tayin ve nakilleri münavebe ile yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁵⁵

Bunların yanında, 1950’li yıllar ile birlikte silahlı kuvvetlerin personel yönünden branşlaşma ve uzmanlaşmaya dönük çalışmalarını ve yapısal değişimlerine tanık oluyoruz. Bu kapsamda, 19 Mart 1952 tarihinde “Astsubay Yönetmeliği”¹⁵⁶ ve 3 Mart 1954 tarihinde “Çavuş ve Uzman Çavuş Kanunu”nun¹⁵⁷ kabul edilmiş ve subayların yanında diğer personelin de nitelik ve nicelikleri belli bir standarda kavuşturulmuştur.

2 Kasım 1956 tarihli ve 4/8196 sayılı kanun ile yürürlüğe konan Ordu Kıyafet Kararı’nın 137-168 arasındaki maddeleri kaldırılmış ve Milli savunma Bakanlığı’nın 29 Haziran 1960 tarih ve 1150-60 sayılı yazısı ve Bakanlar Kurulunun 2 Temmuz 1960 tarihindeki kararıyla Deniz Kuvvetlerine ait Ordu Kıyafet Kararı uygulamaya konulmuştur. Buna göre subayların 1 numaralı kıyafeti şu şekilde olmuştur: Siyah ceket, Siyah pantolon, Şapka, Kılıç, Kemer (Ceket altına takılır), Beyaz gömlek, Beyaz boyunbağı, Beyaz eldiven, Siyah çorap, Siyah iskarpin, Madalya (emirle takılır).¹⁵⁸

Ocak 1957 tarihinde Ordu Kıyafet Talimatnamesi’nin neşredilip yürürlüğe girmesiyle, Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri subaylarının yazlık, kışlık yeni büyük ve küçük üniformaları, merasim ve gece elbiseleri, harici kıyafetlerinin bütün teferruatı ve bunları nasıl ve ne zaman giyecekleri açıklanmıştır. Genel olarak her yıl Mayıs 15’inci günü yazlık, 15 Ekim’de de kışlık elbiseler giyilmeye başlanması bu talimatnameyle yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁹

1958 yılında, orduya gelen askerler arasındaki okur-yazar miktarı %30-35 kadardı. Bu dönem içerisinde askerlik müddetinin 6 ay indirilerek 1,5 yıl olarak düzenlenmesi hususunda Aslan Bora (CHP) tarafından yapılmış olan teklif meclis tarafından kabul görmemiştir. Askerliğin 1,5 yıla indirilmesiyle, bir yılda 350 milyon tasarruf edileceğini söyleyen Bora’ya, Savunma Komisyonu Başkanı “Kalkınma mülahazasını, milli menfaatlere feda edemeyiz” diyerek cevap vermiş ve önerge 12

¹⁵⁵ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 38, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1957, s.1241

¹⁵⁶ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 33, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1952, s.1333

¹⁵⁷ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 35, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1954, s.1354

¹⁵⁸ **Ordu Kıyafet Kararı**, II.Kısım, Deniz Basımevi, İstanbul, 1960

¹⁵⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Ocak 1957

Mayıs 1958 tarihinde reddedilmiştir. O dönemde diğer ülkelerde ise askerlik hizmet süreleri şu şekildeydi: Danimarka, Lüksemburg 12 ay, Norveç 18 Ay, İtalya 18 Ay, Belçika, Hollanda, İngiltere, Portekiz, Yunanistan 24 Ay.¹⁶⁰

Ordu terfi sitemi ile ilgili çalışmaların sonucunda 1958 yılında meclise bir tasarı sunulmuş ve terfi müddetlerinin kısaltılması öngörülmüştür. Buna göre; Asteğmen 6 ay, Teğmen 3 yıl (Dört senelik fakülteden mezun olanlar 2 yıl, beş veya altı yıllık fakülteden mezun olanlar 1 yıl), Ütğm, Yzb., Bnb. 6 yıl, Yb. 3 yıl, Alb. 6 yıl, Tuğg. 3 yıl (Hava 2 yıl), Tümğ., Korg. 3 yıl olarak düzenlenmektedir.¹⁶¹ Ayrıca, 21 Temmuz 1959 tarihinde, “Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanunu”na yapılan ilâve değişiklikler ile Harp Akademilerinin birinci sınıfını orta ve yukarı derecede bitirenlere bir yıl, ikinci sınıfını en az iyi derecede bitirenlere bir yıl, Yüksek Kumanda Akademisini en az iyi derece ile bitiren kurmaylara ise bir yıl kıdem zammı verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁶²

6 Mayıs 1960 tarihinde kabul edilen “Türkiye Cumhuriyeti Ordusu subay, askeri memur ve muadilleriyle astsubayların giyeceğine dair kanun”¹⁶³ barış döneminde tüm subay ve astsubaylara birer elbise, birer kaput ve birer çift ayakkabı verilmesi tasdik olunmuştur. Böylece geçmişe göre verilecek istihkak daha geniş bir kitleyi kapsamış olmaktadır.

1960 devrimi sonrasında önemli bir değişiklik de, Genelkurmay Başkanlığının statüsü ile ilgili olarak yapılmıştır. 1949 yılında Savunma Bakanlığına karşı sorumlu hale getirilen Genelkurmay Başkanlığı, tekrar 1944-1949 döneminde olduğu gibi doğrudan Başbakanlığa karşı sorumlu hale getirilmiştir.¹⁶⁴

1950’li yıllara baktığımızda, 1950 yılındaki savunma harcamaları 479 Milyon Dolar iken, bu rakam 1955 yılında 1.219 milyon dolara, 1960 yılında ise 1.913 milyon dolara yükselmiştir. Savunma harcamalarının genel bütçe içindeki payı ise, 1950 yılında % 32,7, 1955 yılında % 36,8, 1960 yılında ise % 26,1 olarak

¹⁶⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Mayıs 1958

¹⁶¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Mart 1959

¹⁶² **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 40, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1959, s.1441

¹⁶³ **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 41, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1960, s.1009

¹⁶⁴ Hale, s.125

gerçekleşmiştir. 1950 ile 1960 yılları arasında ABD’den sağlanan askeri yardım ise hibe olarak 1.579,5 milyon dolardır.¹⁶⁵

Hikmet Özdemir’in “Türkiye Cumhuriyeti’nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme” kitabında ise 1950 ile 1960 yılları arasındaki savunma harcamalarına bakıldığında, savunma harcamalarının toplam harcama içindeki oranının ortalama olarak % 30 civarında olduğu görülmektedir. II. Dünya Savaşı dönemindeki savunma harcamaları ile karşılaştırıldığında, harcama oranının o dönemin yarısına düştüğü görülmektedir.¹⁶⁶

Yıllar	Toplam Bütçe Harcaması (Milyon TL)	Savunma Harcaması (Milyon TL)	Savunma Harcamalarının Toplam Harcamaya Oranı (%)
1950	1,467	442	30,1
1951	1,591	468	29,4
1952	2,249	606	26,9
1953	2,294	692	30,2
1954	2,565	820	32,0
1955	3,309	1,157	35,0
1956	3,487	973	27,9
1957	4,162	1,057	25,4
1958	4,977	1,393	28,0
1959	6,782	1,735	25,8
1960	7,320	1,724	23,6

(Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, 1995)

1950-1960 dönemi içerisinde savunma sanayi ile ilgili gelişmelere baktığımızda, Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü’nün 1950 yılında çıkarılan özel bir kanunla “Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu” adıyla iktisadi devlet teşekkülleri arasına alındığını görmekteyiz.¹⁶⁷ 1952 yılında Türk Hava Kurumu’nun uçak ve motor fabrikaları M.K.E.K. tarafından devren alınmış, 1957 yılında Gazi Orman Çiftliği’nde modern bir Fişek Fabrikası kurulmuştur. M.K.E.K. tesisleri 1954 ve

¹⁶⁵ Tuğrul Çubukçu, “Savunma Harcamaları: İç ve Dış Kaynaklar”, *Türkiye’nin Savunması*, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.124-128

¹⁶⁶ Özdemir, s.250,251

¹⁶⁷ “1950 yılında askeri fabrikalar, Makine Kimya Endüstrisi Kurumu adı altında bir İktisadî Devlet Teşekkeli haline getirilmiştir. 5591 sayılı kanunla silahlı kuvvetlerin her türlü silah, araç ve gereçlerini sağlamakla yükümlü kılınmıştır. 16 fabrika ve tesisi kendi içinde barındıran M.K.E.K. ’de kamu ve özel sektöre yönelik üretim yapılmaktadır.”

1958 yıllarında iki defa modernize edilmiştir.¹⁶⁸ 12 Haziran 1959 tarihinde ise, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine bağlı fabrikalara mütevadil sermaye tahsisine dair kanun kabul edilmiştir.¹⁶⁹

Avrupa’da dönemin sayılı modern tesislerinden biri olarak gösterilen Etimesgut Uçak Fabrikası’nda uçak ve planör gövdesi imal edilmiş ve bunların bir kısmı Hollanda’ya satılmıştır. 1950’li yıllarda jet motorların üretimi ile büyük bir teknolojik değişimin yaşanmıştır. Araştırma ve geliştirme yapılmamasının yanında, II. Dünya Savaşı ile Kore Savaşı’nda kullanılan eski uçakların hibe veya kredili olarak alınması bu fabrika ile Rüzgâr Tüneli’nin kısa süre içinde kapanmasına neden olmuştur. 1952 yılında Makine Kimya Endüstrisi Kurumu’na devredilen “Uçak Motor Fabrikası”, bugünkü adı ile “Türk Traktör Fabrikası” olan traktör ve tarım aletleri üreten bir fabrikaya dönüştürülmüş, fabrika 1962 yılında uçakla ilgili tüm faaliyetlerini durdurmuştur. Ancak ileride soğuk savaşın önemini kaybederek yumuşama dönemine girilmesi ile birlikte ülkelerin tutumları değişecek, özellikle Kıbrıs sorunu ve devamındaki 1974 Harekâtı Türkiye’ye milli savunma sanayinin önemini kavratacaktır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Suat Söylerkaya, “*Türkiye’de Millî Harp Sanayi*”, **Türkiye Millî Harp Sanayi Semineri (2-4 Ocak 1975)**, Ankara Ticaret Odası Araştırma Yayınları, Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1975, s.77

¹⁶⁹ **Düştur**, Üçüncü Tertip, C. 40, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1959, s.1351

“*Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine bağlı fabrikalara mütevadil sermaye tahsisine dair kanun:*

Kabul Tarihi: 12 Haziran 1959

Kanun No:7356

Madde 1-Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine bağlı fabrikalardan Milli Müdafaa Vekaletince lüzum görülenlere ceman (5) milyon liraya kadar bu Vekalet bütçesinden mütevadil sermaye tahsis olunur.

Bu mütevadil sermaye, Milli Müdafaa Vekaleti bütçesinde açılacak bir fasıldan ödenir.

Mütevadil sermaye verilen fabrikaların müdürlükleri; Milli Müdafaa hizmetlerini haleldar etmemek üzere tespit edilecek esaslar dairesinde, Umumi Muvazeneye dahil dairelerle mülhak bütçeli idarelerden, hususi idare ve belediyelerden, İktisadi Devlet Teşekküllerinden ve sermayesinin yarısından fazlasına Devletin iştirak ettiği müesseselerden siparişler almaya ve bu siparişler dolayısıyla her türlü ticari muamelelere girişmeye yetkilidir.”

¹⁷⁰ Tarık Somer, “*Harp Sanayinin Teknolojik Meseleleri*”, **Türkiye Millî Harp Sanayi Semineri (2-4 Ocak 1975)**, Ankara Ticaret Odası Araştırma Yayınları, Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1975, s.193,194 ve Ahmet Ayhan, **Dünden Bugüne Türkiye’de Bilim-Teknoloji ve Geleceğin Teknolojileri**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2002, s. 140

“*Etimesgut Tayyare Fabrikasının 1000’in üzerinde olan personel sayısı 1944 yılında 400-500’e düşmüştür. Fabrika’da çalışan yetkililer dönemin Havacı Generali Zeki Doğan’a giderek, fabrikadaki tezgâhların boş durduğunu, fabrikaya silahlı kuvvetlerin sipariş vermesini istemişlerdir. Bunun üzerine General Zeki Doğan, uçak motorunun maliyetini sormuş, fabrika yetkilileri 1949-1950 yıllarında bu maliyetin 5.000-6.000 lira olduğunu belirtmişlerdir. General Zeki Doğan ise bu motorların ABD’den bedavaya alındığını belirterek, fabrikaya sipariş vermeyeceklerini belirtmiştir. Bkz. a.g.e. s,214)*

1951-1962 yılları arasında ABD'nin Türkiye'ye askeri yardım programları ile tahsis ettiği para 1967 fiyatlarıyla 3 milyar liraya ulaşmıştır.¹⁷¹

Cumhuriyetin 1923-1939 dönemi arasında milli bir savunma sanayinin oluşturulması yönünde alınan mesafe büyüktür. Bu dönemde savunma sanayinin milli niteliği ön planda tutulmuştur. 1939 yılından sonra Türkiye'nin denge siyasetini yürütmesinin çok zor olduğu dönemler ile birlikte değişen tehdit algılaması, o zamana dek millî güce dayanan ülke savunması anlayışını aşındırmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasındaki iki kutuplu dünya ortamında silahlı kuvvetlerin ihtiyaçları yardım programları ile sağlanma yoluna gidilerek millî savunma sanayi önemini kaybetmiştir. Truman Doktrini, Marshall yardımları ve NATO'ya üye olunması ile birlikte askeri malzeme ve teçhizatın yanı sıra savunma amaçlı uzun vadeli kredilerin sağlanması sanayi yatırımlarının hızını yavaşlatmıştır. Bu alandaki faaliyetler, 1975 yılına kadar dış yardıma dayalı silahlanma sürecinde yürütülmüştür.¹⁷²

Büyük çapta silah yardımı, kredili veya peşin satış yoluyla silah alışları uzun vadeli bir ilişki kurulmasına yol açmış tüm silahların standart hale gelmesiyle birlikte sürekli olarak aynı kaynaktan silah ve malzeme tedariki zorunlu hale gelmiştir. İleriki dönemde, örneği Kıbrıs Harekâtı esnasında ciddi bir ihtilaf meydana gelmiş ve orduda bunun sıkıntısı hissedilmiştir. Bu durumda, süratle yeni kaynaklar bulmak ve silah bağımlılığından kurtulmak çok zordur.¹⁷³

Türkiye'de savunma sanayinin varlığı çok önceleri dayanmakla birlikte, bu alanda özellikle 1960'lı yıllar ile birlikte başlayan gelişmeler, 1975 yılında ABD'nin uygulamış olduğu silah ambargosu ile birlikte hızlanacaktır.¹⁷⁴

a. Kara Kuvvetleri

Bu dönemde, ordu karargâhlarının kadro ve teşkilatları yeniden düzenlenerek, personel ve lojistik desteğini yeterince sağlayacak bir seviyeye getirilerek hareket kabiliyeti artırılmış, sevk ve idare ile lojistik hizmetlerini yürütecek yeni bir

¹⁷¹ Özdemir, s.246

¹⁷² Somer, s.193,194 ve Ayhan, s.137

¹⁷³ Metin Yılmaz, "Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü), s.150

¹⁷⁴ Erol Manisalı, "Savunma Sanayi ve Türkiye'de Savunma Sanayinin Gelişimi", Türkiye'nin Savunması, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987, s.113

düzenlemeye geçilmiştir. Bazı tümenler ile kadro ve teşkilatları eski ve yeterli görülmeyen birlikler ise lağvedilmiştir.¹⁷⁵

İkinci Dünya Savaşı'nda nükleer silâhların etkisinin ne kadar büyük olabileceğinin anlaşılmasından sonra, bu dönemde NBC (Nükleer, Biyolojik, Kimyasal) eğitimine önem verildiği görülmektedir.¹⁷⁶ Gerçi bununla ilgili çalışmalar daha İkinci Dünya Savaşı'nın başında başlamış ve o dönemde Ankara'da bir Gaz Okulu ve Kimya taburu kurulmuştur.¹⁷⁷

Genelkurmay Başkanı Org. Nuri Yamut 24 Aralık 1951 günü basına verdiği demeçte; “Bugünün harplerinde zırhlı tugaylar, piyade birliklerinin taarruzlarını destekler, düşmanın taarruzunda da yolunu kapayan piyade ile birlikte çalışan bir kara kuvvetidir. Bu itibarla dünya orduları bu silahı tekâmülüne çalışmaktadır. Bizde de zırhlı tugaylara önem verilmesi tabiidir” diye konuşarak zırhlı birliklerin o dönemin doktrinindeki önemini vurgulamıştır.¹⁷⁸

1952 yılında NATO'ya üye olunmasından sonra, Kara Kuvvetleri, NATO standartlarına göre daha modern olan silâh ve teçhizatlar ile donatılmıştır.¹⁷⁹ Bu önemli gelişmeleri şu başlıklar halinde sıralayabiliriz; Nike Hava Savunma Topçu Birliklerinin kurulması, Uçaksavar Topçu Tümen Komutanlığının teşkil edilmesi, Kara Ordusu Havacılık Okulunun açılması, Zırhlı birliklerin silah gücünün artırılması ve huduttakiler hariç atlı birliklerin azaltılmasıdır.¹⁸⁰

27 Eylül 1952 tarihinde Türkiye'nin NATO emrine 16 tümenlik bir kuvvet vermesi kararlaştırılmış ve NATO'ya tahsis olunan tümenler teşkilât değişikliğine uğrayarak, her zaman tam mevcutla savaşa hazır bulundurulmaları sağlanmıştır.¹⁸¹

1955 yılında ise, Kara Kuvvetleri bünyesinde paraşütçü kıtaların oluştuğu, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın meclis açış konuşmasından anlaşılmaktadır: “Silahlı Kuvvetler modern silahlarla teçhiz edilmektedir. Son senelerde fazla iştirak ettiğimiz

¹⁷⁵ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.114

¹⁷⁶ Aynı yer

¹⁷⁷ **BCA**, Belge Tarihi:10.03.1939, Sayı/Dosya:2/10556, Yer No:132, Konusu: Ankara'da bir Gaz Okulu ile yeni kurulan Kimya Taburu'na yaptırılacak kışla için lüzumlu olan arazinin pazarlıkla satın alınması (Bkz.EK-35)

¹⁷⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Aralık 1951

¹⁷⁹ Lütfü Sel, “*Kara Kuvvetleri Muhabere Sınıfının Tarihçesi*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 270, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1979, s.4-5

¹⁸⁰ Aynı yer

¹⁸¹ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.91

tecrübeler, atom silahlarının inkişafına göre ordunun teşkilatına istikamet verilmektedir. Bu yıl paraşütçülük mevzuuna da ehemmiyet verilmiş, paraşütçü kıtaların teşkiline başlanılmıştır.¹⁸²

16 Ocak 1959 tarihinde ise muhtelif kanunlarda geçen ordu müfettişliği unvanı da, Ordu Kumandanlığı olarak değiştirilmiştir.¹⁸³

b. Deniz Kuvvetleri

NATO'ya üye olunması sonrasındaki dönemde Deniz Kuvvetleri NATO'nun Kuzeydoğu Akdeniz Bölgesi komutasını da yüklenerek milli görevlerine ek olarak şu görevleri de üzerine almıştır.

- Avrupa Müttefik Komutanlığı teşkil eden Akdeniz ve Karadeniz'de ittifaka veya buna dahil üyelere birine yöneltilmiş tehditlerin önlenmesini sağlamak,
- Müttefik deniz ticaret yollarının açık bulundurulması ve serbestçe kullanılmasını sağlamak,
- Söz konusu denizlerle müttefik ilgi ve çıkarların korunması görevinde dost deniz kuvvetleriyle işbirliği halinde bulunmak.¹⁸⁴

Donanmaya 1949 yılında başlayan Amerikan yardımları ile Amerikan tipi gemiler ve denizaltılar girmeye başlamış, bunun üzerine ömrünü tamamlamış deniz unsurları da hizmetten çıkarılmaya başlanmıştır.¹⁸⁵

¹⁸² **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Kasım 1955

¹⁸³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 40, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1959, s.93

¹⁸⁴ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.126

¹⁸⁵ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 36, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1955, s.213

“Kadrodan çıkarılmış bulunan harp gemilerinden Mecidiye, Bandırma, Bafra, Kemalreis Gemileriyle Dumlupınar Denizaltı Gemisi, Şimşek, Bora, Kasırga, Yıldırım, HB 8, Doğan, Martı, tayfun Hücumbotları, Çamur Dubası ve Torpido Takip Motoru ile Zorlu Motorunun satılmasına dair Kanun: 09 Şubat 1955

Kanun No:6462

Madde 1-Harp gemisi olarak kullanılmak kabiliyetlerini tamamen kaybettiklerinden dolayı kadrodan çıkarılmış bulunan bağlı listede takribi tonajları yazılı, Mecidiye, Bandırma, Bafra, Kemal Reis Gemileri ile Dumlupınar Denizaltı Gemisi, Şimşek, Bora, Kasırga, Yıldırım, HB 8, Doğan, Martı, Tayfun Hücumbotları, Çamur Dubası ve Torpido Takip Motoru ile Zorlu Motorunun halen buldukları vaziyette pazarlıkla satılmalarına izin verilmiştir.

<i>Geminin Adı:</i>	<i>Takribi Tonu:</i>	<i>Silahlı veya silahsız olduğu:</i>
<i>Mecidiye</i>	<i>2400</i>	<i>Silahsız</i>
<i>Bandırma</i>	<i>145</i>	<i>Silahsız</i>
<i>Bafra</i>	<i>145</i>	<i>Silahsız</i>
<i>Kemal Reis</i>	<i>420</i>	<i>Silahsız</i>
<i>Dumlupınar Denizaltısı</i>	<i>1816</i>	<i>Çanakkale'de batık-Silahsız</i>

Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınması sonrasında, yapılacak olan Amerikan yardımı politikasında Türk-Yunan bölgesi için hedef, bu iki devlete eşit askeri yardım yapmaktır. Ege adalarına sahip olması nedeniyle büyük bir çıkarma gemisi filosuna sahip olan Yunanistan'a karşılık, Türkiye daha fazla denizaltıya sahipti. Zamanla Oniki Adanın Yunanistan'a verilmesine fazla bir tepki göstermeyen Türkiye, bu devletin fazla çıkarma gemisine sahip olmasına da aldırmayarak, Türk-Yunan dostluğuna olan inancını göstermiştir. Hatta üçüncü bir ülkeden gelebilecek bir tehdit karşısında, birleşik savunmada Yunanistan'ın böyle bir filoya sahip olmasını olumlu değerlendirmiştir. Bu sebeplerle, Türkiye ve Yunanistan arasındaki kuvvet eşitliği müspet karşılanmıştır. Ancak, Yunanistan'ın, bu filoyu müşterek tehditten ziyade, daha öncelikle olarak Enosis'i gerçekleştirme ve Kıbrıs Adası için kullanma hedefine yöneltecektir. Dönemin Türk Hükümeti de Türkiye ve Yunanistan arasındaki deniz kuvvetlerinden yana kuvvet eşitliğini kabul etmiştir. Aynı zamanda Amerikan yardımı oranında savunma bütçesinden kısıtlamalar yaparak tasarruf edilen kaynak diğer alanlara aktarılmıştır. Böylece Türkiye, Cumhuriyetin ilanı dönemindeki, Atatürk'ün "Yunanistan'ı dost hale getirecek üstün deniz kuvveti" politikası yerine, 1950'lerle birlikte Amerika Birleşik Devletlerinin "Deniz kuvvetlerinden yana Türk-Yunan eşitliği" politikası içine girmiştir.¹⁸⁶

1930 yılından beri donanmanın amiral gemisi ve en önemli silahı olan Yavuz muharebe kruvazörü, 1957 yılında faal kadrodan çıkarılmış, B sınıfı refakat gemileri 1957-1958 Amerikan yardımı kapsamında donanmaya katılmıştır. Amerikan askeri yardımı kapsamında verilen Turgut Reis (USS Bergall, 12 Haziran 1941'de denize

<i>Şimşek</i>	17	<i>Silahsız</i>
<i>Bora</i>	17	<i>Silahsız</i>
<i>Kasırga</i>	17	<i>Silahsız</i>
<i>Yıldırım</i>	17	<i>Silahsız</i>
<i>HB 8</i>	17	<i>Silahsız</i>
<i>Doğan</i>	28	<i>Silahsız</i>
<i>Martı</i>	28	<i>Silahsız</i>
<i>Tayfun</i>	17	<i>Silahsız</i>
<i>Çamur Dubası</i>	300	<i>Silahsız</i>
<i>Torpedo Takip Motoru</i>	17	<i>Silahsız</i>
<i>Zorlu Motoru</i>	77	<i>Silahsız.</i> "

¹⁸⁶ Afif Büyüktuğrul, "Türk-Yunan İlişkileri", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, S. 252, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1974, s.10-12

indirilmiş, 1953'te modernize edilmiştir) 17 Ekim 1958 tarihinde törenle donanmaya katılmıştır.¹⁸⁷

1958 yılı içerisinde donanmaya katılan deniz unsurları şunlardır: Amerikan yardımından sağlanan, 1 denizaltı gemisi, 1 mayın gemisi, 4 mayın arama gemisi ve ikinci parti B sınıfı refakat gemileri ile Gölcük tersanesinde yapılmış olan bir su gemisi.¹⁸⁸

İngiltere'den satın alınan Kılıç Ali Paşa sınıfı dört muhrip 29 Haziran 1959 tarihinde, Amerika yardımından sağlanan 2 liman savunma botu ise aynı yılın Ekim ayında donanmaya katılmıştır. Aynı zamanda S sınıfı mayın arama gemilerinden bir kısmı da bu yıl donanmada göreve başlamıştır.¹⁸⁹

Bu dönemde yapılan askeri yardımlar sadece ABD tarafından değil, diğer NATO ülkelerinden de yapılmıştır. Kanada tarafından bu dönem içerisinde 10 adet refakat gemisi verilmiştir.¹⁹⁰

Gölcük ve Taşkızak harp tersanelerinin, asli hizmetlerinde artacak zamanlarda, deniz ticaret filosu için bakım onarım ve gemi inşası gibi hizmetleri yerine getirebilmesi için, 1959 yılında kabul edilen 7356 sayılı Döner Sermaye Kanunu ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığına yetki sağlanmıştır.¹⁹¹

27 Mayıs 1960 sonrasında, 9 adet jandarma botu Almanya'dan alınarak, personeli Deniz kuvvetlerinden sağlanan, Jandarma Genel Komutanlığı'na bağlı bir kıyı koruma örgütü kurulmuştur. Bu kuruluş bugünkü Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın çekirdeğini oluşturmaktadır.¹⁹²

1961 yılında, Boğazlar ve Marmara Kolordu Komutanlığı "Kuzey Deniz Saha Komutanlığı", İzmir Deniz Komutanlığı ise "Güney Deniz Saha Komutanlığı" olarak

¹⁸⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ekim 1958

¹⁸⁸ Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.127 ve Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.32

¹⁸⁹ Aynı yer

¹⁹⁰ Hürriyet Gazetesi, 30 Mayıs 1957

¹⁹¹ Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, s.127

¹⁹² Demirel, s.15

teşkilât değiştirilerek bugünkü Deniz Kuvvetleri Komutanlığının teşkilât yapısı ortaya çıkmıştır.¹⁹³

c. Hava Kuvvetleri

Hava kuvvetlerinin savaş zamanındaki vazifesi; doğrudan doğruya düşmanın milli bünyesinin hayati noktalarını hedef alarak onu teslim olmaya mecbur kılmak, barış zamanındaki vazifesi ise, milli egemenliğimize karşı yapılacak bir saldırıyı önleyebilecek büyüklükte bir kuvvetin mevcut tutulmasıyla milli politikamızın gidişatına hakim olmaktır. Bu da planlanmış ve muhafaza edilmekte bulunan hava gücünün diğer devletler üzerinde bırakacağı tesirin korkusu ile sağlanabilir ve idame olunabilir. İkinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan bu gerçek ile Hava Kuvvetleri, 1949 yılında Komutanlık yapılanması içine girmiştir.¹⁹⁴

Askeri yardım kapsamında Amerika'nın verdiği ilk jet uçaklar 22 Kasım 1951 tarihinde Yeşilköy havaalanına gelmiş, Türk pilotları uçaklar ile birlikte gelen Amerikalı uzmanlarla birlikte bu uçakların tecrübelerinde bulunmuşlar ve bu uçaklardan önemli bir kısmı Eskişehir'de açılan Harp Okulu'na gönderilmiştir.¹⁹⁵ Yapılan eğitim ve tecrübe uçuşları sonrasında 7 Aralık 1951 tarihinde jet uçakları Yeşilköy'de yapılan bir törenle Türk Hava Kuvvetlerine teslim edilmiştir.¹⁹⁶ Dönemin Genelkurmay Başkanı Org. Nuri Yamut 24 Aralık 1951 günü basına verdiği demeçte; “Tepkili (jet) uçakların bugünkü harplerde önemi aşikârdır. Bu silahın rolü bilhassa personelin kıymeti ile ölçülür” şeklinde konuşarak asıl önemli olanın jet uçaklarının kullanacak personelin eğitimi olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁷

Hava Kuvvetleri için stratejik seviyede değerlendirilebilecek bu değişiklikle envantere jet uçakları girmeye başlamış ve Balıkesir'de konuşlu 9 uncu Ana Jet Üs

¹⁹³ Rasim Ünlü, “Birinci Dünya Harbi’nden Önce Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesinin Yeniden Organizasyonu ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığının Oluşumu ve Askeri Sonuçları 1923-1949”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, 1997, s.169-171

¹⁹⁴ Kamil Yasa, “Günün Hava Gücü Telakkisi, Önemi, Hava Gücünün Vasıfları”, **Ordu Dergisi**, S.176, K.K.K. İstanbul Askeri Basımevi, 1955, s.33

¹⁹⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 23 Kasım 1951

¹⁹⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Aralık 1951

¹⁹⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Aralık 1951

Komutanlığı ve onun emir komutası altındaki 191, 192 ve 193 üncü filolar, Türk Hava Kuvvetleri'nin ilk olarak jet uçakları ile teçhiz edilen jet filoları olmuştur.¹⁹⁸

Bu yenilikten sonra, Hava Kuvvetleri tümen, alay, tabur, bölük gibi kuruluşları bırakarak, bunların yerine hava kuvveti, hava üssü, hava grubu, filo gibi modern hava teşkilâtlarını oluşturmuştur. Yeni teşkil edilen bu yapılanmada, T-33, F 84-G, F-84-F, F-86 Sabre ve nihayet F-100 gibi o dönemin en modern jet uçakları yer almaya başlamıştır.¹⁹⁹

Jet devriyle birlikte, İkinci Dünya Savaşı'ndaki sürat mefhumu iki misline çıkmış, bu durum hava savunmaları üzerinde çok büyük tesirler yaratmıştır. Böylece, savunma unsurları için düşmanı tespit etmek, tanımak ve tahrip etmek, zaman kavramı açısından yarı yarıya kısalmıştır. Diğer taraftan, küçük birliklerin, etkisi bombardımanlar ile düşman üzerinde büyük tahripler yaratabilme imkân ve kabiliyeti oluşmuştur.²⁰⁰

ç. Jandarmanın Kuvvetleri

28 Nisan 1953 tarihinde Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin 10 uncu maddesinde bazı değişikliklere gidilerek, Jandarma Genel Komutanlığı teşkilatında yenilikler ortaya çıkmıştır.²⁰¹

¹⁹⁸ “Dünden Bugüne Türk Hava Kuvvetleri”, **Ulusal Strateji**, Savunma ve Sivil Havacılık Dergisi, Mayıs 2003, S. 35, s.75,76 ve Bilal Başar, “Hava Kuvvetlerinin Dünü Bugünü Yarını”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 280, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1981, s.50-52

¹⁹⁹ **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.136

“ABD tarafından Türkiye, İtalya ve Yunanistan’a verilmek üzere 44 adet ABD yapımı F-84 tipinde av bombardıman uçağı getiren ‘Correcidor’ uçak gemisi yola çıkmıştır. Bu 44 uçağın 10’u İtalya’ya, 9’u Yunanistan’a, 25’i ise Türkiye’ye verilecektir. Bkz: **Milliyet Gazetesi**, 14 Haziran 1952

²⁰⁰ Arif Hikmet Erkuş, “Jet Devrinde Hava Savunmasının Hususiyetleri”, **Ordu Dergisi**, S. 183, İstanbul Askeri Basımevi, 1957, s.11

²⁰¹ **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 34, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1953, s.1298-1299

“Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin 10 ncu maddesinin değiştirilmesine dair Nizamnameyi meriyete koyan İcra Vekilleri Heyeti Kararı:

28 Nisan 1953-No:653

Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin 10 ncu maddesinin değiştirilmesine dair olup İçişleri Vekaletince hazırlanmış ve Devlet Şurasınca incelenmiş olan ilişik Nizamnamenin yürürlüğe konulması; İcra Vekilleri Heyetince 28/4/1953 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 10-Jandarma Umum Kumandanlığı:

1-Jandarma Umum Kumandanı

2-Jandarma Umum Kumandan Muavini

3-Kurmay Başkanı

4-Adli Müşavirlik

5-Evrak Müdürlüğü

6-Daire Müdürlüğü

ile ihtiyaca göre kurulacak genel ve özel karargah şubelerinden teşekkül eder.”

1956 yılına kadar, Gümrük Tekel Bakanlığına bağlı tümen seviyesinde askeri bir kuruluş olan Gümrük Umum Kumandanlığı tarafından yürütülen, sınır, kıyı ve karasularımızın emniyet ve korunması ile gümrük bölgelerinde kaçakçılığı men, takip ve tahkik görev ve sorumluluğu, 1956 yılında yürürlüğe konan 6815 Sayılı Kanunla Jandarma Genel Komutanlığı'na devredilmiştir.²⁰²

1957 yılında Jandarma Eğitim Tugayları kurulmuş ve Jandarma Sınır Birlikleri tugaylar haline dönüştürülmüştür.²⁰³

11 Mart 1958 tarihinde Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin çeşitli maddelerinde değişikliklere gidilmiş ve buna göre Jandarma Genel Komutanlığı Karargâhına, 1956 yılında yürürlüğe konan 6815 sayılı kanuna istinaden Teknik Müşavir, Kaçakçılık Müşaviri ve Deniz Müşaviri kadroları ilâve edilmiştir.²⁰⁴

6. Eğitim, Tatbikatlar ve Askeri Okullar

Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla birlikte, Amerikan askeri yardımı artmış, savaştan alınan tecrübelerle dayanılarak Amerikan eğitim ve öğretim sistemi Türk Silahlı Kuvvetlerine yerleşmiş, savaş öncesindeki Alman doktrininin yerini Amerikan doktrini almıştır. Amerikan ordusundaki talimnameler, teknik tarifnameler tercüme edilerek Silahlı Kuvvetlerde tatbik edilmiştir. Aynı zamanda, Silahlı Kuvvetler için Amerika'dan uzmanlar gelmiş, subaylar ve astsubaylar, gerek yurt içinde ve gerekse ABD, Fransa ve Batı Almanya'da açılan kurslara devamlı olarak

²⁰² Terzioğlu, s.75

²⁰³ Aynı yer

²⁰⁴ **Düster**, Üçüncü Tertip, C. 39, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1958, s.902-903

“Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin 10, 13, 70 ve 76 ncı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki Nizamnameyi meriyete koyan İcra Vekilleri Heyeti Kararı:

11 Mart 1958-No:4/10060

Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesinin 10, 13, 70 ve 76 ncı maddelerinin değiştirilmesine dair olup Dahiliye Vekaletince hazırlanmış ve Devlet Şurasınca tetkik edilmiş olan ilişik Nizamnamenin yürürlüğe konulması; İcra Vekilleri Heyetince 11/3/1958 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 10-Jandarma Umum Kumandanlığı:

1-Jandarma Umum Kumandanı

2-Jandarma Umum Kumandan Muavini

3-Kurmay Başkanı

4-Kurmay Yarbaşkanı

5-Adli Müşavirlik

6-Teknik Müşavir

7-Kaçakçılık Müşaviri

8-Deniz Müşaviri

9-Mali Müşavir

10-Daire Müdürü

ile ihtiyaca göre kurulacak genel ve özel karargah şubelerinden teşekkül eder.”

gönderilerek yetiştirilmişlerdir. Ancak günümüze yakın dönemlerde ABD talimnamelerini ve dokümanlarını alıp tercüme etmek ve bunları Türk Silahlı Kuvvetlerinin bünyesine uyarlamaya çalışmak akılcı bir yöntem olma vasfını kaybedecektir.

Amerikan askeri yardımların en önemli bölümünü personel eğitimi oluşturmaktaydı. Nitekim Amerikan Askeri Yardım Kurulu Deniz Grubu Başkanı Amiral Ginder, Türkiye’de faaliyetlerinin en önemlisini personel yetiştirmek hususu olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁵

1950 sonrasında askere alınan erlerin birçoğu, okuma-yazma, sosyal bilimler ve teknik konularda eğitime tâbi tutulmuşlardır. Orduya giren asker, köyündeki tarım kültüründen, bir anda jip, otomatik tüfek ve zırhlı araç gibi dönemin yüksek teknolojisini öğrenme durumunda kalmıştır.²⁰⁶

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan uluslar arası ilişkiler; gelişen ekonomik, politik ve kültürel bağların yabancı dil öğrenimini zorunlu kıldığına farkına varan Türk Silahlı Kuvvetleri, bu işi kendi bünyesinde organize maksadıyla, 1956 yılında Silahlı Kuvvetler Dil Okulunu açmıştır.²⁰⁷

1957 Ağustos ayında, ilk defa olarak Kara Kuvvetlerinde 2 (muhabere sınıfı), Deniz Kuvvetlerinde 1, Hava Kuvvetlerinde da 6 bayan asteğmen orduya katılmıştır. Böylece, bu dönemde önemli bir farklılık olarak bayanlar da ordu saflarında yer almaya başlamışlardır.²⁰⁸

Eğitim ve öğretim metotlarındaki bu değişiklikler, bütün ordu kademelerinde, her eğitim öğretim ile sevk ve idare müessesesinde uygulanmıştır. Harp Akademisi öğretim dalları genişletilerek Milli Güvenlik Akademisi ile Müşterek Akademi kurulmuştur.²⁰⁹

a. Harp Akademisi

1952-1953 eğitim ve öğretim yılında sivil asker işbirliği sağlamayı hedef tutan “Milli Savunma Akademisi” açılmış ve bu akademide kurmay subaylar, generaller ve

²⁰⁵ *Milliyet Gazetesi*, 1 Ağustos 1950

²⁰⁶ Rustow, s.44

²⁰⁷ *Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri*, s.9

²⁰⁸ *Hürriyet Gazetesi*, 31 Ağustos 1957

²⁰⁹ *Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri*, s.112

bakanlıkların personeli gelerek eğitim görmeye başlamışlardır. 1953 yılında Kara, Deniz ve Hava Akademileri ikişer sınıflı olarak yeniden düzenlenmiştir.²¹⁰

1954 yılından beri Hava Kuvvetleri bünyesinde Ankara'da bulunan "Kara-Deniz-Hava işbirliği" kursu, 1958-1959 öğretim yılından itibaren İstanbul'a (Yıldız Sarayı'na) taşınarak faaliyetine Hava Harp Akademisi Komutanlığı bünyesinde devam etmiştir. Anılan kurs 3 Haziran 1961 tarihinde Genelkurmay Başkanlığının emriyle Harp Akademileri bünyesinde kurulan Kurslar Komutanlığı'na bağlanmıştır.

1950-1960 yılları arasında, Kara Harp Akademisi'nden 740, Deniz Harp Akademisi'nden 82, Hava Harp Akademisi'nden 165 olmak üzere toplam 987 kurmay subay mezun olmuştur.²¹¹

b. Harp Okulu

1953 yılında, dönemin okul komutanı ve öğretim başkanı ABD'ne giderek "West Point"te bir ay sürecek incelemelerde bulunmuştur. 1955 yılında ise Harp Okulu'nun askeri fakülte haline getirilmesi yönünde bir kanun tasarısı hazırlanmış olmasına rağmen kanunlaşmamıştır.²¹²

1957 yılından itibaren yıl içi eğitim ve öğretim sonrasında atış ve eğitim maksatlı olarak yaz dönemlerinde kampa gidilmeye başlanmıştır.

1950-1960 döneminde, Kara Harp Okulu'ndan mezun olan subay sayısı ise 4.039'dur. Ortalama yıllık mezun sayısı ise 368'dir.²¹³

c. Deniz Okulları

1951 yılına kadar, Cumhurbaşkanlığı Yatı olarak kullanılan "Savarona", o yıl okul gemisi olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığına verilmiş, gemi müteakip yıllarda çeşitli yabancı limanları ziyaret etmiştir.²¹⁴

1952 yılına kadar Deniz Harp Okulu'nun eğitim/öğretim süresi, 1 yılı teorik öğretimle okulda ve 1 yılı pratik eğitimle donanmada değerlendirilmek şeklinde 2

²¹⁰ Alaettin Avcı, **Türkiye'de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi (Cumhuriyet Devrine Kadar)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963, s.52

²¹¹ Turgut Yurdabak, **Harp Akademilerinin 127 Yılı**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Kara Kuvvetleri Matbaası, Ankara, 1975, (Bkz. EK-53)

²¹² İsrail Kurtcephe ve Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1991, s.84

²¹³ **Kara Harp Okulu Tarihçesi**, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1973, (Bkz. EK-52)

²¹⁴ Terzioğlu, s.89

yıldır. Deniz Harp Okulu, 1952 yılından itibaren öğretim süresini dört yıla çıkararak, Amerika Birleşik Devletlerinin Deniz Harp Okulunun (Annapolis) teşkilât ile eğitim ve öğretim müfredatını esas olarak almıştır. İlk iki yıl öğrenci olarak, son iki yıl da subay öğrenci olarak öğretime devam edilmeye başlanmıştır.²¹⁵

1954 yılında, ileride oluşturulacak Kurtarma ve Sualtı Komutanlığı'nın iskeletini teşkil eden "Dalgıç Okulu ve Kıtası" kurulmuştur.²¹⁶ 21 Mayıs 1957 tarihinde ise daha önceden Kasımpaşa'da uygun olmayan bir binada çalışan Dalgıç Okulu, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin ve Oramiral Sadık Altıncan'ın katıldıkları bir törenle yeni binasına taşınmıştır. 1929 yılında dalgıçlık hizmetinde ilk olarak bahriyede 30 metre derinliğe dalabilecek cihaz varken, 1950 yılında ise helyum ve oksijenle çalışan dalgıçlar 100-125 metreye kadar inebilmektedir. Aynı zamanda 1957 yılında Deniz Kuvvetleri bünyesinde Seyir ve Hidrografi Dairesi hizmete girmiştir.²¹⁷

Heybeliada Deniz Harp Okulu'ndan, 30 Ağustos 1960 tarihinde düzenlenen diploma töreniyle mezun olan Nihal Gökçakır ile birlikte üç kız öğrenci mezun olmuştur. Bu gelişmeyle birlikte, deniz kuvvetlerinde erkeklerin yanında bayanların da görev alması sağlanmıştır.²¹⁸

ç. Hava Okulları

Hava Kuvvetlerinin teknik branşlarını karşılamak amacıyla açılan okullar, 1950 yılında Makinist Okulu ile birlikte Hava Teknik Okullar Komutanlığı bünyesinde birleştirilmiştir. 1 Ekim 1951 tarihinde Eskişehir'de bulunan hava okulları Hava Harp Okulu'na dönüştürülerek, Hava Kuvvetlerinin ihtiyacı olan muvazzaf subaylar böylece kendi bünyesinden sağlanmaya başlanmıştır. Hava Harp Okulundaki bir yıllık eğitimi müteakip, pilot adayları bir yıl ilk uçuş birliklerine pilot olarak alınırken, yer personeli de bir yıllık sınıf okullarını müteakip görevlerine başlıyordu.

²¹⁵ Hayati Tezel, "Deniz Harp Okulumuz", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 247, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1973, s.107-108

²¹⁶ Demirel, s.14

²¹⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Mayıs 1957 ve **Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.127 ve **Cumhuriyetin 60 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, s.32

²¹⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Eylül 1960

30 Ağustos 1953'te ilk mezunlarını veren Hava Harp Okulu, 1954 yılında İzmir'e taşınmıştır.²¹⁹

Bu arada, Hava Harp Okulu'na kaydedilen ilk kız öğrenci 30 Ağustos 1955 tarihinde düzenlenen diploma törenine Harp Okulu kıyafetiyle katılmıştır.²²⁰ 24 Aralık 1955 tarihine gelindiğinde ise İzmir Hava Harp Okulu'ndaki kız öğrenci sayısı kaydedilen iki kız öğrenci ile birlikte 9'a yükselmiştir.²²¹

Hava personeli yetiştiren tüm okul ve birlikler, 1956 yılında kurulan Hava Eğitim Komutanlığı çatısı altında toplanmıştır. Bu arada, 1957 yılında Hava Harp Okuluna öğrenci yetiştirmek için Hava Lisesi kurulmuş ancak söz konusu lise 1974 yılında kapatılmıştır.

d. Gülhane Askeri Tıp Akademisi

18 Nisan 1951 tarihli Genelkurmay Başkanlığı'nın emri ile fakülte emrine geçen ek görevli tabiplerin hizmetlerine son verilmiş, bunların yerine orduda mevcut uzmanlardan Gülhane'ye öğretim görevlisi olarak kalmaları sağlanmış ve kadrosu Gülhane'de olan Fakülte'de görevli başasistanların da ek görevleri kaldırılmıştır.²²²

Bunun yanında, 5 Haziran 1957 tarihinde kabul edilen Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kanunu ile ilmi muhtariyeti haiz yüksek eğitim, öğretim ve araştırma yapan akademik bir müessese ve ordunun sağlık işlerinin en yüksek istişari organı teşkil edilmiştir.²²³

²¹⁹ “Cumhuriyetin 61 nci Yılında Hava Kuvvetlerimiz”, **Güncel Konular**, S. 5, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s.26

²²⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 31 Ağustos 1955

²²¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Aralık 1955

²²² “Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Batıdaki Benzeri Askeri Tıp Eğitim Kuruluşları”, **Güncel Konular**, S. 8, Genelkurmay Askeri Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987, s. 27

²²³ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 38, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1957, s.1380

“Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kanunu:

Kabul Tarihi: 05 Haziran 1957

Kanun No:6996

Madde 1-Gülhane Askeri Tıp Akademisi Milli Müdafaa Vekaletine bağlı ilmi muhtariyeti haiz yüksek eğitim, öğretim ve araştırma yapan akademik bir müessese ve ordunun sağlık işlerinin en yüksek istişari organı olup bu kanuna ve bu kanun gereğince çıkarılacak nizamname hükümlerine göre idare olunur.

Madde 2-Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Akademi ve tatbikat Hastanesi olmak üzere iki kısımdan teşekkül eder.

a. Akademinin vazifeleri şunlardır:

Gastro-enteroloji ve Çocuk servisleri de Gülhane'nin bünyesine 1958 yılında ilâve olmuştur.²²⁴

e. Askeri Tatbikatlar

1950-1960 dönemi askeri tatbikatlar yönünden oldukça yoğun geçmiştir. Bu dönemde yapılan önemli tatbikatlar şunlardır:

- 15 Temmuz 1950 tarihinde icra edilen Donanma tatbikatı,²²⁵
- Ege Denizi'nde, 24 Mayıs 1951'de başlayan ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Muavenet muhribinden takip ettiği Donanma manevraları,²²⁶
- 28 inci Piyade Tümenine mensup piyade, topçu ve zırhlı birlikler tarafından Ayaş civarında 28 Haziran 1951'de yapılan ve Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, Milletvekilleri ve basın mensuplarının izlediği muharebe atış tatbikatı,²²⁷
- ABD 6 ncı Filosu ile Türk donanmasının Akdeniz'de 1952 baharında yaptığı müşterek tatbikat,²²⁸
- Adapazarı'nda konuşlu bulunan 2 nci Süvari Tümeninin Adapazarı-Arifiye arasında yapmış olduğu tatbikat,²²⁹

-Üniversitelerin ilgili fakültelerinden mezun olan askeri tabip ve dış tabibi ve eczacıların staj müddeti devamınca eğitim ve öğretimini yaparak gerekli tekamülleri sağlamak

-Yedek askeri tabipler, dış tabibi ve eczacıların askeri tababet bakımından gerekli eğitim ve öğretimini sağlamak

-Sıhhiye astsubay ve ordu hemşire okulları öğrencilerinin eğitim ve öğretimini sağlamak

-Ordunun muhtaç olduğu mütehassis ve müşavir tabip ve eczacıların yetiştirmek

-Kurslar açmak suretiyle ordunun gerek muvazzaf ve gerek yedek sıhhi personelinin mesleki bilgilerini artırmak, barış ve savaşta askeri sağlık vazifeleri bakımından tekamüllerini sağlamak

-Askeri ve genel tababet sahalarında araştırmalar yapmak, memleketin epidemiolojik durumunu tetkik etmek, ordunun sağlığını ilgilendiren her çeşit meselelerde hakem ve müşavirlik vazifesini görmek

-Orduda vukua gelecek salgınlarla mücadele ve korunma için lüzumlu tedbirleri almak

b. *Tatbikat Hastanesinin vazifeleri şunlardır:*

-Eğitimle ilgili klinik ve laboratuvar çalışmaları yapmak, stajyer, asistan, başasistan ve diğer sıhhi personelin eğitimini ve her yönden tekamülünü sağlamak maksadıyla birinci madde gereğince yapılacak nizamnamede tespit edilecek nispet ve esaslar dahilinde ordu mensuplarının ve ailelerinin ve sivil şahısların muayenelerini ve ayaktan veya yatırarak tedavilerini yapmak."

²²⁴ "Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Batıdaki Benzeri Askeri Tıp Eğitim Kuruluşları", **Güncel Konular**, S. 8, s.27

²²⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Temmuz 1950

²²⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Mayıs 1951

²²⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Haziran 1951

²²⁸ **Milliyet Gazetesi**, 13 Nisan 1952

"Türk Bahriyesi ile ABD 6 ncı Filosunun yapacağı birleşik manevralarda talim ve terbiye sahasında anlaşmak için bir lisan güçlüğü olabilecek mi yönündeki soruya dönemin Gnkur.Bşk. Org.Nuri Yamut 'Hayır' diye cevaplamıştır."

- 17 Ağustos 1952 tarihinde başlayan Ege'deki Türk-Yunan deniz tatbikatı,²³⁰
- 9-11 Eylül 1952 tarihlerinde, Amiral Carney, General Jean Valluy, General Schlatteer ile birlikte 64 yabancı subayın da izlediği 1 inci Ordu birliklerinin icra ettiği İstanbul'un savunmasını konu alan tatbikat,²³¹
- ABD, İngiltere, Türkiye, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın kara, deniz ve hava kuvvetlerinin katıldığı Akdeniz'de 3 Kasım 1952'de başlayan ve 10 gün sürecek olan NATO'nun "Longstep" tatbikatı,²³²
- Akdeniz'de 17 Mart 1953 tarihinde başlayan ve Türk Deniz Kuvvetlerinden Denizaltı Filo Komutanı Tuğgeneral Fahri Korutürk idaresi altındaki denizaltıların iştirak ettiği 6 müttefik ülkenin müşterek deniz ve hava tatbikatı,²³³
- Ege Denizi'nde 1-5 Haziran 1953 tarihlerinde icra edilen Türk-Yunan müşterek deniz manevraları,²³⁴
- Gnkur. II. Bşk. Org. Zekai Okan, 3 üncü Ordu Komutanı Org. Fevzi Mengüç, Güneydoğu Avrupa Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Tümğ. Geromanidis, Güneydoğu Avrupa Kuvvetleri Başkomutanı karargâhından Tuğg. Wheeres'in izlediği, 15 Eylül 1953'te başlayan Doğu Anadolu'daki manevralar,²³⁵
- 29 Eylül 1953 tarihinde gece yarısı başlayan, NATO kuvvetleri arasında Avrupa Güneydoğu ve Akdeniz harekât alanında Sicilya'dan Trakya'ya kadar geniş bir sahada cereyan eden, bu bölgedeki müttefik kuvvetlerin savunma imkânlarını tetkik etmek ve müttefik ordular arasında anlaşmayı sağlamak amacıyla düzenlenen "Weld Fast Manevraları",²³⁶
- 17-20 Ekim 1953 tarihleri arasında Balıkesir'de üç gün süren ve Türk, Amerikan ve Yunan uçaklarının iştirak ettiği NATO Hava manevraları,²³⁷

²²⁹ **Milliyet Gazetesi**, 10 Mayıs 1952

²³⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Ağustos 1952

²³¹ **Milliyet Gazetesi**, 9 Eylül 1952, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Eylül 1952

"Tatbikatı takip eden General Schlatteer 'Türk Ordusunun kullanamayacağı vasıta ve yenemeyeceği güçlük yoktur' şeklinde konuşmuştur."

²³² **Milliyet Gazetesi**, 4 Kasım 1952

²³³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Mart 1953

²³⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Haziran 1953

²³⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Eylül 1953

²³⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Eylül 1953

²³⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 17 Ekim 1953

- Atom taarruzunun da tatbikat senaryosunda yer aldığı ve 6 Eylül 1954 tarihinde Erzurum’da icra edilen tatbikat,²³⁸
- Kara Kuvvetleri ile Hava Kuvvetleri arasında işbirliği pratiğini kuvvetlendirmek maksadıyla, bazı kara birlikleri ile 1 inci Taktik Hava Kuvveti ve müttefik Akdeniz donanmasına mensup bazı kuvvetlerin katıldığı 23 Kasım 1954 tarihinde başlayan “Türk Gökü” isimli NATO tatbikatı,²³⁹
- 45 harp gemisinin iştirak ettiği, Heybeliada açıklarında 8 Nisan 1955 tarihinde icra edilen ve Türk ve Lübnan Devlet Başkanları, Başbakanlar, bir meclis heyeti ve ordu erkânı tarafından izlenen donanma tatbikatı,²⁴⁰
- 11 Nisan 1955 tarihinde ve Milli Savunma Bakanı, bir meclis heyeti ve komutanlar önünde Balıkesir’deki jet alayının hakiki mermilerle yaptığı tatbikat,²⁴¹
- 13 Nisan 1956 Uçaksavar Okulu’nda icra edilen ve Korg. Rüştü Erdelhun’un da izlediği tatbikat,²⁴²
- 22 Mayıs 1956 tarihinde, Metristepe’de ordu tarafından İran Şahı Rıza Pehlevi şerefine icra edilen “Kardeşler Tatbikatı” (Rıza Pehlevi 26 Mayıs’ta da Balıkesir’de jet uçaklarının tatbikatını izlemiştir),²⁴³
- Pakistan, İran, Irak ve Lübnan askeri heyetlerince, Gnkur. Bşk. Org İsmail Hakkı Tunaboğlu, K.K.K. Org. Nurettin Aknoz, 1 inci Or.K. Org. Nazmi Ateş tarafından izlenen ve kara-hava işbirliği çalışmalarını geliştirmek ve modern silahlarla eğitimi kuvvetlendirmek, üst kademe komutanlığına müstakil karar vermek, tertip ve tedbirler almak imkânlarını sağlamak maksadıyla 8 Ekim 1956’da tertiplenen atış tatbikatı,²⁴⁴

²³⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Eylül 1954

²³⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Kasım 1954

²⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Nisan 1955

²⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Nisan 1956

²⁴² Cumhuriyet Gazetesi, 14 Nisan 1956

²⁴³ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mayıs 1956

“Şah ‘Türk ordusunun bu derece kabiliyetli ve kuvvetli birliklere sahip olmasıyla gurur duydum’ demiştir.”

²⁴⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ekim 1956

- 21 Mayıs 1957 tarihinde başlayan ve 15 gün sürecek Donanmanın Karadeniz gezi ve tatbikatı,²⁴⁵

- Türk, Amerikan, İtalyan ve Yunan uçaklarının katıldığı, Güney Anadolu’da Toros dağları üzerinde icra edilen 25 Haziran 1957 tarihinde başlayan ve üç gün süren ve şimdiye kadar aynı maksatla yapılan hava manevralarının en büyüğü olan NATO Hava Savunma Tatbikatı,²⁴⁶

- 25 Eylül 1957 tarihinde başlayan, NATO ülkelerinden 300’den fazla yüksek rütbeli subay ile 200 civarında gazetecinin izlediği, NATO memleketleri askeri birliklerinin iştirak ettiği, Norveç sahillerinden başlayarak Türkiye’de “Saros Körfezi”ne kadar uzanan, Türkiye sahillerindeki harekâta 1 inci Ordu Kumandanı Org. Fazıl Bilge, Kolordu Komutanı Korg. Muzaffer Alankuş, Gnkur. Hrk. Bşk. Kor. Cevdet Sunay’ın hazır bulunduğu ve o ana kadar NATO içinde düzenlenen en büyük tatbikat,²⁴⁷

- 9 Temmuz 1959 tarihinde, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, 1 inci Ordu Komutanı’nın hazır bulunduğu Trakya tatbikatı ile aynı tarihte Ankara’da düzenlenen Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, Gnkur.Bşk. Org.Rüştü Erdelhun hazır bulunduğu ve konusunun çember içinde kalan bir muharebe timinin, jet uçakları himayesinde bulunan nakliye uçaklarından paraşütle atılan çeşitli ikmal maddeleri ile desteklenmesi ve timin muharebe kudret ve kabiliyeti idamesinin yapılacak savaşta iş gören bir durumda tutulması olan tatbikat,²⁴⁸

- Komutanların yeni ve ani durumlar karşısında verecekleri kararlar ve bunların uygulanmasını kapsayan ve üç gün süren “Baş Oyun” isimli askeri tatbikat,²⁴⁹

Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın 1 Kasım 1953 tarihinde meclisin açılışında yapmış olduğu konuşmada Türk Silahlı Kuvvetleri ve icra ettiği tatbikatlar hakkında şunlara değinmiştir: “..İkinci Dünya Harbi, Kore Muharebeleri ve muhtelif

²⁴⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Mayıs 1957

²⁴⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Haziran 1957

²⁴⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 27 Eylül 1957

²⁴⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Temmuz 1959

“Cumhurbaşkanı bu tatbikattaki konuşmasında ‘Biz ordumuzu sulh için, sulhu temin için hazırlıyoruz’ demiştir”.

²⁴⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Ağustos 1959

milletlerin tatbik ettikleri yeni metotlardan alınan derslere göre, kara, deniz ve hava kuvvetlerimizin aralarında ahenkli işbirliği sağlamak suretiyle hareket ve muharebe kabiliyetlerini en yüksek dereceye çıkarmaktadır...Ordumuzun eğitimi, en yeni metotlarla yürütülmektedir. Kara, deniz ve hava kuvvetleri modern silah ve malzemeleri kullanmakta, gösterdikleri kabiliyet her türlü takdire diye bir mahiyet taşımaktadır... Kuzey Atlantik Paktı teşkilatı içinde muhtelif ordular hep beraber tatbikat yapmaktadırlar. Silahlı Kuvvetler de zaman zaman bu tatbikatlara katılmaktadır. Bu tatbikatlar kumanda birliği ve müşterek harekât bakımından çok faydalı olmaktadır”.²⁵⁰

NATO’ya üye olunması ile birlikte, bu dönemde yapılan tatbikatlar, hem içerik olarak hem de kapsam olarak oldukça genişlemiştir. NATO üyeliği öncesinde Türkiye’nin icra ettiği tatbikatlardaki kara, deniz ve hava kuvvetleri arasında icra ettiği müşterek tatbikatlardaki yoğunluk, bu dönemde diğer NATO ülkelerinin çeşitli kuvvetlerinin katıldığı birleşik tatbikatlara doğru kaymış ve Türk Silahlı Kuvvetleri bu tatbikatlar ile birlikte büyük tecrübeler kazanmıştır. Silahlı Kuvvetlerin muharebe gücü ve eğitimi, her yıl yapılan milli tatbikatlar ve NATO müşterek tatbikatları ile artırılmaya çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı öncesinde, sadece kendi tehdit algılamasıyla kara, deniz ve hava kuvvetleri birbirinden bağımsız tatbikatlar yapan Türk Ordusu, savaş sonrasında, gelişen doktrin ve stratejilerle birlikte kara, deniz ve hava kuvvetleri iş birliğine önem vermiş, müşterek tatbikatlar icra edilmiş, NATO’ya üye olunmasını müteakip bu tatbikatlar NATO üyesi ülkelerin orduları ile birleşik ve müşterek tatbikatlar şeklini almıştır.

²⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Kasım 1953

SONUÇ

Özellikle XVIII. Yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'ndaki batılılaşma hareketleri, öncelikle ordusundaki yenileşme hareketleri ile başlamıştır. 1699 Karlofça Anlaşması ile birlikte hızla toprak kaybına uğrayan ve zayıflayan imparatorluğun tekrar eski güçlü dönemlerine ulaşması için öncelikle güçlü bir orduya sahip olunması gerekliliğine inanılmıştır. Dönemin modern silâh teçhizatı tedarik edilmeye çalışılmış, daha da önemlisi oluşturulacak modern orduya komuta edecek subayların yetiştirilmesinin üzerinde daha çok durulmuştur. O dönemde, kurulan birçok askeri okulda batılı eğitim usulleri ile yetişen subaylar, imparatorluktaki modernleşmenin öncüsü olmuşlardır. Bu durum, aynı zamanda siyasal çağdaşlaşmanın da daha çok ordunun himayesinde gelişmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir.

Yukarıda bahsedilen okullardan mezun subaylar, zamanla toplumun aydın ve öncü kısmını oluşturarak, devletin yönetimine ilişkin duydukları rahatsızlığı hissetmişler ve 1908 yılında İttihat ve Terakki ile birlikte devletin yönetiminde rol üstlenmişlerdir.

Jeopolitik ve jeostratejik koşullar ve ekonomik nedenler sonucunda zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu yetişmiş olan komuta kademeleri ile en zayıf döneminde Birinci Dünya Savaşına katılmış ve Türk askeri tarihinde yeni sayfalar açılmıştır. Dünya coğrafyası ve siyasal düzeni üzerinde yaşamsal rol oynayan Çanakkale Savaşları Türk ordusunun zaferiyle son bularak savaşın uzamasına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa beraber girdiği müttefiklerinin yenilgisi, Osmanlı İmparatorluğunun da sonu olmuş, ülke toprakları işgal edilerek ordu dağıtılmıştır. Tarihe karışan bu köklü imparatorluğun topraklarında doğan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri de böylece atılmıştır.

Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı'nda görev almış olan bu askeri kadrolar, İstiklâl Savaşı'nı gerçekleştirmiş ve Cumhuriyeti kurmuşlardır. Bu durum Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, ordunun siyasetin içinde önemli bir unsur olmasını da beraberinde getirmiştir. Savaş sonrasında ülkenin yeniden yapılandırılması, yeni bir devlet idaresinin yerleştirilmesi, bu kapsamda yapılan

devrimlerin gerçekleştirilmesi hususlarında, söz konusu kadroların belirleyici konumda olması o şartların getirdiği bir zorunluluktur.

Ancak göz önünden uzak tutulmaması gereken bir husus da; Türkiye Cumhuriyeti'nin batı demokrasileri gibi sanayileşme süreci sonunda değil, sömürgeci güçlere karşı verilen bir bağımsızlık savaşı sonucunda kurulmuş olması gerçeğidir. Batıda demokrasi, başta sermaye ve işçi sınıfları olmak üzere geniş halk kitlelerinin katılımı ile kurulmuş olmasına karşın; Türkiye'de maalesef bu katılım batı demokrasilerindeki gelişim sürecinde olduğu gibi gelişmemiştir. Bu yüzden batıdaki örneklerinin aksine, Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki süreçte demokrasiyi kurma, koruma ve geliştirme görevini oluşturan bir elit burjuva sınıfı değil, asker-bürokrat sınıf üstlenmiştir.

İstiklâl Savaşı'nın bitmiş olması, ordunun görevinin bittiği anlamına gelmiyordu. Yeni rejim ve gereklerinin oluşması için gerek dış, gerekse iç tehditlere karşı ülkeyi korumak gerekiyordu. Ülkenin kalkınabilmesi, yurt içinde sağlanacak huzur ortamıyla çok yakından ilgiliydi. Milli savunmanın ana prensibi şu şekilde ortaya konulmuştu: "Türk Ordusunu vatani bütün iç ve dış tehlikelere karşı emniyetle koruyabilecek bir halde bulundurmak ve karşısına çıkacak saldırgan ordulara daima karşı koyabilecek kudrette hazırlamak".

Birinci Dünya Savaşı'na, Prusya/Alman savaş stratejisinden büyük ölçüde etkilenerek, jeopolitik nedenlerden dolayı kara gücüne dayalı merkezden çevreye doğru yayılmacı strateji izleyen Osmanlı İmparatorluğunun bu stratejisi, Cumhuriyet Ordusu ile birlikte terk edilmiş, bu stratejinin yerine, olası bir saldırıyı sınırlarda büyük birliklerle karşılama esasına dayalı bir savunma stratejisi benimsenmiştir.

Bunun ötesinde, sadece kara gücünün savunmak için yeterli olmayacağı anlaşılacak, onun yanında deniz ve hava kuvvetine ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır. Büyük Millet Meclisi ile ortak çalışmalar, Milli mücadelenin örgütlenmesi, Ordunun kuruluşu ve görevlendirilmesi, iç ve dış politikanın yürütülmesi, yeni devletin oluşturulması, çeşitli plan ve yöntemler Atatürk'ün direktifleri, gözetim ve yönetimi altında olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ordu için önemli bir adım atılarak, geçmişte yapılan hataları önlemek ve modern yönetimlerde olduğu gibi ordu-siyaset ilişkilerini düzenlemek gerekliydi. Nitekim 1924 yılında alınan bir kararla, ordunun siyaset ile bağlarını kopartması, 1920'li yılların sonuna doğru ordunun kendi iç yapısına dönmesini ve teşkilat, eğitim, lojistik ve idari düzenlemeleri gerçekleştirmesine olanak vermiştir. Bu dönemde barış ihtiyaçlarının ortaya konulmasında iç güvenlik sorunları da önemli ölçüde belirleyici faktör olmuştur.

İstiklâl Savaşı'nın sonrasında barış dönemine giren ordunun, asıl dışarıya karşı olan savunma görevi ikinci plânda kalmış, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gerçekleşen devrimlere karşı oluşan isyanları bastırmak öncelikli bir hal almış, ordu, rejimin yerleşmesinde karşıt güçlere karşı koruyucu bir kalkan olmuştur.

Cumhuriyetle birlikte kırsalalar yalnız asker ocağı değil, aynı zamanda ulusun bilgi ve kültür kaynağı olan bir nevi okul ve eğitim kurumu olarak görev almıştır. Kırsaldaki eğitim programlarına, memleket tarımına yardım etmek amacıyla tarım dersleri ilâve edilerek tarım uygulama usullerindeki yenilikler ve bu yeniliklerin sağladığı yararlar öğretilmiştir. Böylece, askerliğini bitiren gençlerin askerlik süresince almış oldukları eğitim ve öğretim, onları memleketinde faydalı birer eğitici durumuna getirmiş ve ekonomiye de katkılar sağlamıştır.

Zırhlı birliklerin 1934 yılında Kara Kuvvetlerine girmesiyle, yüksek hareket kabiliyetli mekanize kara kuvvetlerini meydana getirme yolunda bir devir açılmıştır. O döneme kadar çoğunluğu atlı birlikler ile çekili birliklerden oluşan ordu, motorlu ve zırhlı birlikler haline dönüşmeye başlamıştır. Türkiye'nin NATO'ya üye olunmasıyla birlikte de atlı birliklerin sayılarında da azaltılmaya gidilmiştir.

II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde, ülke savunmasını milli gücüne dayandıran Türkiye, bunun gereği olarak ordunun ihtiyaçlarını milli kaynaklar tarafından sağlanması yönünde önemli adımlar atmıştır. Milli bir savunma sanayi oluşturulması kapsamında yapılan çalışmalar, II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönemde oluşan, yeni politik ve ekonomik dünya düzeni içerisinde sekteye uğramıştır. 1930'lu yılların ikinci dönemiyle birlikte, savaş öncesinde Avrupa'daki revizyonist ülkelerin tutumları, Türkiye'nin dış politikada ittifak arayışlarını zorlamış,

ordu için gerekli ihtiyaçların bir kısmı ittifak anlaşmaları sonucunda sağlanan yardım kapsamında karşılanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin, Fransa ve İngiltere ile 1939 yılında yaptığı anlaşmalar sonucunda batı eğilimli politika seçenekleri, 1944 yılından sonra Batı sistemi içinde süper güç konumuna yükselen ABD ile sürdürülmüş ve Türk Silahlı Kuvvetleri "Truman Doktrini" çerçevesinde ABD güvenlik sistemi içerisinde yeniden yapılanma ve şekillenme sürecinde yer almaya başlayacaktır.

II. Dünya Savaşı'na kadar geçen yaklaşık yüzyıla aşan bir süreden beri askeri doktrinin başlıca temeli şu olmuştur: "Harbin gerçek amacını, ancak düşman asıl kuvvetlerinin muharebe meydanında yok edilmesi teşkil eder". O döneme kadar bu temel kural yaygın olarak benimsenmiş, talimnamelere geçmiş ve bütün harp akademilerinde öğretilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılan harp silah ve malzemeleri, askeri harekâtın sivil hedeflere karşı uygulanması yeteneğini artırmış, etkiyi güçlendirerek askeri hedeflere karşı girişilen askeri harekâtın menzilini çoğaltmıştır. Gerek karada ve gerek havada artan bu hareket kabiliyeti ile yaratılan toplam etki, taktiğe oranla stratejinin gücünü ve önemini daha çok artırmıştır. Buna göre, geleceğin yüksek komutanlarının kesin sonuçlu başarılarla ulaşmaları, kendilerinden önceki komutanlara kıyasla, çarpışmaktan çok hareketle sağlanacaktır. Bu doktriner ve stratejik değişiklikler Türk Ordusu'nda olduğu gibi bütün dünya ordularında da benzer değişimleri beraberinde getirecektir.

Bu koşullar altında Türk Ordusu'nun II. Dünya Savaşı sonrası vermiş olduğu görüntü modern koşulların gerisinde idi. Ulaştırma ve taşıma faaliyetlerin büyük bir kısmının atlar ile yapıldığı ortamda, silahların birçoğunun Birinci Dünya Savaşından kalmış olması, savaş sonrasında ortaya çıkan SSCB'nin tehdidi karşısında iyi bir tablo çizmiyordu. Bunun yanında, hem erlerin hem de subayların yaşam şartları son derece ağırdı.

Savaş öncesinde, Alman Askeri Doktrininin belli bir ağırlığı mevcut iken, savaş sonrasında büyük bir güç olarak ortaya çıkan Amerika Birleşik Devletlerinin askeri doktrini Türk Silahlı Kuvvetleri için esas alınmıştır. Savaş öncesinde kurs, eğitim ve staj için yurt dışına gönderilen askeri personelin çoğunluğu Almanya ve Fransa ile diğer Avrupa ülkelerine gitmişlerdir. İkinci Dünya savaşı esnasında ise bu durum

Ortadoğu ülkelerine doğru (Mısır, Suriye vb.) bir yön çizmiştir. Savaş sonrası dönemde ise askeri eğitim kurumlarındaki yapılanma için Amerika'daki karşılıkları örnek alınmıştır.

Özellikle “Truman Doktrini” ve “Marshall Planı” ile birlikte iki kutuplu bir dünya ortamında başlayan soğuk savaş dönemi içerisinde Türkiye, karşısındaki Sovyet tehdidine karşı kendisini tek başına savunamayacağını anlamaya başlamıştı. Buna karşılık ABD'nin SSCB'ni kuşatmak olan ABD'nin global stratejisinin gerçekleşmesi için de Türkiye'nin jeopolitik konumuna ihtiyacı vardı. ABD yardımlarının başlaması da işte bu stratejinin bir gereği olarak ortaya çıkmıştır.

Bu stratejinin uygulanması kapsamında, Türk Ordusu'nun Amerikan savaş doktrinlerini uygulaması ve eğitimi bu standartlara göre icra etmesi gerekiyordu. Bunun sonucunda, silah alımlarında ABD'nin tek kaynak olması ve ülkenin altyapısındaki inşaatların buna uygun olarak yapılması ABD'nin menfaatlerini korumaya dönük bir açılım ortaya çıkarmıştı.

Türkiye'nin Batı ittifakı içerisinde yer alması, askeri alanda önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede 1947 Truman Doktrini ile başlayan askeri yardımlar ile müteakiben Marshall yardımı ile oluşan ABD yöntem ve doktrinlerine göre yeniden yapılanma süreci, 1952 yılında NATO'ya üye olunmasıyla hızlanarak devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilânı sonrasında ordudaki değişimleri, kendi sosyal, ekonomik ve politik inisiyatifi çerçevesinde gerçekleştiren Türkiye, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bu değişimin inisiyatifini kaybetmiş, global güçlerin arasında bir denge arayışı içerisindeki zorlamalarla yüz yüze kalmıştır.

Kurumsal olarak Genelkurmayın statüsü sivil-asker ilişkilerinin en önemli noktasını oluşturmuştur. Cumhuriyet dönemindeki Genelkurmay-Hükümet ilişkileri, Genelkurmayın bu dönem içerisindeki dört farklı konumu ile şekillenmiştir. 1920-1924 dönemi arasında hem Meclis Hükümet döneminde hem de Cumhuriyetin ilk yılında Genelkurmay bir bakanlık olarak kabinede yer almıştır. 1924 anayasasındaki değişiklik ile birlikte 1924-1944 yılları arasında Genelkurmay doğrudan Cumhurbaşkanına karşı sorumlu hale getirilerek devlet içinde bağımsız bir konuma getirilmiştir. 1944-1949 yılları arasında ise Başbakanlığı bağlı hale getirilen

Genelkurmay 1949 yılında 1960 yılına kadar Milli Savunma Bakanlığına bağlı görev yapmıştır.

Özellikle 1950'li yıllarda ordu-sivil ilişkileri önemli bir yer teşkil etmektedir. Cumhuriyetin başlarında 1924 yılı ile ordunun siyaset ile yollarını ayırmasıyla normal bir seyre giren asker-sivil ilişkileri, 1950'li yıllarla birlikte sürtüşmelere sahne olmuş ve bunun sonucunda 1960 devrimi gerçekleşmiştir. Sivil idare ile ordu arasındaki sürtüşmeler çeşitli dönemlerde bazı farklılıklar arz etmiştir: 1908 yılından önce askerî maaşların belirli bir süre bakaya kalması, 1919 yılında askerî makamların tutuklanması ve 1950'li yıllarda ise askerî rütbeliler arasında siyasî sebeplerle yapılan değişiklikler gibi. Bu süreç sonunda gerçekleşen 1908-1960 askerî ihtilallerinde, askerî kesim kısa sürede iktidarı sivil idareye vermeye niyet etseler de, plânladıklarından daha uzun bir süre siyasî işlerin içinde kalmışlardır.

İlk zamanlardan itibaren temel görevinin siyasi otoritenin emrinde harbe hazırlanmak, düşman ve olası tehditleri caydırmak, gerektiğinde savaşarak bu tehditleri ortadan kaldırmak olan silahlı kuvvetler, günümüzde iç düzeni ve mevcut rejimi koruma veya ona muhafızlık yapma gibi jandarma ve polisiye özellikli işlevleri ikincil plana düşmüştür.

KAYNAKÇA

A. YAYIMLANMAMIŞ BELGELER

BCA, Tarih: 19.09.1923, Sayı/Dosya: 2789.

BCA, Tarih: 00.12.1923, Sayı/Dosya: 58.

BCA, Tarih: 13.01.1924, Sayı/Dosya: 151 Yer No: 181-15..

BCA, Tarih: 19.05.1924, Sayı/Dosya: 533 Yer No: 61-3.

BCA, Tarih: 25.09.1924, Sayı/Dosya: 943 Yer No: 60-19.

BCA, Tarih: 26.11.1924, Sayı/Dosya: 1139.

BCA, Tarih: 25.12.1924, Sayı/Dosya: 1325.

BCA, Tarih: 25.01.1925, Sayı/Dosya: 1454.

BCA, Tarih: 20.11.1927, Sayı/Dosya: 5832.

BCA, Tarih: Tarih: 24.04.1929, Sayı/Dosya: 7913, Yer No: 48-12.

BCA, Tarih: 09.11.1929, Sayı/Dosya: 7550, Yer No: 64-15.

BCA, Tarih: 11.11.1929, Sayı/Dosya: 8538, Yer No: 64-17.

BCA, Tarih: 09.12.1931, Sayı/Dosya: 1991, Yer No: 61-17.

BCA, Tarih: 03.12.1935, Sayı/Dosya: 2/3636.

BCA, Tarih: 05.12.1935, Sayı/Dosya: 2/3643.

BCA, Tarih: 17.01.1936, Sayı/Dosya: 2/2895, Yer No: 61-39.

BCA, Tarih: 15.04.1936, Sayı/Dosya: 2/4394, Yer No: 65-15.

BCA, Tarih: 16.09.1936, Sayı/Dosya: 2/5362, Yer No: 64-4112.

BCA, Tarih: 13.11.1936, Sayı/Dosya: 2/5564, Yer No: 41-117.

BCA, Tarih: 27.11.1936, Sayı/Dosya: 2/5646, Yer No: 41-118.

BCA, Tarih: 06.02.1937, Sayı/Dosya: 2/5992, Yer No: 64-46.

BCA, Tarih: 03.03.1937, Sayı/Dosya: 2/6104, Yer No: 61-48.

BCA, Tarih: 10.04.1937, Sayı/Dosya: 2/6210, Yer No: 403-35.

BCA, Tarih: 22.04.1937, Sayı/Dosya: 2/6451, Yer No: 41-126.

BCA, Tarih: 14.12.1937, Sayı/Dosya: 2/7834, Yer No: 402-5.
BCA, Tarih: 07.04.1938, Sayı/Dosya: 2/8507, Yer No: 61-52.
BCA, Tarih: 21.05.1938, Sayı/Dosya: 2/8810.
BCA, Tarih: 21.06.1938, Sayı/Dosya: 9/9027, Yer No: 63-96.
BCA, Tarih: 21.06.1938, Sayı/Dosya: 2/9038, Yer No: 63-98.
BCA, Tarih: 29.06.1938, Sayı/Dosya: 2/9139, Yer No: 63-100.
BCA, Tarih: 16.08.1938, Sayı/Dosya: 2/9438, Yer No: 422-14.
BCA, Tarih: 20.10.1938, Sayı/Dosya: 2/9802, Yer No: 63-105.
BCA, Tarih: 15.12.1938, Sayı/Dosya: 2/10027.
BCA, Tarih: 21.02.1939, Sayı/Dosya: 2/10398, Yer No: 61-55.
BCA, Tarih: 10.03.1939, Sayı/Dosya: 2/10556, Yer No: 132.
BCA, Tarih: 24.03.1939, Sayı/Dosya: 2/10623, Yer No: 40-165.
BCA, Tarih: 30.03.1939, Sayı/Dosya: 2/10667, Yer No: 61-56.
BCA, Tarih: 31.08.1939, Sayı/Dosya: 2/11843.
BCA, Tarih: 07.09.1939, Sayı/Dosya: 2/11904, Yer No: 60-108.
BCA, Tarih: 03.10.1939, Sayı/Dosya: 2/12084, Yer No: 68-31.
BCA, Tarih: 18.10.1939, Sayı/Dosya: 2/12175.
BCA, Tarih: 03.04.1940, Sayı/Dosya: 2/13212, Yer No: 41-144.
BCA, Tarih: 22.07.1940, Sayı/Dosya: 2/14001, Yer No: 74-111.
BCA, Tarih: 07.05.1942, Sayı/Dosya: 2/17946, Yer No: 42-219.
BCA, Tarih: 25.05.1942, Sayı/Dosya: 2/17983, Yer No: 41-156.
BCA, Tarih: 09.08.1945, Sayı/Dosya: 3/2974, Yer No: 74-34.
BCA, Tarih: 21.03.1946, Sayı/Dosya: 3/3918.
BCA, Tarih: 12.07.1946, Sayı/Dosya: 3/4471, Yer No: 33-245.
BCA, Tarih: 07.12.1950, Sayı/Dosya: 3/12192, Yer No: 19-211.
BCA, Tarih: 17.10.1952, Sayı/Dosya: E3.

B. YAYIMLANMIŞ BELGELER

Düster, Üçüncü Tertip (C. 5, 6, 9, 10, 11, 14, 16, 20, 21, 22, 25, 30, 31, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41).

Belleten.

TBMM Zabıt Ceridesi.

C. KİTAPLAR

AKGÜL, Suat, **Yakın Tarihimize Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, Boğaziçi İlimi Araştırmalar serisi 4, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1992.

AKTAR, Yücel, **II. Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, İletişim Yayınları, Şefik Matbaası, İstanbul, 1990.

AKYAZ, Doğan, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ALP, Ali Hikmet, **Cumhuriyet'in İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)**, Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1974.

ARAS, Tevfik Rüştü, **Atatürk'ün Dış Politikası**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.

ARMAOĞLU, Fahir, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I,II,III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

Atatürk'ün TBMM'ni Açış Konuşmaları, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 1987.

AVCI, Alaettin, **Türkiye'de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi (Cumhuriyet Devrine Kadar)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963.

AYHAN, Ahmet, **Dünden Bugüne Türkiye'de Bilim-Teknoloji ve Geleceğin Teknolojileri**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2002.

BALTALI, Kemal, **1936-1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1959.

BAYAT, Mert, **Milli Güç ve Devlet**, Belge Yayınları, İstanbul, 1986.

BAYTOK, Taner, **Bir Asker Bir Diplomat, Güven Erkaya-Taner Baytok Söyleşi**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.

BERKES, Niyazi, **İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1965.

BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Bilgi Yayınevi, Bilgi Basımevi, Ankara, 1973.

CHURCHILL, Winston S., **II. Dünya Savaşı Hatıraları, Savaşın Alacakaranlık Dönemi (1939-1940)**, Çev. Mehmet Ali Yalkın, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004.

CLAUSEWITZ, Carl Von, **Harp Üzerine**, Çev. H. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991.

Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi.

Cumhuriyetin 60 ncı Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi.

ÇAM, Yusuf, **Atatürk’ün Okuduğu Dönemde Askeri Okullar (1892-1902)**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991.

DAĞCI, Gül Tuba, **Osmanlıdan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi**, İlgı Yayınları, İstanbul, 2006.

DEDEOĞLU, Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, Önsöz Basım-Yayıncılık, İstanbul, 2003.

DİKERDEM, Mahmut, **Ortadoğu’da Devrim Yılları**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1977.

ERENDİL, Muzaffer, **Askeri Tarih ve Türklerde Askeri Tarih Çalışmaları**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990.

ERENDİL, Muzaffer, **İkinci Dünya Harbi’nden Sonra Oluşan Silâh Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

ERENDİL, Muzaffer, **Tarihte Strateji**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

ERGİN, Osman Nuri, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-II ve C. III-IV, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

ERTAN, Temuçin Faik, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1994.

ESLEN, Nejat, **Tarih Boyu Savaş ve Strateji**, Truva Yayınları, Kilim Matbaacılık, İstanbul, 2005.

GEVGİLİLİ, Ali, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, Altın Kitaplar Yayınevi, Ankara, 1987.

GÖK, Emrullah, **Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askerî ve Siyasî Faaliyetleri (1876-1950)**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997.

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.

GÜRÜN, Kâmuran, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

HALE, William, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, Umut Matbaacılık, İstanbul, 1996.

HALLI, Reşat **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1972.

Harp Okulu Tarihçesi (1834-1945), Kara Harp Okulu Yayınları, Ankara, 1945.

HARRINGTON, Charles H., **1 inci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki İngiliz ve İtilâf Birlikleri Başkomutanı İngiliz Generali Charles H.Harrington'un Türk Kurtuluş Savaşı Sonunda Yazdığı Rapor**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1969.

HART B.H., Liddell, **Strateji Dolaylı Tutum**, Çev. Cemal Enginsoy, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973.

HUNTINGTON, Samuel P., **Asker ve Devlet**, Çev. Kazım Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006.

ILGAR, İhsan, **Tarih Boyunca Türk Ordusu**, Maarif Basımevi, İstanbul, 1957.

ISAACS, Jeremy and DOWNING, Taylor, **Cold War, An Illustrated History, 1945-1991**, Little, Brown and Company, USA, 1998.

IŞIK, Hüseyin, **Yabancı Gözüyle Türkler ve Türk Ordusu**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

Işıklar Askeri Lisesi Tarihi, 2. Baskı, Işıklar Askeri Lisesi Matbaası, Bursa, 1999.

İLHAN, Suat, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, Ötüken Neşriyat A.Ş., 1999.

İLHAN, Suat, **Atatürk ve Askerlik-Düşünce ve Uygulamaları**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,1990.

İNÖNÜ, Erdal, **Anılar ve Düşünceler**, C. I, İdea Yayınları, İstanbul, 1996.

KAGAN, Donald, **On The Origins Of War**, Published By Doubleday, USA, 1995.

Kara Harp Okulu Tarihçesi, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1973.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi (1876-1907)**, C. VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.

KARATAMU, Selahattin, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)**, C. III, 6. Kısım, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1971.

KEEGAN, John, **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev. Füsün Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995.

KEMAL, Mustafa, **Subay ve Komutan ile Söyleşi (Zabit ve Kumandan ile Hasbihâl)**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1994.

KİLİ, Suna ve GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref, **Türk Anayasa Metinleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şefik Matbaası, İstanbul, 2000.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

KORUTÜRK, Fahri S., **Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar Belgeler**, Çev. Seha L. Meray ve Osman Olcay, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976.

KURAN, Ercüment, **Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

KURTCEPHE İsrail, BALCIOĞLU Mustafa, **Kara Harp Okulu Tarihi**, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1991.

KURTULUŞ, Muhittin, **Milli Savunma Ekonomisi Ders Notları**, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1967.

KUTAY, Cemal, **Örtülü Tarihimiz**, C. I, Hilal Matbaası, İstanbul, 1975.

KÜLÇE, Süleyman, **Mareşal Fevzi Çakmak, Askeri, Siyasi, Hususi Hayatı**, İzmir, 1946.

MC GHEE, George, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu...**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, **Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları**, Maliye Bakanlığı Ellinci Yıl Yayınları, Ankara, 1974.

LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Ordu Kıyafet Kararı, II. Kısım, Deniz Basımevi, İstanbul, 1960.

Osmanlı Askeri Teşkilâtı ve Kıyafetleri (1876-1908), Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Yayınları, Anadolu Matbaa, İstanbul, 1986.

Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 2000.

OWEN, Roger ve PAMUK, Şevket, **20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi**, Çev. Ayşe Edirne, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.

ÖZTÜRK, O.Metin, **Ordu ve Politika**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.

ROBERTS, J.M., **Yirminci Yüzyıl Tarihi**, Çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

RUSTOW, Dankwart A., **Türkiye'de Ordu**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970.

SHAW, J. Stanford, **Turkey and The Holocaust**, The Macmillan Pres Ltd., Hong Kong, 1993.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C. I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Uluslar Arası Siyasal Bağlıları**, C. II (1945-1990), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

SÖKMEN, Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978.

ŞEHİDOĞLU, Süreyya, **Cumhuriyet Döneminde İsyandar**, 50. Yıl Armağanı Atatürk Üniversitesi Yayınları, C. II, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1973.

ŞEN, Serdar, **Geçmişten Geleceğe Ordu**, Alan Yayıncılık, Mart Matbaacılık, İstanbul, 2000.

TANİLLİ, Server, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, C. VI, 20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Aranışında, Adam Yayınları, İstanbul, 1999.

TERZİOğLU, Said Arif, **Türk Ordusu**,1965.

TUNÇKANAT, Haydar, **İkili Anlaşmaların İyüzü**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

TÜRKDOğAN, Berna, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

TÜRSAN, Nurettin, **İkinci Dünya Savaşı**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998.

UğURLU, Nurer, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar (1939-1944)**, Örgün Yayınevi, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 2003.

WALLACH, Jehuda L., **Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya-Alman Askerî Heyetleri (1835-1919)**, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Askerî ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985.

YERASİMOS, Stefanos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, Dünya Savaşı'ndan 1971'e, Çev. Babür Kuzucu, Belge Yayınları, İstanbul, 1980.

YILMAZ Veli ve UYSAL Mehmet, **Atatürk'ün Ordu, Askerlik, Harp ve Sulh Hakkındaki Düşünceleri ve Genç Subaylara Öğütleri**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1993.

YİRMİBEŞOğLU, Sabri, **Askeri ve Siyasi Hatıralarım**, Kastaş Yayınevi, Zafer Matbaası, İstanbul, 1999.

YURDABAK, Turgut, **Harp Akademilerinin 127 Yılı**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Kara Kuvvetleri Matbaası, Ankara, 1975.

YÜCEKÖK, Ahmet N., **Türkiye'de Parlatentonun Evrimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, A.Ü. S.B.F. ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1983.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul, 2005.

Ç. MAKALELER:

ADA, Serhan, **"Kurtuluş Savaşı'nda Diplomasi ve Askeri Yardım"**, **II. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1985.

AKÇAKAYALIOğLU, Cihat, **"Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları ve Atatürk"**, **Belleten**, C. XL, S. 157-160, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976.

AKTAR, Yücel, “*Demokratikleşme Sürecindeki Osmanlı İmparatorluğu’nun Anatomik Yapısı (1908-1918)*”, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989.

ARMAOĞLU, Fahir, “*Ortadoğu’da Silah Dengesi ve Türkiye’nin Yeri*”, **Türkiye Millî Harp Sanayi Semineri (2-4 Ocak 1975)**, Ankara Ticaret Odası Araştırma Yayınları, Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1975.

ARSLAN, Esat, “*Oluşturulmaya Çalışılan Enflasyonsuz Bir Ortamda Emisyonuz Kazanılan Topyekûn Savaş, Türk Kurtuluş Savaşı*”, **Askeri Tarih Bülteni**, S. 51, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001.

ATAKAN, Kazım, “*Askeri Strateji ve Tarihi Gelişmesi*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 228, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1968.

AYBARS, Ergün, “*İkinci Dünya Harbi Sonrası Türkiye*”, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

BAŞAR, Bilal, “*Hava Kuvvetlerinin Dünyü Bugünü Yarını*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 280, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1981.

BAYAR, Celal, “*NATO’ya Nasıl Girdik?*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Nisan 1987.

BAYAT, Mert, “*Cumhuriyetimizin Milli Gücü*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.44-45-46, Ekim-Kasım-Aralık 1988.

BAYAT, Mert, “*Strateji-Tarih-Coğrafya İlişkileri*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983.

BAYKENT, Tuğrul, “*Atatürk Devrinde Türk Savunma Doktrininin Oluşması ve Muhabere Sınıfının Bu Doktrin İçerisindeki Yeri*”, **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 90-91, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1997.

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, “*Atatürk’ün Deniz Kuvvetlerimiz Konusunda Tutumu*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Kasım 1969.

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, “*Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Ellinci Yılı*”, **Belleten**, C. XXXVII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973.

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, “*Türk-Yunan İlişkileri*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 252, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1974.

CEBECİOĞLU, Güngör, “*İkinci Dünya Savaşı ve Türk Silahlı Kuvvetleri*”, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

“*Cumhuriyetin 61 nci Yılında Hava Kuvvetlerimiz*”, **Güncel Konular**, S. 5, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984.

ÇADIRCI, Musa, “*II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu*”, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989.

ÇELİKER, Fahri, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Askeri Heyetlerinin Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi’ndeki Tutum ve Etkileri*”, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989.

ÇELİKER, Fahri, “*Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde Türk Savaş Politikaları*”, **Askeri Tarih Bülteni**, S. 17, Ağustos 1984.

ÇOMAK, Hasret, “*İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD’nin Türkiye’ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Plânı)*”, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

ÇUBUKÇU, Tuğrul, “*Savunma Harcamaları: İç ve Dış Kaynaklar*”, **Türkiye’nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987.

DAVER, Bülent, “*Ordu ve Politika (Siyaset)*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler III**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983.

DEMİREL, Ergün, “*Cumhuriyetimizin 61 nci Yılında Deniz Kuvvetlerimiz*”, **Güncel Konular**, S. 5, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984.

“*Dünden Bugüne Türk Hava Kuvvetleri*”, **Ulusal Strateji Savunma ve Sivil Havacılık Dergisi**, S. 35, Mayıs 2003.

E. De SHAZO, Thomas, Albay, “*Türkiye’ye Yardım*”, Çev. Ömer İnönü, **Ordu Dergisi**, S. 150, Askeri Basımevi, İstanbul, 1949.

EKE, Semih, “*Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Devleti’nin Askeri Durumu*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, 1997.

ERALP, Nejat, “*II. Meşrutiyet’te Silahlı Kuvvetler ile İlgili Üç Önemli Kanun*”, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989.

ERCAN, Yavuz, “*Kuva-yı Milliye'nin Yapısı ve Niteliği Üzerinde Bir Tahlil*”, **II. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985.

ERENDİL, Muzaffer, “*Askeri Tarihin Milli Strateji ve Milli Güç İlişkileri*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983.

ERENDİL, Muzaffer, “*Hatıralar*”, **Türk Subaylarının İkinci Dünya Savaşı Hatıraları**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

ERKUŞ, Arif Hikmet, “*Jet Devrinde Hava Savunmasının Hususiyetleri*”, **Ordu Dergisi**, S. 183, İstanbul Askeri Basımevi, 1957.

ERKUŞ, Arif, “*Strateji Nedir?*”, **Ordu Dergisi**, S. 173, K.K.K. İstanbul Askeri Basımevi, 1955.

ERTAN, Temuçin Faik, “*Atatürk Sonrası Türkiye, İç Politika*”, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ekim, 2005.

EVSİLE, Mehmet, “*Askeri Fabrikalarda Ücret ve Maaşlar (1931-1948)*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, (23-25 Ekim 1995), İstanbul, Genelkurmay Basımevi, 1997.

GÖNLÜBOL, Mehmet, “*Dış ve İç Etkiler Açısından NATO ve Türkiye*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Nisan 1971.

GÜLER, Ali, “*İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Konferanslarda Türkiye'nin Savaşa Sokulması ile İlgili Müttefik Teşebbüsler*”, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

“*Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Batıdaki Benzeri Askeri Tıp Eğitim Kuruluşları*”, **Güncel Konular**, S. 8, Genelkurmay Askeri Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987.

GÜNDÜZ, Himmet, “*Kore Savaşı'nın Başlamasının Türk Basınına Yansımaları*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 377, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2003.

GÜNEŞ, İhsan, “*1920'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler III**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983.

GÜRKAN, İhsan, “*Türkiye'nin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi*”, **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987.

GÜRLER, Orhan, “*Orduda Acemi Eğitimi ve Eğitim Merkezleri Kurulması*”, **Ordu Dergisi**, S. 155, İstanbul Askeri Basımevi, 1950.

GÜRÜN, Kamuran, “*Savaşın İlk Yılı ve Türkiye*”, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

ILGAR, İhsan, “*Lozan Konferansının Başarısızlığa Uğraması Halinde Türk Genelkurmayı'nın Gizli Harekât Planı*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 36, 1970.

IRKLI, Alaaddin, “*Menemen Olayı*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, 1997.

İLGAZİ, Abdullah, “*İkinci Dünya Savaşı'nın İç Politika Üzerindeki Etkileri ve Savaş Yıllarında Yaşanan Bazı Sorunlar*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, (23-25 Ekim 1995), İstanbul, Genelkurmay Basımevi, 1997.

İLHAN, Sedat, “*Uluslar Arası Kuruluşlar ve Silahlı Kuvvetler*”, **Stratejik Etütler Bülteni**, S.58, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1976.

İNAN, Afet, “*M.Kemal Atatürk'ün Son Devir Osmanlı Ordusu ve Savaşları Hakkındaki Yazıları (Temmuz 1918)*”, **VII. Türk Tarih Kongresi**, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970.

KARAOSMANOĞLU, Ali L., “*Savunma Politikamızı İncelemek*”, **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987.

KASALAK, Kadir, “*Kara Ordusunda Subay Rütbeleri (1826-1961)*”, **Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2000.

KIRAL, Mehmet, “*Türk Jandarması*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 225, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1968.

KURAT, Yuluğ Tekin, “*Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973*”, **Bulleten**, C. XXXIX, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975.

KURTBEK, Seyfi, “*Harp Doktrinleri*”, **Ordu Dergisi**, S. 155, Askeri Basımevi, İstanbul, 1950.

KURTCEPHE, İsrail, “*İkinci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye Üzerinde Rus Baskısı*”, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

KUTLUHAN, Bora, “*Kore Savaşı'nın 50 nci Yıl Dönümü*”, **Savunma ve Havacılık Dergisi**, S. 83.

KÜRŞAT, Cengiz, “*Türkiye'nin Çıkarları Bakımından NATO*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 25, Ekim 1969.

MANİSALI, Erol, “*Savunma Sanayi ve Türkiye’de Savunma Sanayinin Gelişimi*”, **Türkiye’nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987.

OKTAM, Cengiz, “*NATO Stratejileri ve Türkiye Bakımından Sonuçları*”, **Türkiye’nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987.

OKTAY, Ayla, “*Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretimin Tarihsel Gelişimi*”, **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı II**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1987.

ÖGEL, Bahaeddin, “*Türk Tarihinde Millet ve Ordu Bütünleşmesinin Nedenleri*”, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler III**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983.

ÖZGÜLDÜR, Yavuz, “*İki Savaş Arası Dönemde İngiltere ve Almanya’nın, Türkiye’deki Siyasi ve Askeri Yatırımları*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, (23-25 Ekim 1995), İstanbul, Genelkurmay Basımevi, 1996.

ÖZKAYA, Yücel, “*III. Selim Döneminde Kara Ordusunda Yapılan Yenilikler*”, **Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001.

ÖZSELÇUK, Nusret, “*Kore Savaşı ve Türkiye*”, **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 85, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1990.

ÖZSOY, Muzaffer, “*Dünü ve Bugünüyle Türk Savunma Stratejisi*”, **Türkiye’nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987.

ÖZTOPRAK, İzzet, “*Düzenli Ordunun Kuruluşu*”, **II. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1985.

ÖZTOPRAK, İzzet, “*İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü*”, **Bellekten**, C. LXIII, S. 237, Türk Tarih Kurumu, 1999.

SEL, Lütfü, “*Kara Kuvvetleri Muhabere Sınıfının Tarihçesi*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 270, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1979.

SOMER, Tarık, “*Harp Sanayinin Teknolojik Meseleleri*”, **Türkiye Millî Harp Sanayi Semineri (2-4 Ocak 1975)**, Ankara Ticaret Odası Araştırma Yayınları, Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1975.

SÖYLERKAYA, Suat, “*Türkiye’de Millî Harp Sanayi*”, **Türkiye Millî Harp Sanayi Semineri (2-4 Ocak 1975)**, Ankara Ticaret Odası Araştırma Yayınları, Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1975.

ŞAHİN, İ. Sinan, “Kurtuluş Savaşı’nda Türk Bahriyesinin Deniz Harekât ve Faaliyetleri”, **Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, 1996.

TAŞHAN, Seyfi, “Türkiye’nin Tehdit Algılamaları”, **Türkiye’nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1987.

TAŞKIRAN, Cemalettin, “1941 Yılı Başında Türk-İngiliz Siyasi ve Askerî Görüşmeleri (Ocak-Şubat-Mart 1941)”, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

TEZEL, Hayati, “Deniz Harp Okulumuz”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 247, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1973.

TULUMBACIOĞLU, Hasip, “Temel Strateji Esasları”, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, S. 33, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1972.

UÇAROL, Rıfat, “İkinci Dünya Savaşı, Misak-ı Millî ve Türkiye’nin Savaşa Girmemek İçin Direnişi”, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C. I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998.

ÜNLÜ, Rasim, “Birinci Dünya Harbi’nden Önce Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesinin Yeniden Organizasyonu ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığının Oluşumu ve Askerî Sonuçları 1923-1949” **Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 1997.

VANER, Semih, “Ordu”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. Irvin Cemil Schick, Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.

YASA, Kamil, “Günün Hava Gücü Telakkisi, Önemi, Hava Gücünün Vasıfları”, **Ordu Dergisi**, S. 176, İstanbul Askerî Basımevi, 1955.

YAVUZ, Ünsal, “Askerî Strateji Açısından Türkiye’deki Demiryolları (1856-1923)”, **Birinci Askerî Tarih Semineri Bildiriler III**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983.

D. TEZLER

BEYRİBEY, Savaş, “Türkiye’de Ordu’nun Modernleşmesi Bağlamında Zırhlı Birliklerin Gelişimi” (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü).

EMİROĞLU, Hüseyin, “Türk Dış Politikasında Kuvvet Kullanımı”, (**Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

ERGİN, İ. Enis, “*Lozan Antlaşmasından Sonra Ordunun Yeniden Düzenlenmesi*” (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

GÜNEŞ, Hakan, “*Modern Toplumlarda Ordu ve Devlet*” (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

GÜNEŞ, Mehmet, “*Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Yetişen Subayların Fikri Yapılarının Temelleri ve Etkileri*” (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

ÖZCAN, Nihat Ali, “*1919-1922 Yılları Arasında Türkiye’de Milli Ordu*” (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü).

TURAN, Oğuz, “*Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler (Mete’den Atatürk’e Kadar)*”, (**Basılmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü).

YILMAZ, Metin, “*Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri*” (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü).

E. SÜRELİ YAYINLAR

Akşam Gazetesi

Askeri Mecmua (S. 72-120)

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Cumhuriyet Gazetesi

Güncel Konular

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Ordu Dergisi

Savunma ve Havacılık Dergisi

Silahlı Kuvvetler Dergisi

Stratejik Etütler Bülteni

Tarih Orduya Sesleniyor

Ulusal Strateji Savunma ve Sivil Havacılık Dergisi

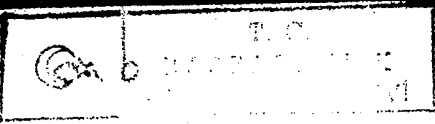
EKLER

SIRA NO	KONUSU	SAYFA ADEDİ	KONU/BELGE HAKKINDA AÇIKLAMALAR (TARİH VE SAYI)
1	Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile ilan edilmiş olan seferberliğin kaldırılması	1	19.09.1923 2789
2	Hizmet-i Fiiliye-i Askeriye Kanun Tasarısı	1	00.12.1923 58
3	Harap haldeki 7 geminin satılmasına izin verilmesi	1	13.01.1924 151 181-15
4	Avrupa'dan satın alınmasına karar verilen 16 adet Brege uçağının pazarlıkla satın alınması	1	19.05.1924 533 61-3
5	Mermi fabrikası yapılması için gerekli tahsisatın Müdafaa-i Milliye Vekaletince temin edilmesi	1	25.09.1924 943 60-19
6	10 adet Junkers madeni tayyaresinin Junkers Fabrikasından satın alınması	1	26.11.1924 1139
7	Askeri rütbeye sahip personelin, 15 sene fiili hizmetten sonra istifa edebileceği hakkında kanun tasarısı	1	25.12.1924 1325
8	Mükellefiyet-i Askeriye Kanununun değiştirilmesi	1	25.01.1925 1454
9	Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi'nin teşekkül şeklini gösterir T.C.Hükümeti ile Junkers Şirketi arasında yapılan sözleşme	1	20.11.1927 5832
10	Cumhuriyet Ordusunun her yıl yapacağı manevra ve tatbikatlar hakkındaki talimatnamenin uygulanması	1	24.04.1929 7913 48-12
11	Sultanhisar, Sivrihisar torpidoları ile Aydın Reis gambotu ve Giresun vapurunun fesihleri	1	09.11.1929 7550 64-15
12	İtalya'dan 10 savaş gemisi alınması	1	11.11.1929 8538 64-17
13	Erkan-ı Harbiye için uçak satın alınması	4	09.12.1931 1991 61-17
14	Ordunun nitrogliserinli ve nitroselülozlu barut ihtiyacını sağlamak üzere kurulacak fabrikanın pazarlıkla yaptırılması	1	03.12.1935 2/3636
15	Ordunun top ve mermi kovani ihtiyacını gidermek üzere 2 fabrikanın pazarlıkla kurulması	1	05.12.1935 2/3643
16	Hava Kuvvetleri için gerekli uçakların, 1935-1937 yıllarında ödenmesi şartıyla satın alınması	5	17.01.1936 2/2895 61-39

SIRA NO	KONUSU	SAYFA ADEDİ	KONU/BELGE HAKKINDA AÇIKLAMALAR (TARİH VE SAYI)
17	4 adet denizaltı gemisi satın alınması ile Gölcük Tersanesinin yaptırılması	1	15.04.1936 2/4394 65-15
18	12 Bristol Blenheim uçağının İngiltere'den pazarlıkla alınması ve gelecek seneye geçici sözleşme yapılması	1	16.09.1936 2/5362 64-41
19	Vlessing Şirketi'nden 28/45 cm.lik sahil toplarının gizli pazarlıkla alınması	1	13.11.1936 2/5564 41-117
20	Hollanda'dan 8 adet 28/45 cm.lik sahil topları satın alınması	1	27.11.1936 2/5646 41-118
21	Hava Kuvvetleri için 20 adet Klen Marten bombardıman uçağının pazarlıkla satın alınması	1	06.02.1937 2/5992 64-46
22	Amerika'dan 40 adet bombardıman tayyaresi satın alınması	1	03.03.1937 2/6104 61-48
23	Türkiye-Romanya-Yugoslavya ve Yunanistan arasında yapılan askeri anlaşmanın tasdiki	1	10.04.1937 2/6210 403-35
24	Ordu için Çekoslovakya'dan pazarlıkla tüfek satın alınması	1	22.04.1937 2/6451 41-126
25	Hatay Meselesi için güney hududunda önlem alınması	1	14.12.1937 2/7834 402-5
26	İngiltere'den satın alınacak 6 adet Walrus deniz keşif uçağına ait ihtilafların hakem usulü ile halledileceğine dair sözleşmeye bir kayıt konulması	1	07.04.1938 2/8507 61-52
27	Hava Müdafaa Komutanlığı'nın vazifelerine dair yönetmeliğin yürürlüğe konulması	1	21.05.1938 2/8810
28	8 Fock Wolf 58 bombardıman uçağının Almanya'dan pazarlıkla alınması	1	21.06.1938 9/9027 63-96
29	18 Bristol seri bombardıman uçağının pazarlıkla satın alınması, av uçaklarının ise Kayseri Uçak Fabrikası'nda yaptırılması	1	21.06.1938 2/9038 63-98
30	Havadan fotoğraf alma işlerinde kullanılacak Koolhoven uçağının Hollanda'dan pazarlıkla alınması	1	29.06.1938 2/9139 63-100
31	İngiltere'den pazarlıkla deniz ve hava silahları satın alınması	1	16.08.1938 2/9438 422-14
32	Almanya veya İngiltere'den alınması kararlaştırılan 583 İrving paraşütünün Amerika'dan satın alınması	1	20.10.1938 2/9802 63-105
33	Hatay'daki T Teşkilatı'nın lağvı ile Edirne'de yeni bir tümen kurulması	2	15.12.1938

SIRA NO	KONUSU	SAYFA ADEDİ	KONU/BELGE HAKKINDA AÇIKLAMALAR (TARİH VE SAYI)
			2/10027
34	İngiltere'den 25 adet 2 motorlu Avro Anson bombardıman talim uçağının pazarlıkla satın alınması	1	21.02.1939 2/10398 61-55
35	Ankara'da bir Gaz Okulu ile yeni kurulan Kimya Taburu'na yaptırılacak kışla için lüzumlu olan arazinin pazarlıkla satın alınması	1	10.03.1939 2/10556 132
36	Ordunun kuvvetlendirilmesi ve bütün birliklerin tam kadroya çıkarılması için 1938 ve 1939 yıllarına ait Milli Müdafaa Vekaleti bütçelerine ek ödenek konulması	1	24.03.1939 2/10623 40-165
37	Hava programı gereğince Almanya'dan satın alınacak 60 adet uçağın hepsinin mamul olarak alınması	1	30.03.1939 2/10667 61-56
38	Trakya ve Ege Bölgesindeki birliklerin sefer mevcuduna çıkarılması için gerekli sayıda yedek subay ve ihtiyat erin celbi	1	31.08.1939 2/11843
39	Askeri fabrikalar için alınacak her türlü malzeme, eşya ve edevatın gizli pazarlıkla alınması	1	07.09.1939 2/11904 60-108
40	Trakya'daki tahkimat hattının Çakmak Hattı olarak adlandırılması	1	03.10.1939 2/12084 68-31
41	Askeri iş yerlerinde günlük çalışma müddetlerinin 11 saate çıkarılması	1	18.10.1939 2/12175
42	3719 adet uçak bombasının Nuri Killioğlu'nun fabrikasında pazarlıkla yaptırılması	1	03.04.1940 2/13212 41-144
43	Yurdun düşman paraşütleri ile havadan birlikler indirmelerine karşı korunması için hazırlanan yönetmeliğin yürürlüğe konulması	1	22.07.1940 2/14001 74-111
44	Cumhuriyet Ordusu ekmek istihkakının 600 grama indirilmesi	1	07.05.1942 2/17946 42-219
45	Harp uçakları için İsviçre'den 100.000 adet Orlikon top mermisinin pazarlıkla temini	1	25.05.1942 2/17983 41-156
46	Ordu Kıyafet Kararında değişiklik yapılması	8	09.08.1945 3/2974 74-34
47	150 İngiliz uzmanının Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri birlik ve kurumları ile radar teşkilatlarında çalıştırılması	1	21.03.1946 3/3918
48	Genelkurmay Başkanlığı emrinde çalıştırılacak Zırhlı Birlikler Müşavirliğine ait kadronun onanması	2	12.07.1946 3/4471 33-245

SIRA NO	KONUSU	SAYFA ADEDİ	KONU/BELGE HAKKINDA AÇIKLAMALAR (TARİH VE SAYI)
49	Tuzla'da yeni tesis edilen Uçaksavar Okulunun eğitim ve atışlarının yapılması için lüzumlu bulunan arazilerin kamulaştırılması	2	07.12.1950 3/12192 19-211
50	Ordu Kıyafet Kararnamesinde değişiklik yapılması	1	17.10.1952 E3
51	1928-1941 Döneminde Yayınlanan Resmi ve Askeri Yayınlar	9	
52	1923-1960 Yılları Arasında Kara Harp Okulu Mezun Sayısı	1	
53	1923-1960 Yılları Arasında Harp Akademileri Mezun Sayısı	1	

«ساده نقد»

۲۷۸۹
۲۷۸۹

توابع و مدیران مستقیم و غیر مستقیم این شرکت و اولاد سفیران خدمت پرستانه

۹۹۱۹/۱۹

ابراهیم محمدی	شیرازی	به افشاری	عزیزی	راغبی	میرزا
مدیر	مدیر	مدیر	مدیر	مدیر	مدیر

آخريه

تورکيه جمهوريتي

باسه ولالت

قلم مخصوص مديريني

عدد

۵۲۲

523

تور نام

قوي هويي مقسي نظريعت اور يادوگي ته قيعا ته نظر احوك سينم اولدو ره احتجاب ايدي اولدو عد
 بروك طياره نه عامه قونطور انتر هورنك كونه رديته جنه ايسو طياره لري اعمال ايد نه فابريقتك بشقير قيني
 بولمازنيه بيايه ايجوبه موزنه عمومي قونونك ۱۶ بجه يادو سنك . ب . قوه سي بيجي مقصق قونون اعصا لنيق هادي
 ساقدييه وقا قيه سنك ۲۲-۱۰/۱۷ تاريخ ر طياره قوسي ۲۲-۱۰/۱۹ نوردو نونه كره ۹۴ وقونونك تقيضي
 اجرا كيره سنك ۲۲-۱۰/۱۹ تاريخي اجما عنده لوزال قيه مقرر طياره لرك يدا عده اولدو نونه ۹۴
 هورنه بيايه سنك قبله ايلسور

تورکيه جمهوريتي

۲۲-۱۰/۱۹

قاري

باسه وكي خارج وكي

مداغه وكي

عدي وكي

رهيد وكي

سار وكي

معارف وكي

عنه

ناقده وكي

زيرق وكي وكي

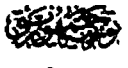
بجانه وكي

مبارتت اجما وكي

سار الامار و اسكاه وكي

جواباً بازيه جن اورا نه ؛ جواب اولدني محركاتك تاريخ ونومرو سنك درجي رجا اولنور .

030	18	01	01	09	26	10
-----	----	----	----	----	----	----

بسمه وکالت
قلم مخصوص مدبریتی
عدد

قرارداد

۱۱۶۹
۱۱۳۹

آلمانیاره یونکرسی تاپیریدنه بایرکسی تیب اولنده اوندی مددیخ لزمه " یونکرسی صدف طیاره سنک بایرکسی
برسنده بازراره صورتیم بایرکسی مراقبتیم و کانیهیم سنک ۲۲ ۱۱۷ / ۱۹۰ تاریخ دهیم داریه
طیاره سنک ۷۸۰ نوردونو تکره بیه واقع تعلیفه اوزریم اچراکیده سنک ۲۲ ۱۱۷ / ۱۹۰
تاریخ احریق قیل اولوند . ۲۲ ۱۱۷ / ۱۹۰

تورکیه ریسه جمهره
غازی

مدبریتی
ضاریه وکی
داجیر وکی
عده وکی
بایرکسی
مدبریتی
مدبریتی
مدبریتی

مدبریتی
مدبریتی
مدبریتی
مدبریتی
مدبریتی
مدبریتی
مدبریتی
مدبریتی

جواباً بازطریق اورا ، جواب اولدنی محرداتک تاریخ و نوصوستک درسی رجا اولتور .

030 18 01 01 011 56 12

1456

1 - ...
 2 - ...
 3 - ...

20 / 1 / 1921

یاسه دکیله وسه قه میده دکیله	عده دکلان دکیله	بیره دکیله	دایله دکیله	خایله دکیله	عابله دکیله
عاشق قیسی	سراج اوغلو	احامه	م. جیبلی	بکیر س قایا	مطهر علی الله
مسافر دکلان	نا فده دکلان دکیله	ن. احمد دکیله	بیران دکیله	قان	حیدر و عادت اجماعی دکیله
سراج اوغلو	صه قه یسی	صه قه یسی	عاشق قایا		م. جیبلی

01 01 012724

KARARNAME

Cumhuriyet Ordusunun her sene yapacağı büyük Manevra ve Tatbi -
katlar hakkında hazırlanan merbut talimatnamenin tatbiki, Millî -
Müdafaa vekâletinin 21/4/929 tarih ve 588 numaralı tezkeresiyle
yapılan teklifi üzerine İcra vekilleri Heyetinin 24/4/929 tarihli
içtimainda tasvip ve kabul olunmuştur .

24/4/929

REİSİCÜMHUR

Yazı M. Kemal

M.M.V.

M. Kemal

Ad.V.

M. Kemal

Bş.V.

İsmail

Ma.V.

S. Saracoglu

Ha.V. V.

S. Saracoglu

Da.V.

S. Saracoglu

S.I.M.V.

S. Saracoglu

İk.V.

S. Saracoglu

Na.V.

S. Saracoglu

Mf.V.

S. Saracoglu

02 18 01 02 3 24 2

KARARNAME

Büyük Erkânı Harbiye reisliğinin iş'arına atfen Âli Şurayi as -
kerise fesihlerine karar verilmiş olan Sultan Hisar , Sivri Hisar
Torpitolarile Aydın reis Ganbotu ve Giresun vaporunun fesihleri,
Millî Müdafaa vekâletinin 8/I/929 tarih ve 23/78 numaralı teske -
resile yapılan teklifi üzerine İcra vekilleri Heyetinin 9/I/929
tarihli iqtimaında tasvip ve kabul olunmuştur .

9/I/929

REİSİCÜMHUR

Yazı M. Kemal

M.M.V.

M. Abdülhak

Ad.V.

M. Kemal

Bş.V.

Yazı

Ma.V.

S. Saracoglu

Ha.V.

S. Rüstem

Da.V.

S. Kaya

S.İ.M.V.

D. Refik

İk.V.

M. Kemal

Na.V.

Recep

Mf.V.

Yazı

030 18 01 02 1 12 20

GİZLİLİĞİ 20,06/1994 tarih ve
039771 sayılı Orayla KALDIRILDI

T. C.

BAŞVEKÂLET

MUAMELAT MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Şube:

Sayı: 8538

M A H R E M

İtalya Kraliyeti Hükümeti nam ve hesabına muhtelif İtalya tezgâhlarına sipariş edilip dört adedi inşa ve diğerlerinin resimleri ihzar edilme-
kte bulunan sekiz Destiroyerin tetkiki için izam olunan heyet raporunda
mevzubahis gemilerin kıymet ve evsafı harbiyece tamamilen bizim arzular-
ımızı tatmin edebilecek mahiyette oldukları ve ancak Torpitoların x
behemhal (Vayhetveymus) olması icap eylediği ve telsüz muhabere sahası-
nın (1000) mili bahriden aşağı olmamasının garanti ettirilmesi ve deniz
altı dinleme cihazlarının ilavesi iktiza eylediği bildirilmiş ve işbu x
Muhriplerden teknesi kurulmuş olanlarının Vaşington muahedesi muğibince
satın alınması gayri kabil görüldüğüne nazaran Sesteri Levantada kain x
Tireno fabrikasından makine, kazan ve toplarının İtalya hükümetinden ha-
zır olarak temini kabil olduğu takdirde II - 12 ayda ve fakat bunlarda
fabrikaya bırakıldığı halde azami 15 ayda ikmal ve kıymet ve evsafı ha-
rbiyece arzularımızı tamamilen tatmin etmek şartile gönderilen heyete va-
ki teklifin Büyük erkânı harbiye Riyasetile fen ve sanat Umum müdürlüğ-
ünce tasvip olduğu cihetle mezkur gemilerin siparişleri, Millî Müdafaa
Vekâletinden yazılan 7/II/929 tarih ve 2039 numaralı tezkerede teklif x
edilmiştir .

Keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin II/II/929 tarihli içtimasında gö-
rüşülerek verilmiş olan siparişler faiz ve taksit (tediye müddeti) mik-
yasına göre ve bir senede teslim şartile muayene olunan yeni iki Torpi-
tonun (Vayhet Veymus) Torpilleri ile ve 1000 milden aşağı olmayan tels-
üz ile teçhiz olunmak üzere mübayaaları müzakeresine gidilmesine kar-
ar verilmiştir .

II/II/929

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

Bş. V.

Ad. V.

M. E. V.

Da. V.

Ha. V.

*İsmail**M. Z. Ak**M. H. Ak**S. K. Ak**S. K. Ak*

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

İk. V.

S. i. M. V.

*S. Sarıoğlu**M. Z. Ak**M. H. Ak**S. K. Ak**S. K. Ak*

080

18

01

02

6

55

2

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELAT MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Şube : _____
Sayı : 11.991

Büyük Erkânı Harbiyeye gösterilen lüzum üzerine mukavelelerinin yapılması mukarrer av, keşif, deniz ve mektep tayyarelerinin 15/-birinci kânun/93I tarihine kadar tecrübelerinin yapılması icap eylediğinden bu maksatla Lehistan Fabrikasından gönderilen ve halen İstanbulda bulunan P.Z.L marka av tayyaresi ile Çek-Slavakya dan hava tarikiyle gelecek Simolik 3I tayyaresinden birisinin behemehal intihap edileceği cihetle Kontenjan listesine dahil olmayan ve tecrübelerinin hitamından sonra memleketlerine gidecek olan bu tayyarelerin gümrükten ihracına müsaade itası; Millî Müdafaa Vekâletinin 9/12/-93I tarih ve 856 numaralı teskeresiyle vukubulan teklifi üzerine xx İcra Vekilleri Heyetinin 9/12/93I tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

9/12/93I

REİSİCÜMHUR

Yusuf Kemal

Bş. V.

Yusuf Kemal

Ad. V.

Yusuf Kemal

M. M. V.

Yusuf Kemal

Da. V.

Ha. V.

a. V.

Yusuf Kemal

Yusuf Kemal

Mf. V.

Yusuf Kemal

Na. V.

Yusuf Kemal

İk. V.

Yusuf Kemal

S. İ. M. V.

Yusuf Kemal

090	18	01	000000	07	13
-----	----	----	--------	----	----

T. C.

 BAŞVEKÂLET
 KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

7676

Ordunun Nitrogliserinli ve Nitrosellülozlu barut ihtiyacını temin etmek maksadile memleket içinde kurulacak fabrikanın ,askerî zaruretler dolayısıyla gizli tutulması gerekli görüldüğünden 2490 sayılı kararttırma eksiltme ve ihale kanununun 46 ıncı maddesinin (K) fıkrasına göre pazarlıkla yaptırılması, Millî Müdafaa vekilliğinin 8/II/935 tarih ve 12608 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye vekilliğinin 26/II/935 tarih ve 31863/263 sayılı mütaleenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 3/12/935 de onanmıştır.

3/12/935

REİSİCUMHUR

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

03	0	18	01	02	60	92	2
----	---	----	----	----	----	----	---

T. C.

BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

3643

Millî Müdafaa vekilliğinden yazılan 20/II/935 tarih ve 17007/12957 sayılı tezkerede, ordunun top ve mermi kovani ihtiyacını temin etmek için memleket içinde yeniden kurulması gerekli görülen iki fabrikanın birden kurulmasına bütcedeki tahsisat yetismeyeceğinden pazarlıklarda bir tasarruf yapıldığı takdirde mermi kovani fabrikasının da yaptırılmasına çalışılacağı bildirilmiş ve bedelleri kiliring esasları dahilinde ve 2425 ve 2581 sayılı kanunlarla verilen tahsisattan ödenmek üzere, işi aceleliğine ve mahremiyetine ^{Bunun} her iki fabrikanın da ayrı ayrı 2490 - sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin (K) fikrasına göre pazarlıkla yaptırılmaları hakkında bir karar ittihazı istenilmiş ve Maliye vekilliğinden yazılan 2/12/935 tarih ve 32436/269 sayılı mütaleanamede, her iki fabrikanın ayrı ayrı pazarlıkla yaptırılmaları için karar ittihazında mahzur - olmadığı bildirilmiştir. Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 5/12/935 de görüşülerek teklif veçhile her iki fabrikanın ayrı ayrı pazarlıkla yaptırılması onamıştır.

5/12/935

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

J. İsmi

Ad. V.

S. Şenel

M. M. V.

K. Özalp

Da. V

S. Kaya

Ha. V.

S. P. Atas

Ma. V.

E. Ağralı

Mf. V.

S. Arıkan

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

C. Bayar

S. İ. M. V.

S. P. Çaydaru

G. İ. V.

Kana Karhan

Zr. V.

M. H. Yılmaz

03 0 16 01 02 60 92 9

T. C.

 BAŞVEKÂLET
 KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Karar sayı

2

3895

Millî Müdafaa Vekilliğinden yazılan II/12/935 tarih ve 6011/18123 sayılı tezkerede; bedelleri 1935-1937 malî seneleri içinde bütçe ve nazım fasıllardan ödenmek şartıyla ordu için satın alınacak olan tavyarelerin 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin K fıkrasına göre pazarlıkla satın alınması ve gelecek yıla geçici mukavele akdi için bir karar verilmesi istenilmiş ve Maliye Vekilliğinden yazılan I3/I/936 tarih ve 319 sayılı mutaleanamede; 2881 sayılı kanunla hava kuvvetleri için yirmi bir buçuk milyon liralık teahhüde girilmesi hakkında Millî Müdafaa Vekilliğine gelecek senelere geçici mukavele akdine salâhiyet verilmiş olduğundan bedelleri 1935-1937 malî seneleri içinde ve 2881 sayılı kanunun birinci maddesinin ikinci fıkrası mucibince ödenmek şartıyla ordu için satın alınacak olan tavyarelerin 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin (K) fıkrasına göre pazarlıkla satın alınması için karar ittihazında bir mahzur olmadığı bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 17/I/936 da görüşülerek adı geçen tavyarelerin Maliyenin mutaleası dairesinde pazarlıkla satın alınması onanmıştır.

17/I/936

REİS İCUMHUR

1930 18 01 02 61 4 20

B. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V. V.

Ha. V. V.

Ma. V.

Mi. V.

Na. V.

K. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

BAŞVEKÂLET

KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

Gizlidir

4394.

Yapdırılması kararlaştırılmış bulunan beş denizaltı gemisile Gölcük Tersanesi hakkındaki Millî Müdafaa Vekilliğinin 18/3/936 tarih ve - 62758/II0 sayılı teklifi ile Maliye Vekilliğinin 30/3/936 tarih ve IIIII47/I583 sayılı mutaleanamesi İcra Vekilleri Heyetinin 15/4/936 toplantısında okundu.

- 1- Sipariş edilecek gemi adedinin beşden dörde indirilmesi,
- 2- Alınacak bu dört gemi bedelinin 2425 sayılı kanunla verilen tahsisattan denizaltı gemileri için ayrılan miktarla karşılanmayan fazlasının, aynı kanunla verilen tahsisattan Gölcük Tersanesine ayrılan - miktardan tefrik suretile temini,
- 3- Tersanenin, elde kalacak tahsisatla yapılmasına başlanarak ikmal ve tevsiine muktezi tahsisatın ne suretle temin edileceğinin de bilâhara düşütülmesi onanmıştır.

15/4/936

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

J. İsmail

Ad. V.

S. Sencer

M. M. V.

K. Gök

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

S. R. Oras

Ma. V.

E. Özgür

Mf. V.

S. Akar

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

C. Beyaz

S. I. M. V.

S. P. Haydary

G. I. V.

Rana Karahan

Zr. V.

M. H. Karan

080 18 01 00 63 99 14

T. C.

BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayı

2

5762

İngiltereden alınacak 12 adet Bristol Blenheim hafif bombardıman tayyaresinin 2490 sayılı kanununun 46 ıncı maddesinin (D) fıkrasına göre pazarlıkla satın alınması ve bedeli 936 ve 937 bütçelerinden verilecek olan bu mübayaat için, Muvazenei Umumiye Kanununun 50 inci maddesi mucibince 1937 yılına geçici teahhüt selâhiyeti ile 937 döviz cetvelinde nazara alınmak üzere 180,000 sterlinlik döviz müsaadesi verilmesi; Millî Müdafaa Vekilliğinin 21/8/936 tarih ve 343 sayılı tezeresi ve Maliye Vekilliğinin 12/10/936 tarih ve 13169/3382 sayılı mütaleenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 16/9/936 da onanmıştır.

16/9/936

REİSİCÜMHUR

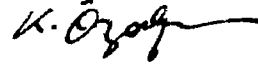
Bş. V.

Ad. V.

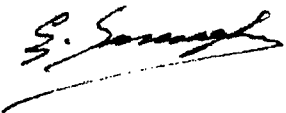
M. M. V.

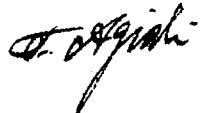
Da. V. V.

Ha. V. V.

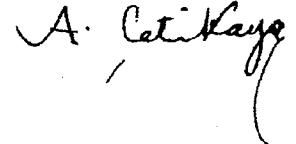
Ma. V.

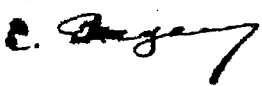
Mf. V.

Na. V.

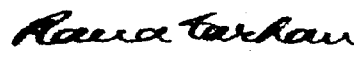
İk. V.

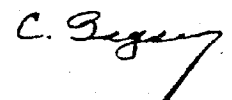
S. I. M. V.

G. I. V.

Zr. V. V.

29	18	01	02	68	78	1
----	----	----	----	----	----	---

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı
2

55/84

Millî Müdafaa Vekilliğinden yazılan IO/IO/936 tarih ve 27086 sayılı tezkerede; Vlessing Şirketi tarafından teklif edilen 28/45 sm.lik sahil toplarının 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin D fıkrasına göre gizli pazarlıkla satın alınması istenilmiş ve Maliye Vekilliğinden yazılan I3/II/936 tarih ve I3I63/407I sayılı mutaleanamede, bu nevi topların başka bir fabrika tarafından yapılmamakta olduğu bildirilmediği cihetle bunların D fıkrasına göre alınması mümkün olmadığı ve mubayasanın gizli pazarlıkla yapılması istenildiğine göre sözü geçen topların K fıkrasına tevfikeyan satın alınması icap edeceği bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince I3/II/936 da görüşülerek bahsi geçen topların 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin K fıkrasına göre pazarlıkla satın alınması onanmıştır.

I3/II/936

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

İ. İsmail

Ad. V.

B. Sancar

M. M. V.

K. Oğuz

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

H. P. Özcan

Ma. V.

E. Özgür

Mf. V.

I. Akın

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

C. Başer

S. İ. M. V.

M. R. Hayaloğlu

G. İ. V.

Rana Karhan

Zr. V.

M. Y. Yılmaz

0 30 18 01 02

63 88 1

T. C.

BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayı

2

5646

Hollanda'daki Vlessing şirketinden alınacak sekiz adet 28/45 Sm.lik sahil topları için lüzumu olan mühimmatın , 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin (K) fıkrasına göre pazarlıkla satın alınması, Millî Müdafaa Vekilliğinin 28/IO/936 tarih ve 27194 sayılı tekeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 26/II/936 tarih ve I3I63/4279 sayılı mütaleenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 27/II/936 da onanmıştır .

27/II/936

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

M. İsmail

Ad. V.

S. Sancar

M. M. V.

K. Özalp

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

S. R. Aras

Ma. V.

S. Azizli

Mf. V.

S. Arkan

Na. V.

A. Velikayev

İk. V.

C. Özalp

S. İ. M. V.

S. R. Özalp

G. İ. V.

Rana Karahan

Zr. V.

M. İsmail

080 10 01 02 70 92 3

T. C.

BAŞVEKÂLET

KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayı

2

5992

03371 20 106 1169 1011 1011
03371 20 106 1169 1011 1011

Hava kuvvetleri için lüzumu olan ve takribî bedeli, dosyasında saklı Millî Müdafaa Vekilliğinin IO/I/937 tarih ve 25/4I sayılı tezkeresinde yazılı bulunan (20) adet Klen Marten bombardıman tayyaresinin, 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin N fıkrasına göre pazarlıkla satın alınması; Millî Müdafaa Vekilliğinin IO/I/937 tarih ve 4I sayılı tezkeresi ve Maliye Vekilliğinin 29/I/937 tarih ve 350 sayılı mutalehanamesi üzerine İora Vekilleri Heyetince 6/2/937 de onanmıştır.

6/2/937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

[Signature]

Ad. V.

[Signature]

M. M. V.

[Signature]

Da. V.

[Signature]

Ha. V. V.

[Signature]

Ma. V.

[Signature]

Mf. V.

[Signature]

Na. V.

[Signature]

İk. V.

[Signature]

S. İ. M. V.

[Signature]

G. İ. V.

[Signature]

Zr. V.

[Signature]

000 18 01 02 7/ 10 119

T. C.

BAŞVEKÂLET

KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayı:

2

6104

Gizlidir

GİZLİLİK 20106/1994 tarih ve
6371 sayılı Kanunla KALDIRILDI

BASBAŞKANLIĞI
CUMHURİYET

EK-22

Kararname

Hava silâhlanma programının tabikini temin için lüzumu olan ve takriben (2,900,000) Türk lirası bedel mukabilinde alınabileceği anlaşılan (40) adet (Vultes-V.II) Amerikan bombardıman tayyaresinin gizliliğine binaen, 2490 sayılı kanunun 46 nıncı maddesinin (K) fıkrası hüküme göre pazarlıkla ve Vaşington Büyük Elçiliği vasıtasıyla satın alınmasına izin verilmesi; Millî Müdafaa Vekilliğinin 2/3/937 tarih ve 55/239 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 3/3/937 de onanmıştır.

3/3/937

REİS ICUMHUR

K. Atatürk

Hş. V.

H. İsmail

Ad. V.

E. Samancı

M. M. V.

K. Özalp

Da. V.

S. Kaye

Ha. V.

H. R. Öz

Ma. V.

A. Ağralı

Mf. V.

S. Arıkan

Na. V.

A. Çelikbaş

İk. V.

C. Başay

S. İ. M. V.

S. P. Haydar

G. İ. V.

Harun Karahan

Zr. V.

M. İsmail

72 16 10

T. C.

BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Karamame

Karar sayıs
2

6210

Gizlidir

22/10/936 tarih ve 2/548I sayılı kararnameye ekdir.

Balkan İtilâfı ve müzeyyelâtı hükümlerine göre Türkiye Cümhuriyetile Roman Krallığı, Türkiye Cümhuriyetile Yugoslavya Krallığı ve Türkiye Cümhuriyetile Yunanistan Krallığı arasında hazırlanarak Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak tarafından 27. teşrinievel. 1936 tarihli salâhiyetnameye tevfiikan Bükreşde imza edilmiş olan Dörtlü Askerî Mukavelenamenin tasdiki; İcra Vekilleri Heyetince 10. nisan. 1937 tarihinde onanılmışdır.

10. nisan. 937

REİS İCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V. V.

S. P. Haydomy

Ad. V.

S. Sarıoğlu

M. M. V.

K. Çoşun

Da. V.

S. Kaye

Ha. V. V.

S. Sarıoğlu

Ma. V. V.

S. Boşun

Mf. V.

S. Ankarı

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

C. Boşun

S. İ. M. V.

S. P. Haydomy

G. İ. V.

Kama Karhan

Zr. V.

M. K. Kaya

0120	18	01	02	73	21	16
------	----	----	----	----	----	----

Karar sayı
2

6451

Gırlidir

YERLİSİ 20 106 1994 tarih ve
03374 sayılı Oraya KALDIRILDI

Bedelleri Çekoslovakya ile mevcut kliring esasları dai-
resinde 936 ve 937 malî seneleri Millî Müdafaa bütçesinin levazımı har-
biye faslından ve geri kalanının 2425 ve 3061 sayılı kanunlarla verilen
tahsisattan ödenmek üzere ordu ihtiyacı için evvelce Çekoslovakya'dan Çes-
koslovenska Zbrojovka, A.S.Brün Fabrikasından satın alınan hafif ve en
hafif makineli tüfenklere ilâveten alınması gerekli görülen tüfenklerin
2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin (K) fıkrasına göre pazarlıkla sa-
tın alınması; Millî Müdafaa Vekilliğinin 26/3/937 tarih ve 55472 sayı-
lı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 19/4/937 tarih ve
1808 sayılı mutaleenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 22/4/937 de
onanmıştır.

22/4/937

REİS ICUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

[Signature]

Ad. V.

[Signature]

M. M. - V.

[Signature]

Da. V.

[Signature]

Ha. V.

[Signature]

Ma. V.

[Signature]

Mi. V.

[Signature]

Na. V.

[Signature]

İk. V.

[Signature]

S. I. M. V.

[Signature]

G. I. V.

[Signature]

Zr. V.

[Signature]

080 18 61 02 74 33 6

T. C.

SINIR 20.06.1937
03371BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

2834

Hatay vaziyeti dolayısıyla cenup hududunda alınacak tertibata mütedair olan Genel Kurmay Başkanlığınının 29/II/937 ve I4/I2/937 tarih ve 62715 ve I785I sayılı tezkereleri İcra Vekilleri Heyetince I4/I2/-937 tarihinde görüşülerek :

I- 7.Tümen ve 39.dağ Tugayı birlikleri mevcutlarının (hayvanlar hariç olarak) I7 inci tümen gibi yüksek hareket kadrosuna çıkarılması ,

2- Bu kadronun şimdiden tatbiki için hemen acemi er alınmasına ve bu maksat için lâzım olan 500,000 liralık tahsisatın önümüzdeki Mart.1938 zarfında Millî Müdafaa bütçesine ilâve olunmak üzere şimdilik ihtiyacın taalluk ettiği Millî Müdafaa bütçesindeki tahsisetten sarf olunması ve bu hususta icap eden tertibetin Millî Müdafaa ve Maliye vekilliklerince alınması onanmıştır.

I4/I2/937

REİSİCUMHUR

K. Oktay

Bş. V.

C. Beyaz

Ad. V.

E. Sarıoğlu

M. M. V.

V. Özalp

Da. V.

K. Kaya

Ha. V.

H. P. Aras

Ma. V.

E. Asgırah

Mf. V.

A. Akman

Na. V.

A. Cetinkaya

İk. V. ve Zr. V. V.

H. Kaya

S. İ. M. V.

S. P. Alatas

G. İ. V.

K. Kaya

Zr. V.

030	13	01	02	81	102	2
-----	----	----	----	----	-----	---

T. C.

BASVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

8504

7/9/937 tarih ve 2/728I sayılı kararnameye ektir:

İngiltereden satın alınacak (6) aded Walrus deniz keşif tayyaresine ait mukaveleleme, imalât şeklinde veyahut diğer sebeplerden dolayı tahaddüs edecek münazaa veya ihtilâfların umumî formülden istisnaen hakem usulü ile halledileceğine dair ve yalnız bu mukaveleye münhasır kalmak üzere bir kayıt konulmasına izin verilmesi; Millî Müdafaa Vekillîğinin 7/3/938 tarih ve 797/1575 sayılı teklifi ve Maliye Vekillîğinin 6/4/938 tarih ve II2I75-63/1320 sayılı mutaleanesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 7/4/938 tarihli toplantısında onanmıştır.

7/4/938

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

C. Bayaz

Ad. V.

S. Gönül

M. M. V.

M. M. V.

Da. V.

S. Kaya

Ha. V. V.

S. Gönül

Ma. V.

S. Gönül

Mf. V.

S. Gönül

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V. V.

C. Bayaz

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

ve

Zr. V. V.

K. Atatürk

030	18	01	05	82	28	8
-----	----	----	----	----	----	---

T. C.

BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

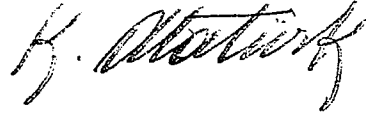
2

8810

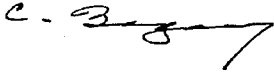
Hava Müdafaa Genel Komutanlığının vazifeleri hakkında Mil-
lî Müdafaa Vekâletince teklif ve Başvekâlet Müsteşarının Reisliği
altında mütegekkil Müsteşarlar Komisyonunca tadilen tanzim ve tevdi
olunan ilişik talimatname İcra Vekilleri Heyetince 21/5/938 tarihinde
tetkik ve mutalâa edilerek meriyete konulması onanmıştır.

21/5/938

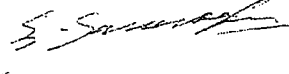
REİSİCÜMHUR

Bş. V.

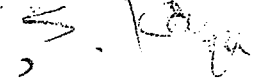
Ad. V.

M. M. V.

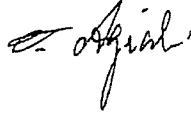
Da. V.

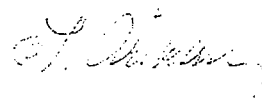
Ha. V.

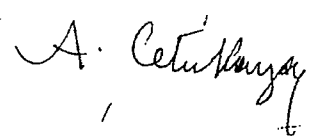
Ma. V.

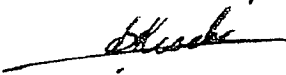
Mf. V.

Na. V.

İk. V.

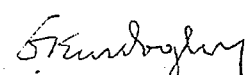
S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

030	18	01	2	83	43	10
-----	----	----	---	----	----	----

T. C.

GİZLİLİĞİ 20/06/1996, tarih ve
03371 sayılı Oranla KALDIRILDI

C*

BASBAKANLI
CUMHURİYET APS

EK-28

BASVEKALET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

Hava Programı mucibince alınması lâzımgelen 8 adet Fock
Wulf 58 bombardıman talim tayyaresinin, bedeli Almanya ile aramız-
da mevcut klirink mukavelesi hükümleri dairesinde kliring yolu i-
le tediye edilmek kaydıla, 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin
(K) fıkrasına tevfiken Almanyada kâin fabrikasından pazarlıkla sa-
tın alınması; Millî Müdafaa Vekilliğinin 14/6/938 tarih ve 22I/-
638 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliğinin 2I/6/938 tarih ve 3374
sayılı mutaleenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 2I/6/938 ta-
rihinde onanmıştır.

2I/6/938

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

C. Başay

Ad. V.

E. Şenel

M. M. V.

V. Özoğ

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

H. B. Akar

Ma. V.

E. Şenel

Mf. V.

S. Akar

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

E. Şenel

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Kaya

Zr. V.

S. Kaya

83 547

BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜKarar sayısı
2

KARARNAME

Evvelce lisansı alınarak Kayseri Tayyare Fabrikasında yapıldırılması kararlaştırılan (18) adet Bristol seri bombardıman tayyaresinin lisans ve resimlerinin ancak 1938 senesi sonunda verilebileceği anlaşılmış olduğundan bunların mamul olarak ve 2490 sayılı kanununun 46 ıncı maddesinin (K) fıkrasına göre pazarlıkla satın alınması, buna mukabil hava programının tahakkuku için lüzumu olan av tayyarelerinin (K) fıkrasına göre pazarlıkla lisansları alınarak Kayseri Tayyare Fabrikasında yaptırılması ve Bristol tayyareleri için lâzım olan 2,250,000 liradan 1,802,545 lirasının 1938 takvim yılı itibarile tanzim olunan döviz cetvellerine konulan tahsisattan serbest döviz olarak verilmesi ve geri kalan 447,455 liralık kısmının da 1939 senesi döviz cetvellerine hava programının tahakkuku için konulacak tahsisattan tediyesi; Millî Müdafaa Vekilliğinin 500 165 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliğinin 15/6/938 tarih ve 13163/253/3228 sayılı mutaleenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 21/6/938 tarihinde onanmıştır.

21/6/938

REİSİCÜMHUR

Bş. V.

C. Bayraktar

Ad. V.

S. Sarıca

M. M. V.

V. Çoban

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

S. B. Atas

Ma. V.

E. Ağaç

Mf. V.

S. Ural

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

A. Akç

S. İ. M. V.

S. H. Akalın

G. İ. V.

R. Akalın

Zr. V.

B. Akalın

030	18	61	12	83	54	18
-----	----	----	----	----	----	----

T. C.

GİZLİLİĞİ 20.106.1994 tarih ve
03371 sayılı Onayla KALDIRILMIŞ

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ
EK-30

BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı

2

9139

Havadan fotoğraf alma işlerinde kullanılmak üzere Hollan-
dada Rotterdam şehrinde kâin Koolhoven tayyare fabrikası mamulâtın-
dan F.K.49 tipinde bir adet Koolhoven tayyaresinin mikdarı kâfi ye-
dek mâlzemesile birlikte 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin (K)
fıkrasına tevfikân ve bedeli Türkiye - Hollanda kliringi yolile ö-
denmek üzere pazarlıkla satın alınması ; Millî Müdafaa Vekilliğinin
18/6/938 tarih ve 222/645 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliğinin
28/6/938 tarih ve 13163/264/3531 sayılı mutalâanamesi üzerine İcra
Vekilleri Heyetince 29/6/938 tarihinde onanmıştır.

29/6/938

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

C. Beyaz

Ad. V.

S. Samancı

M. M. V.

U. Özgür

Da. V.

S. Rıza

Ha. V.

H. P. Aras

Ma. V.

S. Şişir

Me. V.

S. Arıkan

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

S. Şişir

S. İ. M. V.

Sr. H. Alatas

G. İ. V.

Reza Karahan

Zr. V.

S. Kuvşunçy

030	18	01	02	83	59	18
-----	----	----	----	----	----	----

T. C.

gizliliği 20/06/1984 tarih ve
03371 sayılı Orayla KALDIRILDI

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

EK-31

BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

9498

Hükümetimizle İngiltere Hükümeti arasında akdedilen (Altmilyon) İngiliz liralık teslimat kredisi esasları dahilinde kalmak üzere, İngiltereye sipariş edilecek olan Deniz ve hava silâhlarının, Londra Büyük Elçisi Fethi Okyar'ın riyasetinde deniz ve hava subay ve mühendislerinden teşekkül edecek heyet tarafından İngiliz bahriye ve hava nezaretleri ve alâkadar firmalarla temas etmek suretile 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin O fıkrasına tevfikân pazarlıkla satın alınması; Millî Müdafaa Vekillîğinin 4/8/938 tarih ve 256/728 sayılı teklifi ve Maliye Vekillîğinin 15/8/938 tarih ve 4622 sayılı mutalâanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 16/8/938 tarihinde onanmıştır.

16/8/938

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

C. Bayraktar

Ad. V.

S. Sarıca

M. M. V.

H. Özalp

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

H. R. Atas

Ma. V.

E. Afşar

Mf. V.

C. Çelik

Na. V.

A. Şimşek

İk. V.

E. Erol

S. İ. M. V.

D. H. Alpar

G. İ. V.

K. Karahan

Zr. V.

F. Kundoğlu

080 | 11 | 02 | 02 | 84 | 74 | 17

BAŞVEKÂLET

KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayı:

9802

14/7/938 tarih ve 2/9268 sayılı kararnameye ekdir:

Hava birliklerinin ihtiyacı olup Almanya veya İngiltereden klirink yolile ve pazarlıkla alınmaları tekarrur eden 583 adet İrving Paraşütü ve yedeklerinin mezkûr memleketlerden çok uzun bir zaman zarfında ve ^{parti parti} tedarik edilebileceği ve Amerikadaki İrving Paraşüt fabrikasının ise bedelini iki sene sonra almak şartile en kısa bir zamanda teslim edebileceği anlaşıldığından bedelleri Cumhuriyet Merkez bankasına Fabrika namına bloke bir hesaba yatırılmak ve karşılığı her sene tanzim olunacak döviz cetvellerine konulmak ve iki sene sonra ödenmek şartile bahsi geçen paraşüt ve yedeklerinin 260 bin lira mukabilinde Amerikadaki İrving Paraşüt Fabrikasından satın alınması; Millî Müdafaa Vekilliğinin 14/9/938 tarih ve 365/1005 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliğinin 14/10/1938 tarih ve 13163/269/5892 sayılı mütalâanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 20/10/938 tarihinde onanmıştır.

20/10/938

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

030	18	01	02	85	82	17
-----	----	----	----	----	----	----

KARARNAME

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Millî Müdafaa Vekilliğinin 22/II/938 tarih ve 19382 sa-
yıllı tezkeresile:

1) 3420 sayılı kanunla verilip 22/6/938 tarih ve 2/9048 sa-
yıllı kararnameye ilişik cetvelin II inci maddesine tahsisatı konu-
lan T teşkilâtının Hatay'ın iktisap ettiği son durum dolayısıyla lağ-
vi,

2) T teşkilâtına sarfedilmek üzere verilen 429,450 liradan
kalan 200,000 lira bakiyenin iptal ile yeniden teşkil edilecek tümen
ihtiyaçlarına tahsisi ve buna ilâveten 200,000 lira verilmesi,

3) Normal kadro fevkinde beslenen 6 bin er için bir milyon
liranın verilmesi, teklif edilmiştir.

Maliye Vekilliğinden yazılan 8/12/938 tarih ve III22/37/
468I sayılı mutaleanamede;

1) T teşkilâtına sarfedilmek üzere verilen 429450 lira baki-
yesinin Edirne'de teşkil edilecek tümen ihtiyaçlarına tahsisinde
Maliyece bir mahzur olmadığı,

2) Aynı tümen için ilâveten istenilen 200 bin lira ile nor-
mal kadro fevkindeki erler için istenilen bir milyon liranın temin
veya teahhüt edilmesine imkân olmadığı, bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 15/12/938 tarihinde görü-
şülerek;

1) 3420 sayılı kanunla verilip 22/6/938 tarih ve 2/9048 sa-
yıllı kararnameye ilişik cetvelin II inci maddesine tahsisatı konula

T. C.

B A Ş V E K A L E T
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı:

2

10.027

GİZLİĞİ 20 / 06 / 1994 tarih ve
03371 sayılı Onayla KALDIRILDI

Kararname

-2-

T teşkilâtının Hatay'ın iktisap ettiği son durum dolayısıyla lağvi,

2) T teşkilâtına sarfedilmek üzere verilen 429450 liradan kalan 200,000 liranın iptali ve bu paranın Edirne'de teşkil edilecek tümen ihtiyaçlarına tahsisi,

3) Buna ilâveten istenilen 200,000 lire ile normal kadro fevkindeki erler için ayrıca istenilen bir milyon liranın, ileride bütçede vukubulacak tasarrufat nazarı dikkate alınmak üzere buna ait kararın şimdilik tehiri muvafık görülmüştür.

15/12/938

REİSİCÜMHUR

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İsmet İnönü

Bş. V.

C. Başoğlu

Ad. V.

Hilmi Arsan

M. M. V.

K. Özalp

Da. V.

B. R. Kaya

Ha. V.

E. Şen

Ma. V.

E. Şen

Mi. V.

T. Çetinkaya

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

İ. Şen

S. İ. M. V.

H. Alactas

G. İ. V.

Rana Tancan

Zr. V.

E. Şen

080 | 18 | 01 | 02 | 85 | 103 | 18

BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜKarar sayısı
2

10 398

Hava programı mucibince İngiltereden satın alınması karar-
laştırılan iki motörlü 25 adet (Avro Anson) bombardıman talim tay-
yaresinin komple olarak yedek motör ve malzemesi ile birlikte 2490
sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin K. fıkrasına tevfiқан pazarlıkla
satın alınması; Millî Müdafaa Vekilliğinin 3/I/939 , 16/2/939 tarih
ve 2/I2, ¹⁹⁵³ 3365/I79 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Ve -
killiğinin 23/I/939 tarih ve 13163/546 sayılı mütalaanamesi üzerine
İcra Vekilleri Heyetince 21/2/939 tarihinde onanmıştır.

21/2/939

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.

P. P. Özalp

Ad. V.

T. F. Özalp

M. M. V.

10. May

Da. V.

Fayik Özbek

Ha. V.

—

Ma. V.

S. Şişir

Mf. V.

Yücel

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

H. Akın

S. İ. M. V.

S. H. Alataş

G. İ. V. ve Ha. V. V.

Rana Kalkan

Zr. V.

M. H. Özbek

080 18 01 02 86 13 12

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı
2

10556

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankarada bir gaz okulu ile yeni teşkil edilen kimya ta-
buruna yaptırılacak kışla için lüzum görülen araziye ait kroki ile
Millî Müdafaa Vekilliğinin 26/I/939, 9/2/939 tarih ve IO8/212 sayılı
tezkereleri ve Maliye Vekilliğinin 7/3/939 tarih ve 3216 sayılı mu-
talenamesi İcra Vekilleri Heyetince IO/3/939 tarihinde tetkik edi-
lerek yapılacak tesisatın, menafii umumiyeğe müteallik istinlâk ka-
rarnamesinin ikinci maddesine göre menafii umumiyeğe için olduğuna
karar verilmiş ve arazinin 287 sayılı karar mucibince pazarlıkla sa-
tın alınması onanmıştır. IO/3/939

REİSİCUMHUR

İsmail Hakkı

Bş. V.

B. H. Akdoğan

Ad. V.

T. F. İlay

M. M. V.

M. M. V.

Da. V.

Fazıl Öztürk

Ha. V.

H. V.

Ma. V.

M. V.

Mf. V.

M. V.

Na. V.

N. V.

İk. V.

İ. V.

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

G. İ. V.

Zr. V.

Zr. V.

030	18	01	02	86	21	10
-----	----	----	----	----	----	----

Gizlidir

1939 / 24 / 3 / 939
GİZLİLİĞİ
sayılı Cncyla KALDIRILDI
Tarih ve
Kararname

Siyasî durum dolayisile ordunun kuvvetli kalınması ve bu maksatla bütün birliklerin tam kadroya çıkarılması için 1938 mali yılı bütçesinde 2,262,038 ve 939 bütçesine de 14,572,314 liranın ilâvesi lâzımgeldiği cihetle Meclisin açıldığı anda 2,262,038 liralık munzam tahsisat lâyihası arz edilmek üzere lâyiha'nın kanuniyet kesbetmesine kadar ihtiyacın Millî Müdafaa bütçesinde karşılanması ve 939 tahsisat ihtiyacının da bütçenin Mecliste müzakeresi sırasında nazarı itibara alınması; Millî Müdafaa Vekillığının 22/3/939 tarih ve 740/930 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekillığının 24/3/939 tarihli mutaleanesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 24/3/939 tarihinde onanmıştır .

24/3/939

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.

S. F. Çaydaru

Ad. V.

T. F. Akay

M. M. V.

M. M. V.

Da. V.

Fayık İbrahim

Ha. V.

H. V.

Ma. V.

M. V.

Mf. V.

Mf. V.

Na. V.

N. V.

İk. V.

İ. V.

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

G. İ. V.

Zr. V.

Zr. V.

T. C.

GİZLİ 72 / 6 / 1224 tarih ve
1072 sayılı Cemalet KALDIRILDIBAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

10667

10/3/939 Tarih ve 2/10546 sayılı kararnameye ekdir:

Hava programı mucibince 15 adedi mamul ve 45 adedi de komple malzeme halinde ve 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin K fıkrasına göre Almanyadan satın alınacak 60 adet (Messer Schmit ME 109) tayyarelerinden 45 adedinin ancak % 50 mamül olarak verilebilmesi için Fabrika mümessili tarafından Alman Hükümetinden müsaade alınmış olduğundan bahsi geçen 60 adet tayyarenin/hepsinin 2/10546 sayılı kararnamede yazılı şartlar dahilinde mamül olarak alınması ; Millî Müdafaa Vekilliğinin 25/3/939 tarih ve 368/4467 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 30/3/939 tarihinde onanmıştır.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

029	18	01	02	86	27	11
-----	----	----	----	----	----	----

T. C.

BAŞVEKÂLET

KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı

2

II843

Kararname

Trakya ve Ege bölgesindeki birliklerin sefer mevcuduna çıkarılması için gerekli ihtiyat erlerin IIII sayılı askerlik mükellefiyeti kanununun 57 ci maddesine ve lüzumu kadar yedek subayın IO76 sayılı kanununun I4 cü maddesine göre bir buçuk ay müddetle silah altına celp olunmaları; Milli Müdafaa vekilliğinin 29/8/939 tarih ve 4788 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 31/8/939 tarihinde kabul olunmuştur .

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bg. V.

B. P. Kayadon

Ad. V.

Fethi Okyar

M. M. V.

M. M. V.

Da. V.

D. V.

Ha. V.

H. V.

Ma. V.

M. V.

Mf. V.

M. V.

Na. V.

N. V.

İk. V.

I. V.

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

G. İ. V.

Zr. V.

Z. V.

Ma. Mü. V.

M. Mü. V.

Tl. V.

T. V.

08	01	02	88	85	8
----	----	----	----	----	---

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

GİZLİLİĞİ No / 6 1939 tarih ve
3771 sayılı Kanunla KALDIRILDI

T.C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

11904

Son vaziyetler dolayısıyla askerî fabrikalara ihtiyacı olan her türlü malzeme, eşya ve adevatın 2490 sayılı arttırma, eksiltme ve ihale kanununun 46 ıncı maddesinin K fıkrasına tevfiқан gizli pazarlıkla mubayaası için Millî Müdafaa Vekilliğine salâhiyet verilmesi; adı geçen Vekilliğin 29/8/1939 tarih ve 6521/1405 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin II2233/4I/4I59 sayılı mutalâa- nemesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 7. EYLÜL 1939 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmail İsmail

Bş. V.

B. Ş. Kayalov

Ad. V.

Fatih Okyan

M. M. V.

B. Uraz

Da. V.

Fatih Okyan

Ha. V.

E. Sarıoğlu

Ma. V.

A. Ağırak

Mf. V.

Yücel

Na. V.

A. F. Celalioğlu

İk. V.

H. Akar

S. İ. M. V.

B. H. Alakad

G. İ. V.

B. Karadavut

Zr. V.

M. Y. Bekmeç

M. M. V.

A. Çetinkaya

Ti. V.

A. S.

03	18	01	02	88	88	9
----	----	----	----	----	----	---

T. C.
BAŞVEKÂLET
BAKARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı

2

12084

Kararname

DEVLET ARŞİVLERİ VE
CUMHURİYET ARŞİVİ

Trakya'daki tahkimat hattında "Çakmak Hattı" tesmiyesi ; Millî Müdafaa Vekilliğinin 23/9/1939 tarih ve 2620/3060 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince - 3. TEŞ.EV.1939 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. ve
Ha. V. V.

B. F. Kaymak

Ad. V.

Fethi Özyar

M. M. V.

M. M. V.

Da. V.

Faruk Öztekin

Ha. V.

Ma. V.

M. V.

Mf. V.

Yücel

Na. V.

A. F. Cebesoy

İk. V. ve Ti.
V. V.

Haluk

S. İ. M. V.

S. H. Akar

G. İ. V.

B. Karademir

Zr. V.

M. V.

Mur. Mü. V.

A. Çetinkaya

Ti. V.

0201 18 01 02 88 37 6

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı:
2

Kararname

12175

Bugünkü siyasî durum itibarile askerî fabrikaların (Kara, Hava, Deniz) azamî kudretle çalışmalarını Ordu ihtiyaçlarının biranevvel temini bakımından zarurî bulunduğu cihetle askerî iş yerlerinde günlük iş müddetlerinin onbir saate çıkarılması; Millî Müdafaa Vekilliğinin 25/9/939, 14/10/939 tarih ve 1468/12431, 1541/13196 sayılı tezkereler ile yapılan teklifi ve İktisat Vekilliğinin 2/10/939 tarih ve 2774 sayılı mutalâanamesi üzerine 3008 sayılı iş kanununun 39 uncu maddesine tevfikân icra vekilleri Heyetince 18. TEŞ.EV.1939 tarihinde kabul olunmuştur.

REİS İCÜMHUR

İsmail İnönü

Bş. V.ve
Ha. V.V.

N. P. Karaduman

Ad. V.

Fethi Özyer

M. M. V.

Y. Tuncel

Da. V.

Fazıl Özyer

Ha. V.

Ma. V.

At. Özyer

Mf. V.

Y. İnce

Na. V.ve Zr.
V.V.

A. F. Lebeson

İk. V.ve
Ti. V.V.

M. K. Kaya

S. İ. M. V.

Dr. H. A. Akar

G. İ. V.

B. Karaduman

Zr. V.

Mü. V.

A. Çetinkaya

Ti. V.

18	01	02	88	10146
----	----	----	----	-------

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

13212

2I santimetrelik kara topçu mermisi gövdesinden istifade edilerek yaptırılacak olan 3719 adet tayyare bombasının takribî kıymeti 465 bin lirayı geçmemek üzere İstanbulda Zeytinburnunda kâin Nuri Killioğlu fabrikasına 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin K fikrasına göre pazarlık suretile yaptırılması; Millî Müdafaa vekilliginin 20/12/939, 26/2/940 tarih ve 93I/273I, 6295/2392 sayılı teklifleri ve Maliye vekilliginin 7/2/940 , 28/3/940 tarih ve 655,1464 sayılı mütalea nameleri üzerine İcra Vekilleri Heyetince 3. NİSAN 1940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmail İsmail

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V.

S. K. Kaya *Fatih Çayır* *O. M. M. M.* *J. M. M. M.* *S. S. S. S.*

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

İk. V.

S. İ. M. V.

S. K. Kaya *Fatih Çayır* *A. F. Çelikkaya* *J. M. M. M.* *S. S. S. S.*

G. İ. V.

Zr. V.

Mü. V.

Ti. V.

B. Karadon *M. M. M. M.* *A. Çelikkaya* *M. M. M. M.*

08	18	01	02	90	32	12
----	----	----	----	----	----	----

T. C.

GİZLİLİĞİ 20/06/1994 tarih ve
03371 sayılı Onayla KALDIRILDI

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

EK-43

BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

14001

Yurdun düşman paraşütçülerinin inmelerine veya havadan tayyare ile kıta indirmelerine karşı korunması için Dahiliye, Millî Müdafaa ve Genelkurmay Başkanlığınca müştereken hazırlanarak Millî Müdafaa Vekilliğinin 4/7/940 tarih ve 33730 sayılı tezkeresiyle tevdi olunan Talimatname projesi ve bu hususa müteallik Dahiliye Vekilliğinin 8/7/940 tarih ve 61131/31208 sayılı tezkeresi İcra Vekilleri Heyetince 22/7/940 tarihinde tetkik ve mutalâa edilerek ilişik şekilde tadilen meriyete konulması kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.

N. R. Akdoğan

Ad. V.

Fehmi Ökper

M. M. V.

S. Arıkan, Feyzi Özyürek

Da. V.

Ha. V.

S. Samancı

Ma. V.

E. Şişir

Mf. V.

Yücel

Na. V.

A. F. Cebecioğlu, T. Rakis

İk. V.

S. İ. M. V.

Dr. H. Akar

G. İ. V.

B. Karadeniz

Zr. V.

M. İ. Akar

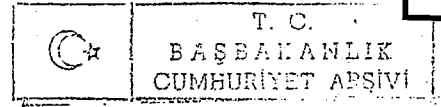
Mü. V.

A. Çetinkaya

Ti. V.

A. Bayraktar

030 18 01 02 92 72 1

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

17946

23/2/1942 tarihli ve 2/17376 numaralı kararnameye ektir:

Cumhuriyet Ordusu ekmeke istinkakının II/5/1942 tarihinden itibaren 600 grama indirilmesi; İcra Vekilleri Heyetinin 7/5/1942 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.

J. F. Cebesoy

Ad. V.

Ş. Memiş

M. M. V.

A. F. Cebesoy

Da. V.

Ş. Sunay

Ha. V.

Ma. V.

Ş. Sunay

Mf. V.

Ş. Sunay

Na. V.

A. F. Cebesoy

İk. V.

Ş. H. Akar

S. İ. M. V.

G. İ. V.

B. Karasoy

Zr. V.

Ş. Sunay

Mü. V.

F. Engin

Ti. V.

Ş. Sunay

130 18 01 2 98 42 13

T. C.

BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

17983

Harp tayyarelerinin ihtiyacı için İsviçrede kâin Orlikon fabrikasından satın alınacak olan 100.000 adet 20 milimetrelik Orlikon top mermisinin, teminat aranılmamak ve tesliminden evvel bedellerinin bir kısmı veya tamamı teminatsız avans olarak verilmek şartile; adı geçen firmadan pazarlıkla satın alınması; Millî Müdafaa Vekilliğinin 5/5/1942 tarihli ve 4776 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 14/5/1942 tarihli ve 112189/2124 sayılı mütalânamesi üzerine, 4097 sayılı kanunun muvakkat maddesi hükmüne tevfikân, İcra Vekilleri Heyetince 25 Mayıs 1942 tarihinde kabul olmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bs. V.

S. R. Aygün

Ad. V.

M. Memiş

M. M. V.

A. P. Akın

Da. V.

K. A. Ç. Ç. Ç.

Ha. V.

3. Sarıoğlu

Ma. V.

M. Ağralı

Mf. V.

Gücel

Na. V.

A. F. Cebesoy

İk. V.

Y. Y. Y. Y. H. Alavut

S. İ. M. V.

G. İ. V.

B. Karadın

Zr. V.

M. Y. Y. Y.

Mü. V.

F. Engin

Ti. V.

M. Ö. Ö.

030 18 01 02 98 44 10

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Karar

Kararlar Müdürlüğü

Karar sayısı

3

2974

23/5/1933 tarihli ve 14455 sayılı karara bağlı Ordu Kıyafet kararınının 23,60,67,70 ve 82 inci maddelerinde ilişik şekildeki değişikliğin yapılması; Milli Savunma Bakanlığınının 21/6/1945 tarihli ve 8/12/13/903 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 9/8/1945 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan

Adalet Bakanı

Milli Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı

Dışişleri Bakanı

Maliye Bakanı

Milli Eğitim Bakanı

Bayındırlık Bakanı

Ekonomi Bakanı

Sa. ve So. Y. Bakanı

Gümrük ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı

Ulaştırma Bakanı

Ticaret Bakanı

Çalışma Bakanı

080 18 01 02 108 50 7

1- Ordu Kıyafet Kararının 23,60,67,70,82 inci maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 23- Türkiye Cumhuriyeti kara ordusu subayları ve askeri memurları için nümunesi gibi mevsime göre koyu boz renkte kalın veya ince kumaştan günlük ve hizmet elbiseleri kabul edilmiştir. Haki elbise merasim kıyafetine tahsis edilmiştir. Karara ve bu hususta verilmiş ve verilecek emirlere göre sırmalı veya sırmasız olarak giyilir.

Günlük elbise: Nümunesi gibi koyu boz renkte şayak veya aynı renkte kabaından yapılır. Kilot ve düz olmak üzere iki pantolonu vardır. Pantolonlarında zıh bulunur. Günlük elbise eskiyince zıhsız ve rütbe alametleri, düğmeler mat olarak talim ve manevralarda giyilebilir.

Rütbe alametleri ve düğmeler olağanüstü hallerde ve seferde mat barışta parlaktır.

Talim elbisesi: Er kumaşından yapılmış elbisedir. Pantolonunda zıh bulunmaz. Düz pantolonu yoktur. Rütbe alametleri ve düğmeler mattır. Günlük elbise olarak giyilemez.

Yazlık Elbise: Subaylar: Er elbise kumaşının aynıdır. Rengi nümunesine uygun olmak üzere keten veya ince yün kumaştan yaptırılabilir.

Şapka: Günlük ve merasim kıyafetlerinde eskisi gibidir. Günlük elbisenin kokartı; barışta parlak, olağanüstü hallerde ve seferde mattır. Günlük ve talim elbiseleriyle siyah veya sarı fotin giyilebilir.

Kaput: Kara ordusu mensupları her türlü elbise ile boz renkli kaput giyerler. Gri kaput ancak merasim elbisesi ile giyilebilir.

Madde 60- Subaylar manevra şapkası (Kep) : (Şekil-90) er şapkasının aynı olup elbise kumaşından yapılır. Yalnız sol ilersinde sınıfı renginde ve 5X4 ebadında çuha, yargıç, veterinerler ve emsali kadife ve bunun üzerine subaylar bir, üstsubaylar iki generaller üç madeni mat levha koyarlar. Başka işaret konmaz.

Askeri Okul talebeleri ve gedikli erbağlar aynı ebatta sınıfı rengi çuha veya kadife takarlar. Üzerine başka işaret konmaz.

080 18 01 02 x

Madde 67- Kışlık iç elbise bez er kumağının, yazlık iç elbise e. elbisesi bezinden, dış elbise subaylara verilen ooz kumağtan ve subaylarınkı gibidir. Bu elbiselerin pantolonları kilottur. Zıh bulunmaz. Tozluık ile siyah veya sarı fotin giyilir.

Madde 70- Kaputlar boz renkli kumağtan subaylarınkı gibidir.

Madde 82- Şapka : (şekil 110)

Er şapkası: Elbise kumağının ve nümunesi ve ğhile kep şeklinde- dir. Sol önünde 3,5 santimetre kutrunda yuvarlak sınıf rengi çuha veya kadife dikilir. Çuha veya kadife kenarlarının payı esada dşhil değildir.

2- Ordu kıyafet karararnesinin 23 üncü maddesine a ğıdaki fıkralar eklenmiştir.

Tank sınıfı mensuplarının kıyafetleri:

a) Subayları:

Subayların biri gündelik, diğeri hizmet olmak üzere iki çeşit kıyafet vardır. Haki elbiseleri şimdilik büyük üniformaya, merasim kıyafetine tahsis edilecektir. Gündelik ve merasim kıyafeti gibidir.

Yaka işareti:

Sınıf rengi olan siyah renkli çuhadır. Bunun şekli diğeri sınıf lardaki gibidir. Üzerine küçük bir tank modeli takarlar.

Örnek-1

Hizmet kıyafeti:

Caket, nümunesi ve ğhile golf pantolon, kısa bot ve bere den ibaret tir. Elbisenin rengi kara ordusu gibidir. Subaylar hizmet kıyafetinde rütbe alâmetlerini açık haki renkle işlenmiş olarak omuzdaki apolet üzerine takarlar. Hizmet kıyafeti ile vasıta başında ve işince iken manevra kemeri takılmaz.

b) Gedikli erbağlar ve erler:

Gedikli erbağların ve erlerin biri gündelik, diğeri hizmet olmak üzere iki kıyafeti vardır.

Gündelik kıyafet: Diğeri kara ordusu gedikli ve erlerindeki gibidir. Yalnız gedikli erbağ ve erler zırhlı sınıfa mansus yaka işare- tini yakalarına takarlar.

000 | 18 | 01 | 02 | 108 | 50 | 7

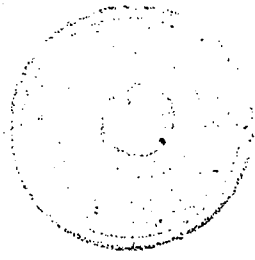
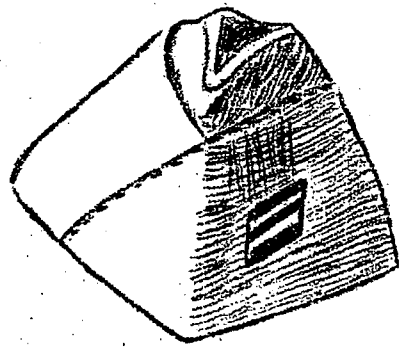
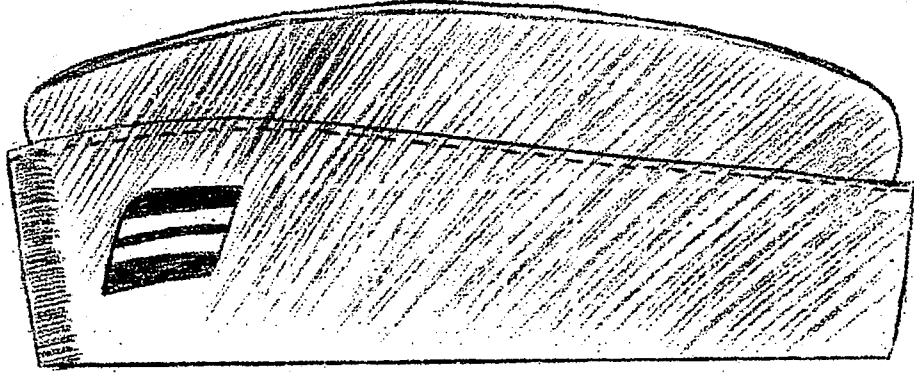
Hizmet kıyafeti: Subayların hizmet kıyafeti gibidir. Hizmet kıyafeti yakalarına zirhli sınıf işareti ve gedikliler kollarına, açık haki renkli işlemeli olarak, rütbe alâmetlerini takarlar. Hizmet kıyafeti ile vasıta bağında ve içinde iken palaska takılmaz.

3- Ordu Kıyafet Kararınının 26 ıncı maddesine piyade kelimesinden sonra aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

Tanksavar: Süvari birlikleri kuruluşlarındaki tanksavarlar süvari sınıfı, diğer birlikler kuruluşlarındakilerin hepsi piyade sınıfı guha takarlar.

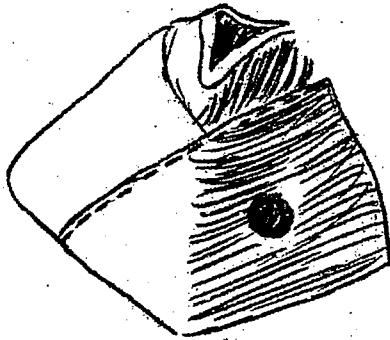
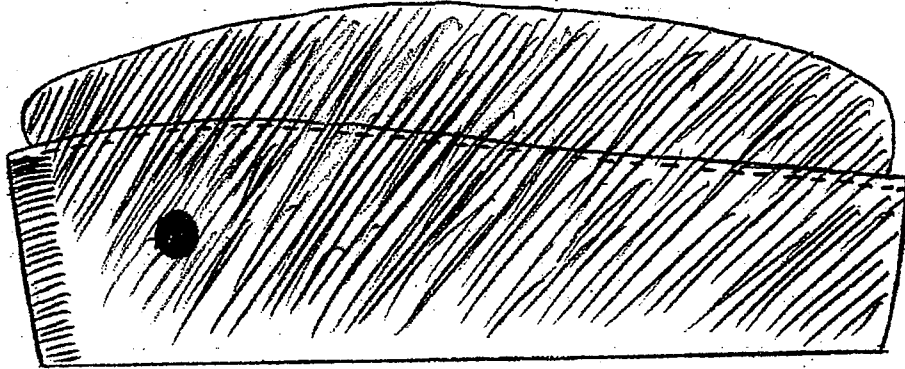
080	18	01	02	108	50	7
-----	----	----	----	-----	----	---

Setil - 90

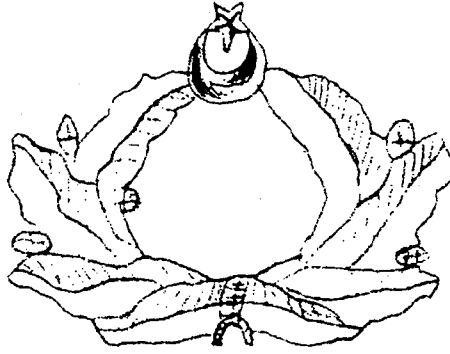
080	18	01	02	108	50	4
-----	----	----	----	-----	----	---

Şekil - 115

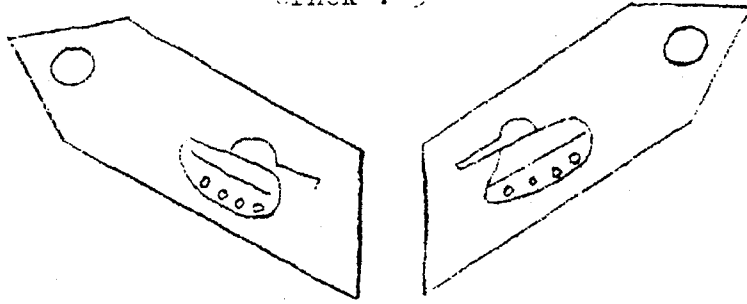

650	18	01	02	108	50	7
-----	----	----	----	-----	----	---

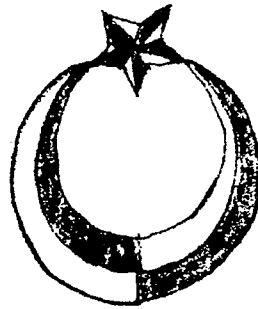
Örnek : I

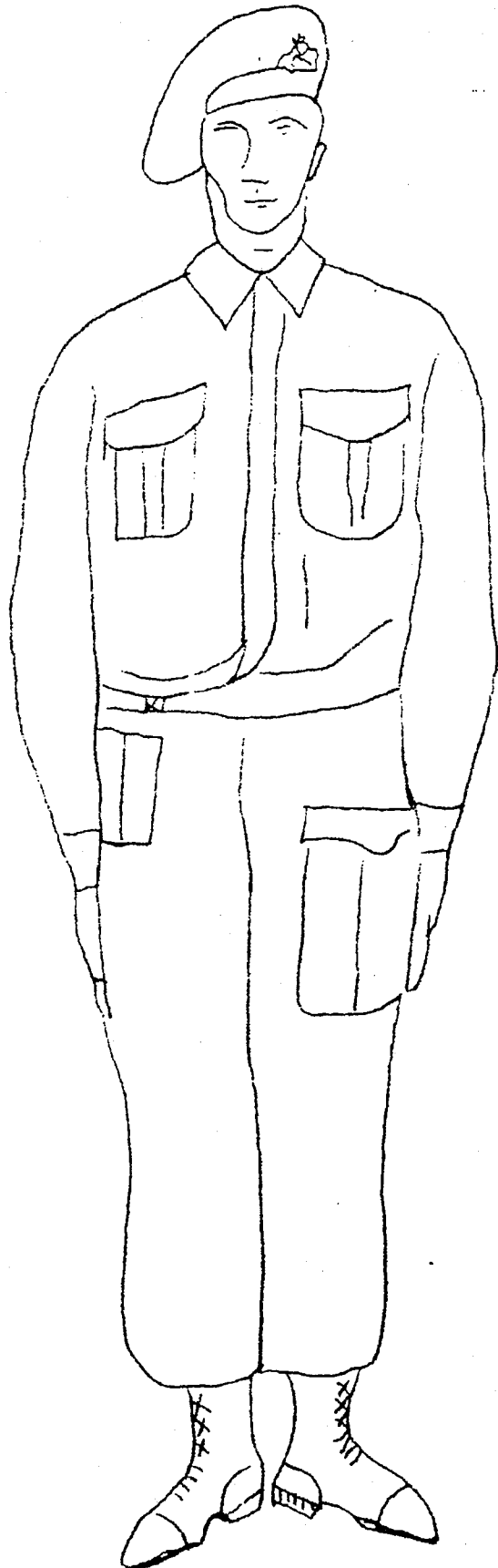
Örnek : 3

Örnek : 4

030	18	01	02	108	50	7
-----	----	----	----	-----	----	---

080	18	01	02	108	50	7
-----	----	----	----	-----	----	---

T. C.
BAŞBAKANLIK
MEAMELAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Karar

Kararlar Müdürlüğü

Karar sayısı

3

3918

150 İngiliz uzmanının Kara, Deniz ve Hava Ordusu birlik ve kurumlarıyla Radar teşkilllerinde çalıştırılmaları; Millî Savunma Bakanlığının 27/2/1946 tarihli ve 130136 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 21/3/1946 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmail

Başbakan

İsmail

Adalet Bakanı

R. Hünel

Millî Savunma Bakanı

A. P. Akın

İçişleri Bakanı

Halim

Dışişleri Bakanı

Ş. Vakay

Maliye Bakanı

M. K.

Millî Eğitim Bakanı

Günel

Bayındırlık Bakanı

Yunus Bey

Ekonomi Bakanı

K. K.

Sa. ve So. Y. Bakanı

D. S.

Gümrük ve Tekel Bakanı

E. C. Karay

Tarım Bakanı

R. Hatipoğlu

Ulaştırma Bakanı

A. F. Celal

Ticaret Bakanı

B. Karay

Çalışma Bakanı

B. İsmail

080	18	01	02	110	21	7
-----	----	----	----	-----	----	---

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Karar

Kararlar Müdürlüğü

Karar sayısı

3

4471

Genelkurmay Başkanlığı emrinde çalıştırılacak Zırhlı Birlikler Müşavirliğine ait kadronun onanması hakkındaki Milli Savunma Bakanlığının 7/6/1946 tarihli ve 1-112-5/13595 sayılı yazısı ile Maliye Bakanlığının 26/6/1946 tarihli ve 1120/5-1443 sayılı mütalaası Bakanlar Kurulunca 12/7/1946 tarihinde incelenerek; Ücreti 1946 yılı Milli Savunma Bakanlığı bütçesinin "E" cetveline giren 274 üncü "Yabancı uzman ve hizmetlilerle tercümanların ücretleri" bölümünün 1.inci (Kara) maddesine konulan ödenekten verilmek üzere, Genelkurmay Başkanlığı emrinde çalıştırılacak bir zırhlı Birlikler Müşavirine ait ilişik cetvelde yazılı kadronun 1/5/1946 tarihinden geçerli olmak üzere onanması; 4817 sayılı kanunun 5 inci maddesine göre, Kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmail Hakkı

Başbakan

Ş. Şenol

Adalet Bakanı

222. Ökmen

Milli Savunma Bakanı

Dr. R. Nettekay

İçişleri Bakanı

Halil İbrahim

Dışişleri Bakanı

Ş. Şakay

Maliye Bakanı

[Signature]

Milli Eğitim Bakanı

Yücel

Bayındırlık Bakanı

Yunus Bey

Ekonomi Bakanı

Tevfik Bey

Sa. ve So. Y. Bakanı

D. S. Köse

Gümrük ve Tekel Bakanı

G. Coşkun

Tarım Bakanı

H. Hatipoğlu

Ulaştırma Bakanı

S. F. Celisoy

Ticaret Bakanı

M. Karacan

Çalışma Bakanı

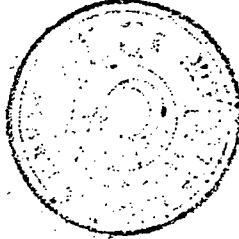
Ş. Şenol

880	18	01	02	111	48	20
-----	----	----	----	-----	----	----

<u>Bölüm</u>	<u>Madda</u>	<u>Ödeneğin çeşidi</u>
274	1	Kara

Genelkurmay Başkanlığı emrinde Zırhlı Birlikler Müşavirliğinde
çalıştırılacak uzmana ait 1/5/1946 tarihinden 31/12/1946
tarihine kadarki kadrosu

<u>Kadronun adı</u>	<u>Sayı</u>	<u>Aylık ücreti</u>	<u>Süre Ay</u>	<u>Tutarı</u>
Zırhlı Müşaviri	1	1397 35	8	11178 80

080	18	01	02	111	48	20
-----	----	----	----	-----	----	----

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

KARAR

Karar sayısı
3

12192

Tuzla'da yeni tesis edilen uçak savar Topçu okulunun eğitim ve atışlarının yapılması için lüzumlu bulunan ilişik listede sahipleri ve miktarı yazılı arazinin kamulaştırılması; Millî Savunma Bakanlığınının 28/11/1950 tarihli ve 63119/D.51-476197 sayılı yazısı üzerine, 3887 sayılı kanunun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 7 /12 /1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Zeynep

Başbakan

C. Zeynep

Devlet Bakanı
Başbakan Yardımcısı

S. Ağal

Devlet Bakanı

U. K. K.

Adalet Bakanı

M. Zeynep

Millî Savunma Bakanı

Refik B. İmre

İçişleri Bakanı

A. M. M.

Dışişleri Bakanı

E. Köprülü

Maliye Bakanı

K. K.

Millî Eğitim Bakanı

J. J.

Bayındırlık Bakanı

Eko. ve Ticaret Bakanı

L. K.

Sa. ve So. Y. Bakanı

D. K.

G. ve Tekel Bakanı

M. Ö.

Ticaret Bakanı

M. K.

Ulaştırma Bakanı

R. K.

Çalışma Bakanı Ve
Bayın B.V.

M. Y.

İşletmeler Bakanı

M. K.

1950 12 01 124 90 5

*TUZLADA KAMULAŞTIRILACAK ARAZI LİSTESİ

Tarla No:	Sahibinin adı	Yüz ölçümü M ²
1	Hasan Turhan	61920
3	Ahmet Mümîn eşi Fatma	27172
4	Musa Karakulak	16120
		105212 M ²

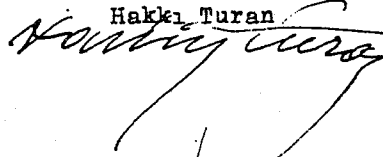
03 01 02 124 909

Başbakanlık yaverliğine

Özü: Ordu Kıyafet Karar-
namesinde yapılacak
düzeltmeler Hk.

1 . Ordu Kıyafet Kararnamesinin 26,28,45 ve 94 üncü maddelerinde.Bakanlar kurulunun 25 Eylül 1952 günkü Toplantısında aşağıda ki şekilde değişiklikler yapıldığı Başbakanlığın 15 Ekim 1952 gün ve kararlar Md.lüğünün 74-34/6-2987 sayılı yazılarıyla bildirilmiştir. Kıyafet kararnamesinde gereken düzeltmenin yapılmasını arz ve rica ederim.

2 . Orduya yayınlanmıştır.

Genelkurmay Başkanı Y.
Tümgeneral
Hakkı Turan

- 1 . 26 ıncı Madde de:
12 inci sahifanın 17,18. ve 19 uncu satırlarındaki "Demiryolu: Koyu mavi çuha (Sekline göre sarı madenden lokomotif)(Şekil-11) Nakliye :Koyu Mor çuha (Şekil-12) Motör işlerinde kullanılan Nakliye:Koyu mor çuha(sekline göre sarı madenden motör isareti(sekil-13)"silinerek yerine : Ulaştırma : Koyu Mor Çuha (Şekil-12) ibaresi yazılacaktır.
- 2 . 26 ıncı Maddeye:
13 üncü sahifadaki hartacı mühendis sb: yeşil çuha(sekline göre sarı madenden mühendis isareti)(sekil-25) den sonra; Personel : Barâti çuha ibaresi eklenecektir.
- 3 . 13 sahifadaki"Askeri Yargıçlar :Kahve rengi kadife(sekline göre sarı madenden isareti)(sekil-26) "silinerek yerine : Askeri Yargıçlar : her iki yanı üçer milimetre genişliğinde koyu yeşil ve ortası al çuha(Sekline göre sarı madenden isareti) sınıfı rengi üzerindeki düğme sarıdır.(Şekil-26) ibaresi konacaktır.
- 4 . 28 inci Maddeye:
14 inci sahifada Kokart Basinin 7 inci satırında (Generaller için angüdf kırmızı çuha) yazısından sonara : Yargıçlar için iki yanda. yakada olduğu gibi üçer milimetre Genisliğinde koyu yeşil ve ortası al çuha cümlesi eklenecektir.
- 5 . 45 inci Maddeye :
25 inci sahifanın 15 inci satırında ki kadife kelimesinden sonra(Yargıçlar için kokarda konulacak çuhanın ufaltılmış sekli) cümlesi eklenecektir.
- 6 . Ordu Kıyafet Karar namesinin-II. Kısım 94 inci Maddesinde;
A) Erleri kıyafeti kara ordusu gibidir fıkrası yerine:
A) "Erlerin kıyafeti koyu grımami ve kumaştan mamül ve kara Ordusu er elbisesi biçimindedir." şeklinde yazılacaktır.

1928-1941 DÖNEMİNDE YAYIMLANAN RESMİ VE ASKERİ YAYINLAR

SIRA NO	YAYIMLAMA ZAMAN ARALIĞI	RESMİ YAYIN	ASKERİ YAYIN
1	01 Aralık 1928 28 Şubat 1929	-Topçu Talimnamesi 6. Kısım, tayyare defi kıtalarının tabiyesi ve kullanılması kısmı ile beraber bir ciltte -Topçu Talimnamesi 3. kısım, Koşulmamış Topla Talim -Itman Talimnamesi 1 ve 2. kısımlar bir arada -Harp Cerideleri ile Harp Vesikaları Dosyalarının Tutulması Hakkında Talimat	-Alektirik 3.Cilt -Ağır Makineli Tüfek Atışı Talim ve Terbiyesi İçin Talimat (Almanca'dan tercüme) -Piyadeliğe Dair Ne Bilinmelidir.
2	01 Mart 1929 31 Mayıs 1929	-Topçu Talimnamesi 4.Cilt -Muhabere Sınıfının Ders Malzeme Listesi -Muhabere Sınıflarının İlk 8 Haftalık Talim ve Terbiye Programı	-Askeri Lügatçe -Umdetülhakayık 3.Cilt -Umdetülhakayık 4.Cilt -Jeneral Papolasın Hatıratı -Irak Seferi 1.Cilt
3	01 Haziran 1929 30 Eylül 1929	-Topçu Talimnamesi 5.Cilt -Türk Askerinin Sağlık Bilgisi	-Umdetülhakayık 5.Cilt -Umdetülhakayık 6.Cilt (Son cilttir) -Süleyman Paşanın Muhakemesi(1.c)
4	01 Ekim 1929 31 Aralık 1929	-Muhabere Sınıfının 2. Safha Talim ve Terbiye Programı -Askeri Liseler (Kara ve Deniz) Askeri Orta Mektepleri Talimatı	-Süleyman Paşanın Muhakemesi 2. ve 3. Ciltler -Balkan Harbi 3. Cilt -Bombardıman Tayyareciliği

SIRA NO	YAYIMLAMA ZAMAN ARALIĞI	RESMİ YAYIN	ASKERİ YAYIN
5	01 Ocak 1930 31 Mart 1930	-Topçu Talimnamesi 1. Cilt -Topçu Talimnamesi 2. Cilt -Kıta Ölçme Hizmeti 3. Noktaların Hesapla Tayini -Topçuda Silahla Spor Talimnamesi -Adi Havanlara Mahsus Talimname	-Irak Seferi 2.Cilt -Hava Fotoğrafçılığı Rehberi
6	01 Nisan 1930 30 Haziran 1930	-Hindistan Şimali Garbi Hududunda Harekat Talimnamesi -Motorlu Toplara Ait Nakil Vazife ve Manevraları -Kıta Ölçme Hizmeti 5. Kitap -Kıta Ölçme Hizmeti 6. Kitap	-Balkan Harbi 3. Cilt
7	01 Temmuz 1930 30 Eylül 1930	-Her Sınıfa Mahsus Arabacılık ve Mekkarecilik Talimnamesi -Piyade Sınıfı İçin Nefer ve Manga Talim ve Terbiye Programı -Topçu Sınıfına Mahsus Talim ve Terbiye Programı	-Piyadenin Muharebe Talim ve Terbiyesi (1,2,3,4,5. Ciltler) -On Beş Yaşında Erkeklere Tenasül Terbiyesi -Alman Sahra Demiryolculuğu 1.Cilt -Alman Avusturya Şark Cephesinde 1914 yaz seferi
8	01 Ekim 1930 31 Aralık 1930	-Sahil Toplarında Bataryada Talim ve Terbiye (To.Ta.3) -Topçu Talimnamesi 2 -Topçu Talimnamesi 3 -İstihkam Sınıfına Mahsus Talim ve Terbiye Programı -Süvari Sınıfına Mahsus Talim ve Terbiye Programı (2 ve 3. kısımlar ayrı cilt) -Nakliye Sınıfına Mahsus Talim ve Terbiye	-Asker Alfabetesi -Mevzi Harbinde Taarruzda Topçu -Hava Harbinin Esas Kaideleri -Çanakkale Seferi -Alman Avusturya Şark Cephesinde 1914 Yaz Seferi

SIRA NO	YAYIMLAMA ZAMAN ARALIĞI	RESMİ YAYIN	ASKERİ YAYIN
		Programı	
9	01 Ocak 1931 31 Mart 1931	-Topçu Talimnamesi D5 -Arabalı ve Mekkareli Kıtalarda Deve ve Merkep Kollarına Mahsus Talimname -Her Sınıf İçin Boru ve Trampet Kursu Talim ve Terbiye Programı -Piyade ve Süvari Sınıfları İçin Kıta Muhabere Kursları Talim ve Terbiye Programı -Kıtada Küçük Zabitlerin ve İhtisas Efradının Yetiştirilmesi Hakkında Talimat -1931-1932 Talim Terbiye Esasları -Motorlu Nk. Kıtalarına Mahsus Talim ve Terbiye Programı	-İmha Muharebesi 1,2,3, Ciltler -Tabiye Çerçevesi Dahilinde Arazi Mütalaası -Verdön Meydan Muharebesi -Her Sınıfa Mahsus Fransız Tarassut Talimatnamesi -Atlı Top Oyunu
10	01 Nisan 1931 30 Haziran 1931	-Arabalı ve Mekkareli Kıtalarda Deve ve Merkep Kollarına Mahsus Talimname -Topçu Talimnamesi 2. Cildin D5 Kısmı -Topçu Talimnamesi 2. Cilde Ait Bofors Dağ Topu -Piyade Tüfekleri İçin Muaddel Üç Köşe Nişan Aleti Tarifnamesi -Askeri Kütüphaneler Talimatı	-İmha Muharebesi 1,2,3, Ciltler -Tabiye Çerçevesi Dahilinde Arazi Mütalaası -Hilal Altında Dört Sene ve Buna Karşı Bir Cevap -Büyük Harbin Baytari Tarihinin Merkez-Methal Kısmının Netayici İlmiye Faslı
11	01 Temmuz 1931 30 Eylül 1931	-Her Sınıfa Mahsus İdman Talimnamesi -Ağır ve Hafif Makineli Tüfeklerle Tayyarelere Karşı Atış İçin Muhtıra -Muhabere Sınıfı İçin Talim ve Terbiye Programı	-Bezart Pusulası Tarifnamesi -1839 Senesinde Şimali Dağıstan'da Yapılan Harp

SIRA NO	YAYIMLAMA ZAMAN ARALIĞI	RESMİ YAYIN	ASKERİ YAYIN
		-Sefer Hizmetleri -Her Sınıfa Mahsus El ve Tüfek Bombaları İçin Muvakkat Atış Talimnamesi -Piyade Talimnamesi 1. Kısım	
12	01 Ekim 1931 30 Aralık 1931	-Her Sınıfa Mahsus Muhabere Talimnamesi -Muhabere Kıtalarına Mahsus Talimname (Nakil vasıtaları, şekil ve hareketleri ile merasim duruş ve geçişleri) -Ölçme Talimnamesi VII. Cilt 8. Yer Ölçme Bölüğünde Nefer ve İhtisas Grupları	-Fransız Topçu Atış Talimnamesi -Sevk Talimnamesi Birinci Kısım (Atlası) -Sınai Resim -Demiryolu Kıtalarının Talim ve Terbiye Notları
13	01 Ocak 1932 29 Şubat 1932	-İstihkam Talimnamesi (Tahkimat) -Muhtelif Sınıfları Birlikte Muharebede Sevk ve İdare Talimnamesi 1. Kısım	-Askerlerin Ziraat Hocası -Askerlik Mükellefiyeti Kanunu Şerhi -Yaya Sınıflarda Nefer ve Manga Muharebe İçin Nasıl Yetiştirilir? -Piyadede Takım ve Bölük Muharebe İçin Nasıl Yetiştirilir?
14	01 Mart 1932 31 Mayıs 1932	-Piyade Talimnamesi (1:6 bir arada) -Piyade Atış Talimnamesi -Muhtelif Sınıfları Birlikte Muharebede Sevk ve İdare Talimnamesi 2. Kısım	-Orduda Telli ve Telsiz Dinleme Vasıtaları ve Telsiz Gönyeleri Telsiz Teşkilatı ve Telsiz Şebekeleri -Askerlik Mükellefiyeti Kanunu Şerhi -Yaya Sınıflarda Nefer ve Manga Muharebe İçin Nasıl Yetiştirilir? -Piyadede Takım ve Bölük Muharebe İçin Nasıl Yetiştirilir?

SIRA NO	YAYIMLAMA ZAMAN ARALIĞI	RESMİ YAYIN	ASKERİ YAYIN
15	01 Eylül 1932 30 Kasım 1932	-Muhtelif Sınıfları Birlikte Muharebede Sevk ve İdare Talimnamesi 2. Kısım -Topçu Talimnamesi V (Deniz Hedeflerine Atış)	-Felakete Doğru -Alay Birliği
16	01 Aralık 1932 28 Şubat 1933	-Topçu Talimnamesi V (Deniz Hedeflerine Atış)	-Otomobil Ders Kitabı (1 ve 2. Ciltler bir arada) -Havada Seyrisefer
17	01 Mart 1933 31 Mayıs 1933	-Topçu Talimnamesi V (Kara Hedeflerine Atış) -Demiryolu Talimnamesi III Geniş Hat (İnşa) Alt Yapı	-Topçu Ne idi, Ne Oldu, Ne Olmalıdır?
18	01 Haziran 1933 31 Ağustos 1933	-Muhabere Talimnamesi (1 ve 2. Kısımlar bir arada) -Gazdan Korunma Talimnamesi -Topçu Talimnamesi IV, 75 cm.lik Seri Motorlu Vickers Tayyare Defi Topu) -Ordu Teftiş Talimatı	-Dağ Raporu -Ağır Makinalı Tüfekte Endirekt Atışının Tabiye Nokta Nazarından Tetkiki -Manga ve Savaş Kümesinin Yetiştirilmesine Dair Meseleler -Piyade Bölüğü Sahra Köprücülük Hizmetinden Neleri Bilmeli ve Talim Etmelidir? -Asri Süvari -Ordu Ruhiyatı -Harpte Ordunun İaşe ve Teçhizi -1827-1828 Rus-İran Harbi -Asya İçin Mücadele, 1.Kitap, Şark Meselesi -Memleket İçinin Havaya Karşı Korunması -Memleketin Harbe Hazırlanması

SIRA NO	YAYIMLAMA ZAMAN ARALIĞI	RESMİ YAYIN	ASKERİ YAYIN
19	01 Eylül 1933 30 Kasım 1933	-Nakliye Talimnamesi (Motorlu) -Piyade Talim ve Terbiyesi Teftiş Usulleri -Süvarinin Hareket ve Muharebesi İçin Yeni Esaslar	-Golç Paşanın Hatıraları -Keşif Kıtaları ve Bunlarla 9 Tabiye Meselesi -Keşif Hizmeti -Dağda Topçu -Uyuşturucu Zehirlerin Zararları Hakkında Konferans
20	01 Aralık 1933 28 Şubat 1934	-Demiryolu Ta. VIII "Dekovil malzeme" 4 ncü kısım, Malzeme Depoları -Piyade Talimnamesi III Piyade Havanı	-Yıldırım -İstiklal Harbi Baytari Harp Tarihi (Methal - Merkez ve Umum Cepheler) -Ağır Sivri ve Sivri Mermi ile Ağır Makineli Tüfek Atışı İçin El Cetvelleri -T 26 Tipinde Hafif T 27 Tipinde Küçük Tanklar Tarifnamesi -Piyade Zabitlerinin Muhtırası -Tayyare Defi Topçu Meseleleri -Harbin İstifai Tesirleri, Zabitlerimiz, Neslimizin İslahındaki Ehemmiyetleri -Düşman Sahillerine İndirme Maksadıyla Gemilere Bindirme ve Yükleme ve Düşman Sahillerine İndirme -Harp ve Sıhhiye Köpekleri
21	01 Mart 1934 31 Mayıs 1934	-Demiryolu Ta. IV, Geniş Hat (inşa) Üst Yapı -Müstahkem Mevkilerde Muharebe Talimnamesi -Muhabere Talimnamesi 1. Cilt, 4. Kısım:	-Büyük Harpte Kafkas Cephesi 1. Cilt -İşkodra Müdafası 1 ve 2. Ciltler bir arada -Büyük Harbe Tarihi Bir Bakış ve Bulgaristanın

SIRA NO	YAYIMLAMA ZAMAN ARALIĞI	RESMİ YAYIN	ASKERİ YAYIN
		Muhabere Birliklerinde Spor Şeklinde Fenni Tatbikatlar	Harbe İştiraki -Kayak ile Talim ve Terbiye
22	01 Haziran 1934 31 Ağustos 1934	-Muharebede Sevk ve İdare Talimnamesi III. Kısım -Yüksek İhtiraklı İle Atış Tanzimi Talimnamesi (To. Ta XVI) -Sahil Topçu Muharebesi	-Büyük Harpte Kafkas Cephesi 2. Cilt -Muharebe Gazleri -Eski ve Yeni Kaleler Hakkında Tecaribi Harbiye ve Noktai Nazar
23	01 Eylül 1934 30 Kasım 1934		-Acemi Erlerin Mesafe Tahmini Malumatı
24	01 Aralık 1934 28 Şubat 1935	-İstihkam Talimnamesi II, Köprücülük -Topçu Ölçme Talimnamesi (Seda) XIV “Fransız Osilografı” -Hava Talimnamesi “Bombardıman Tayyareciliği”	-1828 Seferi
25	01 Mart 1935 31 Mayıs 1935	-Demiryolu Ta. II. Cilt, Güzergah İntihabı -Demiryolu Ta. XII. Cilt, İstasyonlar -Topçu Talimnamesi IV. Cilt 11, 12, 13 Kısımlar -Topçu Talimnamesi IV. Cilt, Tayyare Defi Bataryalarında, Koşulu ve Motörlü Topta Talim ve Terbiye	-Ağır Sivri ve Sivri Mermi İle Ağır Makineli Tüfek Atışı İçin El Cetvelleri -Tayyare Paraşüt Risalesi
26	01 Haziran 1935 31 Ağustos 1935	-İdman Talimnamesi (İkinci Basış)	-Otomobil Tamiri (3. Cilt)
27	01 Eylül 1935 30 Kasım 1935	-Süvari Talimnamesi	-Pilotaj Rehberi -Kızılordu Hava Kuvvetleri Talimnamesi

SIRA NO	YAYIMLAMA ZAMAN ARALIĞI	RESMİ YAYIN	ASKERİ YAYIN
			-Şlifenin Vasiyetnamesi -Başkumandan ve Harp Fenni
28	01 Aralık 1935 29 Şubat 1936	-Ağır Makineli Atış Talimnamesi V -Demiryolu Ta. I, Talim Ve Hizmet -Muhabere Talimnamesi II Sahra Kablosu ve Çıplak Tel İle İnşa ve İşletme	-İstiklal Harbinde Demirci Akıncıları -Gece Hava Avcılığı
29	01 Mart 1936 31 Mayıs 1936	-Demiryolu Ta. VIII. Cilt, Dekovil Malzeme, 2. Kısım, "Muharrrik ve Müteharrik Malzeme" -Demiryolu Ta. VII. Cilt, Dekovil İşletme 1. Kısım, "İşaretler" -Muhabere Talimnamesi VI. Cilt, Güvercin -Demiryolu Talimnamesi I. Cilt, Talim ve Hizmet, 2.Kısım. Demiryolu Hizmeti	-Alman-Avusturya Şark Cephesinde 1914 Sonbahar Seferi -Bulgar Komitalarının Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları -Süvari Manga Vazifeleri -Süvari ile Beygir Arasında Anlaşma ve Bunların Mütakabil İtimatlarına Mahsus Bazı Talimlere Dair Talimat
30	01 Mart 1936 31 Mayıs 1936		-İsteksiz Başkomutan (Büyük Harbe Dair Operatif Tetkik) -Fransız Piyade Talimnamesi I.Kısım
31	01 Aralık 1936 28 Şubat 1937	-Topçu Talimnamesi, Ölçme (Seda) 4. Kısım, İngiliz Osilografi -Dağ Elbise, Teçhizat ve Malzemesi Tarifnameleri	-1875-77 Osmanlı Ordusu Seferleri; 1876-77 Osmanlı Karadağ Seferi -Topçu Tabiye Dersleri -Türklerin Harp Sanatına Hizmetleri -Marn Seferi ve Marn Meydan Muharebesi
32	01 Mart 1937 31 Mayıs 1937	-Piyade Talimnamesi (I.,II. Kısımlar) -Muhabere Talimnamesi VII. Cilt Köpek	-Motorlu Topçu Kıtalarının Seyahat Yürüyüşleri -Fenni Vasıtalarla Tanklara Karşı Mücadele

SIRA NO	YAYIMLAMA ZAMAN ARALIĞI	RESMİ YAYIN	ASKERİ YAYIN
			-Tayyare Defi Işıldak Tabiyesi -Kahramanlık Destanları -Acemi Öğretmenlerine Kılavuz -Mesafe Tahmin İstasyonu
33	01 Haziran 1937 31 Ağustos 1937		-Nehirler Etrafında Muharebe -Fransız Piyade Talimnamesi II. Kısım -Harbin Sevk ve İdaresi -Fransız Ordusunda Motorlu Makineli Tüfek Birlikleri ile Oto. Takımları ve Keşif Gruplarına Mahsus Teknik Talimname ve Zeyilleri
34	01 Eylül 1937 30 Kasım 1937	-Topçu Talimnamesi V (Motorlu Topçunun Talim ve Terbiyesi)	-Harp Tarihinden Çıkarılan Derslere Göre Süvarinin Kullanılması -Balkan Harbi (1912-1913) 2. Ordunun Harekatı, Edirne Kalesinin muhasarası, kaleye hücum
35	01 Aralık 1940 28 Şubat 1941	-Her Sınıfa Mahsus Ağır Makineli Tüfek Atış Talimnamesi	-Bugünkü Ordularda Zırhlı ve Motorlu Vasıtaların Tekamül ve İnkişafı -Büyük Harpte Osmanlı Rumeli Müfrezesi -Büyük Harpte 3. Orduda Sıhhi Hizmet -Betonarmer -Büyük Harbin Tarihi-Çanakkale, Gelibolu Askeri Harekatı (2.Cilt) ve Lahikası

(Askeri Mecmua (Sayı 72-120) 'dan derlenmiştir)

1923-1960 YILLARI ARASINDA KARA HARP OKULU MEZUN SAYISI

S. NO	YILLAR	MEZUN SAYISI	TOPLAM	DÜŞÜNCELER
1	1923	-	6.352	%32
2	1924	146		
3	1925	114		
4	1926	127		
5	1927	115		
6	1928	89		
7	1929	316		
8	1930	223		
9	1931	326		
10	1932	279		
11	1933	400		
12	1934	645		
13	1935	655		
14	1936	866		
15	1937	1038		
16	1938	1013		
17	1939	889	9.248	%47
18	1940	759		
19	1941	868+813		
20	1942	904		
21	1943	1.019		
22	1944	845		
23	1945	679		
24	1946	672		
25	1947	692		
26	1948	484		
27	1949	624	4.039	%21
28	1950	515		
29	1951	619		
30	1952	425		
31	1953	396		
32	1954	259		
33	1955	234		
34	1956	241		
35	1957	298		
36	1958	265		
37	1959	296		
38	1960	491		
TOPLAM		19.639	19.639	%100

(Kaynakça¹) (Kaynakça²)¹ Harp Okulu Tarihçesi (1834-1945), Kara Harp Okulu Yayınları, Ankara, 1945² Kara Harp Okulu Tarihçesi, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1973

1923-1960 YILLARI ARASINDA HARP AKADEMİLERİ MEZUN SAYISI

S. NO	YILLAR	HARP AKADEMİLERİ			TOPLAM
		KARA	DENİZ	HAVA	
1	1923-1924	28	-	1*	29
2	1924-1925	38	-	1*	39
3	1925-1926	51	-	2*	53
4	1926-1927	45	-	3*	48
5	1927-1928	27	-	1*	28
6	1928-1929	30	-	1*	31
7	1929-1930	26	-	-	26
8	1930-1931	31	-	-	31
9	1931-1932	25	-	3*	28
10	1932-1933	26	7	-	33
11	1933-1934	26	5	2*	33
12	1934-1935	28	5	3*	36
13	1935-1936	33	7	2*	42
14	1936-1937	35	6	2*	43
15	1937-1938	26	4	-	30
16	1938-1939	15	3	4	22
17	1939-1940	22	5	3	30
18	1940-1941	24	5	3	32
19	1941-1942	64	4	9	77
20	1942-1943	25	5	8	38
21	1943-1944	41	5	7	53
22	1944-1945	33	3	-	36
23	1945-1946	24	2	4	30
24	1946-1947	42	5	3	50
25	1947-1948	50	4	3	57
26	1948-1949	35	3	9	47
27	1949-1950	55	10	9	74
28	1950-1951	-	-	-	-
29	1951-1952	-	-	-	-
30	1952-1953	-	-	-	-
31	1953-1954	45	9	14	68
32	1954-1955	97	15	30	142
33	1955-1956	109	10	43	162
34	1956-1957	128	9	23	160
35	1957-1958	150	6	17	173
36	1958-1959	129	17	22	168
37	1959-1960	82	16	16	114
TOPLAM		1.645	170	148	1.963

(*) Kara Harp Akademisi'nden mezun olan hava kurmay subaylar
(Kaynakça¹)

¹ Turgut Yurdabak, Harp Akademilerinin 127 Yılı, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Kara Kuvvetleri Matbaası, Ankara, 1975,

ÖZGEÇMİŞ

25 Ocak 1971 tarihinde Balıkesir ilinin Sındırgı ilçesinde doğmuştur. İlk öğrenimini Erdek, orta öğrenimini Bandırma'da tamamlamıştır. Ortaokul öğrenimi sonrasında 1985-1989 yılları arasında İstanbul'da Kuleli Askeri Lisesinde eğitim ve öğrenimine devam etmiştir. 1989 yılında katıldığı Kara Harp Okulundan 1993 yılında mezun olmuştur.

Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde çeşitli kıta ve karargâhlarda görev yapmıştır. Halen bu görevini sürdürmektedir. İngilizce ve Fransızca bilmektedir.